

মন মাটি মানুহ

যমুনা কলিতা

আজিৰ প্ৰতিনিধি পাব্লিকেচন



MON MATI MANUH

A collection of modern Assamese Stories

by JAMUNA KALITA

**and Published by Arup Kumar Sharma, Binoy Kumar Sarma
on behalf of Ajir Pratinidhi Publication, Silpukhuri, Guwahati- 3**

Price : Rs. 100/-

প্রথম প্রকাশ : মার্চ, ২০১০

যমুনা কলিতা

প্রকাশক : অৰূপ কুমাৰ শৰ্মা, বিনয় কুমাৰ শৰ্মা

আজিৰ প্ৰতিনিধি পাব্লিকেশ্বন, শিলপুখুৰী, গুৱাহাটী- ৭৮১০০৩

ম'বাইল : ৯০৮৫৩-১৩৬২৮, ৯৮৫৪৮-০২৩১১

প্ৰচ্ছদ : পুনম কলিতা চৌধুৰী

প্ৰচ্ছদ অংগসজ্জা : সোনা প্ৰাক্শ্ব

মূল্য : ১০০.০০ টকা

মুদ্ৰক : আজিক প্ৰেছ, গোপীনাথ বৰদলৈ পথ

আমবাৰী, গুৱাহাটী-১

মনৰ দুই এষাৰ ...

কেতিয়াবা দেখা, কেতিয়াবা শুনা, কেতিয়াবা অনুভৱ কৰা
সুখ-দুখৰ কথাবোৰে বুকুৰ মাজত উমনি লৈ কলমৰ মাজেৰে নিগৰি
আহিলে যদি গল্প হয় তেন্তে মোৰ লিখাবোৰো গল্প হ'লেও হ'ব
পাৰে। সকলোৰে গল্প, উপন্যাস পঢ়া আৰু লিখাৰ ভাগিদাত, স্কুলত
পঢ়োতেও হাতে লিখা আলোচনী উলিওৱাৰ হেঁপাহে বাতিৰ
আখালৈকে চকুৰ টোপনি হুৰিছিল। সান্দৰীক জীৱনতো নানা ঘাভ-
প্ৰতিঘাভৰ মাজত মন থাকিলে সময় নোহোৱা, কাগজ থাকিলে
কলম, কলম থাকিলে কাগজ নোহোৱা এশ এবুৰি সমস্যাৰ মাজেৰে
লিখা গল্পবোৰ মাজে মাজে আকাংক্ষাশী, কেতিয়াবা আলোচনীলৈ
পঠাও। প্ৰকাশ হ'লে সন্মান এটা জন্ম দিয়া মাতৃৰ দৰে তৃপ্তিত মন
উপচি পৰে। মানুহৰ জীৱননো কেইদিনীয়া? ভাবিছে থাকোতেই
ইহঁতৰ গত এটা লগাই যোৱা ভাল। 'মন মাটি মানুহ' তাৰেই কলঙ্কতি।
গৃহস্থৰ উদগনি, জী-জোঁৱাই, পো-বোৱাবীহঁতৰ আগ্ৰহৰ লগতে
পৰিয়ালৰ সকলোৰে আৰু মোৰ শুভাকাঙ্ক্ষী আপোনজনৰ শুভেচ্ছাই
প্ৰাৰ্থনাৰ বাত্ৰাৰ পাথৰ। জীৱাৰী পুনৰৰ বেটুপাত অৰুণে মাতৃস্নেহক
ধন্য কৰিছে। নাতি-নাতিনীহঁতৰ গল্প শুনাৰ আগ্ৰহেও মোক লিখিবলৈ
কম উৎসাহিত কৰা নাই। এই সকলোটালৈকে মোৰ কৃতজ্ঞতাৰ
লগতে সন্মানকল্পকো কৃতজ্ঞতা যাচিলোঁ, বিদুজনে আগবাঢ়ি আহি
মোৰ কিতাপখনক প্ৰকাশৰ পোহৰ দেখুৱাইছে। মোৰ স্নেহৰ গৃহস্থজনৰ
লগতে পৰিয়ালৰ প্ৰতিজন সদস্যলৈ— যাৰ অকৃত্ৰিম মৰম-চেনেহৰ
নিজৰাই মোৰ জীৱন আনন্দত কাৰি হাহিমুখে জীৱাই থকাৰ লগতে
হাতত কলম তুলি লোৱাৰো সাহস যোগাইছে।

বন্ধুনা কলিতা

কনকোত্তৰ নগৰ থাকুনি, গুৱাহাটী - ৪

ফাইল নং : ৯৭০৭০-২৫১৫০

গল্পসূচী

তীর্থ/৭

মন বিবিণাৰ জুই/১৩

চাকনৈয়া/২০

লখিমী/২৮

অজামিলৰ চিঠি : নবকৰ পৰা/৩৪

দিশহাৰা তৰা/৪০

ভাল মানুহ বেয়া মানুহ/৪৭

যশোদা/৫৭

অবালচন্দ/৬৫

আশ্রয়/৭৪

শৰণয্যা/৮৪

মলভা বিহু/৯৬

প্ৰতিঘাত/৯৯

তুঁহ জুই/১০৪

খহি পৰা তৰা/১১১

অসহনীয়/১১৭

অপৰাজিতা/১২৩

তীৰ্থ

বৌটিয়ে কথাটো কেইবাদিনো কৈছিল। প্ৰথমে ধেমালিৰ সুৰত দুই-এবাৰ কৈ চাইছিল। বোধকৰো কথাটোত মই গুৰুত্ৰ নিদিয়া বাবেই বৌটিয়ে কথাটো গভীৰভাৱে ল'লে খিৰ দুৰণিৰ বাট নহয়। মানুহে সাত সাগৰ ভেৰ নদী পাৰ হৈ গৈছে। গাড়ী বন্দোবস্ত কৰিহে বাহিৰ যাব। বৰদোবা, মাজুলীৰপৰা বৰপেটা হৈ মধুপুৰ। গুৰুসকলৰ পুণ্য স্থান। জীৱনৰ আদিৰেপৰা লেদেনা উকটোতে দিন গ'ল। এতিয়া শেষ বয়সতো যদি অকলমান সিপাৰ সমল সঞ্চয় কৰা নহয় তেন্তে মানৱ জীৱন ধৰাৰ সৰুতোই ক'ত? মনৰ এইকণ হেঁপাহকে পূৰাৰ নোৱাৰিলেনো পো-জীক তোলাৰ, কুকুৰ ওঠৰ আধাৰ খুৱাই ডাঙৰ কৰাৰ সাৰ্থকতাই ক'ত? মন কৰিলো বৌটিৰে কিছু দিনৰপৰা সুৰুঙা পালেই বাৰ কুৰি অভিযোগৰ ফিৰিতি এখন গাঁৱলৈ লৈছে। কিছুদিনৰপৰা মানে যোৱা ভাদত সমূহীয়া নামত আইসকলে তীৰ্থ ভ্ৰমণৰ আঁচনি লোৱাৰ পৰায়। ফৰলৈ আহি বৌটিৰে মোক কথাটো সুধিছিল যদিও মই— 'যাবে তাৰে লগত অতমান দুৰ গৈ কষ্ট পাৰ নালাগে' বুলি কোৱাৰপৰাই বৌটিৰ খং। মোক পোনে পোনে একো কোৱা নাই যদিও আওপকীয়াকৈ কথা শুনাওঁলৈও বাকী এৰা নাই। এদিন নলিনীয়েও মোক ক'লে। বুজিলো কথা গহীনেই। ওচৰ-পাজৰৰ ভালেখিনি লোকে যাবলৈ ওলাইছেই।

এৰা, গোটেই জীৱনটো বৌটিয়ে দুখৰ বাট লেখোতেই গ'ল। এতিয়া যেনিবা অকলমান সুখৰ মুখ দেখিছে। জেঁৱালী দুজনীৰো অৱস্থা নকল-কল নহ'লেও পৰিমৰাও নহয়। বৌটিলৈ সিহঁতৰ বৰ মৰম। জেঁৱাই দুটাইও বৌটিক নিবলৈ চিনিয়াই থাকে। সিহে ফৰখন এৰি বৌটি বৰকৈ নাযায়। গ'লেও বৰ জোৰতহে তিনি দিন। তাতে মিতা আৰু মুকলী হোৱাৰপৰা বৌটিয়ে ঘৰ এৰিবলৈ মন নকৰা হ'ল। বৌটি নোহোৱা ফৰখনৰ কথা ভাবিবলৈকে সেয়ে বেয়াই লাগে।

সৰুৰেপৰা দেখি আহিছে বৌটিয়ে পথাৰৰ কাম নাথাকিলে ফৰতে তাঁতে সতে লাগি আহে নতুবা বাৰীত শাক-কন খুচৰি আহে। এতিয়া বেজাৰী অহাৰপৰা অৱশ্যে বৌটি অলপ নিচুৰীয়া হৈছিল। সেয়ে আবেলি আইসকলৰ লগত সিটো চুৰুৰীত বৰ নামঘৰত নাম-কীৰ্ত্তনতো ভাগ ল'বপৰা হৈছিল। মিতা আৰু মুকলীৰ জন্মৰ পিছত জজ্ঞাল আৰু বাঢ়িল। সিহঁতৰ জা-জজ্ঞাল মাৰি সিহঁতৰ স'তে খেল-ধেমালিতে সময় যায়। মাকতকৈও সেয়ে সিহঁত আহিভৰুৱে লগ লয়।

মই চাৰি মাহল দুখৰ মূল এখনত শিককত্ৰ কৰোঁ। মাহেকত পোৱা টকাবোৰটোৰে ফৰৰ ছাহাৰ জোৰাকৈ মাটিৰ ধনখিনি নোপোৱা হ'লে চলাইটল হ'লহেঁতেন। বাৰীতে হোৱা শাক-

পাচলিৰে জোৰা মৰেহে কোনোমতে। বৌটিৰ কথাখিনিৰে মোক অলপ চিন্তাতে পেলালে। তিনিখনকৈ বিয়াৰ জেস্তা মাৰি কম দামত মাটি অকণমান পাই ধাৰতে টো খেলাই লৈ পেলালো। এতিয়া বৌটিক পঠিয়াবলৈ হ'লে অহা-যোৱা-খোৱাৰ বাৰশ টকাৰ উপৰিও কিছু নতুন কাপোৰ-কানি, গৰম কাপোৰ আৰু হাত খৰচৰ বাবে কমেও সাত-আঠশ অৰ্থাৎ দুহেজাৰ টকাৰ খৰচ। তথাপি কিবা এটা কৰিব লাগিব। মাতৃ ঋণ শুজাটো সম্ভৱনৰ বাবে সম্ভৱ নহয়, তথাপি যিখিনি পৰা যায় তাকে নকৰাকৈ থাকিলে দোষৰ ভাগি হ'ব লাগিব। স্কুলত অলপ পাবলগীয়া আছে, পাছতকৈ পছিতাবে এহেজাৰমান হ'ব। বাকীখিনি কাৰোবাৰপৰা ল'ব লাগিব। কথাটো গুণাগুণা কৰি থাকোতেই এদিন ৰমা পেহী আহি ওলাল। পেহী বয়সত বৌটিৰ সমানে হ'ব যদিও আদহীয়া যেনহে দেখি।

ইটো-সিটো কথাৰ মাজতে পেহীয়ে মোক চাব মাৰি ধৰিলে— 'হয়নে ৰাজেন, বৌৰেৰ তীৰ্থলৈ যোৱাটো কি কৰিছ। এইবয়সত তীৰ্থলৈ গৈ অলপ ধৰ্মকৰ্ম কৰি নল'লে সিন্দূৰীলেনো কি লৈ যায়? তই চিন্তা নকৰিনি, ময়ো যায় নহয়। মাৰক নপঠিওৱাতো নকৰিবি। গোটেই জীৱনটো মাৰে তহঁতক মানুহ কৰিবলৈ চেষ্টাৰ ক্ৰটি কৰা নাই। এতিয়া তহঁত মানুহ হ'লিহঁক। এতিয়া তহঁতৰ কৰ্তব্য কৰিলেহে তহঁতক জন্ম দিয়া সফল হ'ব।'

পেহীৰ যুক্তিৰ আগত নতি স্বীকাৰ কৰি মই তেওঁক জনালো যে, বৌটিক পঠোৱাটো ঠিক কৰিছে। মোৰ কথাখিনি শুনি তেওঁৰ মুখৰপৰা ওলাই অহা হাঁহিৰ বেঙনিৰে মোৰো মনটো পোহৰাই তুলিলে।

অলপ পিছতে ৰমা পেহী গ'ল। বৌটিয়ে থাকিবলৈ ধৰিছিল। পেহীৰ ভুৱা ঘৰ। গৰু-গায়ে, পোৰে-নাতিয়ে ৰজনজনা। শুনিছে ৰমা পেহীক বিয়া দিবলৈ গৈয়ে দেউতা বেমাৰী হ'ল। দেখিবলৈ ধুনীয়া ৰমা পেহীৰ ৰূপ দেখি ধনী মৌজাদাৰৰ ঘৰে পছন্দ কৰাত ধনীৰ ঘৰত উপযুক্ত মৰ্যাদাৰে বিয়া দিবলৈ যাওঁতে দেউতাই বাপতি-সাহেবন মাটিৰ আধাখিনি বন্ধকত দিলে। পিছত সেই মাটি মোকোলাবলৈ হাড়ভগা পৰিচেষ্টা কৰিব লগা হ'ল দেউতা আৰু বৌটি দুয়ো। দেউতা আৰু বৌটিৰ অশেষ যত্নত পঞ্চাশ সোণালী শইচেৰে হালি-জালি নৃত্য কৰিলে। এদিন ভঁৰালত লখিমী চাপিল। দুবছৰ জোৰাকৈ ধান পাই দেউতাৰ মুখত হাঁহি বিৰিঙিল। এবছৰৰ ধান বেছি মাটিখিনি মোকোলাবলৈ পাবলৈ আৰু চিন্তা নাই। পিছে সেই হাঁহি দেখি নিয়তিৰেও হাঁহিছিল মনে মনে। বিহুৰ আগতে দেউতাৰ তীবৰৰূপে ছৰ উঠিল। লগতে সিহঁত এটা অদ্ভুত বিষ আৰম্ভ হ'ল। লগে লগে বিহুটোৰে গোটেই মানুহটোকে কোঁজ কৰি পেলালে। তিনিটা এমাডিমা ল'ৰা-মেয়েলীৰে নিকলায় হৈ ধান বেচি সেই ধনেৰে দেউতাক যোৰহাট চিঙিলত দেখুৱালে। এমাহ ছাপতালত থাকি ডক্তৰৰ উপদেশমতে সম্পূৰ্ণ জিৱনি লোৱাৰ পৰিবৰ্তে বৌটিৰ স্ব-স্ব স্বা-স্ব অৱস্থা দেখি আকৌ কমত ধৰিলে। ফলত বেমাৰটোৱে পুনৰ উক দি অৱস্থা দিনক দিনে বেয়ালৈ আনিলে। ঔষধ-পাতি, জ্বা-ফুৰাইও কম নিদিয়া

হ'ল। অবশেষত বন্ধকত দিয়া মাটি কেইডালৈ চাই হুনিয়াহ পেলাই, অসহায় ল'ৰা-
ছোৱালীকেইটাৰ ভবিষ্যত আৰু বোটিৰ উৰু ডিঙি, হাতলৈ চাই ফেউতাই এদিন চকু মুদিলে।
ছবছৰীয়া মই দেউতাক বগা কাপোৰেৰে ঢাকি নিয়া দেখি ভাবিবইপৰা নাছিলো যে তেওঁ
আৰু কেতিয়াও ঘূৰি নাহে।

বহুত দুখ, বহুত অনাটনৰ স'তে যুঁজি যুঁজি এদিন আমি ডাঙৰ হ'লো। বোটিয়ে ওৰে
দিনটো তাঁত সূত বই হাতত থকা মাটি কেইডবা আঘিত দি ঘৰৰ পৰা বোকা কঠিয়া কই
আমাক টোপ পৰিবলৈ নিদিয়াকৈ মানুহ কৰিলে। মই মেট্ৰিকৰ দুবাৰদলি পাৰ হৈয়ে হঠাতে
সুবিধা এটা পাই ছমাইল আঁতৰৰ প্ৰাইমাৰী স্কুল এখনত শিক্ষক হৈ সোমালো। এইবাৰ
বোটিৰ সতে যুটীয়াভাৱে আবদ্ধ হ'ল ডুবৰ ধৰা সংসাৰ নাওখনক চম্ভালি ৰখাৰ প্ৰচেষ্টা।
মোৰ সামান্য দৰমহা কেইটাকৈ সঁচি নিজৰ সীতটীয়া ধন মিলাই বোটিয়ে লাহে লাহে দেউতাৰ
অন্তিম ইচ্ছা মাটিকৈডবা মোকেলাইল'লে। তাৰ সিহঁত বিশেষ কষ্ট নকৰাকৈয়ে সাধাৰণভাৱে
ভনী দুজনীকো দুখলৈ উলিয়াই দিয়া হ'ল। বোটিৰ গাটো মুকলি হ'ল যদিও অকলশৰীয়া
ঘৰখন বোটিয়ে আকৌ সজীৱ কৰি তোলাৰ অকুহাতত মোৰ বিয়ৰ বাবে উঠি পৰি লাগিল।
এদিন বোটিৰে পচন্দৰ ছোৱালী নলিনী এটি অনুষ্ঠীয়া আৱেগজনক মাতেৰে মোৰ জীৱনৰ
লগৰী হৈ আহিল। বোটি সুখী হ'ল। বোৱাৰীয়েকৰ হাতত তেওঁৰ সৰু সন্তানজনক গতাই দি
কেতিয়াবা নামঘৰ আৰু কেতিয়াবা ইঘৰ-সিঘৰ কুৰি পৰা হ'ল। তাৰ সিহঁত মুকলী আৰু
মিতা আহিল। বোটি আকৌ ঘৰতে সিহঁতৰ সন্মত কলী হ'ল।

তাৰ সিহঁত এয়া বেছিদিনৰ বাবে বোটিৰ ঘৰ এৰি থকাৰ আয়োজন। জ্ঞান হোৱাবেপৰা
বোটিক এইখন ঘৰৰ অপৰিহাৰ্য অংগ হিচাপে দেখি আহিছে। সেয়ে হয়তো বোটি নোহোৱা
ঘৰখনৰ কথা ভাবি কুতুখন ক'বাত শুদা শুদা যেন লাগি আছে।

দিনবোৰ সৰাপাতৰ দৰে সৰি এদিন মাঘ বিহু আহিল। বোটিৰ ব্যস্ততা বাঢ়িল, ইখন-
সিখন সামৰি খোৱা জলকীয়া, বেঙেনাৰ সঁচলৈ ৰখা গুটিবিনিৰপৰা আবদ্ধ কৰি নলিনীক
নানান ঘৰুৱা দিহা দিয়া আৰু ক'ত কি।

‘বোৱাৰী, শুকৰ সময়ত ঘৰৰ দুবাৰ ভালদৰে চাই-চিতি মাৰিহে শুবি। বাৰীৰ লাই আৰু
কৰিবিলিলৈ মন কৰিবি যাতে জগলীয়ে মুখ নিদিয়ৈ।’

‘বৰ মইনা, তই ভালদৰে অহা-যোৱা কৰিবি। মই ঘৰত নথকাত ক'তো ৰাতি নকৰিবি।
মুকলী আৰু মিতাক লৈ তই ভয় কৰিবি। পাৰিলে সৰু খুলালীয়েককে কৰি এইকেইদিন
ইয়াতে থাকিবি।’

বোটিৰ উপদেশ শুনি শুনি মোৰ হাঁহিয়ে উঠি যোৱা হ'ল। মাত্ৰ দহদিনৰ বাবে ঘৰ এৰি
যোৱা কথা। বোটিক এদিন ধেমালিতে ক'লো, ‘বুজিছ বোটি, তীৰ্থলৈ গ'লে হেনো ঘৰৰ
মায়া এৰি যাব লাগে; তই সিহঁত বিদৰে ঘৰৰ কথা চিন্তা কৰিছ, চাবি আকৌ কোনোবাই
জগলাখত সৰিয়হডবা দেখাৰ দৰে তই ঘৰখনকে দেখি।’

মোৰ কথা শুনি বোটিয়ে অলপপৰ তন্তক মাৰি থাকি হুনিয়াহ এটা কাঢ়ি ক'লে, 'এবা বোপাই, চকু দুটা নুমুদালৈকে ঘৰখনৰ মানানো তেজো কেনেকৈ? আমি মোহত বন্দী জীৱ নহয় জানো?'

বোটিয়ে ধেমালি কৰোতে বেয়া পালে বুলি মনটো বেয়া লাগি গ'ল। মোৰ মনৰ কথা বুজিয়ে বোটিয়ে ক'লে, 'বৰ মইনা, তই ধেমালিহে কৰিছ, মই বেয়া নাপাওদে। সংসাৰত তইতৰ বাহিৰেনো মোৰ কোন আছে?'

আচলতে মুখেৰে তেনেদৰে ক'লেও ভিতৰে ভিতৰে মইয়ো চিত্তিত আৰু তৎপৰ হৈ উঠিছিলো। কেতিয়াও কেনিও নোযোৱা বোটিয়ে ইমানদূৰ বাট আত্ৰকালে পায় নেকি? জাৰৰ দিন। ক'ৰবাত অসুখে-বিসুখে নপৰিলেই বন্ধা।

মাঘ বিহুৰ উৰুকাৰ দিনা চোতালতে বোটিয়ে মাটিমাহ কেইটামান জাৰি আছিল। বাজী এটাৰ তোলা বুলি ময়ো কাৰতে মুঢ়া এটাত বহিলো। কথাৰ চলতে বোটিয়ে যেন বাটত ভালদৰে চলে তাকে বুজাইছিলো। জাৰৰ দিন, তাতে নিশকটীয়া গা; মোৰ কথা শুনি বোটিয়ে জৰা মাহকেইটা খৰাহীটোলৈ ঢালি দি ক'লে, 'মোৰনো আৰু কেইটা দিন বোপাই, সকলো তেওঁৰেই ইচ্ছা। তীৰ্থলৈ বুলি ওলাইছে, ঘূৰি নাহে যদি বেজাৰ কৰিবলগীয়া কিটো আছে? তেৰাৰ চৰণত ঠাই পোৱা বুলি ভাবিবি। এদিনতো যাবই লাগিব।'

বোটিৰ কথাখিনি শুনি মনটো উদাস লাগি গ'ল। তীৰ্থ যাত্ৰা মানে মোহ ত্যাগ নেকি? বোটিয়ে এয়া তীৰ্থ যাত্ৰাৰ নামত মোহ ত্যাগৰ চিন্তা কৰিছে নেকি? হঠাৎ এটা কৰুণ মাতত উচপ খাই ঘূৰি দেখিলো জৰাজীৰ্ণ মলিন কাপোৰেৰে কাষৰ চুকীৰ মাশিকি বো। গিৰিয়েক মানিৰাম দুবছৰ আগৰেপৰা কিবা এটা অচিন বেমাৰত ভুগি হুমাহমান আগতে ঢুকাল। তেতিয়াৰেপৰা কেঁচুৰাটোৰ কান্দোন আৰু পেটৰ ভোক সহিব নোৱাৰি মাশিকী বোৱে ঘৰে ঘৰে ধান-চাউল বানি, বোকা মাটি কই পেটৰ ভাত মুঠি মোকোলোৱাৰ দিশ কৰিলে। পাঁচ বছৰীয়া সৰু ল'ৰাটোৱেও ফটা গেঞ্জি এটা লিচ্ছি বাটৰ কাৰত খৰি-মাৰি বুটলি ফুৰা দৃশ্যটো এসময়ত সকলোৰে বাবে সহজ হৈ পৰিল।

কথাটো বেছি ভাবিবলগীয়া নাছিল। দৰিদ্ৰতা গাঁৱৰ ভিতৰলৈকে শিশুইহে। দুদিনৰ সহন-সহানুভূতিৰে তাক নিৰ্মূল কৰিব নোৱাৰি। বৰক ভিক্ষাৰ জোলাঙ লৈ বাটে-বাটে ঘূৰি ফুৰাতকৈ দেখা খাটি খোৱাটো অধিক সহনুভূতিৰ যোগ্য।

মাশিকী বো বোটিৰ মৰমতে এনেয়েও আছে। কেতিয়াবা বেছি ধান-চাউল খুন্দিবলৈ থাকিলে বোটিয়ে মাতি পঠিয়ায়। এনেও বোটিয়ে মাতি আনি ল'ৰাটোলৈ কিবা-কিবি এটা দিয়ে।

আজি মাশিকী বোৰ চেহেৰাত যেন বিশদৰ আগজাননী আছিল। আগধৰি ময়ে সুখিলো, 'কি অ', মাশিকী বো কিয় আহিলি?' মোৰ কথাবাবে যেন মানুহজনীৰ কোনোমতে ঢলি

বখা বেজাববোৰৰ ভেট ভাঙি দিলে। বোটিৰ কাষতে মাটিত বহি পৰি মানুহজনীয়ে কান্দিবলৈ ধৰিলে।

‘কি হ’ল এইজনীৰ, এইদৰে আপদ টেটেইছ কিয়? কি হৈছে ক।’

বোটিয়ে এটা ডাবি দি সুধিলে। তাৰ সিহঁত কান্দোনৰ মাজতে মানিকী বোয়ে বিবিনি ক’লে তাৰ অৰ্থ হ’ল— আজি পোন্ধৰ দিনৰপৰা ল’ৰাটোৰ অলপ অলপ ছব হৈ আছিল। প্ৰথমে পানীলগা ছব বুলি অকলে এৰি থৈ দুদিনমান ধান দাবলৈও গৈছে। বৰকৈ আত্মনি কৰা দেখি এদিন দুচাটমান মাৰিলেও। পিছে বাতি উয়ায়ৰা ছব উঠিল। আজি চাৰিদিন ল’ৰাটোৱে চকু মেলি চোবাইনাই। কলি উপায়হীন হৈ ভক্তিজনকৰ হতুৱাই বজাজান ছাপ্তভলৰ ডাঙৰক মডাই আনিছিল। ডাঙৰে ভিজিট ল’লে একুৰি টকা। পিছে তেওঁৰমতে লক্ষ্য হেনো ভাল দেখা নাই। তেওঁ ততালিকে ল’ৰাটোক বোৰহুট চিঙিল ছাপ্তভললৈ নিবলৈ কৈছে। কথা শুনি তাইৰ জীৱ কেনি গৈছে ক’ব পৰা নাই। কলিৰেপৰা তাই যবে যবে কাকূতি কৰি ফুৰিছে টকাৰ বাবে। এনেয়ে নহয়, সিহঁত কাম কৰি ধাৰ সুক্ৰিয়। কিন্তু দুখুনীলৈ কোনে চায়? সকলোৰে লেঠাহে লেঠা। তাতে বিহব বতৰ। তাইৰ সকলো গৈছে। থকাৰ ভিতৰত আছে মুঠে ল’ৰাকণ, তাকো যদি ঈশ্বৰে নিয়ে তাই কি লৈ জীয়াই থাকে?

‘আই, আপোনালোকে কিয়া এটা নকৰিলে মোৰ ফলে চাওতা আক কোনো নাই। আই কিয়া এটা কৰক, মই চিৰদিন আপোনালোকৰ নিকিনা বান্ধি হৈ থাকিম।’ শেষৰ কথাখিনি মানুহজনীৰ কান্দোনৰ মাজত হেৰাই গ’ল।

বোটিয়ে কিবা অলপ ভাবিলে। তাৰ সিহঁত এবিৱা চাদৰখন গাত লৈ মোকো ধামটিগৰতো ল’বলৈ কৈ মানিকী বোৰ ফলৈ খোজ ল’লে।

মানুহগৰাকীৰ অৱস্থা বে নিতান্তই বেয়া আছিল মই জানিছিলো। কিন্তু দমিত্তৰ বে ইমান ভয়াবহ হ’ব পাৰে তাক মানিকী বোৰ ফলত সোমোৱাৰ আগতে বুজিবপৰা নাছিলো। জৰাজীৰ্ণ ঘৰ এটাৰ ততোধিক জৰাজীৰ্ণ বিছা এখনত ওপৰ মূৰাকৈ শুই থকা কংকালসৰ ল’ৰাটোৰ ডিঙিকপৰা ওলোৱা এটা অন্ধুত শৰাই দমিত্তৰ কদৰ্ভতক ভয়াবহতালৈ ৰূপান্তৰিত কৰিছিল। বোটিয়ে অকনো বিখা নকৰাকৈ ল’ৰাটোৰ কাষত বহিল। অত্যন্ত পৰিহাৰ-পৰিহাৰ বোটিক ভেনেদৰে লেডেৰা বিছাখনত বিনা সংকোচে বহু দেখি আচৰিত হ’লো। বোটিৰ কথাবোৰে মই ধামটিগৰে চাই গম পালো গাত কেন একুৰা ছুইছে বুলি আছে। ১০৪ ছব। ল’ৰাটোৰ অৱস্থাটো আৰু ডাঙৰৰ সন্ধিৱনিৰ কথা মনত পৰি মোৰ মানিকী বোৰ মুখলৈ চাবলৈ ভয় লাগিল। বোটিৰ মুখলৈ চালে। তেওঁৰ মুখত চিন্তাৰ ডাঙৰ। কিয়া এটা সোমোজাত থকাৰ দৰে তেওঁৰ মনটো অস্থিৰ হৈ উঠিছে, এনে লাগিল। অলপ সিহঁত বোটিয়ে মোৰ মুখলৈ চালে, দেখিলো চকুত এটা শব্দ আঁকৰা দিম্বা। তাহেপৰি মোক ক’লে, ‘ইহঁত ছাপ্তভলত এতিয়াই লৈ বোজৰ সিহঁত কৰ বকখানু।’

‘বোটি হাম্পাতালৈ নিবলৈ হ’লে টেক্সি লাগিব আৰু টেক্সিত নিবলৈ হ’লে কমেও দুশ টকা।’
‘জানো’। — বোটিয়ে ক’লে।

‘কিন্তু’— মই থেৰোপোঁকো কৰিলো। বোটিক কেনেকৈ কও ক’ত কিমান কষ্ট কৰি মই তেওঁৰ তীৰ্থলৈ যোৱাৰ টকাখিনি যোগাব কৰিছো।

‘বৰমইনা’— বোটিয়ে শান্তভাৱে ক’লে,— ‘মই জানো মোক দিবলগা গছাখিনিৰ বাহিৰে তেওঁৰ হাতত আৰু টকা নাই। তই তাৰপৰাই যি লাগে ইয়াৰ বাবে খৰচ কৰ। মই এইবাৰ তীৰ্থলৈ যোৱাটো হয়তো ভগৱানৰ ইচ্ছাও নহয়। আৰু এটা কথা নহয়, মই যদি তীৰ্থৰপৰা ঘূৰি আহি এই দুখিনীৰ ভগৱানে নকৰক কিবা এটা বিপদ দেখা পাও, তেন্তে মোৰ সেয়া তীৰ্থ কৰা পুণ্য নহৈ পাপহে হ’ব। তই কৈছিলি নহয় বোপাই— তীৰ্থ আমাৰ অন্তৰতে আছে। মোৰ তীৰ্থলৈ নোযোৱাৰ বিনিময়ত যদি এই মাণিকীৰ সন্তানটি আৰোগ্য হৈ উঠে, মোৰ বাবে সেয়ে পৰমতীৰ্থ হ’ব। যা বৰমইনা, মই শুদ্ধ মনেৰে দিবলৈ কৈছো।’

চাদৰৰ আঁচলেৰে ওলাই অহা চকুপানীখিনি মোহাৰি বোটিয়ে নিজকে নিজে ক’লে—
‘সন্তানতকৈ মাকৰ বাবে ডাঙৰ ধন আৰু একো নাই, একো ডাঙৰ তীৰ্থ নাই।’

মাণিকী বৌৰ ভতিজাক আৰু দুজনমান ল’ৰাৰ সহায়ত নিমাতীৰপৰা টেক্সি অনাই যেতিয়া যোৰহাট চিঙিল হাম্পাতাল পালো তেতিয়া বেছি লহিয়াইছে। হাম্পাতালত পৰীক্ষা কৰোৱাৰ সিদ্ধান্ত অসুখৰ গুৰুত্ব দেখি লগে লগে কেবাজনো ডাক্তৰে পৰীক্ষা কৰি পলমকৈ অনাৰ বাবে ধমকি দি বিশেষ চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা কৰা দেখি মনটো ভাল লাগিল। ডাক্তৰে কোৱা মতে তৎক্ষণাতে লগা ছোৱা ঔষধ-পাতি কিনি দি মাণিকী বৌক দৰকাৰত খৰচ কৰিবলৈ কিছু গছা দিওতে কেনেকৈ প্ৰায় ছশ টকা উৰি গ’ল হিচাপকে কৰিব নাপালো। যেতিয়া ঘৰ পাও তেতিয়া উৰুকাৰ ভোজভাতৰ আনন্দত মতলীয়া চেমনীয়াৰ উদুলি-মুদুলি, নামঘৰত ৰাইজৰ হৰিনামৰ ধ্বনি আৰু ঘৰে ঘৰে লাড়ু-পিঠাৰ মধুৰ গোন্ধে গাঁওখন মুখৰিত কৰি তুলিছে। বোটিয়ে বান্ধুগাত বহি মোৰ কাৰণেই অপেক্ষা কৰি আছিল। মুখ-হাত ধুই নলিনীয়ে দিয়া চাহ-পিঠা খাই বোটিক সকলো ভাঙি-পাতি কৈ ভগৱানে যে কোনোমতেহে ৰক্ষা কৰিছে বুলি কোৱাত বোটিয়ে শুনি স্বস্তিৰে নিশ্বাস পেলাই ওপৰলৈ হাতযোৰ কৰি সেৱা জনালে।

প্ৰথম মাঘৰ দিনা ৰাইজৰ হৰিধ্বনি আৰু আয়তিৰ উৰুনিৰ মাজত বৰদোৱা মধুপুৰৰ তীৰ্থ যাত্ৰীৰ দলটো লৈ বাহুখনে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে। বোটি নোযোৱাটো খঙাং জানি বৰা পেহীয়ে মোলৈ চোৱা দৃষ্টিত ফেন মোৰ অলমৰ্থতাৰ প্ৰতি ইতিবিং লুকাই আছিল।

গাড়ী যোৱাৰ পিছত মই ভয়ে ভয়ে বোটিৰ ফালে চালো। নামঘৰৰ দুৱাৰমুখত থিয় হৈ বোটিয়ে গাড়ীখন যোৱাৰ ফালে চাই আছিল। বোটিৰ মুখখন আকোণৰ সন্নি এক অপূৰ্ণ প্ৰশান্তিৰ আভাই উজ্জ্বল কৰি তুলিছিল। মই একেধৰে চাই ব’লো। লাহে লাহে মোৰ চকুপানীৰ মাজত মোৰ চিনাকি বোটিজনী হেৰাই গৈ নামঘৰৰ বিশাল ঘনিহুই হৈ পৰিল। □

মন বিবিণাৰ জুই

জুলবপৰা আঢ়ৈ মাইল বাটকুৰি বাই ভাতকেইটা খাই উঠিছেহে মাথোন ভণ্টীয়ে চিঞৰ লগালে 'বাইদেউ বেগাই আহচোন কিবা এটা চাবি আহ'— তাইৰ চিঞৰ শুনি মায়ে ভেকাহি মাৰিলে 'যা এই জনী তাই ভাগবে-জগবে পাইছেহি ক'লৈ যাব লাগে নো ?'

মাৰ কথালৈ কাণ নকৰি ভণ্টীয়ে মোক একপ্ৰকাৰ টানিয়েই নিলে। আমি নগৰবপৰা গাঁৱলৈ আহি থাকিবলৈ লোৱা সৰহদিন ছোৱা নাই। নগৰত নেদেখা বহুতো কথা বহুত বস্তু আমাৰ বাবে স্বাভাৱিকতে কোঁকুহ'লজনক। তাতে তাই সৰু ছোৱালী কিবা এটা আচৰ্ষা বস্তু দেখিলে বেছি আচৰিত হয়।

তাইৰ লগে লগে আগফালে গৈ বাৰাণ্ডাৰ এচুকে বহি থকা মানুহজনী দেখি মই জিকাৰ খাই উঠিলো। মানুহৰ শাৰীৰিক বিকৃতিও যে ইমান ভয়াবহ হ'ব পাৰে নেদেখিলে বিশ্বাস কৰা টান। মানুহজনীক দেখি বামায়ণত পঢ়া অষ্টমৰূপ ঋষিৰ কাল্পনিক ছবিটো ভাঁহি উঠিল। আঠোটা ভাঁজত বিকৃত এই ঋষিজনে হেনো মাসেনিও হৈ ওপজা ভগীৰথক আশীৰ্বাদ দি দিব্য আকৃতি প্ৰদান কৰিছিল। সময়ত সেই ভগীৰথেই সৰুজুলবপৰা গংগা নমাই আনি পৃথিৱীৰ মহান উপকাৰ সাধি গৈছে। গিঠিত এটা কুজোৰে মানুহজনীৰ হাত-ভৰি সকলোতে এনে এক অস্বাভাৱিক বিকৃতি, যেন কোনোবাই প্ৰচণ্ড নিষ্ঠুৰতাৰে সকলো অংগ-প্ৰত্যঙ্গ ভাঙি মোহাবি পেলাইছে। কিন্তু আচৰিত ধৰণে মুখখনত বয়সৰ চাপে গৰকিলেও অতি গঢ়িত। মই আচৰিত হৈ ভাবিলো গাভৰু কালত কি অপকৰণ কৰবতী আছিল এই মুখৰ গৰাকিনী।

'এ আমাৰ হেৰেনী বাই দেখোন ?' ক'বাবপৰা পদূলিৰে সোমাই আহিব ধৰা বৰমাই মানুহগৰাকী দেখি মাত লগালে— 'বহুত দিনৰ মূৰত আহিলি আই ভালনে ?'

'কণা গোঁসায়ী মাৰি নিনিয়ালৈকে আছো দে আই আমাৰ নো ভাল বেয়া কি ? খুজি মাগি খাবলৈ গোঁসায়ী বাখিছে আক। দে আই কিবা দিলে দে ঘৰ পাওঁতে ৰাতিয়েই হ'বগৈ।'

মই লবালবিকৈ চাউল এবাট আনি দিলো। মানুহজনীয়ে লাঠিত ভৰ দি উঠিব খোজাত বৰমাই সিলাচ এটাত চাহ এগিলাচ সিঁঠ এখনেৰে সৈতে দিলেহি 'যা আই চাহ অকলকে খাই বা।'

বৰ হোঁপাছেৰে চাহ সিঁঠ খাই পানী এগিলাচ খুজি সিলাচটো খুঁই নি টোকেণডালত ভৰ দি ছেকৰ-পেকৰ খোজোৰে গৈ থকা মানুহজনী নেদেখা ছোৱালীকে আমি চাই থাকিলো।

‘আই ঐ দেখিবলৈ কেনে আপচু।’ বুলি কোৱা ভণ্টীক ‘নাপায় নহয় এনেকে ক’ব’ বুলি বৰমানে ডাবি দিয়াত আমি ঘৰ সোমালোহি। আবেলিটো ইটো-সিটো কামত ব্যস্ত হৈ থাকিলো যদিও মানুহজনীৰ ছবিটোৱে মনত আমনি কৰি থাকিল।

বৰমা বয়োবৃদ্ধই নহয় ওচৰৰ গাঁৱৰে জীয়ৰী বুলিও ওচৰ-পাজৰৰ সকলো মানুহকে চিনি পায়। মানুহজনীৰ বিষয়ে জানিবলৈ মনটো খু-দুৱাই থকাৰ বাবে গধূলি পোনছাটেই বৰমাৰ কাষ পালোঁগৈ।

বৰমাই বাৰাণ্ডাতে বহি চাকি পোহৰতে এৰি সূতা কাটি আছিল। মুঠাটো টানি বৰমাৰ কাষতে বহি ক’লো—

‘বৰমা’—

‘কিবা সুখিবি হ’বপায়?’ বৰমাই মুখ মেলিলেই গৰ্ভ দেখে। আনে নজনা বহুত কথা বহুত গোপন কাহিনী বৰমাৰ মনৰ ভঁৰালত খুন্দা খাই আছে। কথাবোৰ এনে নিয়াৰিকে কম যে, শুনিলে সাধুকথা শুনা যেনহে লাগে। মই লাহেকৈ ক’লো— ‘অথনি যে আহিছিল মানুহগৰাকী কোনলো বৰমা? গাটো ইমান বিকৃত অথচ মুখখন ইমান খুনীয়া!’

‘তই হ’বপায় অথনিৰেপৰা তাকেই পাণ্ডলি আছ?’ কাটি থোৱা সূতাখিনি টাকুৰীত ভৰাই পুনৰ সূতাডাল টানি টানি ক’লে— ‘সেইবোৰ বহুত কথা দে। তহঁতে সেইবোৰ বিশ্বাস কৰিবিনে? আজিকালি তেনেবোৰ কথা শুনিলে মানুহে হাঁহি উকুৱাই দিব।’

‘মই শুনিম বৰমা— তুমি কোৱাচোন।’

বৰমানে দুপাকমান সূতা কাটি টাকুৰীত ভৰাই খুন্দাৰপৰা তামোল অকণমান উলিয়াই মুখত ভৰালে। মনেৰে কিবা এটা চিন্তা কৰি থকা যেন লাগিল। বৰমাৰ এইটো স্বভাব। কথাখিনি কোৱাৰ আগতে আৰম্ভণিৰেপৰা জুকিয়াই লয়।

‘তেনেহ’লে। কথাবোৰ ওলট-পালট হ’ব পাৰে। বহুত দিনৰ আগৰে কথা। আমাৰ গাঁও ভৰলুৱাৰ সিফালৰ গাঁওখন কাঠনী গাওঁ। সেইখনেই হেকেনী মানে তই অথনি দেখা তৰাফুলীহঁতৰ গাঁও। ওচৰা উচৰি গাঁও বিয়াই-সৰাহে, পূজা-পাৰ্বনে সকলোৰে চা-চিনাকি। মই তেতিয়া এইখন ঘৰৰ বোৱাৰী হৈ অহা বেছি কাল হোৱা নাই। ডাঙৰ পোনাকণ কোলালৈ আহিছেহে। আজি তহঁতে দেখা হেকেনী তেতিয়া পোন্ধৰ-বোন্ধৰ বছৰীয়া জোন যেন মুখৰ তৰাফুলী বিষয়ে বিয়ানামে কোনেও চেৰ পেলাব নোৱাৰা জাকভজিকি গাভৰু। সৰুতে মাক-বাপেক হেৰুৱা বুঢ়ীমাকৰ আত্মজতে থাকি ডাঙৰ-দীঘল হোৱা মাউৰী তৰাফুলী বোৱনে-কাটনে বোৱা-ভোলাটো আগবঢ়। পিছে দেখিলে ডেকাৰ বাদেই বুঢ়াৰো মন পিচলা ৰূপেই কাল হ’ল তৰাফুলীৰ। গাঁৱৰে আটাইতকৈ চহকী ভদৰাম মহাজনৰ এটিয়া পো মোহনৰ মন খালে তৰাফুলীত। মোহনৰ পিৰিতিৰ মায়ান্ত বৰী হ’ল ভাৱো। দুৱো দুৱোকে কথা দিলে জীৱন্ত দুৱো এৰা এৰি নহয়।

কথা বুলিলে বতাহ। কথাটো ভদ্রবামন কাণত পৰাত বিমান জাধুৰ খাই উঠিল তাতোকৈ জকি উঠিল তোষেখৰী, মোহনৰ মাক। 'আই চিকৌ! চোচোবাই নিভা নাই বোলো মই দোলাতহে যাও। মোৰ তিঁয়হৰ জালি যেন ল'ৰাটোক তাই বেটী বাপেক-মাকৰ মূৰখাতী শাখিনীজনীয়ে কিবা যাদু মন্ত্ৰৰে বশ নকৰিলে তাৰ চকুগৈ গোন্ধৰ পাচিত পৰেগৈনে? কপ? কি কপৰ কথা কোৱাছে— বোৱাৰী বেটীৰ কপ ধুই পানী খাব নালাগে নহয়। বংশ মৰ্যাদা জাত-কুলৰ কথাও আছে। তাই বেটী সূতকলীয়া হৈ ভাল আমাৰ কলিতা কুললৈ হাত মেলাব সাহ কৰিছে। সেই হাত যদি মই ভাঙিব নোৱাৰো মোৰ নামেই তোষেখৰী নহয়' বুলি মোহনৰ মাকেতো ওচৰ-চুবুৰীয়াৰ ওলালেই আনকি এদিন ভৰাকুলী আৰু আয়েককো দৰতে হুমিয়াই থৈ আহিল। 'বুঢ়ীমাকৰ চিনি পোৱা নাই? শাহুৱেকে নাকে-মুখে বতিয়াম বাপেকে।' লাজ অপমানত ভৰাকুলী মৰামুৰ্ছা যেন হ'ল। চকুৰ পানীৰে নাভিনীয়েক আহিডাকৰ কেৱা সাজো ভাত ল'খোণ হ'ল। মাকৰ এনে ব্যৱহাৰত মৰ্মান্তিক লাজ পাই মোহনো খঙে বিৰাগে ঘৰ এৰি পেছীয়েকৰ ঘৰলৈ গ'ল।

পুতেক ঘৰ এৰি যোৱাত তোষেখৰীৰ খঙৰ কোব চৰিলহে। তাৰ পাছত অহকাণে-পহকাণে ওলা কথাবোৰ কিমান সঁচা ভগৱন্ত প্ৰজ্বৰেহে জানে। মানুহে কম তোষেখৰীয়ে বৰটো ককায়েকৰ বুদ্ধিমত্তে কুমত্ৰী বেজ বেবাইৰ ভালে অহা-যোৱা কৰিবলৈ ল'লে। ইফালে মনৰ বেজাৰত লাজে-দুখে ঘৰত সোমাই থাকোতে ভৰাকুলী টান নবিয়াত পৰিল। জ্বৰো জ্বৰ তমোময় জ্বৰ। খাবলৈ দিহা নাই চিকিৎসানো কৰে কিহেৰে? ভেওঁ মৰমতে ওচৰ-চুবুৰীয়াই বেজ জ্ঞানীও দেখুৱালে। পিছে জ্বৰটোৱে যোৱা বহুৰীয়া গাভৰুজনীক চেপি-খুন্দি এটা সময়ত জীৱটো এৰি গ'ল যদিও মুখখন বাদদি গোটেই শৰীৰত এনে এক বিকৃতি আনিলে যে ভৰাকুলী বাচি থকাভকৈ মৰাটোহে সকলোৱে ভাল বুলি ভাবিবলৈ বাধ্য হ'ল। লেকাট ভুক্তিৰ লগা কপাল বুলিয়েই নেকি মৰিও নমৰি তাই বাচি থাকিল আৰু লাঠিলৈহে ইঘৰ-সিঘৰ কৰিবপৰা হ'ল।

তাৰ পিছৰ কথানো কি শুনিবি। মাকৰ কাৰোত মোহন ঘৰলৈ আহিল। ভৰাকুলীৰ বেমাৰৰ খবৰ শুনি এদিন আহি ভৰাকুলীৰ বিকৃত কপটো দেখি সি বুৰে কপালে হাত দি বি ঘৰলৈ গ'ল আৰু সেইমুৱা হোৱাৰ আশাই এৰিলে।

মুখৰ আগত ক'বলৈ পা-প্ৰমাণ নাথাকিলেও দুই চাৰি মুখ চোকা তিবোতাই তোষেখৰীক ওলাবলৈ নেখিলে বোলে এনে জু-ভাৰতত নেদেখা জ্বৰ বেজৰ কু-মন্ত্ৰৰেহে কল আই। পিছে নেদেখাজনে সকলো দেখি আছে। ৰালিলৈ বিপাট সূত্ৰীৰলৈও লিপাভেই দৰ। কৰ্মকল খণ্ডৰ কোনে?

তোষেখৰীয়ে ওনিও নুতনিলে। লোকৰ ভাল দেখিব নোৱাৰা চকুচৰাই এনেবোৰ কথা ক'বই। কণ্টক তালৈ ভেওঁ পৰোৱা নকৰে। এদিন ধুমধামকৈ ঘূৰিব পৰিব কোনেবা

ধনী-মানী মহাবীৰ জীৱৰী লাৰণ্যলতাৰ সতে মোহনৰ বিয়া হ'ল। বাইজে হৰিষ কৰি উদৰ পুৰাই খালে। বেণুপাৰ্টি আৰু ঢোলৰ সাতত গোটেই ৰাতি তৰাফুলীয়ে চকুৰ পানীৰে গাক তিয়াই কান্দি নিজৰ ভাগ্যকে দৃষিলে।

পিছে তোৰেখৰীয়ে হেঁপাহেৰে খন্দা পুখুৰীত পানী খোৱা নহ'ল। বোৱাৰী লাৰণ্যই যেনেকৈ পেৰা ভৰাই বস্তু-বাহানি, আ-অলংকাৰ আনিলে তেনেদৰে কাটন মুখ এখনো আনিলে। ফলত ঘৰখনত থকা-খুন্দা লাগিয়েই থকা হ'ল। মোহনে মাকৰ কথামতে বিয়া পাতি আনিলে হয় কিন্তু ঘৰুৱা কাজিয়াত মাক বা বৈশীয়েক কাৰো হৈ নেমাতি নিমাত জন্তুৰ দৰে থকা হ'ল। কাজিয়াৰ মোৰ আৰু বাঢ়িল যেতিয়া লাৰণ্যৰ প্ৰথম কেঁচুৰাটো বোবা আৰু কলা হ'ল। তোৰেখৰীয়ে লাৰণ্যৰ দোষ ধৰিবলৈহে পালে ওলোটাই লাৰণ্যই সকলোৱে শুনাকৈয়ে উভটি ধৰিলে বোলে 'আই হেৰী এইবোৰ মোৰ পাপৰ ফল নহয়। কোনোবাইহে লোকৰ গাভৰু ছেৱালী পলু কৰি থোৱা পাপৰ বোজা মই অনাহকতে কঢ়িয়াৰ লগা হৈছে।' আগতে হ'লে এনে কথা কৈ তোৰেখৰীৰ মুখৰপৰা কোনোবা সাৰি যাব এনে সাধ্য নাছিল কিন্তু এতিয়া তোৰেখৰীয়ে কথাৰাৰ শুনিও নুশুনাব ভাও জুৰি মনৰ খং মনতে মাৰ নিয়াৰ লগা হ'ল। পিছে বাইজে পাপৰ পৰাচিত বুলি কয়' — বৰমা অক্ষয়কান ব'ল। শেষ হ'বলৈ ধৰা এড়িখিনিৰ লগত আৰু কেইফুলামান এড়ি লগ খুৱাই সুভাভাল জোৰাই পাক দি ক'লে— 'বুজিছ আই হঠাতে এবাতিৰ জ্বৰতে বোলে মোহনৰ বৰটো মোমায়েকৰ কাণ সমনীয়া ল'ৰাটো মৰি থাকিল। মনৰ বেজাৰত নে অনুশোচনাত অহৌবলিয়া হোৱা বাপেকটোৰ শটোও এদিন বাইজে পুখুৰীৰপৰা তুলি আনিলে। সিদিনা তোৰেখৰীয়ে ককায়েকৰ মৰাশটোৰ কাষত মূৰ আফলিয়াই হৰাওৱাৰে কান্দিলে। লোকে কয় বোলে 'এইটো ককায়েকেই বেজৰ কথামতে তৰাফুলীৰ নামত কুমন্ত্ৰ কৰা শালিকা এটা ভৰি পাখি মোহাৰি জীয়াই জীয়াই পুতি থৈছিল।' বৰমাই দীঘল ছমুনিয়াহ এটা কাঢ়ি গুণগুণালে — 'তুমি মোক ভাণ্ডা ময়ো ভোম্বাক ভাণ্ডো এ, চৈধ্য সাৰীক ভাণ্ডিবে কোন উপায় ৰাম ৰাম। সঁচা-মিছা কোনে জানে কিন্তু নেদেখাজনে সকলো দেখি আছে, তেওঁৰ তুলাচনীত ক'তো হীন দেবি নহয়।'— বুলি বৰমাই হাতখন কপালত লগাই মূৰ দোৱালে।

ইতিমধ্যে মাই ভাত খাবলৈ মাতিছিল। বৰমাইৰপৰা বিদায় লৈ উঠি আহিলো। কথাবোৰে বহুত ৰাতিলৈ মনটোক আমনি কৰি থাকিল।

এনেতে এজাক ধুমুহা বতাহ অহাদি অহাদি অহাদি ঘৰখনত এটা নতুন খবৰে জোলপাব লগালে। এমাহৰ ভিতৰতে বিয়াৰ ঠিক হৈ মই ন-কইনা হৈ পোলাখটি পালোহি। নতুন খবৰ নতুন পৰিবেশত স্বামী, শাহ-শহৰ আৰু পৰিয়ালৰ সৈতে মিলিভুলি চলাব প্ৰচেষ্টাৰ মাজেৰে কেতিয়া যে দুটা সন্তানৰ জননী হৈ নিজৰ অকলংক পাহৰাৰ দৰে হ'ল পমকে নাগালো।

তিবোতাৰ জীৱন যেন ধনৰ কঠীয়া, উভালি আনি যিখন পথাৰতে ৰোৱে তাতেই নতুন গজালি মেলে।

হঠাতে খবৰ এটাই মনটো উৰাই আনি খব পোৱালেহি। বৰমাৰ সৰু ল'ৰা বকুলৰ বিয়া। বিয়াক মাতিবলৈ অহা ককাইদেৱে ক'লে, বৰমাৰ গাটো হেনো ভাল নহয়, সেয়ে ল'ৰালৰিকৈ বিয়াখন পতা হ'ল। আৰু ক'লে বৰমাই হেনো যেনে ভেনে মাটি পঠাইছে। গতিকে দহোবন কাটি কৰি এওঁকো জোৰকৈ ছুটি লোৱাই দিবলৈ বুলি শুনাগৈ।

আহি পাওতে বিয়াখন অভ্যাগতৰে উদুলি-মুদুলি। দুবনিৰ আত্মীয়স্বজনক লগ পোৱা আৰু খা-খবৰ আদান-প্ৰদানৰ বিয়া উৎসৱবোৰ হ'ল একোটা মাধ্যম। বহু দিনৰ মূৰত আত্মীয় স্বজনসকলক লগ পাই মনটো আনন্দেৰে ভৰি পৰিল। সকলোৰে অভিযোগ দুবনিবটীয়া ধনী-মানী স্বামী পাই মই সকলোকে গিঠি দিছো। মাক ল'ৰা-ছোৱালী আৰু জোৱায়েকক গতাই দি মই সকলোকে মাত বোল দিয়াৰ মাজেৰে এপাকত বৰমাৰ কোঠা পালেহি। বৰমাৰ গাটো সঁচাকৈয়ে বেয়া, প্ৰেচাৰটোৱে বৰকৈ আৱনি কৰি আছে। গাক দুটাত আউজি বৰমা বিছনাখনতে ৰহি আছিল। মোক দেখি মুখখন হাঁহিৰে উপচি পৰিল যদিও চকু দুটা সেমেকি উঠিল। ভবি দুখন চুই মই কান্দি পেলালো। মূৰটো চুই বৰমাই ক'লে— 'খেং এইজনী নাকানে। গাতো বৰ ভাল নহয়— ভাবিলো কিয় এটা হোৱাৰ আগতে বকুলকো জিৰাবলৈ গছলুগি এটা কই দি বাওঁ।' বৰমাৰ এই উদাৰ চিন্তাধাৰাৰ বাবেই মোৰ আটাইতকৈ ভাল লাগে। তিবোতাক আঠুৱাৰ তলৰ গছ বুলি ভবা সমাজত বৰমাই নাৰীক দৰখনৰ ধৰণী বুলি ভবাটো কিমান জ্ঞানীৰ পৰিচায়ক।

লগ্ন সোনকালে থকা বাবে দৰা সোনকালে ওলাল। দৰাক পদূলিসুখত আগবঢ়াই দি বৰমাক আনি বিছনাত শুৱাই দি ময়ো বৰমাৰ কাষতে বহিলোহি। বৰমাৰ লগত কথা পতা হোৱাই নাই। বৰমাই মোৰ খা-খবৰ ল'লে। সৰু সৰু প্ৰশ্ন অথচ বাৰ মাজেৰে মানুহ এজনীৰ হৃদয়ৰ সকলো কথা ছবিৰ দৰে ওলাই পৰে। মোৰ উত্তৰত বৰমা সন্তুষ্ট হ'ল। হাঁহিলে, 'তই বৰ বুদ্ধিমতী— সুখে থাকিবি।'

'বৰমা কইনা বোলে ওচৰৰে। ছোৱালীজনী কেনেকুৱা— ভালনে?'

'অ' আমাৰ মাইতৰ গাঁৱৰ ওচৰৰে কাঠনী গাঁৱৰ। দেখাই-শুনাই স্বভাৱে-চৰিত্ৰই ভাল হেনো। এতিয়া তাৰ কপালৰ কথা।'

কাঠনী নামটো শুনি বহুত দিনৰ কথা এটা মনত পৰিল। সেই তাহানি দেখা হেৰুৱাই বাই। বৰমাৰ মুখত শুনা ভৱাকুলীৰ সাধুকথা।

'বৰমা সেই যে হেৰুৱাই বাই, এতিয়াও জীয়াই আছেনে?' বৰমাই কডেক ধৰি হৈ মোৰ কলে চালে, চকুত বিৰাটৰ ভাৱ। তাৰ নিহত স্নান হাঁহি এটাৰে ক'লে — 'জোনো

ভাল কথা মনত থাকে দে আই— কোন কাহানিৰে কথা। তোক সেই কাৰণেই মোৰ ভাল লাগে সকলো কথাকে মনপুতি শুন। তোৰ বিয়াৰেপৰা মোৰ মনৰ কথা এটা পতাৰ লগ নোহোৱা হ'ল।' বৰমাৰ কথা শুনি ভালো লাগিল দুখো লাগিল। বৰমাৰ মুখত শুনা কিমান পুৰণি কথা, বিশ্বাস-অবিশ্বাসৰ মিহলি কাহিনী। সঁচাকৈয়ে বয়সৰ ব্যৱধানতো আমি কিমান অন্তৰংগ আছিলো। লাহে লাহে বৰমাৰ ভৰি দুখনত হাত বুলাই দিলো। ডাক্তৰে কোৱামতে হেনো বৰমাৰ লিভাৰৰ অসুখ। ঘূৰি বা বৰমাক পাওঁনে নাপাওঁ।

'বুজিছ ভানু ! মানুহে কয় ভগৱানৰ বিচাৰত পলম হ'লেও ভুল নহয়। হেৰুৱাই বাই এদিন শোৱাগাটীতে মৰি থাকিল। সিও এক সাধুকথাৰ দৰেই কাহিনী। তোৰ মোহনৰ মাক তোৰেখৰীৰ কথা মনত আছে নহয়?' তাৰ পিছত বৰমাই যিখিনি ক'লে তাৰ মৰ্মাৰ্থ এনে। ভৰ বয়সতে তোৰেখৰীয়ে কেইবাটাও শোক পালে। নাতিটো অঁকৰা হ'ল — তাৰ দোষাৰোপ আওপাকে তোৰেখৰীতে পৰিল। বোৱাৰীৰপৰাও সুখ নহলেই মোহনটোও কিবা বোবা উদাসীন ভকতৰ দৰে হ'ল। তাতে ককায়েক আৰু ডেকা ভতিজাকটো আওমৰণে মৰিল। মনৰ অসন্তোষতে নেকি তোৰেখৰীৰ গাটোও তেন তেন ঝেন ঝেন নুগুচাই হ'ল। এদিন সন্ধিয়া পানীপোতাতে শিল এটাত পিছল খাই পৰাত ধৰি মেলি নি যি বিছনাত শুৱাই দিয়া হ'ল আৰু উঠিব নোৱাৰিলে। ডাক্তৰে ক'লে, একাধী হৈ বাওঁফালটো অকামিলা হ'ল। এদিন ঘৰলৈ যাওঁতে খবৰটো শুনি বৰমাও হেনো তোৰেখৰীৰ খবৰ কৰিবলৈ গৈছিল। তেজ্জে ফুটো ফুটো যেন বগী খাওকাল মানুহজনী খৰি এচটাৰ দৰে বিছনাত পৰি আছিল। বৰমাক দেখি তিনি পালে। কপালত হাতখন দি থোকাথুকি মাতেৰে ক'লে — 'মোৰ কপালৰ দোৰ।' তেনেকৈয়ে তিনিবছৰ কাল বিছনাতে পৰি ব'ল মানুহজনী, নমৰেও নিজিয়েও।

তাৰপিছত বৰমাই দীঘলকৈ উশাহ এটা টানি ক'লে — 'সকলো আৰ্জি লোৱা পাপ অ' মাই। কোনোবাই হেনো তোৰেখৰীক কিবা কিবি বুজালে। কিবা অপকৰ্ম থাকে যদি কৈ পৰাচিত হ'বলৈ তেহে মুক্তি পাবি। এদিন তোৰেখৰীয়ে দেউকি মতাই কিবা কিবি ক'লে। দেউৰ দিহামতেই এদিন ঘৰৰে গৰুগাড়ীখন পঠাই তৰাকুলীক আনিবলৈ ক'লে। তৰাকুলীৰ গাঁও ভাল নাছিল তাতে মোহনৰ ঘৰ পুৰণি শতক। তাই আহিবলৈ মান্তি নহ'লেও মানুহজনীয়ে বৰ জোৰ কৰিলতহে বেনিন্দা তৰাকুলী আহিল। তোৰেখৰীয়ে শুনিছিল যদিও চকুৰে তৰাকুলীৰ এনে বিকৃত ৰূপটো দেখা নাছিল। নিজৰে কৰ্মৰ ভয়াবহ পৰিশিতি দেখি তোৰেখৰীৰ কুকৰ্মৰ আতংকৰ পেঙণি এটা ওলাই আহিল। দেউ একাষে বহি আছিল। তেওঁ ফল একমত সজাই খোৱা বস্তুখিনি তোৰেখৰীৰ হাতেৰে চোৱাই তৰাকুলীৰ ফালে আগুৱাই দি তোৰেখৰীয়ে আগতে কেতিয়াবা কৰা দোৰৰ বাবে কমা বিচাৰি জীৱনৰ মুক্তি বিচাৰিলে। তৰাকুলীয়ে একো

নকৈ তোবেশ্বৰীৰ মূৰ শিতানত থিয় হ'ল। অতদিনে মনত তেওঁৰ প্ৰতি পুহি বখা কোভ চকুপানী হৈ বৈ আহি তোবেশ্বৰীৰ কপালত পৰিল। মূৰত হাতখন বুলাই দি তবাকুলীয়ে তোবেশ্বৰীৰ সকলো অপৰাধ নিবৰে মাৰ্জনা কৰি দিলে।

সন্মুখত সজাই দিয়া জলপানৰ বাটিটো হাতেৰে চুই আঁতৰাই থৈ তবাকুলী লাঠিত ভৰ দি ওলাই আহিল। কানিমুনি আত্মাৰত চোতালৰ এমূৰে বহি থকা মোহনক দেখিও তবাকুলীয়ে চকুযোৰ বুৰাই ল'লে। পুনৰ মানুহ দুগৰাকীয়ে গৰুগাড়ীত তুলি বন্ধৰে সৈতে তাইক ঘৰত থৈ গ'লহি।

মোহনে চোতালত বহি শিলৰ মূৰ্তিৰ দৰে সকলো লক্ষ্য কৰি গ'ল। একো নক'লে।

শেষ বাতি তোবেশ্বৰীৰ চাটিফুটি বেছি হ'ল। মোহনে কিবা এটা আশংকা কৰি উজাগৰে আছিল। সুধিলে, 'কিবা কৰি মাই?'

তোবেশ্বৰীয়ে খেপিয়াই পুতেকৰ হাতখনত ধৰিলে। চকু দুটা ডাঙৰকৈ মেলি পুতেকৰ মুখলৈ চাই ব'ল। মোহনৰো চকু দুটা সেমেকি উঠিল। কিমান মৰম কৰিছিল মাকে। সিও জানো মাকক কম ভাল পাইছিল? কিন্তু কিহৰপৰা কি হৈ গ'ল। তাৰ জীৱনৰ সকলো আনন্দ সুখ-শান্তি কাৰ অভিশাপত শেষ হৈ গ'ল। পুতেকৰ ফালে চাই থাকোতেই এটা সময়ত তোবেশ্বৰীয়ে চকু মুদিলে। হয়তো তেওঁ পুতেকৰ গৰুগাড়ীত নিজৰ ভুলৰ বাবে ক্ষমা বিচাৰি গ'ল।

মোহনে স্থানৰ দৰে মাকৰ মূৰ শিতানতে বহি ব'ল। আনে কন্দা ওলিও তাৰ মুখৰপৰা এটাও কান্দোনৰ শব্দ নোলাল। কিবা এক বুজাব নোৱাৰা বেদনাই যেন তাক শিলৰ দৰে কৰি তুলিছে তাৰ এনে লাগিল।

ৰাতিপুৱা বেগি দুপৰিলৈকে হেৰুৱী বাই নুঠা দেখা পাই কাৰৰ ঘৰৰ ধুনুমনিৰে বিছনাতে পৰি থকা বুঢ়ীক দেখি কিবা এটা সন্দেহ কৰি মাকক চিঞৰি মাতিলে। তাইৰ চিঞৰ শুনি কাৰেৰে দুগৰাকীমানো গোট খালেহি। হাত-ভৰি ভঙা চৰাই এটাৰ দৰে বিছনাতে ঠেৰেঙা লাগি পৰি আছে তবাকুলীৰ নিখৰ দেহাটো। বিছনাৰ কাষত পেৰাটোৰ ওচৰত এখন নতুন ডলাত এসাজ কাপোৰ, কাষতে এটা মাটিৰ ডাঙৰ সাজত ওপৰ মূৰীৱাকৈ এটা সিখাত এযোৰ ডামোল-পাখ আৰু কপ পঞ্চাশ টকা।

সেইদিনা দুপৰীয়া মৰিশালীত ওচৰা-উচৰিকৈ দুখন চিহ্ন হালি উঠিল। মোহনে মাকৰ মুখাঙ্গি কৰি উঠি তবাকুলীৰ চিহ্নৰ কাষলৈ আহি এডাল কঠা আনি দিলে। তাৰ পিছত মাকৰ চিহ্নৰ কাষত বহি হৰাওৱাৰে কানিৰলৈ ধৰিলে। □

চাকনৈয়া

হাৰমনিয়ামটো বেয়া হোৱা কাৰণে ইহঁত দুজনীয়ে কেবাদিনৰেপৰা কেনেকোনৈ আছিল। দেউতাকৰো অফিচৰপৰা আহিব নাই। উপায়ন্তৰ হৈ ছোৱালীহঁতৰ সৈতে হাৰমনিয়ামখন দোকানত ভাল কৰিবলৈ দি কেইটামান প্ৰয়োজনীয় বস্তুৰ কাৰণে যাঁচী বজাৰত সোমালো। ল'ৰালৰিকৈ বস্তু দুপদমান লৈ এওঁ অফিচৰপৰা পোৱাৰ আগতে ঘৰ পাওঁগৈ বুলি অট' এখন চাই থাকোতে সন্মুখতে গাড়ী ৰখাই যি গৰাকী মানুহ নামি আহিল তাহিক দেখি মোৰ মুখেদি বোধকৰো নামটো ডাঙৰকৈয়ে ওলাই আহিছিল। মানুহগৰাকীয়ে ঘূৰি চাই অবাক হোৱাৰ লগতে এমোকোৰা হাঁহিৰে মোক সাৰটি ধৰি ক'লে — 'আৰে আৰতি, তই !'

অলপ সময় আমি দুয়ো দুয়োকৈ সাৰটি ধৰি যেন আপোন পাৰ্বা হৈ ৰ'লো। ছোৱালী দুজনীয়ে আমালৈ অবাক হৈ চালে। সিহঁতৰ মুখত মিচিকিয়া হাঁহি। মই সিহঁতক চিনাকি কৰি দিলো— 'মই যে তহঁতক সদায় কৈ থাকো ললিতা মাহীৰ কথা খুব ভাল গান গায়— আক লতা এইয়া মোৰ ছোৱালী জিয়া আৰু হিয়া।'

ডাঙৰ ছোৱালী জিয়া কথকী। তাই উপৰাই ক'লে— 'মাৰ মুখত আপোনাৰ কথা শুনি শুনি আপুনি যেন আমাৰ চিনাকি হৈ পৰিছে। মাত্ৰ দেখিছে, মায়ে কোৱাতকৈ আপুনি বেছি ধুনীয়া।' তাইৰ গালত এটা চেপা মাৰি লগিভাই ক'লে — 'তোৰ ছোৱালী দেখোন বৰ কথা চহকী হ'ল অ'। মাৰৰ আকৌ মাতেই নেলাইছিল বুজিছ।' মই হাতঘড়ীটোলৈ চোৱা দেখি ক'লে— 'তোৰ কিয় ল'ৰালৰি আছে নেকি ?' কথাতো ক'লো — 'ঘৰত ভলা, গৃহস্থ ছয় বজাত ঘৰ পাৰছি।' আমাৰ থকা ঠাইৰ ঠিকনাটো তাই সুধি ক'লে, ৰ'চোন মই সেইফালেই গৈ আছে। অকলমান ৰ'বলৈ যদি অসুবিধা নহয় মই তহঁতক নমাই থৈ যাম। হ'বনে ? তহঁত গাড়ীতে বহু মই এই আহিছো।' ড্ৰাইভাৰে গাড়ীৰ দুৱাৰ খুলি দিয়াত আমি তিনিও সিহঁতলৈ বহিলো। ললিতাহঁত ঘোৱাৰ পিছত জিয়াই গাড়ীখন চুই চুই ক'লে— 'গাড়ীখন যে কি সুন্দৰ, আমিঘৰে কেতিয়াও এনে গাড়ীত উঠিয়েই পোৱা নাই।'

দহমিনিট মানৰ পাছত ললিতা দোকান এখনকলম্বা ওলাই অহা দেখা পালো। পিছে পিছে অহা ড্ৰাইভাৰৰ হাতত এটা ডাঙৰ ধুনীয়া পেকেট। ললিতাই হাতত লৈ অহা সক পেকেট দুটা দুয়োজনীৰ হাতত দি ক'লে— 'তহঁতৰ এজনী আগলৈ আহ, মই মাৰ

লগতে পিছত বহিম।' জিয়া আগলৈ গলত ললিতা মোৰ কাষতে বহিলহি। মন কৰিলো তাই গাত দামী সাজৰ লগতে মিলাকৈ মুক্তাৰ অলংকাৰ। গম পালো গিৰিয়েকৰ ফাৰ্মৰ এজন কৰ্মচাৰীৰ ছোৱালীৰ বিয়া। ললিতা তালৈকে যাব।

অলপ সময়ৰ ভিতৰতে আমি দুয়োৰে বহুত কথাই জানিলো। ললিতাৰ স্বামী গকুল দত্ত এখন এক্সপোর্ট ইম্পৰ্টৰ বিখ্যাত ফাৰ্মৰ গৰাকী। ৰাজগড়ত এটা তিনিমহলীয়া ঘৰৰ উপৰিও বেলতলাৰ ফালে দুটা ফ্লেটৰো অধিকাৰী তেওঁ। মানুহ হিচাপে ভাল ব্যক্তি আৰু আদৰ্শ স্বামী। ল'ৰা-ছোৱালী দুটাৰ এটাই দিল্লীত এম.বি. এ. আৰু ল'ৰাটোৱে নাগপুৰত ইঞ্জিনিয়াৰিং পঢ়ি আছে। দত্ত ব্যবসায়িক কামত প্ৰায়ে বাহিৰতে থাকে। তাইৰ লগত এতিয়া শাহুবেক আৰু ৰন্ধা-বঢ়া কৰা মানুহ এজনী থাকে। আমি কথা পাতি থকা দেখি জিয়াৰ মনটো নৰল। তাই ঘূৰি চাই ক'লে— 'মাইী আপুনি বাক এতিয়া গায়নে নাগায়। মায়ে কৈ থাকে এসময়ত আপুনি হেনো খুব ভাল গান গাইছিল?'

দেখিলো জিয়াৰ কথা শুনাৰ লগে লগে ললিতাৰ মুখখন স্নান হৈ গ'ল। তাই কিবা এটা ক'ব খুজিছিল যদিও ইতিমধ্যে আমাৰ ঘৰৰ গলিটো পাইছিলো। গাড়ীখন ৰখাবলৈ কৈ আমি নামিলো। ললিতাই ঘৰৰ ঠিকনাটো দি ইহঁত দুজনীক মৰম কৰি যেনেতেনে এদিন যাবলৈ ক'লে। গাড়ীখন নেদেখা ছোৱালীকে আমি তাতে বৈ থাকিলো।

'গাড়ীখন যে ইমান ধুনীয়া পাই। এনে গাড়ীত উঠা বুলি ক'লে অংকিতাহঁতে বিশ্বাসে নকৰিব।' ইমান দেবি মনে মনে থকা হিয়াই ক'লে। 'মা, ললিতা মাইীহঁত চাগে বহুত ধনী মানুহ নহয়?' হিয়াৰ উত্তৰত মই হাঁহি ক'লো— 'তথাপি দেখিছ মাইীয়েৰৰ অকনো অহংকাৰ নাই। মোক কেনে দৰে সাৱটি ধৰিলে, তহঁতক মৰম কৰি গাড়ীখনেৰে ইয়াতে নমাই থৈ গ'ল।'

ঘৰ পোৱাৰ খন্তেক পিছতে দেউতাক পালেহি, দুয়োজনীয়ে ভাগৰি জুগৰি অহা দেউতাকক ললিতাৰ কথা কৈ ব্যতিব্যস্ত কৰি তুলিলে।

গৃহস্থ হিচাপে জিয়াহঁতৰ দেউতাককো অপবাদ দিবলগীয়া একো নাই। চৰকাৰী বিভাগ এটাত চাকৰি কৰা বিত্তীয় অফিচ আৰু ঘৰৰ প্ৰতি সমানে নিষ্ঠাবান। শহৰ দেউতাই চাকৰি কালতে গুৱাহাটীত বান্ধি থৈ ঘৰটোৰ কিছু উৰ্দ্ধকৰ সাধন কৰি একালে ডাঙা দিৱা ধন আৰু চাকৰিৰ পইচাবে কোনোমতে ধান-খুপাৰ নোহোৱাকৈ চলে। মোৰ আশ্ৰহতে ইহঁত দুজনীৰ গান শিকাৰ লগতে কলেজৰ খবৰো চলি যায়।

সিহঁতৰ কথাবোৰ শুনি মোলৈ কটাক কৰি দেউতাকে ক'লে— 'তহঁতৰ মাকৰ বে এনে ৰূপ-গুণে লক্ষী, সব্বশ্ৰী বান্ধবী আছে মই দেখোন শুনি নাই। ভালেই হ'ল যে মাজে মাজে তহঁতে গাড়ীত উঠিব পাৰিব।'

কেইদিনমানৰ পাছত ইহঁতৰ কলেজ ডে'ত সাংস্কৃতিক সম্পাদিকা জিয়াই কোৰাচ এটা গোৱাৰ বাবে পুৰণা গান এটাৰ কথা সুধিলে। মই বোলে কেতিয়াবা গাই থকা শুনিছিল তাই। মইয়ে কিবা গাইছিলো তেনে নহয়, ললিতাৰ বান্ধবী হিচাপে তাইৰ হেঁচাতে স্কুল-কলেজত কেতিয়াবা অ'ৰ-ত'ৰ মিটিঙত কোৰাচ গোৱাতে মোৰ গানৰ চৰ্চা সীমাবদ্ধ আছিল। বহুত চেষ্টা কৰিও প্ৰথম কেইশাৰীমানৰ বাহিৰে সম্পূৰ্ণ গানটো মনত পেলাব নোৱাৰিলো। হঠাতে ললিতালৈ মনত পৰিল। তাইৰ নিশ্চয় মনত বা লিখা থাকিব। ভালৈই হ'ল কথাটো মনত পৰি। তাইৰ তালৈ যোৱাও হ'ব গানটোও অনা হ'ব। গৃহস্থক সুধি ইহঁত স্কুললৈ যোৱাৰ পাছত ললিতাৰ ঘৰলৈ ওলালো। ললিতাই ঠিকনাটো ভালদৰেই দিছিল। নিৰ্দিষ্ট ঠাইত অট'খনৰপৰা নামি দোকানত সোধাত ঘৰটো দেখুৱাই দিলে। চাৰিওফালে ধুনীয়া ওৱাল দিয়া এটা সৰু অথচ সুদৃশ্য তিনিমহলীয়া ঘৰটোৰ সন্মুখত সুন্দৰ ছবি, যেন বাগানে গৃহস্থৰ সুকচিৰ পৰিচয় দিছে। গেটখন খুলি সোমাই গৈ কলিং বেলত হাত থলো। খন্তেক পাছতে দুৱাৰ খুলি এগৰাকী মহিলা ওলাই আহিল আৰু মোৰ পৰিচয় লৈ বহিবলৈ কৈ বোধকৰো ললিতাক মাতিবলৈ গ'ল। মই ড্ৰইংৰুমটোত চকু ফুৰালো। সুন্দৰ নীলাভ বঙৰ বিপৰীতে এখন ডাঠ নীলা বেৰত কেবাখনো সোণালী বঙৰ ফ্রেমৰ ছবি। সুন্দৰ কাকৰ্কাৰ্য কৰা দামী আচৰাব আৰু কোমল শহাপহৰ দৰে চোফাকেইখনে গৃহস্থৰ আভিজাত্যৰ কথাই মনলৈ আনে। সিদিনাখন ললিতাক দেখি তাইৰ অৱস্থা ভাল বুলি ভাব হ'লেও ইমানখিনি অৱস্থাশীল বুলি ভাবিবপৰা নাছিলো।

অলপ পিছতে ললিতা সোমাই আহিল আৰু মোক দেখি তাইৰ মুখখন উজ্জ্বলি উঠিল। 'তই যে আহিবি মই ভবাই নাছিলো অ'। ভাবিলো পাহৰিলিয়ে চাগে।' তাই মোৰ গাতে লাগি বহিল। তাইৰ শৰীৰৰপৰা এটা মিঠা সুম্মাশে ঠাইখিনি ভৰাই ফুলিলে। হঠাতে তাই শিয় হৈ মোৰ হাতত ধৰি টানি ক'লে— 'ব'ল ব'ল ইয়াতে আলহীৰ দৰে বহিব নালাগে বেডৰুমলৈ যাওঁ। তাতে বহি আৰামেৰে কথা পাতিম। আজি আকৌ শাহু আইক লৈ এওঁ মামাহঁতৰ ঘৰলৈ গ'ল—'তাই মোক একপ্ৰকাৰ টানি নিয়াদি বেডৰুম পোৱালগৈ। ভাবিলো ললিতা আগবদৰে আছে, এৰা হ'বই এনে প্ৰাচুৰ্য্যৰ মাজত থাকিলে কাৰনো মন আনন্দেৰে ভৰি নাথাকিব। কমত সোমাই তাই মোক দিভানখনতে বহিবলৈ দি ওলাই গৈ ক'লে— 'বৰি কিন্তু মাহীক কিবা এটা কৈ আহো।'।

ললিতা যোৱাৰ পাছত কমটোত শিয় হৈ ধৰ লাগি ব'লো। এয়াৰ কণ্ঠচনত আহল-বহল কমটোৰ মাজতে সুন্দৰ বেডৰুমৰ পৰা এখন সুদৃশ্য ডিভান। কমৰ বঙৰ লগত মিলা পৰ্দা। একায়ে এটা ডাঙৰ টি ভিভ তলৰ খোকেচত সজোৱা সুন্দৰ সুন্দৰ মূৰ্তি। বহিবলৈ কেবাখনো সুন্দৰ চকী। মোৰ মনটো হঠাতে যেন মোচোকা খাই উঠিল। ঠিক ঠৰা নহয় তথাপিও নাৰী মনৰ এচুকত যেন এটা কীশ কিৰ সাপৰ দৰে সুবলৈ বঙৰা

বাই গ'ল। এনে এটা বেডকমৰ কথা কল্পনা কৰাও মোৰ জীৱনত অসম্ভৱ। ললিতা সোমাই আহি আচৰিত হ'ল — 'তই বহাই নাই। আহ, বুলি তাই হাতত ধৰি মোক ডিভানখনতে বহাই দি ক'লে — 'কচোন বিয়াৰ কিয়ান দিন পাছত আমি লগালগি হ'লো।' 'প্ৰায় একুৰি বছৰ' মই ক'লো— 'মোৰ বিয়াৰ পাছত ঘৰলৈ দুবাৰো গ'লো যদিও ভোক লগ পোৱাই নহ'ল। এবাৰ খবৰ কৰোতে তই মামাইভৰ ঘৰলৈ যোৱা বুলি গম পালো। ইফালে তেওঁ ডিব্ৰুগড়ত কাম কৰাৰ সূত্ৰে কেবাবছৰো তাতে থাকিলো। গুৱাহাটীলৈ অহা দহবছৰ মানেই হ'ল।' তেওৰ বিয়াৰ খবৰো ভালদৰে নাপালো। আয়ে কৈছিল তোক হেনো গুৱাহাটীৰ মামাৰ ঘৰপৰা বিয়া দিছিল— 'এবা সেইবোৰ বহুত কথা'— ললিতাই কওঁতেই দুবাৰত টোকৰ পৰিল। ট্ৰেড দুকাপ চাহ, শ্লেটত স্নেকচ আৰু কাভুৰে সৈতে মোক অৰ্থনি বহিবলৈ দিয়া মনুহগৰাকীয়ে সোমাই আহিল। বুজিলো সেয়াই বিনু মাহী। গিলাচপৰা পানী এটোক খাই ললিতাই ক'লে— 'চাহ একাপ খাবলৈ নিশ্চয় বেয়া নাপাবি।' প্ৰকৃততে চাহ একাপ খাবলৈ মোৰ মনত এটা উদ্বল ইচ্ছা হৈছিল। মনে মনে ধন্যবাদ দি চাহ কাপ তুলি ল'লো। ললিতাইও একো নমতাকৈ চাহ কাপ খালে। তাইৰ মুখত চিন্তাৰ বেখা। 'আৰতি' চাহকাপ নমাই এটা জ্বুনিয়াহ কাটি ললিতাই ক'লে — 'তেওৰ বিয়াৰ সময়ত সংগীত জগতত মোৰ বৈ বৈ যোৱা খ্যাতি। আকাশবাণীৰো মই তেতিয়া প্ৰতিষ্ঠিত শিল্পী। মোৰ খ্যাতিৰ গুৰিতে আছিল তবলী খাউণ্ড, মোৰ সংগীতৰ গুৰু। মামাৰ কলেজৰ লগৰীয়া সূত্ৰে তেওঁ আমাৰ ঘৰৰ আপোন হোৱা বুলিয়েই নহয় তেওঁৰ সংগীতৰ প্ৰতিভা মোৰ মাজেৰে মূৰ্ত কৰি তুলিব বিচাৰিছিল। ময়ো আশ্ৰয় চেষ্টা কৰিছিলো যেন তেওঁৰ শিক্ষা সম্পূৰ্ণৰূপে আয়ত্ব কৰি সংগীত জগতৰ অপ্রতিদ্বন্দ্বী শিল্পী হৈ উঠিব পাৰো। আমাৰ গুৰু শিষ্যৰ সম্পৰ্ক যেন হ'ব আৰু পোহৰৰ সম্পৰ্কৰ দৰে নিবিড় হৈ পৰিছিল। ফলস্বৰূপে আমাৰ সম্পৰ্কক লৈ কিছু বু-বু-বা-বাও চলিছিল আৰু গুৰু আৰু গুৰুপত্নীৰ মাজতো তিক্ততাৰ সৃষ্টি হৈছিল বুলি শুনিছিলো যদিও আমাৰ সম্পৰ্কৰ পবিত্ৰতা সম্পৰ্কে মোৰ মনৰ দৃঢ়তাৰ বাবে মই সেই অদৰকাৰী কথাত কাণ দিয়াৰ প্ৰয়োজনবোধ কৰা নাছিলো।' ললিতাই উঠি গৈ আমাৰ সন্মুখৰ টিপয়কনত ট্ৰেন্স থৈ ক'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে— 'সেইবাৰ বিহুত বহুত ঠাইপৰা আমন্ত্ৰণ আহিছিল। ৰূপস্যা আৰু ধন দুয়োটাই একেলগে বুটলি মন ভৰি পৰিছিল যদিও ভাগৰিও পৰিছিলো। সিদিনা বিহুনাথ চাৰিআলিৰ কালে এখন বিহুত মোক মুখ্য শিল্পী হিচাপে আমন্ত্ৰিত কৰিছিল। দেউতা প্ৰায়ে লগত যায় যদিও সেইদিনা গা ভাল নথকাত বাদ্যযন্ত্ৰী আৰু জ্বৰৰ লগত দুখন মাকতিৰে মই অকলেই গ'লো। বেছি দূৰ নহয় কাংচেনৰ পিছত ঘৰলৈ ঘূৰি আহি পাম। তুমুল হাত চাপৰিৰে যেতিয়া মোৰ গান শেষ হৈছিল তেতিয়া বাতি এবাৰ জ্বলি গৈছিল। ৰক্তৰ কিছু গোমা হৈ আহিছিল বাবে আমি নাই ষ্টাৰ্ট কৰিছিলো।

আমাৰ গাড়ীখনত ছাৰ আৰু মোৰ বাহিৰেও দুজন কৰ্মকৰ্তাও অনুমতি লৈ উঠিলহি। বতৰৰ অৱস্থা দেখি দুয়োখন গাড়ীয়ে তীব্ৰগতিত গৈ থাকিল। কৰ্মকৰ্তা দুজন দহমাইলমান দূৰত নামি গ'ল। ভাবিছিলো আমি গৈ পাম কিন্তু হঠাতে বৰদৈচিলাৰ প্ৰলয় তাণ্ডবত প্ৰকৃতি যেন দিশহাৰা হৈ পৰিল। বিজুলী ঢেৰেকণিৰ মাজতে দেখিলো এডাল প্ৰকাশ গছ গোটেই ৰাস্তা জুৰি বাগৰি আছে। উপায়হীন হৈ ড্ৰাইভাৰে গাড়ী ঘূৰালে। সেই বিপৰ্যয়ত বাদ্যযন্ত্ৰীসকলৰ ইখন গাড়ী কেনি গ'ল নেদেখিলো। জনশূন্য বাটেৰে ঘূৰি আহি আমি এখন দোকান-পোহাৰ থকা ঠাই পালোহি। বোধকৰো বিহু ফাংচন আছিল নেকি কিছু দোকান আৰু মানুহো বৈ আছিল অ'ত ত'ত। উপায়হীন হৈ ছাৰে তাতে ক'বাত ৰাতিটো থাকিব পাৰি নেকি অনুসন্ধান কৰি হোটেল এখনৰ কাম এটাহে পালে। মই মুখেৰে একো নক'লো যদিও কিবা এটা ভয়ত মোৰ বুকুখন কঁপি উঠিল। কমটোত সৰু বিছনা এখন আৰু টেবুল-চেয়াৰ এযোৰ। ছাৰে ক'লে— তুমি নিশ্চিত্তে শুই থাকা। মই চকীখনতে বহি আছো। মই সঁচাকৈয়ে ভাগৰি পৰিছিলো। দ্বিধা নকৰাকৈ মই বিছনাত শুই পৰাৰ লগে লগে টোপনিত ঢলি পৰিছিলো। 'তাৰ পিছত — তাই হঠাৎ মোৰ হাত দুখনত সাৰটি ধৰি ক'লে— 'তাৰ পিছত কি হ'ব পাৰে তই বাক ভাবিব পাৰিবিনে?'

মই তাইৰ কথাবোৰ সাধু কথাৰ দৰে শুনি গৈছিলো। ললিতাৰ প্ৰশ্নত মই চক্ খাই উঠিলো। কি হ'ব পাৰে তাৰ পিছত? এখন অচিনাকি ঠাইত এজনী গাভৰু তাকো অকলশৰে— ললিতাৰ কথাত মোৰ বুকুখন কিবা এক অনামী আশংকাত কঁপি উঠিল। 'আৰতি কিমান বেছি শুইছিলো ক'ব নোৱাৰো। কিন্তু এক তীব্ৰ যন্ত্ৰণাত মই যেতিয়া আচম্বিতে সাৰ পাই উঠিলো তেতিয়া যেন এডাল সৰীসৃপে মোৰ সৰ্বাংগ লেহন কৰি আছিল। মই উঠি বহিব খুজিও নোৱাৰিলো— কাৰণ সেই ৰাক্ষসৰ আবেষ্টনীত মোৰ নিশ্বাস বন্ধ হৈ পৰিছিল। মই আকুলভাৱে মোক এৰি দিবলৈ কাকুতি মিনতি কৰিছিলো। কিন্তু তাৰ গাত যেন পিশাচে ভৰ কৰিছিল। আৰতি সেই ভয়াবহ ৰাতি মোৰ কুমাৰীত, মোৰ ফুলকুমলীয়া বৌৱনৰ পবিত্ৰতা সেই পিশাচৰ হাতত ধ্বংস হৈ গৈছিল।'

ললিতাই দুহাতেৰে মুখ ঢাকি ছকছকাই কান্দি উঠিল। 'মোৰ স্বপ্ন, মোৰ আশা সকলো সেইদিনা নিঃশেষ কৰি এটা সময়ত সেই নৰ পিশাচ মোৰ গাৰপৰা আঁতৰি গ'ল। মই বন্ধ পৰা মানুহৰ দৰে পুৰালৈকে বিছনাতে নিথৰ হৈ বহি ব'লো। ৰাতিপুৱা বোধকৰো তাৰ মনুষ্যত্ব ঘূৰি আহিছিল। মোৰ হাতে-ভৰি ধৰি সি ক্ষমা কৰিবলৈ আৰু কাকো নক'বলৈ কাবৌ কোকালি কৰিছিল। ঘটনাটো জনাজাত হ'লে তাৰ কেৰিয়াৰ আৰু পাৰিবাৰিক জীৱন ধ্বংস হৈ বাৰ ইত্যাদি বহুত কথা কৈ সি মোৰ দয়া ভিক্ষা কৰিছিল। সি কাৰলৈ অহাত যুগান্ত মোৰ সমস্ত শৰীৰ আৰু মন কোঁচ খাই গৈছিল।

ললিতা অবিবাহিত এক কুমারীয়ে পৰ পুৰুষৰ ওচৰত কুমারীত্ব হেৰুৱাতো কিমান দুখজনক আৰু ভয়াবহ কথা তাক তই নিশ্চয় বুজি পাবি। মইয়ো জানিছিলো এই কথা বতনা হ'লে মোৰো জীৱনৰ লগতে পৰিয়ালটোকে কি বিপৰ্যয় নামি আহিব। ইতিমধ্যে পুৰা ইখন গাড়ীও আহি পাইছিল। মই বাথৰুম সোমাই মোৰ মুখ আৰু শৰীৰৰপৰা বিমান পাবি বিপৰ্যয়ৰ চিন মচি কাপোৰ-কানি সামৰি সহজ ভাবে গাড়ীত উঠিলো। ৰাতি উভতি নহা বাবে ঘৰত দেউতাহঁত উৎকণ্ঠিত হৈ আছিল। অবশ্যে দুয়োখন গাড়ী একেলগে আহি মোক নমাই দিয়াত তেওঁলোক নিশ্চিত হোৱা দেখা গ'ল। মই পোনে পোনে মোৰ কমলৈ সোমালো যদিও মাৰ তীক্ষ্ণ দৃষ্টিয়ে যেন কিবা এটা বুজি উঠি মোৰ পিছে পিছে আহি কয়ত সোমাইছিল। মই তেওঁক লুকুৱাবলৈ বাথৰুমত সোমাব বিচাৰিছিলো। কিন্তু মই কঠোৰভাৱে সুধিলে— 'তোৰ কি হৈছে লতা? ৰাতি ক'ত আছিলি? তোৰ চকু মুখৰ অবস্থা কিয় এনেকুৱা হৈছে? সঁচা কথা ক'।' মই মাৰ আগত কান্দোনত ভাগি পৰিলো। তাৰ পিছত কোনো লুকটাক নকৰাকৈ সকলো কথা কৈ পেলালো। মা বহুত বেচি শিলপৰা কপৌৰ দৰে ধব হৈ ব'ল। তাৰ পিছত ক'লে— 'যা গা-পা ধুই ল'গৈ আৰু এটা কথা যি হ'ব হ'ল তাক কাৰো আগত ঘূৰাকৰেও নুলিয়াবি। দেউতাকে ওনিলে এখন হাঁহকাৰ লগাই দিব। জনাই এনেবোৰ কথাই মানুহৰ মুখৰোচক খোৰাকহে যোগাব। সমাধানৰ পথ নুলিয়ায়। মই তৰুণক মাতি আলোচনা কৰো কি ব্যবস্থা কৰিব পৰা যায় সেই ধূৰ্ণ নাবকীটোৰ।' তৰুণ মোৰ মামাৰ নাম। মই মাৰ কথা মানি ল'লো। দুদিনমান পিছত মামা আহিল লগতে মামীও। দেউতা ঘৰত নথকাত আলোচনা হ'ল। মামাই খঙতে ঝাউগুৰু এশিকনি দিয়াৰ চিন্তা কৰিলে। বাধা দিলে মামীয়ে। ক'লে— এনে কৰিবলৈ গ'লে কথাটো ৰাষ্ট্ৰ হোৱাৰ সম্ভাৱনা। ই সমস্যাৰ সমাধান দুৰৈৰ কথা বৰকৈ তাইৰ জীৱনলৈ দুৰ্যোগহে কঢ়িয়াই আনিব। লগতে পৰামৰ্শ আগবঢ়ালে মামীয়ে 'তাইক আমি ভিনদেশক সুধি গুৱাহাটীলৈ কিছুদিনৰ বাবে লৈ যাওঁ। তাত অবস্থা চাই ব্যবস্থা কৰিব লাগিব।' মায়ে কথাটোত সকাহ পালে। মইয়ো মামীহঁতৰ লগতে তেজপুৰৰপৰা তুমাহাটী পালোহি।'

বহুপৰ কথা পাতি ললিতাৰ ভাগৰ লাগিছিল, তাই উপাহ এটা টানি মনে মনে থাকিল। মোৰ কৌতূহল হৈছিল। সুধিলো— তাৰ পিছত ললিতাই মোৰ কাষে চালে। লাহে লাহে ক'লে— 'মামাইতৰ ঘৰত উৎকণ্ঠ ভৰা এটা মাহ পাব হৈ গ'ল। সৌভাগ্যবশত মোৰ গাত মাতৃদেৱ কোনো লক্ষণ ফুটি নুঠিল। মামা-মামী দুয়ো আৰু হোৱা দেখিলো। গম পালো মাক ইতিমধ্যে ঘৰবটো জনোৱা হৈ গ'ল। ময়ো সকাহ পালো। কিন্তু সেই অৰ্ঘটনৰ দুচিন্তাই মোক যেন কোঁজা কৰি পেলালে। মামীয়ে ঘৰলৈ গৈ পুনৰ গানৰ চৰ্চা

আবশ্য কৰিবলৈ ক'লে। কিন্তু মই মনতে ঠিক কৰিছিলো। যি সংগীতে মোৰ জীৱনত ইমান কদৰ্য্য প্ৰলেপ সানিলে সেই সংগীতক সম্পূৰ্ণৰূপে জীৱনৰপৰা বিসৰ্জন দিম। নাজানো মোৰ সেই সিদ্ধান্ত কিমান ভুল বা শুদ্ধ আছিল। দেউতাই মোৰ বাবে বহুতো গানৰ আমন্ত্ৰণ অহাৰ কথা কৈ মোক মাতি পঠালে। ইতিমধ্যে মই বি.এ.ৰ বিজ্ঞানট পাইছিলো। দেউতাক গানৰ আমন্ত্ৰণ প্ৰত্যাখান কৰিবলৈ কৈ মই ইউনিভাৰ্ছিটিত পঢ়াৰ সিদ্ধান্ত জনালো। ঠিক এনে সময়তে মন কৰিলো ললিতাৰ মুখখনত এটা অপূৰ্ব লাৱণ্য বিয়পি পৰিল— মামীহঁতৰ ঘৰতে চিনাকি হ'ল মামীৰ সম্বন্ধীয় ভাগিন নকুলৰ সৈতে। মামীয়ে চিনাকি কৰি দিছিল। সুদৰ্শন নকুলৰ ব্যক্তিত্ব আৰু ব্যৱহাৰে মোক আকৰ্ষিত কৰিছিল যদিও পুৰুষৰ প্ৰতি মনত গঢ় লৈ উঠা তিস্ততাৰ বাবে মই সহজভাৱে কথাও পাতিবপৰা নাছিলো। এদিন মামীয়েই মোলৈ প্ৰস্তাৱটো আগবঢ়ালে— 'নকুলৰ হেনো মোক খুব ভাল লাগিছে। মই মান্তি হ'লে বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিব খোজে।

মামীৰ কথাই মোক কন্দুৱালে। ক'লো— 'মামী আপুনিতো সকলো জানেই। মোৰ এই অপবিত্ৰ দেহাটোৰে মই নকুলক কেনেকৈ সুখী কৰিম? সকলো জানিও আপুনি নিজৰ ভাগিনক কেনেকৈ প্ৰভাৱিত কৰিব খুজিছে?'

মামীয়ে মোৰ মূৰত হাত ফুৰাই শাস্তভাৱে ক'লে— 'দেহাৰ পবিত্ৰতা অপবিত্ৰতা এইবোৰ মনৰ কথা। মনৰ পবিত্ৰতাহে আচল বস্তু। তুমিভোে নিজে একো পাপ কৰা নাই। তোমাৰ পৰিস্থিতিৰ সুযোগ লৈ কোনোবা পিশাচে কিবা কৰিলে বুলিয়ে তুমি অপবিত্ৰ হৈ গ'লানে? এইবোৰ বাজে চিন্তা এৰা। নকুল সঁচাকৈয়ে বৰ ভাল ল'ৰা। বৰ্তমান সি এটা সামান্য বিজনেচ কৰিলেও মই জানো এসময়ত সি বহুত উন্নতি কৰিব।'

মামীৰ কথাৰ ওপৰত মোৰ ক'বলৈ একো নাছিল। মামীয়ে বিয়াখন তেওঁলোকৰ ঘৰৰপৰাই পতাৰ কথা ভাবিলে। গতিকে মাত্ৰ এমাহৰ ভিতৰতে মই কইনাৰ সাজ পিন্ধি নকুলৰ জীৱনলৈ আহিলো। নকুলৰ মোৰ প্ৰতি অগাধ বিশ্বাস আৰু মৰমত মোৰ বুকুৰ সেই ঘাঁ যেন ভৰি উঠিল। মামীৰ আশীৰ্বাদত নকুলৰ ব্যৱসায় দোপতদোপে বাঢ়ি আজি গুৱাহাটীৰ প্ৰতিষ্ঠিত কৰ্মৰত পৰিণত হৈছে। ল'ৰা-ছোৱালী দুটিৰে আমাৰ সুখৰ সংসাৰ। কিন্তু আৰম্ভৰ মনৰ স্ৰাজত লুকাই থকা এই অপৰাধৰ বোজা লৈ মই নকুলৰ আগত ভাগৰি পৰিছোঁ। কেতিয়াবা ভাবো নকুলক সকলো কথা কৈ পেলালে শান্তি পাম। কিন্তু যিমানোই ঈশ্বৰ নহওক এজন মামীয়ে পাৰিবনে নিজ পত্নীৰ স্বলনৰ কথা সহজে মানিলে ককা কৰি দিবলৈ? আজি মোৰ মনৰ কথাবোৰ অকাভৰে তোক ক'বলৈ পাই মোৰ মনটো বহুত পাভল লাগিছে। উইয়ে কচোন মই কি কৰিলে শান্তি পাম?'

মই খন্তেক তভক মাৰি ব'লো। তাৰ পিছত মনৰ মাজত গোটেই কথাখিনি এবাৰ জুকিয়াই চাই দৃঢ়ভাৱে ক'লো— 'চা ললিতা একুৰি বছৰৰ পিছত পুৰণা বাঁ খুচৰি বহল কৰাৰ অৰ্থ মুখামিৰ বাহিৰে একো হ'ব নোৱাৰে। সাধাৰণতে দেখা যায় এনেবোৰ কথা শুৱি বহন চটিয়াই তিবোতাই তিবোতাৰ বিৰুদ্ধে অপবাদ বচনা কৰি অনিষ্ট সাধন কৰে। কিন্তু তোৰ মায়েৰৰ কথা ভাবি চা। কুলংকাৰেৰে ভবা সেই দিনতে মায়েৰে সকলো জানিও তোক নিজৰ তেজ-মণ্ডহৰ সম্বন্ধীয় ভাগিনলৈ বিনা দ্বিধাই বিয়া কৰাই জনাই সং সাহস কৰিছিল। আজি তোৰ স্বীকাৰোক্তিৱে তহঁতৰ জীৱনলৈ যে বিপৰ্যয়ে আনিব তেনে নহয়, সেই মহিয়সী মহিলাগৰাকীকো নকুলৰ আগত অপবাদখিনি সাব্যস্ত কৰিব। ইয়াৰ পিছতো তই ভাবনে তোৰ এই ভাবাবেগৰ কিবা যুক্তি আছে? মোৰ কথা শুন, অতীতৰ সেই ঘটনাক এটা দুঃস্বপ্নৰ দৰে মনৰপৰা উলিয়াই পেলাই এখন নিকা অন্তৰেৰে তোৰ সংসাৰখন আনন্দময় কৰি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰ। দেখিবি সকলো ঠিক হৈ গৈছে।' ডাইক সাৱটি ধৰি কঁপালত চুমা এটি খাই মই মোৰ আঁচলেৰে চকুপানী মচি দিলো।

বহুত দেৰি সক ছোৱালীৰ দৰে মোৰ বুকুৰ মাজত সোমাই থাকিল ললিতা।

এনেতে দুৱাৰত টোকৰ পৰিল। বিনুৱে দুৱাৰমুখৰপৰাই চাহ লিজে বুলি জনালে। ডাইনিং টেবুলত দেখিলো ইলাহী কাৰবাৰ। ললিতাই মোক যত্ন কৰি এটা এটা কৈ বিভিন্ন বস্তুৰে চাহ খুৱালে। ঘড়ী চালো তিনি বাজিবৰ হ'ল। জিয়াইত অহাৰ কথা কৈ মই আহিবলৈ উঠিলো, ললিতাই মোক বাস্তৱলৈ আগবঢ়াই দিওতে সুধিলো— 'জিয়াইতক কি ক'ম?'

স্নান হাঁহি এটা মাৰি ললিতাই ক'লে— 'কবি সংসাৰৰ চাকনৈয়াত সেই গান গোৱা ললিতাজনী ক'বাত হেৰাই থাকিল। □

লখিমী

গাঁৱৰ ঘৰখনৰ জাকৰুৱা পৰিয়ালৰ মাজত অভাৱ-অনাটন, বানপানী গৰাখহনীয়াৰ তিত্ততাৰপৰা হাত সাৰিবলৈ এদিন ল'ৰা-তিৰোতা ঘৰত থৈ নগৰ পালোহি। দিন হাজিৰাৰপৰা ফেৰী কৰালৈকে নানা আলৈ আত্মকালেৰে ভাত মুঠি মুকলি হৈছিল। ভাগ্য কিবা ভাল আছিল নেকি পাচলিৰ ভাৰ কঢ়িয়াওঁতে নানাজনৰ লগত চিনাকিও হৈছিল। চিনাকি হৈছিল গুমটি দোকানখনৰ মজিদৰ সৈতেও। যি মোৰ পৰা প্ৰায়ে পাচলি লয়। গছজোপাৰ ছাঁতে বহি কেতিয়াবা দুবাৰ কথাও পাতে। কেতিয়াবা ভামোল এখনো খাওঁ। সি চাকৰি এটা পাই দোকানখন বেচাৰ কথা ক'লে। কিনো ভাবি তাক কথাটো সুধিলো— হাতত ইতিমধ্যে অলপ টকা জমা হৈছিল— ঘৰতো কথাটো উলিয়ালো। মানুহজনীৰ থাকোঁৱাকৈ বন্ধকত থৈ দোকানখন লৈ পেলালো। দোকানখন মোৰ বাবে লক্ষ্মী যেন হ'ল— তিৰোতাৰ গহনা বন্ধকত থোৱাৰ বাবেই নেকি মোৰ ভাগ্যও দোকানখনে মুকলি কৰি দিলে। নগৰৰপৰা অলপ আঁতৰত পাহাৰৰ কাষত তিনি কঠামান মাটিও কম দামতে কিনি পাকচালি এখনেৰে ঘৰ এটা তৰি পৰিয়ালটো লৈ আহিলো। বহুত ঘৰুৱা তিত্তা-কেঁহাত ঘেণী ৰমা বিতত হৈ আছিল— ইয়ালৈ আহি যেন নতুনকৈ উশাহ পালে। পিছে মোৰ দোকানতে ৰাতি হয়। ঠাইডোখৰ নিজান। ৰমাই অকলে থাকিবলৈ ভয় কৰে বাবে ৰমাৰ বুধিমতেই সকলকৈ দুটা ভৰ্জাৰ ঘৰ সজাই দিলো। চাওঁতে চাওঁতে দুটা পৰিয়ালে ঘৰ ল'লেহি। মাহে চাৰিশ টকাকৈ আহিল, ৰমাৰ লগ এটাও হ'ল। ৰমাক ক'লো— ভাড়াঘৰ দিছা যেতিয়া তুমি মালিকনী হ'লা। বিপদ-আপদত চাবা, পিছে অতি হলি গলি কৰিলে লাই পাব। মালিকনী হিচাপে অলপ আলগত থাকিলেহে সমীহ কৰিব। মোৰ কথা শুনি ৰমাই হাঁহিলে— ক'লে আপুনি দোকানখনলৈকে ভালকৈ মন দিয়ক, ভাড়াঘৰ ব্যৱসায়টোলৈ বাক ময়ে চোৱা চিত্তা কৰিম। ৰমাৰ কথাত মোৰ হাঁহি উঠিল— 'ব্যৱসায় ? ভাড়াঘৰ দিয়াটোও কিবা ব্যৱসায় বোলেনে ?'

'কিয় নহয় ?— এয়া ধৰক ভাড়া লোৱা, সিহঁতৰ সা-সুবিধা চোৱা, গোৱা পইচা কেইটা জমা কৰি পাৰিলে নতুনকৈ ভাড়া ঘৰ দুটামান বঢ়াই আশুমানি বঢ়োৱা— এইবোৰ জানো ব্যৱসায় নহয়। ঘৰতে আছে যেতিয়া এইবোৰ কাম ময়ে কৰিম।'

সিদিনাৰপৰা মই ভাড়াঘৰলৈ চকু দিয়া নাই। ৰমাই নিজৰ কথা যথাযথ প্ৰতিপন্ন কৰি দুবছৰতে ঘৰৰ সংখ্যা চাৰিটা কৰিলে। সিহঁতৰ বাবে সুকীয়া দুটাকৈ লেট্ৰিশ বাথৰুমো

বনালে। ভাড়াঘৰ আৰু আমাৰ মাজত এখন ওখ চকোৱা দিয়ালে। ইতিমধ্যে আমাৰ থকা ঘৰৰ ভৰ্জা বেৰৰ ঠাইত পকা বেৰ আৰু খেৰৰ সলনি চালিত টিন লাগিল। ঘৰৰ সন্মুখত এখন সৰু ফুলনি আৰু জিকা ভোলৰ হেমলি এখনো হ'ল। ভাড়াৰ টকাৰেই ল'ৰা-ছোৱালী দুটাৰ নামত মাহেকীয়া জমাৰ উপৰিও ঘৰটো পকী কৰিবলৈ মোৰ জেপ কাটি টকা জমা কৰাত লাগিল।

গাঁৱৰ লাজুকী বমাৰ সলনি দেখি মই তবধ খালে। আজিকালি বমাইকিজেই বজাৰ হাট কৰে— অচিনাকি মানুহৰ স'তে বিনাসংকোচে কথা ক'ব পাৰে— ভাড়ালৈ বিজ্ঞা-অ'টোৰ লগত কাজিয়া কৰিব পাৰে। ধুনীয়াকৈ খোপা বান্ধি মেচিং কৰি ব্লাউজ শাৰী পিন্ধি ওলাই যোৱা বমাক নগৰীয়া ভিৰোতা ফেন লাগে।

মোৰ বেছিভাগ সময় ঘৰত থকাই নহয়। দেওবাৰে কেতিয়াবাহে থকা হয়। কেতিয়াবা দোকানখন পৰিপাটী কৰি অটাও, হিচাপ পত্ৰ চাওঁ আৰু কেতিয়াবা গাঁওলৈ যাওঁ খুৰাইতৰ খবৰ ল'বলৈ। অতীৰী ঘৰখনলৈ আৰু বিজ্ঞা দিয়া ভনীজনীৰ ল'ৰা - ছোৱালীহঁতলৈ কিবাকিবি কিনি নিওঁ। সিহঁতে মই গ'লে ভালপায়— মই নিয়া বস্তুবোৰ তৃপ্তিৰে লৈ আনৰ আগত গৌৰৱ কৰে।

ইতিমধ্যে বমাই চোতালতে এটা সৰু নামঘৰ সজাইছে। পুৱা গা ধুই নামঘৰত চাকিগছ জ্বলাই ৰখাই পাকঘৰত মোৰ চাহ-জলপান, কম্বীহঁতৰ জ্বলৰ ভাতৰ যোগাৰত ব্যস্ত হৈ পৰে। ময়ো গাটো তিয়াই সাত বজাত চাহ জলপান খাই দোকানলৈ বাওনা হওঁ। ওলাই যাওঁতে ভাড়াটীয়াৰে ভেটাভেটি হ'লে সত্ৰমে আঁতৰি দিয়ে, কোনেও 'দাদা', দোকানলৈ ওলাল, 'বুলি মাত লগায়। দুপৰীয়া খাবলৈ আহোঁতে মতা মানুহবোৰ নাথাকেই। বেছিভাগেই সৰু ব্যৱসায়ী, ফেৰিৱালা, পেট্ৰ'ল ডিপো বা কোম্পানীৰ চাকৰিয়াল। দিনত ঘৰলৈ নাহে। ভিৰোতাৰোৰে কুঁৱাৰ পাৰত জুম পাতি কাপোৰ ধোৱে, গজ কৰে। কাৰোবাৰ ঘৰৰপৰা হিন্দী গানৰ সুৰ বা কেঁচুৱাৰ কান্দোন ভাঁহি আছে। দুটামান ঘৰত মাইকী মানুহ নাই। গাঁৱৰ ঘৰত পৰিয়াল ঠৈ শনিবাৰে দেওবাৰে ঘৰলৈ যায়। মই মুখামুখিকৈ সকলোকে চিনি নাপালেও আহোঁতে বাতি হয়। তেতিয়া দিনত দুখ কৰা মানুহবোৰ খাই বৈ শেতেলিত পৰাৰ সময় হয়। গিছে বমাৰ মুখত সিহঁতৰ নাড়ী নকলৰ কথাও গম পাওঁ। কাৰণ দিনত কি হয়—কাৰ অসুখ হৈছে, কাৰ বৈদীয়েকৰ ডেলিভাৰীৰ সময় পালেহি, কাৰ গিৰিয়েক-বৈদীয়েকৰ কাজিয়া বমাই ভাঙিবলগীয়া হ'ল — কাৰক নিচা খাই অহা বাবে বমাই ডব্বিয়াই ঘৰ এৰি গিৰিলৈ কৈছে এনেবোৰ কথাৰ মহাভাৰত মই ভাত খাই থাকোঁতে সদায় শুনিবলগীয়া হয়। পাবিলে বমাই শুকৰ সময়তো ভাড়াঘৰৰ স্বাম্যৰণ মেলিব খোজে— মিনটোৰ ভাগৰত মোৰ চকু জাপ খালে— নিজেহে একো নাচাইছে মই কোৱা কথাখিনিও শুনাৰ ঘেঁৰ নাই' বুলি বলকি বমাও শুই পৰে। শেষ মনে মনে হাঁহিও উঠে, বমা যেন এই

আঠজনীয়া ভাড়াঘৰৰ একছত্ৰী সত্ৰাজী, সিহঁতৰ দণ্ডমুখৰ বিধাতা। সকলোৰে বমাক সমীহ কৰে কাৰণ ভাড়া আদি আদায়ত বমা যিমান কঠোৰ দৰকাৰ হ'লে বমাই সিহঁতৰ বিপদত পইচা পাই দি সহায়ো কৰে আৰু তাৰ বিনিময়ত নিজৰ কিছুমান কামো আদায় কৰি লয়।

এদিন দুপৰীয়া ঘৰলৈ আহোতে ছোৱালী এজনীয়ে বাৰাণ্ডাতে কাপোৰ মেলি থকা দেখিলো। আগবাঢ়ি আহি ছোৱালীজনীয়ে সুধিলে 'দাদা ভাত খাবলৈ আহিল?' দীঘল বেণী গুঠা ধুনীয়া গাভৰুজনী আগতে দেখা মনত নপৰিল। কোনোবা নতুন ভাড়াটীয়া হ'ব পায়। মই অ' বুলি ঘৰ পালোহি। বমাক আহি কোন ছোৱালী বুলি সোধাত বমাই তপৰাই সুধিলে— 'সেই সেউজীয়া চেলোৱাৰ পিন্ধা ধুনীয়া ছোৱালীজনী হ'ব পায়? তাই গজেন নাথৰ ছোৱালী। আজি কেবাদিনৰেপৰা বাপেকৰ অসুখ। পেটৰ বিষত মানুহটো তৎ নাই। নহ'বনে কিবা যিহে জ্বলা খোৱাৰ কোব। এতিয়া হাস্পতালত দেখুৱাই আছে, জীয়েকজনী আছেহি লগত।' মোৰ গজেন নাথক মনত পৰিল। কোম্পানী এটাত কাম কৰে। আদহীয়া মানুহজনে লগ পালেই নমস্কাৰ এটা জনায়।

এমাহমানৰ মুৰত বমাই এদিন জনালে গজেন নাথৰ অসুখটো টানলৈহে গৈছে। মেডিকেলত দেখুৱাইছে— 'যৈণীয়েকো আহিছে দুদিনমান আগতে। এতিয়া এক্সৰে কৰিবলৈ কৈছে, আৰ্দ্ৰা চাউণ্ড নে কি সেয়াও কৰিব লাগিব। ডাক্তৰে কৈছে তৎক্ষণাত অপাৰেশ্যন কৰিব লাগিবও পাৰে। পিছে পইচা যি অলপ আনিছিল চিটৰ কাৰণে ভিতৰি দিওঁতে গ'ল। মোৰ ওচৰলৈ অলপ মানে টকা-পইচা বিচাৰি আহিছিল। কোম্পানীৰপৰাও কিছু দিম বুলিছে। পালেই দিব।

'দিলা নেকি পইচা? ভাড়া ঠিকমতে দি আছেনে?' মই ওলোটাই সুধিলো— 'কি ঠিক মাইকী মানুহৰ কথা। দয়া কৰি টকাবোৰ দিবা পিছত নিদিয়াকৈ ঠগাই শুছি যাব।' .

'ভাড়াটো দিয়াত কোনোদিনেই দিগদাৰ নাই মানুহজনৰ। যোৱা মাহৰটোহে দিব পৰা নাই অসুখটোৰ বাবে। বেয়াও লাগিছে চাৰিষহৰে পাইছে মানুহজনক— ভাবিছে চাৰিশমান টকা দিও নেকি।' বমাই সহানুভূতিৰে ক'লে।

'সেইবোৰ ভোমাৰ কথা, মোৰ ক'বলগীয়া নাই।' সঁচাকৈয়ে বমাৰ ঘৰভাড়াৰ বিষয়ত মই কোনোদিনে মূৰ সুমুৱা নাই। সেইবোৰ বমাৰ এক্তিয়ারৰ ভিতৰৰ কথা।

নিজৰ অতীতলৈ ঘূৰি চালো। হাপানী বেমাৰত জুগি থকা মাক পইচাৰ অভাৱতে দেখুৱাৰ নোৱাৰিলো। ডাক্তৰী চিকিৎসা কৰিব নোৱাৰাত বেমাৰটোৱে অকালতে মাক লৈ গ'ল। আৰু বমাৰ অশৌচৰ বেলিকা। দুদিনে ঘৰত কষ্ট খাই থকা মানুহজনীক ৰূপেন খুৱাই টকা দুশ দিলে বুলিহে টেক্সিৰে আনি মেডিকেল পোৱালোহি। নহ'লে কি হ'লহেঁতেন ভাবিলে ভয় লাগে। মানুহৰ জীৱনটোওকৈ টকা ডাঙৰ নহয়।

অথচ জীৱনৰ বাবেই টকাৰ প্ৰয়োজন। দিয়ে যদি বমাই দিয়ক টকা কেইটামান। জীৱনটো থাকিলে টকা মৰা নপৰে।

দুদিনমানৰ পিছত বাটতে লখিমীক পাই দেউতাকৰ খা-খবৰ ল'লো। ছোৱালীজনী হাঁহিমুৱা আৰু কথকী। তাই দেউতাকৰ অসুখত কোম্পানীয়ে দিয়া অলপ টকাৰে ঠুংহ পাতি কিনাবপৰা জোৰা নমৰাত বমাবপৰা টকা চাৰিশ লোৱাৰ কথাও ক'লে।

বমাই তাৰমানে পইচা দিলে। মই কথা নবঢ়ালো। বাতিৰ নোৱাৰিলে আনন্দ দুখৰ ভগা জেওৰাৰ খবৰ কৰি লাভ নাই।

কেইদিনমানৰ পিছত গধূলি ভাত খোৱাৰ পিছত বমাই ক'লে— বিছনাত পৰিলেই টোপনি নাযাবচোন। আপোনাৰ লগত কথা আছে। বমাই খেয়ালি কৰা বুলি ভাবি মাথো মুখখন থমথমীয়া কিনো এনে ডাঙৰ কথা হ'ল বুলি ভাবি বিছনাত বাগৰ দিওঁতেই বমাই খৰখেদাকৈ পালেহি। 'বুজিছে বৰ ডাঙৰ কথা এটা হ'ল। ক'বলৈ নিজৰে বেয়া লাগিছে।' একো নুবুজি মই বিছনাতে বহি দিলো। বমাৰ মুখখন দেখি বুকুখন কিবা চাং কৰি উঠিল। কিবা ডাঙৰ ঘটনা নহ'লে এনে নকৰে। 'বুজিছে সেই যে গজেন নাথৰ ছোৱালীজনী কোনে তাইৰ নাম লখিমী ৰাখিছিল জানো। বাপেকৰ বেমাৰৰ গয়না লৈ ইয়াতে থাকি মাকে ঘৰলৈ যোৱাৰ পিছত হেনো ৰাতি ৰাতি কোনোবা ডেকা ল'ৰা আনি ঘৰতে ৰাখিছেহি। প্ৰথমে ভায়েক বুলি ভাবিছিল ভাড়াভীৱা মানুহ কিম্বাৰে। পিছতহে চাল-চলনৰপৰা গম পাইছে কথাতো সেইটো নহয়। বমাক আপত্তি দিছেহি ভিতৰি। সকলোৰে পৰিয়াল আছে, ল'ৰা-ছোৱালী আছে। এনে ভ্ৰষ্টাচাৰ সহিব নোৱাৰি। গতিকে সোনকালে কিবা এটা সিদ্ধান্ত লৈ মানুহখন বেদাহে কথা বুলি বাকীবোৰেও কৈছে। 'ছি ছি মোৰ লক্ষ্মীদৰত এনে পাপ সোমাব পায়নে?' বুলি বমা কন্দনামুৱা হ'ল।

মোৰো টিঙিচকৈ খংটো উঠি আছিল। পিছে ৰাতিবেলি চিঞৰ-বাখৰ কৰি লাভ নাই। ৰাতিপুৱা বিহিত ব্যৱস্থা এটা কৰিম বুলি বুজনি দি বমাক শুবলৈ কৈ গুলো যদিও বহুত ৰাতিলৈ টোপনি নাছিল। আজিকালি বাতৰিখন মেলিলে হত্যা, লুটন, ধৰ্ষণৰ কাহিনীয়ে মনটো তিতা কৰি আনে। সমাজৰ এনে অধ্যঃপতনৰ কথা চিন্তা কৰিলে ল'ৰা-ছোৱালীহঁতৰ ভৱিষ্যতৰ কথা ভাবি ভয় লাগি যায়। ঘোৰ কলিকাল যে হৈছে তাত সন্দেহ নাই। আমাৰ দিনত অন্তত এনে অধ্যঃপতন হোৱা নাছিল। ৰাতিপুৱা বমাই জগালে, 'উঠক সাত ৰাজিখৰে হ'ল। মই চাহ কৰি ৰৰি আছো। দেওবাৰ বুলি ইমান দেখিলে শোৱেনে?'

খণ্ডপকৈ উঠি বহিলো। ল'ৰালকৈ মুখ-হাত ধুই চাহ কপ খালো। লখিমীৰ কথাটোৱে মনটোও নিগনিৰ দৰে কুটকুটাই আছিল। বমাক লখিমীক ৰাতি আনিবলৈ ক'লো। বমাই অলপ হেঁহো নেহো কৰিলে। এই ৰাতিপুৱাই এইবোৰ কথা থাককচোন। পিছে পৰে ক'লেও হ'ব। তাতে আজি ইহঁতো কৰতে আছে।

‘নহয়হে পুৰা-গধূলি কি আছে। ক’ব লগা কথা চাফ চাফকৈ লগতে কৈ দিয়া ভাল। গিছলৈ থ’লে কাম পিছ পৰি যায় বুলি কথা এবাৰ আছে। দিনটোত বা আক কি লেঠা ওলায় কেনেকৈ ক’বা? যোৰা মাতি আনা। ইহঁতক পঢ়াকমৰপৰা আহিব নিদিবা। মই আগ কমতে বহিছো। গা ধোৱাৰ পিছত লেতেৰা চৰিত্ৰৰ ছোৱালীজনীৰে মোৰ কথা পতাৰ ইচ্ছা নাই।’

বমা ওলাই গৈ অলপ পিছত ঘূৰি আহি ক’লে— ‘তাই গা ধুই আছে মই কৈ আহিছো, আহিব। আপুনি পিছে গালি-গালাজ নকৰিব। ভাড়া দি ভাড়াঘৰত আছে, তাতে বাপেকটো হাস্পতালত। ভাল ভাৱেৰে কৈ ঘৰটো এৰি দিবলৈ ক’লেই হ’ল।’

অলপ পিছত লখিমী আহিল। মিঠা হাঁহি এটা মাৰি সুমিলে— ‘দাদাই বোলে মোক মাতিছে?’ মই ছোৱালীজনীলৈ পোনে পোনে চালো। বৈ পৰা তিতা চুলিকোঁচাৰে গঢ়িত মুখৰ ছোৱালীজনী সঁচাকৈয়ে কাৰোবাৰ ঘৰৰ লখিমী হ’ব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু— মনটো টান কৰি ক’লো, ‘বহা তোমাৰ লগত মোৰ অলপ কথা আছে।’

তাই চকীখনত বহি সংকোচেৰে ক’লে— ‘দাদা ভাড়াটো দিয়াত’— ‘শুনা, ভাড়াঘৰত থাকিলে ভাড়াটো নিয়মীয়াকৈ দিয়াতো ভাড়াতীয়াৰ কৰ্তব্য।’ মোৰ মাতটো কঠুৱাকৈ ওলাল। কিন্তু সেইটো কথাৰ কাৰণে মই তোমাক এতিয়া মতা নাই। শুনিছো দেউতাবা হাস্পতালত আছে আৰু তুমি সেই অবস্থাত নিঃসম্পৰ্কীয় ডেকা ল’ৰা লগত বাখি স্মৃতি কৰিছা? ছিঃ ছিঃ অকণো লাজ নাইনে তোমাৰ। দেউতাবাক ভাল মানুহ বুলিয়েই সকলোৱেই জানে— অথচ তুমি ইমান নীচ বুলি আমি ভবা নাছিলো। অৱশ্যে যি কৰিছা সেয়া তোমাৰ নিজৰ চৰিত্ৰৰ কথা। কিন্তু মোৰ নিজা ঘৰত এনে অপকৰ্ম মই হ’বলৈ দিব নোৱাৰো। গতিকে দেউতাবাক এতিয়া কৈ লাভ নাই, তোমাকে ঘৰটো এৰি দিবলৈ কৈছো। যিমান সোনকালে পাৰা ঘৰটো এৰি দিয়া। তাৰ পাছত তুমি য’তে যি কৰি ফুৰা সেইবোৰ চাবলৈ বা ক’বলৈ মোৰ কোনো প্ৰয়োজন নহয়।

কথাখিনি কৈ মই লখিমীৰ মুখলৈ চালো কি প্ৰতিক্ৰিয়া হৈছে চাবলৈ। দেখিলো তলমুৰা হৈ বুলু আঙুলিটোৰে মাটি খুচৰি আছে। আকৌ ক’লো— ‘কথাবোৰ খোলাখুলিকৈ কৈছো— ভাল পোৱা বেয়া পোৱাৰ লগত মোৰ সম্পৰ্ক নাই। আশাকৰো মোৰ কথাখিনি বিতৰ্কৰ ক’বলগীয়া নহয়।’

এইবাৰ লখিমীয়ে মূৰ দাঙি মোলৈ চালে। অকণো চকুবোৰ বন্ধ। ক’লে ‘দাদা আপুনি কোৱা কথাত বেয়া পাবলগীয়া একো নাই। আজি মোৰ দাদা এজন থকাহেঁতেন মোক এনেদৰেই শাসন কৰিলেহেঁতেন। কিন্তু আপুনিহেই কওকচোন মইনো কি কৰিব পাৰো? গাভৰু ছোৱালী। যি অকণমান পঢ়িলো ক’তো চাকৰি কৰাৰো বোগ্যতা নাই। ঘৰত দেউতাৰ উপাৰ্জনৰে পঢ়াটো পঢ়া পঢ়ে ভাতে চলিছে। তাতে অত দিনৰপৰা

দেউতাব অসুখ— হাতত থকা সকলো শেষ হ'ল। কোম্পানীৰপৰাও একো সহায় নকৰা হ'ল। আপোনালোকৰ দুমাহে ভাড়াটোতো দিব পৰাই নাই বৰঞ্চ বাইদেউৰপৰা ধাবলৈ নিহে ঔৰখ কিনিছে। আজি এগৰো কাইলৈ কিবা— অপাৰেশ্যনটোৰ বাবেও হেনো পাঁচ হাজাৰমান লাগিব। তদুপৰি পেটৰ ভোকটোতো আছেই। কোনে দিব মোক পইচা? এই যে ডেকা ল'ৰাটোৰ কথা কৈছে সি অৰাটে যোৰা ধনীঘৰৰ ল'ৰা। সি বাতিটো থকাৰ বিনিময়ত দেউতাব এগৰোৰ খৰচ দিছে, অপাৰেশ্যনৰ খৰচো দিম বুলি কৈছে। এইবোৰেই আমাৰ নিচিনা মানুহ চলিব লাগিব দাদা। ভাল বেয়া নীতি-অনীতিৰ কথা আমিও জানো। আমাৰ নিচিনা দুখীয়াক কিনামূলীয়াকৈ উপদেশ দিওঁতা বহুত আছে, কিন্তু বিনিময় নোহোৱাকৈ সহায় কৰোতা কোনো নাই। আনুনিয়েই থাক কিবা পইচাবে মোক ভাড়াঘৰটোত থাকিবলৈ দিবনে? কোনেও নিদিয়। ঘৰটো এনেয়েও এবি দিম বুলি ভাবি আছে। কাৰণ মাহে চাৰিশ টকা দিয়াৰ সামৰ্থ্য আৰু আমাৰ নাই। দেউতাবে ভাল হ'ব আৰু হ'লেও পুনৰ চাকৰি কৰিবপৰা হ'ব আশাও নাই। কিন্তু কিবা চিকিৎসাৰে আৰু দেউতাক কেনেকৈ মৰিবলৈ এবি দিওঁ? মই যামগৈয়ে দাদা— আপোনালোকৰ পইচাখিনিৰ কিবা এটা ৰোগাৰ হ'লেই মই ঘৰটো এবি দিম।' ছোৱালীজনী অলপ ব'ল বোধকৰো ওলাই অহা কামোনটো বন্ধ কৰিবলৈ। 'দাদা ময়ো কথাখিনি ৰোলাখুলিকৈয়ে ক'লো— বেজাৰ নাপাৰ—' কথাখিনি কৈয়ে কাঁড় যোৱাদি ল'ৰীয়া গ'ল। মই ৰহি ব'লো। অনুভৱ হ'ল ল'ৰীয়ায়ে যেন মোৰ গালত ঠাচ কৈ এপাট চৰহে শোধাই গ'ল। দুৱাৰৰ কাষৰপৰা কোনোবা আঁতৰি যোৱা যেন অনুমান হ'ল। বোধকৰো বৰা। এই বিষয়ে বৰাৰ লগতো কথা পাতিব মন নগ'ল।

কেইদিনমান লিহুত ল'ৰীয়ায়ে ঘৰ এবি দিয়া কথাটো বমাই জনালে। তাই হিচাপৰ টকাখিনি লৈ আহিছিল। বমাই ঘৰ ভাড়াটো ল'লে। ধাবলৈ দিয়া টকা চাৰিশ এবি দিলে। ল'ৰীয়ায়ে হেনো কৈছে দেউতাকৰ বোলে অপাৰেশ্যন কৰাৰ অৱস্থা নাই। ঘৰলৈ লৈ যাবলৈ কৈছে— ঔৰখ পাতি খুৱাই বিমান দিন থাকে ৰাখিবলৈ।

এমাহমান লিহুত কোনোবাই বমাক ল'ৰীয়াৰ দেউতাক ঢুকুৱা বুলি খবৰটো দিলেহি। দহদিনমান হ'লেই বোলে। বমাই মোক ভাতি কথাটো ক'লে। 'হয় নেকি' বুলি মই মনে মনে ব'লো। নিজৰ সেহা বেচি দেউতাকক ভাল কৰিবলৈ কিবা ল'ৰীয়াৰ কৰণ সুখখনে মোক বহুত বাতিলৈ আমনি কৰি থাকিল। □

অজামিলৰ চিঠি : নবকৰ পৰা

মৰমৰ সখী,

কিয় জানো আজিকালি মোৰ তোমালৈ মনত পৰি থাকে। সেই সোণাজুৰি গাঁৱৰ কথা— নৈখনৰ ভাঁজে ভাঁজে সাপৰ দৰে পৰি থকা মাটিৰ বাটটোৱে লৰা-ঢপৰা কৰাৰ কথা। নৈত সাঁতুৰি ফুৰা, বৰশী বোৱাৰ কথা। এহাতে পেণ্টত খামুচি এহাতে কঠ-ফলি লৈ স্কুললৈ যোৱাৰ কথা। স্কুলৰপৰা আহি বোটিহঁতৰ লগত বোকাৰী-দাকাৰীলৈ চাহ আৰু জলপান কঢ়িয়াই নিয়াৰ কথা। হালখতি আৰু তিথিবোৰত বগা চুৰিয়া পিন্ধি চেলেং-গামোচা লৈ নামঘৰলৈ যোৱা ককাইতৰ পিছে পিছে নামঘৰলৈ যোৱাৰ কথা। ভোৰতাল বজাই ককাইতে প্ৰসংগ কৰে, সুৰ লগাই কাকুতি ঘোষা গায়, ‘কিমতে ভকতি কৰিবো তোমাক হৰি হৰি এ’ বুলি। আমি প্ৰসাদৰ খবাহিত চকু ৰাখি বাহিৰতে হৈ-ওড়ু খেলি থাকি ‘শ্ৰী কৃষ্ণ শঙ্কৰ গুৰু’ বুলি নাম সামৰণি মৰাৰ লগে লগে প্ৰসাদ পাবলৈ লৰ মাৰো। ককাই গৰম দিনত চোতালত বহি কীৰ্তনৰ সাধু কয়— প্ৰহ্লাদৰ কথা, দামোদৰ বিপ্ৰৰ কথা, অজামিলক নিবলৈ যমদূত আৰু বিষ্ণুদূতহঁতৰ টনা-আঁজোৰাৰ কথা। ককাৰ কোৱাৰ ধৰণ বৰ সুন্দৰ, বস লগাই ভাও দি কয়। কেতিয়াবা গুৰুজনৰ কথা কয়— বোলে শঙ্কৰ গুৰু বৈকুণ্ঠৰ শ্ৰীকৃষ্ণই আছিল। অসমত ধৰ্মৰ প্ৰানি হৈ বামাচাৰ, ব্যাভিচাৰে, বলি-বিধান, জাভ-পাতৰ ভেদাভেদে সমাজখন বিদৰি পেলোৱাত শঙ্কৰৰূপে জনম লাভিলে। নানা তীৰ্থ ভ্ৰমি, নানা শাস্ত্ৰ পঢ়িসাধু-সকলে ধৰ্মাশোচনা কৰি অসমত একশৰণ ধৰ্ম থাপিলে। কীৰ্তন, দশম আদি শাস্ত্ৰ ৰচি ভক্তি-ধৰ্ম বিলালে। নামঘৰ সাজি জাভ-পাতৰ ভেদাভেদ গুচাই গাবো, মিৰি, যখন সকলোকে এখন মজিয়াতে বহুৱাই সংহতিৰ ডোলেৰে অসমীয়া সমাজখন গঢ়িলে। বৰগীতৰ বাগেৰে কসমী ভকতিৰ নিজৰা বোৱাই ভাওনা-নাটেৰে মানুহক ভগৱানৰ লীলা চান্দুৰ দৰ্শন কৰাই লোক সংগ্ৰহ, লোকৰঞ্জন কৰি অসমৰ জ্ঞান উৰালত কাললৈ মনি-মুকুঞ্জ সজিত কৰি গ’ল। ককাই কোৱা কথাবোৰ টন, আখা বুজো আখা নুবুজো। তথানি শুনি খুৰু ভৰি উঠে। আৰু গাঁৱৰ বাৰ্ষিক ভাওনাৰ খবৰ পালে আমাৰ কম উলাহ লাগেনে? সঙ্কৰপৰা বহুনাথ গোসাঁই আহি নামঘৰত নাট মেলাৰ দিনা আমিও উলুৰি খাই পৰোঁ। জাখৰাত ভাও লোৱা ডেকাহঁতক বচন ভগাই দিয়া হয়। কল্পিনীৰ ভাও লোৱা বোখন খুৰাই নাকী সুৰে বিলাপৰ বাগ টানে। লুকাই-চুৰকৈ আখৰা চাই আমি চেঙেলীয়া জাকেও খেলৰ পথাৰত, স্কুলৰপৰা ঘৰলৈ

ওভতৰ পথত ভাওনাত দিয়াৰ দৰে ঠেঙ-ধমকত খোজ দিও। যিহ্ তাক যিহ্ তাক যুলি খোলৰ চেও মাৰি যুদ্ধৰ বচন মাতি গবগববি লগাও। ভাওনাৰ কেইদিনমান আগৰেপৰা চিৰা-গিঠা খুন্দা কোমল চাউলৰ দিহা কৰাৰ খদমদম লাগে। দূৰ-দূৰণিৰ মিতিৰ-ফুটম, জীয়াৰী বাৰ্ষিকৰ নাম আৰু ভাওনা উপলক্ষে আহিব। কাপোৰ ধোৱা, উই ছাফলু বিচাৰি মাটি আনি ঘৰ-চোতাল মচাৰ কামত জীয়াৰী-বোৱাৰীৰ তত হেৰায়। ভাওনাৰ আগদিনা ভাৰীয়াই হৰিচ কৰি ভাওনাৰ শেৰলৈকে লম্বোপে থাকিব। তাৰ বাবে আকৌ কেঁচা পিঠাওবিৰ কুৰীয়া যোগান বুঢ়ী আইসকলৰ। ভাওনাৰ দিনা চক-ছাড়ি ধুই, নিকা কাপোৰ পিন্ধা বোৱাৰীহঁতে হাতে হাতে শৰাই-বস্তি লৈ নামঘৰত সেৱা জনাবহি। দূৰণিৰপৰা অহা ভকত, গাঁৱৰ বুঢ়া-মেথাই চেলেং-গামোচা লৈ শাৰী শাৰীকৈ নামত বহিব। ভোৰভালৰ শব্দত, নামৰ জনিত আকাশ-বতাহ বজ্জনজাই যাব। আমিজনকে ভাওনাৰ কাষতে থকা হোঁ ঘৰত সোমাই ধনু-কাঁড়, গৰুড় পক্ষী, ভাৰীয়াই ভাঙলৈ অনা সাজ পিতপিতাই চাই ছাৰি খাই দৌৰাদৌৰি কৰে। প্রসাদ বিতৰণৰ পিছত কোমল চাউলৰ জলপানৰ জুতি লৈ আমি ফলফল কৰি ফুৰে। আবেলিতে আইহঁতে চক জুৰি মিতিৰ-ফুটম, গৃহস্থক খুৱাই ভাওনা চাবলৈ আহবি হয়। গধূলিৰ পিছতে ভাওনা চাবলৈ আমি ঠেলা-ঠেলা কৰি আগত বহে, কেতিয়াবা ভলটিয়াৰ চেকনিৰ কোব খাওঁ। পাটৰ চোলা, চেলেং শিকি মূৰত মথুৰা পাগ মৰা সত্ৰৰ গোসাই আহি লাই খুটাৰ কাষত আসনত বহেহি। প্রথমে আমিহা ধৰি কেবাজনো ভকতে ভাওনাৰ থলী প্রদক্ষিণ কৰে। খোলত চাপৰ মাৰি গায়ন-বায়নৰ সৰু থেমালি, বৰ থেমালি আৰম্ভ হয়। সূত্ৰধাৰীয়ে স্বস্তিবাচন মতাৰ লগে লগে লগত গৰুড় পক্ষী আৰু পৰিষদ সহিতে শংখ-চক্ৰ-গদা-পদ্মধাৰী বৈকুণ্ঠৰ শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰবেশ ঘটে। বহিজে উঠি হৰকনি দি সেৱা জনায়। ডবা-শংখ আয়তীৰ উৰলীত যেন নামঘৰলৈ সাত বৈকুণ্ঠ নামি আহে। সূত্ৰধাৰী নাচৰ পিছত ভাৰীয়াৰ প্ৰবেশ হয়। ভাওনা চলি থাকে— বাতিপুৰালৈকে যুদ্ধৰ বাজনা মাৰি বিলম্বিত লয়ত যুদ্ধ চলি থাকে। টোপনিত আমাৰ চকু জলক-ভৰক হয়। বেজিভাগেই শেৰলৈ থেবৰ শব্দতে টোপনিত চলি পৰে।

সৰুকাৰৰ সেই মথুৰ দিনবোৰ কেনেকৈ জানো শেষ হৈ গ'ল ! এদিন ককাই আমাক এৰি সৰুগৈল গ'ল। সেইদিনা বহুত কান্দিছিলো। নগৰত চাকৰি কৰা দেউতাই ককা চুকুৱাৰ পিছতে মাটি এটুকুৰা লৈ সৰু ঘৰ এটা কৰি আমাৰ পৰিয়ালটোক নগৰলৈ লৈ আহিল। সিনিনা আমি ডিঙিত ধৰাধৰি কৰি কামখন কান্দিছিলোনে ! তোমাক, লক্ষীয়াইভক, গাঁৱৰ আইজ, সোপকুৰি নৈখনক, বুৰা, ভতিজা, পেইহঁতক আৰু নামঘৰটো এৰি আহিবলৈ সন্ত বোৱা নাছিল। মায়ে আৰু ভনীজনীয়েও কান্দিছিল। ওচৰাওঁটোনে আহি কেতিয়াবা মনে মনে পলাই গৈলৈ গুহি বোৱাৰ কথা ভাবিছিলো। কিন্তু মথুৰালৈ আহি ককাই যেনেকৈ ঘূৰি বাৰ পকুৰালৈ বাৰ নোৱাৰিলে, ময়ো তেনেকৈ নগৰতে ককাই হৈ ব'লো। লাহে লাহে নগৰৰ সা-

সুবিধা, গাড়ী-মটরৰ ব্যৱস্থা, ভাল স্কুল-কলেজৰ শিক্ষাৰ মোহত স্মৃতিবোৰ হেৰাই গ'ল। বিজুলী চাকিৰ পোহৰত গাঁৱৰ চাকিৰ পোহৰ মোলান পৰি আহিল।

সকলোৰে মোক সকলোৰে চোকা ল'ৰা বুলিছিল। নগৰীয়া স্কুলৰ সুবিধা পাই মোৰ চোক বাঢ়িল। সুখ্যাতিৰে বি. এচ. চি. পাছ কৰি সহজেই ভাল চাকৰি এটাও পালো। মা-দেউতাৰ মুখত হাঁহি নধৰা হ'ল। দেউতাই টানিটুনি ঘৰ এটা সাজি ভনী দুজনীকো ভালমতেই উলিয়াই দিছিল। চাকৰিত 'জইন' কৰিবৰ দিনা দেউতাই বুজাইছিল—'বোপাই, যোগান বিভাগৰ চাকৰি। বহুত বাহিৰা সুবিধা হেনো। তই পিছে সংভাৱে থাকি যি উপাৰ্জন কৰ সেয়াৰেই সন্তুষ্ট থাকিবলৈ যত্ন কৰিবি। এবাৰ ভৰি পিছলিলে নবক পাবলৈ সৰহ দিন নালাগিব। দেউতাৰ কথা ৰাখি সততাৰেই চাকৰি আৰম্ভ কৰিলো। পিছে সময়ৰ লগে লগে মনো সলনি হ'ল। লগৰ বিষয়াই স্কুটাৰ-মটৰত অফিচলৈ আহে, মোৰ চাইকেলখন দেখি মন্তব্য কৰে। 'কলিগ'সকলে বুজালে মোৰ টেবুলখন হেনো লক্ষ্মী টেবুল। আনে ৰহিবলৈ কঢ়া-আজোৰা কৰে। মই কিন্তু নাচোৰবান্ধা হৈ ব'লো। বহুতৰ অসুবিধাও হ'ল। চাৰিওফালৰপৰা হেঁচা আহিল, ওপৰৰ পৰাও। ঠাট্টা আৰম্ভ হ'ল ধৰ্ম যুধিষ্ঠিৰৰ পুতেক বুলি। বন্ধুৰে বুজালে হাতলৈ অহা লক্ষ্মীক অৱমাননা কৰিলে চিৰদিন পস্তাবা। মোৰো মনৰ মাজত লোভ আৰু বিবেকৰ টনা-আজোৰা আৰম্ভ হ'ল। লোভৰ জয় হ'ল। প্ৰথমে দেউতা-মাৰ কথা ভাবি মন বেয়া লাগিছিল। পিছে এবাৰ বোকাৰ চিটিকনি গাত লোট ল'ব পাৰিলে পিছত নবকৰ বাটত খোজ দিবলৈ সংকোচ নোহোৱা হয়। চোকা মগজুৰে মই সোনকালেই আলাউদ্দিনৰ চাকি হস্তগত কৰিবপৰা কৌশলটো সুন্দৰভাৱে আয়ত্ন কৰি পেলালো। লাহে লাহে 'বেংক বেলেং' ৰাফ্টিবলৈ ল'লে। কেইবছৰমানতে নগৰৰ মাজত ঘৰ-মাটি, পাড়ীও হ'ল। দেউতাই পুত্ৰৰ উন্নতিত প্ৰথমে বৰ ৰং পাইছিল। পিছলৈ দেউতাই হৰ্ষতা মোৰ ধনী হোৱাৰ বাটটোৰ কথা গম পালে। মা-দেউতাৰ মুখৰ হাঁহি যেন হেৰাই গ'ল। এদিন 'বিলাতী' ধৰি অহা অৱস্থাতে দেউতাৰ চকুত ধৰা পৰিলো। হঠাৎ এদিন দেউতাই ঢুকি থকিল। শিবৰ সেন্দূৰ মটি মায়ে হৰাওবাৰে কান্দিলে। দুদিনমান অপৰাধবোধত জুগিলো যদিও আকৌ লক্ষ্মীৰ আবাধনাত লাগিলো। এইবাৰ ধৰ্মৰ লগতে সমাজৰ উচ্চখাপৰ বিষয়াৰ একমাত্ৰ আধুনিক কন্যাৰ পত্নীৰূপে গৃহ প্ৰৱেশ ঘটিল। মায়ে অৱশ্যে কৈছিল, 'বোপাই, সমানে সমানে কাজ কৰিলেহে নিজৰ মান ৰয়।' পিছে মাৰ কথা অগ্ৰাসংগিক যেন হ'ল। নিজৰ ঘৰতে মা যেন লোকৰ মানুহ হ'ল। বৰ নাতিৰ জন্মৰ সময়ত বেচৰীয়ে নাতিয়েকৰ নাম নাৱাৰণ থম বুলি উলিয়াইছিলহে, বোৱাৰীয়েকৰ 'গাঁৱলীয়া স্কুল' বুলি ধমকি খাই মনে মনে ব'ল। পত্নীয়ে নিজৰ সাজ-সজ্জাৰ লগতে ঘৰৰ আদৰ-কৰ্মদাৰ লগতে সকলো আধুনিকীকৰণ কৰিলে। মায়ে ঘৰ এৰি যাব ওলাইছিল, মোৰ মুখলৈ চাই ব'ল। অলমত পঢ়াবলৈ ভাল স্কুল

নোহোঁরাটো খাটাংভাৱে জনা মোৰ পত্নীয়ে ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাক দিল্লী-মুৰাইতহে পঢ়োৱাৰ দিহা কৰিলে। মোৰ আপত্তিৰ কাৰণ নাছিল, পইচাৰো অভাৱ নাছিল। ভাতে বাহিৰত পঢ়াব পৰাটোও এটা সামাজিক প্ৰতিষ্ঠা আৰু গৌৰৱ দিয়াচেন! সিহঁতে কি পঢ়িলে সিহঁতে আৰু সেয়া মাকেহে জানে। ডাঙৰজনী ছোৱালীয়ে কিবা বোলে 'মডেলিং' শিকিলে। তাইৰ ড্ৰেচ দেখিলে মোৰ দৰে আধুনিক কপেকৰো লাভ লগা অবস্থা। বৰপুত্ৰই দীঘল চুলি ৰাখি বেণি গুঠি কাণত এপাট ফুল শিল্পি বৰঙীয়া সাজ পিন্ধা হ'ল। সৰু ল'ৰাটো দেখাত বকাসুখৰ দৰেই শকভ-আৰত। সি চুলি চুটকৈ কাটি মন্ত জোতা শিল্পি ল'বপাই খোজ কাঢ়ে। ডাঙৰ ডাঙৰকৈ কথা কয়। তাৰ চকু দুটা বৰ্তা। অন্যৰত মুখেৰে কিবা চোবাই থাকে। সিহঁতে মোৰ লগত বৰকৈ কথা-বতৰা নাগাতে—ময়ো দেখিলেও একো ক'ব নোৱাৰো। কৈ লাভো নাই। কৰণ টকা-পইচাৰ বাহিৰে তেওঁলোকে মোক আন কথাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় মানুহ বুলি নাজানেই। প্ৰথম প্ৰথম টকা-পইচা পোৱাৰ খবৰ পাই ভাইটোৰ ল'ৰা, মামাৰ ছোৱালীহঁতে কোনোবাই পঢ়া খবৰ, কোনোবাই আন কিবা সহায় বিচাৰি আহিছিল। সিহঁে পত্নীৰ 'মই আনক বিলাবলৈ এইখন দানসত্ৰ খোলা নাই নহয়' বুলি কোৱা কেটেৰা মাতত কোনো নহা হ'ল। 'অ' মনত আছোনে তুমিও তোমাৰ ল'ৰাটো এবাৰমোৰ ওচৰলৈ পঠাইছিলো—মোৰ অকিচতে কেইটামান পোষ্ট ওলোৱা খবৰ কৰিবলৈ। সি আহি মোক তাৰে বুলি চিনাকিও দিছিল। মই তাৰ চাৰ্টফিকেটবোৰ চাইছিলো। বোধকৰো এগ্নাই কৰা সকলোৰে ভিতৰত তাৰে বোধহয় যোগ্যতা সৰ্বাধিক আছিল। সিহঁে অকল যোগ্যভাৱে আজিকালি চাকৰি নহয়, প্ৰতিটো চাকৰিৰ বাবে কমেও এক লাখৰ দৰ-দাম হৈ আছিল। তাক সুবি আনিলো টকা দিয়াৰ কৰ্মতা দুৰৰ কথা, সোণাকুৰীয়ে খেতিৰ মাটি বহাই নিয়াৰ পিছত তোমালোকৰ খোৱা মুঠিৰে হাঁ-হাঁ-কা-কা অবস্থা।

এবাৰ বৰ মন গৈছিল—সেই দামোদৰ বিপ্ৰ দ্বাৰকালৈ আহোঁতে শ্ৰীকৃষ্ণই যে তেওঁক অজ্ঞত ধন-বিত্তৰ গৰাকী কৰিলে, সেইদৰে তোমাৰ ল'ৰাটোকো চাকৰি এটা দিবলৈ। সিহঁে নোৱাৰিলো জানা—ইমান টকাৰ ভাগ বাটোৱাৰ 'বিল্লটো' অকলে ল'ব নোৱাৰি। যাবৰ সময়ত তাক কিবা এটা দিবৰ মন গৈছিল। সিহঁে পৰ্যবেচন হ'ল, মোৰ নবকৰ ধনেৰে তোমাক কলুবিভ কৰিবলৈ। তাতে আজিকালি বোলে তুমি নামধৰীয়া—নামধৰত বৰি জলাই চানি-প্ৰসংগ কৰা।

এবা, নবকৰ কথা আছিল যেতিয়া কওঁ—মই বৰকলকোনা নবকতে বাস কৰি আছোঁ। সেই যে অজামিলৰ দৰে সলোৱাৰ কামনাকৰী কেন্দ্ৰত আসক্ত হৈ সন্তোষনৰা শিল্পি পৰিলো, সিন্ধিৰ পৰা। মোৰ বুকুৰ মাজত অন্যৰত অপৰাধবোধৰ নবক এখন

কঢ়িয়াই লৈ ফুৰোঁ। ঘৰৰ নৰকখনতো পত্নী-পুত্ৰ-কন্যাৰ, বন্ধু-বান্ধৱৰ অমার্জিত হৈ-হান্ধা, ডেকত বজা বিদেশী গানৰ উৎকট চিঞৰেৰে গুলজাৰ হৈ থাকে। অফিচতো চৌপাশে নৰকৰ ভীৰ। ক'ৰবাত পচা চাউল কেলেঙ্কাৰী, ক'ৰবাত বিবান্ধ মূগ-বুট খাই মানুহ মৰাৰ খবৰে বাতৰি কাকত গৰম কৰি ৰাখে। পিছে সেইবোৰলৈ কোনেও কেৰেপ নকৰে। দুদিনমান বৌজাল-বৌজাল কৰি নিজেই তল পৰে। ময়ো ভয় কৰাৰ কাৰণ নাছিল। পিছে ডাঙৰ ল'ৰাটোৱে লগালে গুণগোলখন। ড্ৰাগচ চাপ্ৰায়াৰ বুলি সি জেলৰ ভাত খাবলগীয়া। টকাৰ জোৰত আৰু সৰু ছেৱালীজনীৰ যত্নত কিবাকৈ ৰক্ষা পৰিল— তাইৰ বোলে মিনিষ্টাৰ, এম, এল, এ, সকলোৰে লগত বৰ হজিগলি। পিছে এবাৰ ভোট লবিলে ঘৰত ফাঁট মেলাৰ দৰে মোৰ পিছত 'এণ্টিকৰাপচন'ৰ নজৰ পৰিল। মোৰ আয়তকৈ সফিত সম্পত্তিৰ পৰিমাণ হাজাৰ গুণে বেছি। টকা দি 'মেনেজ' কৰিব নোৱাৰিলো। চাকৰিটো গ'ল, লগতে সন্ধানো। অবশ্যে সন্ধানতো নাছিলেই। ইতিমধ্যে সৰু ল'ৰাটোও এটা অঘটন ঘটাই ঘৰ এৰি উত্ৰপহী হ'ল বোলে। আজিকালি তাৰ নাম বাতৰি কাকত আৰু পুলিচৰ ডায়েৰীত সম্বন্ধে লিখা হয়। সি হেনো দেশৰ নামত ডকা-হকা দি ধন সৰকোৱা, ৰেলত বিস্ফোৰণ ঘটোৱা, গুলি-বোমাৰে নিৰীহ লোকৰ মাজত আতংক সৃষ্টি কৰাত সিদ্ধহস্ত। সিদিনা স্বাধীনতা দিবসত খোমাজিত কণ কণ শিশুৰ ভেজেৰে যি হোলী খেলা হ'ল, তাতো হেনো তাৰ হাত আছিল। জানা সৰী, আজিকালি মই কোঠালী এটাত অকলে বহি বহি এইবোৰ নৰক স্বপ্না ভুগি থাকো। অকল মনেই নহয়, দেহটোও নৰকৰ বাহ হ'ল। ডায়বিটিচ, হাইপ্ৰেচাৰ আছিলেই, আজিকালি গাঁঠিয়ে গাঁঠিয়ে আৰু আঠুত ভয়ঙ্কৰ বিষ। ডাক্তৰে কিবা 'অস্তিওপথেচি' বুলি কয়, খোজেই কাঢ়িব নোৱাৰো। তাতে আকৌ নতুনকৈ ইন্সুলিনিয়াই লগ দিছে, টোপনি নাহে। টোপনি নাহিলে এক প্ৰচণ্ড ভয়ে বুকুখন যেন ছেঁচি থাকে। চাৰিওফালে নৰকৰ ভয়ানক দৃশ্যবোৰ অহা-যোৱা কৰি থাকে। যমদূতবোৰে চাৰিওফালে ভেঙুচা-ভেঙুচি কৰি মোক অস্থিৰ কৰি তোলে। চেকত চহী কৰিবলগীয়া নহ'লে পত্নীও কাৰলৈ নাহে। ল'ৰা-ছেৱালীৰ কথাই নাই। অবশ্যে কাৰা এটাই মোক চোবা-চিভা কৰে, খাবলৈ দিয়ে। কেতিয়াবা হুইল চেয়াৰত বহুৱাই ফুৰাইও আনে। মাজে মাজে ডাক্তৰ খাউণ্ড আহে। প্ৰেচাৰ পৰীক্ষা কৰে, ইন্জেক্‌চন্ ঔষধ দিবহঁতৰপৰা আড্ডাও দিয়ে। তেওঁ আমাৰ পুৰুষা পাৰিবাৰিক বন্ধু, বহু বিপদৰো ত্ৰাণকৰ্ত্তা। সৰু ল'ৰাটোৰ কন কৰা ছেৱালীজনীৰে হোৱা কেলেঙ্কাৰীটোত তেওঁনো কম বচালেনে? নহ'লে গোৱে-গোৱে তল যোৱা কথা। টুকুৰীয়া সাতমহীয়া বেকুৰাটো পেলাবলৈ নিওঁতে মই দেখিছিলো— বুকুখন ধবধবাইছিল, হাজাৰ হওঁক সি মোৰ প্ৰথম নাতি আছিল নিশ্চয়নে। অধিক বক্তব্য হৈ পুতুলী নামৰ ছেৱালীজনী মৰিল। মহিলা সমিতিও জাহ্নব খাই আহিছিলেই। ডাক্তৰে যেনিবা জোৰ দি জতিচ হৈ মৰা বুলি চাৰ্জিকৰেট নিয়াত ৰক্ষা পৰিলো। বিধৱা মাকজনীয়ে কবকৈ কন্দাকণি কৰিছিল। দহ হাজাৰ দিলত কৃতজ্ঞ হৈ গুচি গ'ল। সেয়ে ডাক্তৰ আহিলে মই

সকাহ পাওঁ। তাহানি 'ভকতৰ সংগ সদা নুওচোক' বোলাৰ অৰ্থ বুজিছিলো। সংগহীনতাৰ যত্নশা যে কি ভয়াবহ এতিয়াহে বুজিছো। সেয়ে ডাক্তৰক কেতিয়াবা মোক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ অহা বিকল্পত যেন অনুমান হয়।

সখী, বহুদিন নৰকত থাকি আত্মিকালি প্ৰায়েই তোমালৈ মনত পৰে। পাপী অজামিলে 'নাৰায়ণ' পুত্ৰৰ নাম লৈ নৰক যত্নশাৰপৰা বন্ধ পৰিছিল। কিন্তু মইতো সিহঁতক 'নাৰায়ণ' দূৰৰ কথা, মানুহো কবিব নোৱাৰিলো। কেতিয়াবা বহি ককাইঁতে নামঘৰত গোৱা পদ্যবোৰ আওৰাব খোজো—নোৱাৰো। তাকে দেখি যমদূতবোৰে খেৰ্খখেৰ্কাই হাঁহে, খোচা-বিচা কৰে, যত্নশাত চাটিফুটি লাগে। মানুহে কয় টোপনি হেনো আইৰ কোলাৰ উমৰ দৰে—সকলো যত্নশা পাহৰাই দিয়ে। কিন্তু মইযে শুকণ্ড নোৱাৰো। শুক পৰা মানুহে নিদ্ৰাহীনতাৰ যত্নশা কি বুজিব।

সখী—তুমি হেনো নিতৌ নামঘৰত বসি ছলোৱা —সকলোৰে মঙ্গল কামনা কৰি নাম-প্ৰসঙ্গ কৰা। তুমি বাক মোৰ বাবে অকণমান প্ৰাৰ্থনা কৰিব পাৰিবনে? বৈকুণ্ঠপ্ৰাপ্তি বিচৰা নাই, মাত্ৰ মোৰ যেন গভীৰ টোপনি আহে; তাৰ বাবে প্ৰাৰ্থনা কৰিবা। সেই মহানিদ্ৰাৰপৰা কোনো নতুন ৰূপত যদি জন্ম পাওঁ, তেন্তে কেন এনে ঠাইতে ওপজো য'ত পুৱা সাৰ পালেই ডবা-কাঁহৰ ধ্বনি, বৰগীতৰ সুৰ আৰু ককুতি ঘোঁৰাই মনৰ সকলো কালিমা টোৱাই নিয়ে। □

দিশহাৰা তৰা

প্ৰশান্ত আকাশৰ ফালে চালে শতভানুৱে। আকাশত কুমাৰ দ্বাদশীৰ ক্ষীণ জোনাক। চাৰিওফালে গা চমচমাই যোৱা পূহ মাহৰ শীতাত আন্ধাৰতো উদ্ভবীয়ৰ সামান্য আভৰণৰ তলতো যেন ঘামিছিল প্ৰাচীৰ গড় ৰাজ্যৰ মাতৃ মন্দিৰৰ মুখ্য পুৰোহিত শতভানু। মন্দিৰৰ দীৰ্ঘ অলিন্দ দ্ৰুত পদক্ষেপেৰে পাৰ হৈ খটখটিৰে নামি পূবদিশে কিছু আগুৱাই গৈ থমকি ব'ল। নাতিদূৰত সেই হিম চৈচা জাৰতো প্ৰদীপৰ ক্ষীণ আলোকত এক ভিক্কাৰী তলমূৰ কৰি বহি আছিল বহুগৰৰ পৰাই। ভিক্কাৰীৰ সন্মুখলৈ গৈ শতভানুৱে সুখিলে, 'বৎস প্ৰাৰ্থনীয় কিবা আছেনে ?'

মূৰ তুলি সন্তপ্ৰণে ইফালে-সিফালে চাই ভিক্কুকে ক'লে—'প্ৰাৰ্থনা নিবেদন কৰিব পাৰোনে ?'

—'সংক্ষেপে কোৱা।'

বুকুৰ মাজৰপৰা পত্ৰ এখন আগবঢ়াই দি ভিক্কুকে নিম্নস্বৰত ক'লে—'পশ্চিম পৰিখাৰ নাতিদূৰত কোঁৱৰ চন্দ্ৰভানুৱে সদলবলে যাযাবৰ বেশেৰে অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰৰে সটম হৈ আছে। তেওঁ কুমাৰৰপৰা নিৰ্দেশ বিচাৰিছে।'

পত্ৰখন ক্ৰিপ্ততাৰে খোচনিত থৈ হাতত অন্য প্ৰসাদৰ পাত ভিক্কুকৰ হাতত দি ক'লে—'পদ্মকোৰকৰ মাজত বিধান আৰু মাৰ্গ নিৰ্দেশনা আছে। বিপদ দেখিলে ভঙ্গ কৰিবা। মুখেৰে কবা অহা চতুৰ্দশীত মাতৃ পূজাৰ ঘট বিসৰ্জনাৰ বাবে পশ্চিম দূৰাৰ মাজনিশা খোলা হ'ব। উৎসৱমুখৰ অস্ত্ৰহীন ৰজা-প্ৰজাৰ অসতৰ্ক অৱস্থাত আক্ৰমণৰ সেই সময়তেই হ'ব সুবৰ্ণ সুযোগ।'

প্ৰণতি জনাই সেই ভিক্কুক আন্ধাৰত বিলীন হৈ যোৱালৈ চাই শতভানুৱে দ্ৰুত পদক্ষেপে মন্দিৰৰ সংলগ্ন কোঠাত সোমাল। সাৱধানে অৰ্গলকদ্ধ কৰি চাকিব সন্মুখত মেলি ধৰাত কৌশলে লিখা অক্ষৰসমূহ ডিববিবাই উঠিল। চন্দ্ৰভানুৱে লিখিছে—'আমি অধীৰ আশ্বৰ্হেৰে মৰণ-পণ কৰি যাযাবৰ বেশেৰে গড়ৰ বাহিৰত সাজু হৈ বৈ আছে। সময় আৰু আক্ৰমণৰ নিৰ্দেশ প্ৰাৰ্থনীয়।'

শতভানুৱে বক্তৃতিখাত পত্ৰখন জ্বলাই দিয়াৰ লগে লগে দাউদাউকে জ্বলি উঠি হৈ গ'ল। বুকুৰ মাজতো একুৰা প্ৰতিশোধৰ জুই দপদপকৈ জ্বলি উঠা গম পালে শতভানুৱে। পাঁচ বছৰ আগতে এই প্ৰাচীৰ গড়তে নিৰ্মমভাৱে হত্যা কৰা হৈছিল শতভানুৰ অগ্ৰজ বৰ্ণাবত ৰাজ্যৰ যুৱৰাজ কন্দ্ৰভানুক। সীমান্তত উপদ্ৰৱকাৰী জাহিৰ নামৰ পাৰ্ৱত্যগোষ্ঠীয়

জনজাতিক দমন কবিলে আহি দুৰ্বিপাকত এই প্রাচীৰ গড়তেই কহুভানুয়ে আশ্রয় লোৱাৰ কথা গম পাইছিল বৰ্ণাবতৰ বজা ভানু সিংহই। সৰু জনপদৰ অধিপতি ভানু সিংহই পুত্ৰৰ আশ্রয়দাতা বজালৈ যথেষ্ট উপটোকনেৰে প্রাচীৰ গড়বপৰা পুত্ৰক ওভটাই অনাৰ বাবে কটকী পঠিয়াওতে এক নিৰ্মম দুঃসংবাদ হৈ কঢ়িয়াই আনিলে কটকীয়ে। কোনো অজ্ঞাত কাৰণত হত্যা কৰা হৈছে যুৱৰাজ কহুভানুক। হৃদয় বিদাৰক এই দুঃসংবাদত শোকত ভাগি পবিল বৃদ্ধ বজা আৰু বাণী সজ্জাবতী। শোকতৰু হৈ পবিল দুই জাত শতভানু আৰু চন্দ্ৰভানুৰ সৈতে সমস্ত প্রজাকুল। ৰাজপদত অভিষিক্ত হ'ব লগা সৰ্বজনপ্ৰিয় কহুভানুৰ হত্যাতে কোড আৰু প্রতিশোধ স্পৃহাত অধীৰ হৈ পবিল তেওঁলোক। বিশেষকৈ পুত্ৰ হত্যাৰ প্রতিশোধ অবিহনে পিতৃৰ ভূমিশৰ্যা আৰু শাকৰ ভক্ষণৰ প্রতিজ্ঞাই যেন ছালা জুইত ঘিটুই চলিলে। কিন্তু বৰ্ণাবতৰ দৰে ক্ষুদ্ৰ ৰাজ্য এখনে ধনবল, অস্ত্ৰবলেৰে শ্ৰেষ্ঠ সমৃদ্ধিশালী প্রাচীৰ গড়ৰ দৰে ৰাজ্যক আক্ৰমণ কৰাটো চাক্ষিক চপা জাহ বোৰাৰ দৰে কথা। গতিকেই প্রতিশোধ লোৱাৰ বাবে বচিত হ'ল কিংকৃত অমাত্য আৰু সেনাৰে দুই ৰাজপুত্ৰৰ এক দীঘলীয়া যড়যন্ত্ৰৰ পৰিকল্পনা। তাৰেই অংশ হিচাপে কৌতৰ শতভানুয়ে এক পৰিত্ৰাজক ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিতৰ বেশেৰে প্রাচীৰ গড়ত উপস্থিত হৈ তেওঁৰ জ্ঞান আৰু পাণ্ডিত্যৰে বজা বিক্ৰম তথা তেওঁৰ পৰিয়াল আৰু সুবীৰসমাজক এনেদৰে সন্মোহিত কবিলে যে, পূৰ্বৰ বৃদ্ধ পূজাৰীক কৌশলেৰে আঁতৰাই নিয়াৰ সিদ্ধত সৰ্বসিদ্ধান্ত মৰ্মে শতভানু হৈ পবিল মহাদেৱী মন্দিৰৰ ৰাজপুৰোহিত। অকল বজা আৰু প্রজাৰেই নহয় পুৰোহিত বেনী ৰাজপুত্ৰ শতভানুৰ তেজোদীপ্ত কান্তিয়ে এগৰাকী গাভৰুৰ হৃদয়ৰ আসনতো ধীৰে ধীৰে যেন উপাস্য মূৰ্তি হৈ বহিল। সেই গাভৰু হ'ল ৰাজকন্যা কাঞ্চনমালা। কিন্তু ছদ্মবেশী শতভানুৰ বাহিৰে সৌম্য মূৰ্তিৰ অন্তৰালত কিয় এক ভয়ানক প্রতিশোধ পৰায়ণ যুৱক লুকাই আছে তাক বুজিবলৈ কাৰো সাধ্য হোৱা নাই। কেতিয়াবা সন্ন্যাসী, কেতিয়াবা ভিক্ষুকবেশী চৰৰ মাধ্যমেৰে গোপন যোগাযোগ চলাই বহু ত্যাগ আৰু প্রতীক্ষাৰ বিনিময়ত আজি শতভানু সংকল্প সিদ্ধিৰ শেষ পৰ্যায়ত উপস্থিত হৈছে। মাত্ৰ দুদিনৰ সিদ্ধতে কৃষ্ণ চতুৰ্দশীত মহাদেৱী মন্দিৰত অনুষ্ঠিত হ'ব ৰাজ্যৰ বাৰ্ষিক মহামায়া পূজাৰ মহোৎসৱ। মুখ্যতঃ ৰাজ পৰিয়ালৰ পূজা যদিও ৰাজ্যৰ সকলো পজাৰেই ই আনন্দোৎসৱ। দেৱী পূজাৰ ঘট বিসৰ্জনৰ বাবে মাজৰাতি খোলা হ'ব পশ্চিমৰ দূৰাৰ— ঘট বাহিৰত চন্দ্ৰভানুৰ সতে মৰণশ কৰা এক দুৰ্গতি সৈনিককল— যিয়ে সেই উৎসৱমুখৰ নিবদ্ধ বজা আৰু সমস্ত প্রজাৰ ওপৰত অনিৱাহি পৰি ধ্বংস কৰি দিব প্রাচীৰ গড় ৰাজ্যৰ সম্পদ আৰু সৈন্যশক্তি। প্রতিশোধৰ সেই জুইত ছলি বাৰ ভাঙুৱা বজা-বাণী, ৰাজকাৰে, ৰাজপুত্ৰ আৰু ৰাজকন্যা— হঠাতে কুৰুৱ মাজত ফেঁটীয়া বজাই কঁপাই তুলিলে শতভানুৰ বজ্জকঠোৰ হৃদয়। আকাশৰ পৰাৰ দৰে সুন্দৰ, পবিত্ৰৰ দৰে সেই চকলা নিভকিলী ৰাজকন্যাৰ আৱতনেৰে অন্তৰালত তেওঁৰ প্রতি প্রহৰ হৈ থকা প্রগাঢ় অনুৰাগৰ প্রকাশ

জানো নজনাকৈ আছে তেওঁ ? প্রতিশোধৰ বহিৰ প্ৰবলতাৰ মাজতো আজিকালি শতভানুৱে যেন মাজে মাজে অনুভৱ কৰে হৃদয়ত যেন পূৰ্বৰ দহিকা শক্তিৰ ঠাইত প্ৰজ্বলিত হৈ উঠিছে প্ৰেমৰ এক অনাবিল শিখা। অথচ সেই প্ৰেমক স্বীকৃতি দিবলৈও তেওঁ অসমৰ্থ, কাৰণ তেওঁৰ শৰীৰ মন সকলো পিতৃ আৰু ৰাজ্যৰ ওচৰত প্ৰতিজ্ঞাবদ্ধ। আঃ কিযে বিড়ম্বনা ! এক অসহ্য যজ্ঞগাত চটফটাই থাকি ক্ষণিক বিশ্রামৰ বাবে ভূমিশ্যাতে দীঘল হৈ পৰিল শতভানু।

শেষ ৰাতি চকুৰ পটা সামান্যভাৱে জাপ খাইছিলহে। সপোনত শতভানুৱে দেখিলে, তেওঁ এক অপৰূপ ৰূপবতী নাৰীৰ কোলাত শুই আছে। তেওঁ দেখিলে সেই দেৱীৰ মুখ তেওঁৰ মাতৃৰ মুখৰ দৰে। আই বুলি মাতিব খোজা সেই মাতৃৰ মুখখন হঠাতে পৰিবৰ্তিত হ'ল প্ৰাচীৰ গড়ৰ আৰাধ্যা দেৱী মহা মাতৃৰ মুখলৈ। জলদগম্ভীৰ স্বৰে মূৰ্তিয়ে ক'লে— 'বাচা হিংসা প্ৰতিহিংসাৰ কোনো পৰিসমাপ্তি নাই—ক্ষমা আৰু শান্তিয়েহে মানৱতাৰ লক্ষণ। সত্যক সাৰথি কবি কৰ্ম কৰা, ফলাফল চিন্তা নকৰিবা।'

চকমককৈ সাৰ পাই উঠিল শতভানু। কি সপোন দেখিলে তেওঁ ! মহাদেৱীয়ে কি সত্যৰ কথা ক'লে ? শতভানুয়ে বিৰিবিকৈ ক'লে— 'মাতৃ প্ৰতিশোধৰ স্পৃহা হৃদয়ত থাকিলেও পূজাৰী হিচাপে তোমাৰ পূজাত কেতিয়াও ত্ৰুটি কৰা নাই, আন্তৰিকতাৰেই তোমাৰ পূজা কৰিছো। মোক বাট দেখুওৱা আই!'

বাহিৰত তেতিয়া এটা ফেঁচু চৰাইয়ে মঙ্গল উৰলিখে প্ৰভাতী বন্দনা কৰিছিল।

প্ৰাতঃস্নান সম্পন্ন কৰি দেৱীৰ সন্মুখত নিত্যপূজাত বহিল শতভানু। কালি হ'ব লগা মহাপূজাৰ আজি বোধন। ইতিমধ্যে পৰিচাৰকসকলে ধৰে ধৰে পূজাৰ সামগ্ৰী সজ্জিত কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। বিভিন্ন সুৰভিত্ত দ্ৰব্যৰে আমোদিত হৈ উঠিছে পূজাগৃহ। প্ৰদীপ, ধূপ জ্বলাই শব্দধ্বনি কৰি দেৱী মাতৃৰ মুখলৈ চাই চমকি উঠিল শতভানু। মাতৃৰ উজ্জ্বল চাৰনিত যেন বিষন্নতাৰ চাপ ! হয়তো অন্তৰ্যামী দেৱীয়ে তেওঁৰ ভক্ত ৰজা আৰু ৰাজ্যৰ অগম্যক বিপদৰ আশংকাত স্তব্ধমান। সেই চাৰনিত বুকুত উদ্বেলিত হৈ উঠা আলোড়নক শান্ত কৰিবলৈ তেওঁ মাতৃৰ চৰণত এটি এটিকৈ পুষ্প অৰ্পণ কৰিবলৈ ধৰিলে।

কিমান পৰ পূজাত নিবিষ্ট হৈ আছিল শতভানুৰ মনত নাই। হঠাতে কাৰোবাৰ বীনানিদ্ৰিত কণ্ঠস্বৰত উচপ খাই ঘূৰি দেখিলে সন্মুখত ৰাজকন্যাৰ হাতৰ সুদৃশ্য কৰণিত বস্ত্ৰকমলৰ কৰোক আৰু বস্ত্ৰজবাৰ মালা। 'জ্ঞাচাৰ্য্য ! ৰাজমাতাই আইৰ পূজাৰ বাবে কিছু পুষ্প পঠাইছে আৰু' কাঞ্চনমালাৰ ঝুটিক অনুসৰণ কৰি শতভানুয়ে দেখিলে ৰাজকুমাৰীৰ ঠিক পিছতে যিগৰাকী তৰী থিয় হৈ আছে তেওঁক দেখি শতভানু কিছু আচৰিত হ'ল। তেওঁ যেন ৰাজকুমাৰী কাঞ্চনমালাৰ প্ৰতিবিশ্বহে— পাৰ্থক্য মাত্ৰ কাঞ্চনমালা যেন ফুলি উঠা এটি ফুল আৰু এইগৰাকী যেন মৰহিবলৈ লোৱা এপাহ

ফুলৰ কলি। যুৱতীৰ সুন্দৰ মুখমণ্ডলত মেঘৰ ক্লান্ত ছায়া যেন এটি বিবাদ প্ৰতিমাহে।
তেওঁৰ হাতত পুৰোহিত বৰণৰ বাবে পট্টবস্ত্ৰ, গৈবিক উত্তৰীয় আৰু যজ্ঞোপবিত। আজি
দুবছৰতকৈও বেছি কাল ৰাজপুৰীত শতভানুয়ে অন্ধৰ মহলত আহ-যাহ কৰিছে কিন্তু
এওঁক দেখা মনত নপৰে। চিতিতভাৱে শতভানুয়ে সুধিলে— ‘মহাৰাণীৰ কিবা আদেশ?’

‘আয়ে এবাৰ আজৰি সময়ত আপোনাৰ সতে পূজাৰ বিষয়ে কথা পাতিব
বিচাৰিছিল।’

‘হ’ব ময়েই সময়ত তেখেতক সাক্ষাৎ কৰিম। আৰু কিবা? ৰাজকুমাৰীৰ দুই
চকুত কৌতুক জ্বলিমলাই উঠিল— ‘আমাবো কথা এটা আছিল।’

‘কিবা আদেশ ৰাজকুমাৰী?’

‘আদেশ বুলিলে নকওঁ।’

কৌতুক ভৰা স্নেহেৰে শতভানুয়ে ৰাজকুমাৰীৰ মুখলৈ চালে— ‘বাক অনুৰোধ
বুলিলো, এতিয়া নিশ্চয় ক’ব পাৰি?’

‘পূজাৰ সময়ত মই সকলো কামতে সহায় কৰাৰ অনুমতি দিব লাগিব।’

‘প্ৰাৰ্থনা স্বীকাৰ কৰা হ’ল।’

আহিয়ে এয়া নব বস্ত্ৰ পূজাৰ সময়ত পৰিধানৰ বাবে পঠাইছে। গাভৰুৱে আগবঢ়াই
দিয়া ধালখন হাতত লোৱাৰ মুহূৰ্ততে শতভানুয়ে মন কৰিলে তেওঁৰ মুখলৈ চাই গাভৰু
গৰাকীয়ে বিবৰ্ণ মুখেৰে বিবিবিকৈ কিবা কৈছে— তেওঁ যেন এতিয়া পৰিছে যাব।
তৎক্ষণাৎ এহাতে ধালখন ধৰি আনহাতেৰে গাভৰু গৰাকীক ধৰি পেলোৱাৰ মুহূৰ্ততে
হঠাৎ এটা অস্ফুট উচ্চাৰিত নামে তেওঁৰ সমস্ত শৰীৰ বিদ্যুৎ স্পৰ্শৰ দৰে জ্বলি
তুলিলে। সেই নাম অন্য কোনো নহয়— যাৰ হত্যাৰ প্ৰতিশোধ ল’বলৈ আজি অতদিনে
শতভানুয়ে বনবাস খাটি আছে সেই অগ্ৰজ ৰুদ্ৰভানুৰ নাম।

ঘটনাৰ আকস্মিকতাত হতভম্ব হৈ পৰিলেও কাঞ্চনমালাই তৎক্ষণাৎ পাত্ৰবপৰা
পানী লৈ চকুৱে মুখে জ্বটাই দিয়াত কিছু প্ৰকৃতিহু স্বেৰাত পকিৰিকিব সজ্জাত কাঞ্চনমালাই
তেওঁক নিজৰ ৰাজগৃহৰ ফালে লৈ গ’ল।

বহুত পৰা স্থানুৰ দৰে অলসভাৱে বহি ব’ল শতভানু। যি নামে তেওঁৰ হৃদয়
অগ্নিশূলিংগৰ দৰে জ্বলাই বাৰিছে এক অপৰিচিত কন্যাৰ মুখত তেওঁৰ নাম!

অলপ নিছতে মন্দিৰলৈ উভতি আহিল কাঞ্চনমালা। শতভানুয়ে মন কৰিলে
সদাশাস্যময়ী ৰাজকুমাৰীৰ মুখত বিবাদৰ জ্বলন্ত ছায়া। গাভৰুৰ বিষয়ে জানিব খোজাত
কাঞ্চনমালাই যি ক’লে তাৰ মৰ্মাৰ্থই তেওঁৰ হৃদয়ত এক নতুন ধুমুহাৰ সৃষ্টি কৰিলে।
অপকণা সেই তকলী পিচুৰ ভৱী মাধৱী। কেবা বছৰো আগতে এক সুবকক পিতৃয়ে
আহত অৱস্থাত হাবিত পাই লৈ আহিছিল। নিছত নম পোৱা হৈছিল, তেওঁ এখন সৰু

ৰাজ্যৰ যুৱৰাজ। সেই যুৱৰাজৰ সতে ৰাজকুমাৰী মাধৱীৰ মন্দিৰত পৰিচয় আৰু প্ৰণয়ক স্বীকৃতি দি ৰজাই যেতিয়া কোঁৱৰৰ পিতৃ ৰাজ্যৰ সৈতে বিবাহৰ বাবে যোগাযোগ চলোৱাৰ উদ্যোগ লৈছিল তেতিয়াই মাধৱীৰ প্ৰণয়প্ৰাৰ্থী সামন্তৰজা চণ্ড প্ৰতাপে নিৰ্ভুৰভাৱে বধ কৰে ৰুদ্ৰভানুক। চণ্ডপ্ৰতাপেও ইয়াৰ ফলস্বৰূপে মৃত্যুবৰণ কৰিব লগা হ'ল। কিন্তু ৰাজ্যত কোনো অশান্তি নহওক আৰু ৰাজকুমাৰীৰ বিবাহৰ বাবে অন্তৰায় নঘটক বুলিয়ে কথাটো ৰাজপৰিয়ালতে সীমাবদ্ধ ৰখা হ'ল। কিন্তু এই ঘটনাৰ পিছত ৰাজকুমাৰী মাধৱীয়ে যি বিদ্ভাৰ আশ্ৰয় ল'লে তেওঁক বাহিৰলৈ অনাটো দুঃশেষ হ'ল। আজি কিছুদিন আগৰেপৰা মাধৱী কিঞ্চিৎ সুস্থ হোৱা বাবেই মাধৱীক ইয়ালৈ লৈ আহিছিল কাঞ্চনমালাই। কিন্তু কি যে হ'ল!

কথাবোৰ শুনি থাকোতে ভবিৰ তলৰপৰা মাটি যেন নোহোৱা হৈ গৈছিল শতভানুৰ। এয়া কি শুনিছে তেওঁ! ভাতৃৰ হত্যা সম্পৰ্কে প্ৰাচীৰ গড়ৰ ৰাজ পৰিয়ালৰ সম্পৰ্কে কি যে ভ্ৰান্ত ধাৰণাৰে এই ৰাজবংশ আৰু ৰাজ্য ধ্বংস কৰাৰ নিদাৰুণ ফড়বন্ধৰ শেষ পৰ্যায়ত উপস্থিত হৈছে তেওঁ। অথচ আজি যি সত্যৰ প্ৰকাশ হ'ল তাৰ মৰ্যাদা কেনেদৰে ৰক্ষা কৰিব শতভানুৱে। স্বপ্নত মাতৃয়ে বাক এই সত্যৰ কথাই কৈছিল নেকি?

মনৰ উদ্বেজনাৰ প্ৰকাশ বোধকৰো মুখতো প্ৰতিফলিত হৈছিল। কাঞ্চনমালাই ৰক্তবৰ্ণ হৈ পৰা শতভানুৰ মুখ আৰু কম্পিত শৰীৰলৈ চাই সুধিলে, 'আচাৰ্য জীবানন্দৰ শৰীৰ অসুস্থ নেকি?' শতভানুৰ এই ৰাজ্যত জীবানন্দ বুলিয়েই পৰিচিতি।

চেষ্টা কৰি নিজক চম্ভালি লৈ শতভানুৱে ক'লে— 'নাই নাই মোৰ একো হোৱা নাই। তুমি এতিয়া বিশ্ৰাম কৰা গৈ— মই পূজাৰ পিছতে ৰাজমাডাক দৰ্শন কৰিমগৈ— মনৰ অধীৰতা লুকুৱাবলৈকে শতভানুৱে দেৱীৰ চৰণত পুষ্পাঞ্জলি অৰ্পণত ব্যস্ত হ'ল। কিন্তু মনৰ অস্থিৰতা তেনেকৈয়ে ব'ল। মাধৱীয়ে বাক তেওঁৰ মুখত ৰুদ্ৰভানুৰ সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰি এনেদৰে উদ্বেলিত হৈ উঠিছে নেকি? আগতে সকলোৱে কৈছিল, দুয়ো ভাই যেন একেটি মুদ্ৰাৰ দুপিঠি। দীৰ্ঘ সময়ৰ ব্যৱধানত ইমানদিনে সকলোকে আঁতুৱা ভাবিলেও মাধৱীৰ চকুৱে সেই সাদৃশ্য চিনি উলিয়াইছে।

পূজাৰ শেষত ব্যাকুলভাৱে সাঁটাঙ্গে প্ৰণাম কৰি শতভানুৱে প্ৰাৰ্থনা কৰিলে— 'মাতৃ মোক পথ প্ৰদৰ্শন কৰা।' প্ৰণামৰ শেষত উঠি দেখিলে ৰাজকুমাৰী বোৱা নাই— তেৱেঁ দেৱীক প্ৰণাম কৰিছে। শতভানুৱে দেখিলে কাঞ্চনমালাৰ মুখতো কিবা যেন দুঃচিন্তাৰ ডাৱৰ। ব্যাকুলভাৱে তেওঁ সুধিলে, আপুনি কিবা কাৰণত উদ্ভিন্ন হৈছে আচাৰ্য? আপুনি ব্যাকুল হ'লে মাতৃ পূজা বিলম্বিত নহ'বনে?

শান্তৰূপে শতভানুৱে ক'লে— 'মই পূজাৰী হ'লেও সামান্য মানুহ ৰাজকুমাৰী। ৰাজকুমাৰী মাধৱীৰ দুখবহ ঘটনাটোৰ কথা শুনি মোৰো এটি পুৰণি কাহিনী মনত পৰি

মনটো কিঞ্চিত্ত বিচলিত কৰি তোলাটো মিছা নহয়। সেই বুলি মাতৃ পূজাত কোনো বিধিনিষেধটোৰ প্ৰস্তাৱ নুঠে। বিশেষকৈ যি ৰাজ্যৰ ৰজা ইমান ভক্তিমান, মাতৃয়ে তেওঁৰ কেতিয়াও অকল্যাণ নকৰে। আশ্চৰ্য্য হৈ কাঞ্চনমালাই প্ৰশাম জনাই বিদায় ল'লে। সেইফালে চাই শতভানুৱে নিজকে সুধিলে, কেনেকৈ মই এই নিৰপৰাধ ৰাজপৰিয়াল আৰু ৰাজ্যক ধ্বংসৰ মুখলৈ ঠেলি দিব পাৰোঁ ?

ৰাতিপুৱাৰ লগে লগে মহাপূজাৰ আয়োজনত সকলো ব্যস্ত হৈ পৰিল। ৰজা বীৰেন্দ্ৰ নাৰায়ণ আৰু ৰাণী আহি পূজাৰ আসন গ্ৰহণ কৰিলে। বহু ভক্ত আৰু প্ৰজাৰ সমাবেশেৰে মন্দিৰ প্ৰাংগন উৎসবমুখৰ হৈ পৰিল। ৰাজকুমাৰী কাঞ্চনমালাই হাঁহ দৰে শতভানুৰ ওচৰত থাকি পূজাৰ সামগ্ৰী যতনহি দিয়াৰ লগতে অতিথি আপ্যায়নলৈও দৃষ্টি ৰাখিলে।

মধ্যাহ্ন পূজাৰ সমাপণৰ পিছত ৰাজ পৰিয়ালৰ সৈতে সমস্ত ভক্ত আৰু প্ৰজাবৃন্দই আঁঠু লৈ সমন্বয়ে পুষ্পাঞ্জলি অৰ্পণ কৰিলে। মাতৃৰ জন্মগানত টোমিশ মুখৰিত হৈ পৰিল। আৰম্ভ হ'ল প্ৰসাদ বিতৰণৰ পাল। ৰাজকুমাৰীয়ে ডাঙো মুখ্য ভূমিকা ল'লে। পিতৃ-মাতৃৰ লগতে শতভানুকো প্ৰসাদ যতনহি দি প্ৰশাম কৰিলে। প্ৰসাদ লোৱাৰ অন্তত ৰজা-ৰাণী সকলোৰে বাবে প্ৰস্তুত কৰা পৰমায় আৰু বিভিন্ন মিঠাই পৰিৱেশন কৰা ধৰ্ম্মলৈ গ'ল। আজি তেওঁলোকে প্ৰজাৰ সৈতে একেলগে ভোজন কৰিব। ৰাজকন্যা কিন্তু নগৈ বৈ থাকিল।

শতভানুৱে কৌতুকেৰে সুধিলে— 'আৰু কিয়া প্ৰাৰ্থনা আছে নেকি ৰাজকুমাৰী ?' কাঞ্চনমালাৰ মুখত প্ৰজ্বল ৰক্তমা তিৰবিৰাই উঠিল। মৃদু হাঁহিৰে তেওঁ ক'লে— 'মোৰ প্ৰাৰ্থনা দেৱী মাতাই স্বীকাৰ কৰা যেন লাগিছে কিন্তু আগুনি জালো স্বীকাৰ কৰিব ? মইয়ে আপোনাকে বিচাৰিছোঁ !'

শতভানুৱে নিজকে চম্ভালিব নোৱাৰিলে। দুখাবে দুখাৰি চকুলোৱে তেওঁৰ মুখমণ্ডল প্ৰাৰিত কৰি তুলিলে। ৰক্ত স্বৰেৰে ক'লে— 'ৰাজকুমাৰী তোমাৰ এই প্ৰাৰ্থনা অহা জনমলৈ হুগিত থাকিল। যদি পৰজন্ম সত্য হয় তেন্তে অহা জন্মত যেন আমি মিলিত হ'ব পাৰোঁ।'

'কিন্তু কিয় আচাৰ্য্য ?'

'কালচক্ৰৰ পাকত মোৰ এই জনমন কাৰোকাৰ চৰণত দাঙ্গবন্ধ। মোক যোৱাজালেৰে দিশহাৰা নকৰিবা ৰাজকুমাৰী।' শতভানুৰ কথাবোৰ এটা এটাকৈ হৃদয়নিৰাহৰ দৰে সৰি পৰিল। অৱশ্যে ধৰ্ম্মকি নিজকে আশ্বস্ত কৰাৰ প্ৰচেষ্টাৰে শতভানুৰ চকুলৈ গভীৰ প্ৰত্যৱৰণে চাই কাঞ্চনমালাই ক'লে— 'তেতিয়া সেয়ে হওক অহা জন্মত এই সত্যই আমাৰ পাথেয় হওক।' চকুপানী লুকাবলৈকে খবৰকৈ আঁতৰি যোৱা কাঞ্চনমালাৰ কালে চাই শতভানুৰ হালৰে হাঁহকাৰ কৰি উঠিল।

অপবাহনৰ আগে আগে বাক্সৰ পূজাৰ আয়োজনত মুখবিত হৈ উঠিল মন্দিৰ
 প্রাংগন। দেৱীৰ স্নানত জল সংগ্ৰহৰ বাবে নিজে মুখ্য তালঘট লৈ গংগাৰ পাৰলৈ
 আগবাঢ়িল শতভানু; লগতে ঘট আৰু জল পূজাৰ বাবে প্ৰস্তুতিত বস্ত্ৰিৰে সজ্জিত পুষ্পপাত্ৰ
 লৈ কাঞ্চনমালাৰ সৈতে আয়তীসকলো মংগল উকলিৰে আগবাঢ়িল। প্ৰজাসকলৰ
 কিছুমানে বিভিন্ন মংগল বাদ্য কবি মহামাতৃৰ জয়ধ্বনিৰে সজ্জিয়াৰ আকাশ কঁপাই তুলিলে।
 আয়তীসকলৰ লগতে শতভানুৰে মন্ত্ৰোচ্চাৰণেৰে জলপূজা কৰাৰ লগে লগে হাতত
 অনা পুষ্পপাত্ৰ পানীত উটুৱাই দিয়াত পানীৰ টো উটি যোৱা শাৰী শাৰী বস্ত্ৰিৰ পোহৰেৰে
 অস্তগামী বেগিৰ বস্ত্ৰিৰে সৈতে মিলি এক অপূৰ্ব দৃশ্যৰ অবতাৰণা কৰিলে। জলপূৰ্ণ ঘট
 লৈ আয়তীসকলক ওপৰলৈ যোৱাৰ নিৰ্দেশ দি শতভানু কলসী বুৰাবলৈ পানীত নামিল।
 হঠাতে অদ্ভুত ঘটনা এটা হ'ল— ভটিয়াই যোৱা চাকিবোৰ হঠাতে পাকঘূৰণি খাই নোহোৱা
 হৈ গ'ল। শতভানুৰে দেখিলে এক প্ৰচণ্ড জলোচ্ছাস তেওঁৰ ফালে আগবাঢ়ি আহিছে।
 পানী আহি আঁঠু আৰু ক্ৰন্তকতে নাভি স্পৰ্শ কৰিলেহি। চতুৰ্দশীৰ জোঁৱাৰৰ ঢলত থিয়
 হৈ শতভানুৰে এটা স্থিৰ সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ল। তেওঁৰ আত্মত্যাগৰ বাদে আন একোৱেই
 বিকল্প সমাধান নাই এই সৰ্বনাশী ধ্বংসযজ্ঞৰ। তেওঁ ঘূৰি পাবলৈ চাই দেখিলে উৎকণ্ঠাৰে
 কাঞ্চনমালাই তেওঁলৈ চাই আছে। বতাহত উৰিছে তেওঁৰ সোণালী আঁচল। মূৰ ঘূৰাই
 পশ্চিম আকাশলৈ চালে। দিনমণিৰ শেষ বস্ত্ৰিকণ তেতিয়াও আকাশৰ বুকুত সিঁচৰতি
 হৈ থাকি সমস্ত নদীবন্ধ বস্ত্ৰ বাগেৰে বজ্জিত কৰি তুলিছে। নদীৰ পাৰত অদৃশ্যত হৈ ধকা
 বাইজৰ ফালে এবাৰ চাই আকাশৰ ফালে হাতযোৰ কৰি অশ্রুট স্বৰে ক'লে— 'হে
 অন্তৰ্যামী, পিতৃ ঋণ আৰু দেৱী মাতাৰ পূজা অৰ্হসমাপ্ত কৰি ফিলাই লোৱা এই নবাধমক
 যেন ক্ষমা কৰা।' কল কল শব্দেৰে আগবাঢ়ি অহা সেই কেবলি জলোচ্ছাসৰ বুকুত
 নিজকে এৰি দিয়াৰ পূৰ্ব মুহূৰ্তত এক কাতৰ চিংকাৰে আকাশ বিৰীণ কৰা শতভানুৰ
 কাণত ধ্বনিত হ'ল। সেই চিংকাৰ ৰাজকুমাৰী কাঞ্চনমালাৰ। □

ভাল মানুহ বেয়া মানুহ

গিৰিয়েকৰ নামটো সুবোধ শইকীয়া যদিও বৰ্ণালীয়ে তেওঁৰ নামটো অৰ্ঘ্য শইকীয়া হ'লেহে কিছু ক্ষেত্ৰত শুদ্ধ হ'লহেঁতেন বুলি ভাবে। উদ্ধাৰ খোজো নথকা নহয়। ইমান ডাঙৰ অফিচাৰ এজন হৈও নিম্নৰাণৰ ওচৰ-চুবুৰীয়া, সাধাৰণ পান দোকানী, ধুৱী, বিয়াবালা আনকি সেই ক্লাবৰ আড্ডা দি থকা বেকাৰ ল'ৰাকেইটাৰ সন্তোষ হলিগলিকৈ কথা পতাৰ যি ঢং ভাবিলে বৰ্ণালীৰ টিঙিকৈ খং উঠি যায়। অকল এয়েই নে? সুবোধৰ এই হোজা স্বভাৱৰ গহিনা লৈ গাঁৱৰ আও দখিৰ আই ভতিজা অভয়ী-বভয়ীয়ে অকিচলৈ আহি কম সোণা লুটি-পুটি নিয়েহি নে? দেউতাকে দেখোন কৈছিল বিয়াৰ নিছত সুবোধে সেই কেলেহুৱা সোণাৰ চিত্ত বাদ দি বৰ্ণালীৰ কথাষাতে উঠা-বহা কৰা সম্পূৰ্ণ নগৰীয়া লোক হৈ পৰিবই! নাই দুবদৰ্শী দেউতাকৰ ভৱিষ্যবাণীও নেচেল। অৱশ্যে এইটো ঠিক যে পত্নী আৰু পুত্ৰ-কন্যাৰ সৰ্বতোভাবে সুখ-সুবিধাৰ প্ৰতি একান্তভাৱে লক্ষ্য ৰখা স্বামী হিচাপে সুবোধৰ প্ৰতি বৰ্ণালীৰ আক্ষেপ কৰাৰ ঠল নাই। তথানিস্থো আজিও মানুহজনৰ হৃদয়ৰ এটা বৃহৎ অংশ তেওঁৰ পৰিয়ালৰ মানুহ আৰু গাওঁখনে আগুৰি থৈছে তাৰ বাবে নিশ্চয় তেওঁৰ সেই অতীতটোৱেই জগৰীয়া যাৰ বেৰপৰা সম্পূৰ্ণৰূপে মানুহটোক উদ্ধাৰ কৰি আনি একান্ত নিজৰ কৰি লোৱাৰ কমতা বৰ্ণালীৰ আজিও হোৱা নাই।

বিয়াৰ নিছত সুবোধে বৰকৈ ইচ্ছা কৰা বাবেই বৰ্ণালীয়ে তেওঁৰ গাঁৱলৈ গৈছিল। কিন্তু সেই যোকেট গাঁৱলৈ গৈ ন কইনা বৰ্ণালীৰ যি অভিজ্ঞতা হৈছিল তাক মনত পৰিলে আজিও গাটো বিমৰিমাই যায়। বোকা পানীয়ে ভবা কেঁচা বাস্তা, বাটৰ দুকাৰে হাবি, খেৰ-বীহেৰে সজা খেৰী ঘৰ, গোবৰৰ গোছ। সুবোধৰ অৱতো চোতালখনৰ একায়ে এটা অলপ আহল-বহল ঘৰ ওপৰত টিন, একায়ে এটা সৰু খেৰী ঘৰ সিহুকালে গোছালি। আমোলৰ নিকেৰে মুখ বজা হৈ থকা শাহুৱেক, খীল-খীল দুটা ভৱেক-ভনীয়েক। সিহঁতে ফুলত পঢ়ে। ডাঙৰ ভাৱেৰে পঢ়া এৰি হালত ৰখিছে। বৰ্ণালী গৈ গোৱাৰ অলপ নিছতহে সি বোকাই-আটিয়ে লেটি লৈ গৰহায়েৰে ঘৰ পাৰেহি। নতুন কইনাৰ গাফীৰ সিহে সিহে এজাক আধা নাচঠে, পেছুন নকল ল'ৰা-হেৰালী চোতাল ওলাইছিলহি। এতিয়া বোকাখী আহিছে ওনি এজাক সুমিহ-তিবোজও অহাও সুবোধে খুন্স, পেহা, মাৰী, কৰহা আদি বিশেষণেৰে বৰ্ণালীক চিনাকি কৰি দিছিল। মহিলা কেইজনকীয়ে বৰ্ণালীক হাত-মূৰ সিহি পছন্দ পাতি লিখিকি কিনিবি চাই বিটো বস্ত্ৰ কৰিছিল তৰ অৰ্থ আছিল এনে

সুন্দরী কইনা এইখন গাঁৱতে কিয় আঁতৰৰ মৌজাদাৰৰ ঘৰতো কোনেও দেখা নাই। অবশ্যে লগতে ইয়াকো কৈছিল আমাৰ সুবোধ বোপাও এটুকুৰা হীৰা। তেওঁক স্বামী পাবলৈ কইনাও কম উপস্যা কৰিব নালাগিব।

তেওঁলোকৰ এইবোৰ কথাই বৰ্ণালীক কিমান আশ্বস্ত কৰিছিল সেয়া পিছ কথা কিন্তু গাঁৱখনৰ কদৰ্ব পৰিবেশটোৱে বৰ্ণালীক অকণো আশ্বস্ত কৰিবপৰা নাছিল। গাঁৱৰ ল'ৰাৰ লগত বিয়া হোৱাৰ আপাহতে বৰ্ণালীয়ে গাঁৱৰ যি এখন ছবি মনতে কল্পনা কৰি থৈছিল তাৰ প্ৰকৃত অৱস্থাতো ইমান বিপৰীত হ'ব পাৰে ভাবি বৰ্ণালীৰ আচৰিত লাগিছিল। মুখ-হাত ধুবলৈ বেচিন এটা দুৰৰ কথা গা ধুবলৈ চাৰিখন ইকৰাৰ বেৰৰ শিল দিয়া মজিয়াৰ গা খোৱা ঘৰ আৰু প্ৰাতকৃত্যৰ বাবে যিটো নতুনকৈ গাঁওৰ বৰাহা কৰা হৈছে তাকো হেনো নগৰীয়া নতুন কইনাৰ বাবেহে। দেখি বৰ্ণালীৰ মূৰ ঘূৰাই যোৱা অৱস্থা। মনে মনে বৰ্ণালীয়ে সিদিনাই সিদ্ধান্ত লৈছিল গাঁৱলৈ তাই আৰু কেতিয়াও নাহে— নেভাব! এটা কথাই বৰ্ণালীক আজিও আচৰিত কৰে এনে এটা পৰিবেশত জন্ম পাই ডাঙৰ হোৱা সুবোধে কেনেকৈনো পঢ়া-শুনা কৰি ইমান ভাল চাকৰি এটা পোৱাৰ যোগ্যতা লাভ কৰিলে। আচৰিত কথা!

সুবোধ শইকীয়াৰ বচ কণক হাজৰিকাই দেখাৰ পিছতেই তেওঁৰ অভিজ্ঞ জহীৰ চকুৰে শইকীয়াক এটুকুৰা খাটি হীৰা বুলি চিনি উঠিছিল। ঘৰত বিয়াৰ উপযুক্ত হৈ উঠা জীয়েকী বৰ্ণালীক এনে এটা ল'ৰালৈ গটোৱাৰ এটা পৰিকল্পনাৰে তেওঁ নগৰত বা চিনাকি নথকা ল'ৰাটোক থকা ঘৰ এটা চাই দিয়াবেপৰা নিজৰ ঘৰলৈ যাত্ৰি নি পত্নী আৰু কন্যাৰ সতে চিনাকি কৰি আপোন কৰি তোলাৰ পৰিবেশ এটা সাজু কৰি পেলালে। গোপনে পত্নীৰ আগত মনৰ কথাও ব্যক্ত কৰি বৰ্ণালীকো এই বিষয়ে ক'বলৈ কৈ হাঁহি ক'লে— 'তুমি মাকজনী হৈ এনেহেন ল'ৰা এটা যদি হাতত ৰাখিব নোৱাৰা তেন্তে মইনো কি কৰিম?' শইকীয়াৰ দৰে সুদৰ্শন উচ্চ শিক্ষিত ভাল চাকৰিলাল ল'ৰাটো দেখি মাকৰো মনটোত যে কিবা এটা হেঁপাহ জাগিছিল সেয়া মিলি নাছিল। কিন্তু লেঠা হ'ল সুবোধে ঘৰৰ কথা সোধোতে বহুত ভিডকৰা গাঁৱত বুলি কোৱাটোহে। বৰ্ণালীৰ দৰে কণভেট শিক্ষিতা গাভৰু আৰু ভিডকৰা গাঁৱলৈ বিয়া? নৈৰ নৈৰ চ। মাক জীয়েক একেলগে জাধুৰ খাই উঠিল। কিন্তু হাজৰিকাই যেন নিজৰ মস্ত শিলত খামোচ মৰাৰ দৰে দৃঢ় হৈ থাকি ক'লে— 'সুবোধ যেনিবা বোকাও ফুলা পদুম ফুলা। ফলত ৰাখিবা বোকাও ফুলা পদুম ফুলেৰে পূজা কৰিলেহে লক্ষ্মী আৰু নাৰায়ণ সন্তুষ্ট হয়। মই ভাবো এনে সং ল'ৰা এটা আমি হাতত পাবো যদি ওভটাই পঠাও তেন্তে বৰ্ণালীৰ ভাগ্যলক্ষ্মীয়ে চিৰদিনলৈ অসন্তুষ্ট হ'ব, সেইটো ধুকল।'

ইমানদিনি কোৱাৰ পিছত হাজৰিকাৰ কথা নুশুনিলে মাক-জীয়েকৰ সাহস নহ'ল। হৱেইডো গাঁৱৰ মানুহ বুলি সি কিবা নি বৰ্ণালীক গাঁৱত থাইগৈনে? বৰ্ণালীৰ

দেউতাকো জানো কব গাঁৱৰ অন্তৰ চাকবিয়াল নাছিল? বৰ্ণালীৰ মাকে বঁহি মাজি আজি ভেওঁক কেনেদৰে আধুনিক ভঙ্গলোক গঢ়ি তুলিলে সেয়া বিশ্বয়কৰ। আক বৰ্ণালীতো ভেওঁৰেই ছোৱালী। গতিকে পৰিকল্পনাক কামত লগোৱাত বিলম্ব নহ'ল। ছুটীৰ পিছত বা বছৰ দিনত চাহ মেল, চিনেমা, পিকনিক আদিৰ মাজেৰে যেতত অতি কষ্টেৰে পঢ়া-শুনা কৰা সুবোধ শইকীয়াই কণক হাজৰিকাৰ পৰিয়ালৰ মৰমৰ মাজত বৰ্ণালীৰ প্ৰেমত আকৰ্ষিত নিমজ্জিত হ'ল ধৰিবই নোৱাৰিলে।

মাছে টোপ গিলাৰ উমান পাই হাজৰিকাই পলম নকৰিলে আৰু এদিন ধেমালিৰ চলতে কথাটো উলিয়াই একেবাৰে বিয়াৰ প্ৰসংগলৈ আহিল। সুবোধে আত্মবিকৃতাবেই বৰ্ণালীক ভাল পাই পেলাইছিল সঁচা কিন্তু ইমান সোনকালে বিয়া কৰোৱাব বাবে প্ৰস্তুত নাছিল। গতিকে অকপো লুকচাক নকৰাকৈ ভেওঁৰ ওপৰত দৃষ্টি হৈ থকা সিফুটলৈ দৰিদ্ৰ পৰিয়ালটোৰ দায়িত্বৰ কথা, অত্যন্ত ভিতৰুৱা গাঁৱৰ পৰিৱেশৰ কথা খুলি কৈ বিয়াৰ বাবে বেচ কিছুদিন অপেক্ষা কৰাব অনুৰোধ কৰিলে। শইকীয়াৰ সন্তোষত হাজৰিকা সঁচাকৈয়ে মুগ্ধ হ'ল যদিও পলম কৰিলে সুযোগটো হেৰুৱাব ভয় কৰিলে। শান্ত মন্তিৰে ভেওঁ সুবোধক বিধিনি বুজনি দিলে তাৰ অৰ্থ হ'ল, এই বিয়াবন্ধাৰে সুবোধে নিজৰ পৰিয়ালটোৰ বাবে কৰিবলগীয়া কৰ্তব্যত কতো বাধাপ্ৰাপ্ততো নহৱেই বৰ বৰ্ণালীৰ দৰে উচ্চ শিক্ষিত ছোৱালী এজনীয়ে ভেওঁৰ পৰিয়ালটোক অনিশ্চয় আৰু দৰিদ্ৰতাৰ কলঙ্কৰপৰা ওপৰলৈ তুলি আনিবলৈ চেষ্টা কৰাত ভেওঁৰ হাত বটাব ভাত সন্দেহ নাই। অকল অকিচৰ বচ বুলিয়েই নহয়, ব্যক্তি হিচাপেও হাজৰিকাক সুবোধে সঁচাকৈয়ে শ্ৰদ্ধা কৰিছিল। গতিকে আগতি কৰাব বিধেৰ থল নথকাত সোনকালে আৰু সুকলমেই সুবোধৰ স'তে বৰ্ণালীৰ বিয়া ধুমধামেৰেই সম্পন্ন হ'ল।

শইকীয়াই ভেওঁৰ দৰখবৰ নিচলা অৱস্থাৰ প্ৰতি বৰ্ণালীৰ অনিচ্ছাৰ ভাবটো অনুভৱ নকৰাকৈ নাথাকিল। কিন্তু বিয়াৰ আগতেই ভেওঁৰ গাওঁ আৰু ঘৰৰ দুৰৱস্থাৰ কথা খোলা-খুলিকৈ প্ৰকাশ কৰিছিল বাবে ইীনমন্যতা বা লজ্জিত হোৱাবো কল্পন নোসেৰিলে। এজনী আধুনিক পত্নীয়ে চিন্তা ধৰণেই ভেওঁ বৰ্ণালীক নিব পৰা কোনো সুবিধা অসেৱ নাৰাখিলে যদিও ভিতৰি মানুহজন এজন গাঁৱলীয়া হোৱা হৈয়ে থাকিল আৰু আত্মবিকৃতাবে ভেওঁৰ দৰিদ্ৰ দৰখবৰ প্ৰতিও ভিলমানো কাৰ্পণ্য নকৰাকৈ সহায়-সহযোগিতা আগবঢ়াই গ'ল।

বাহিৰত বিমান সুৰী নহওক নিজৰ পৰিয়াল-পৰিজনক কৰিলে আনি বাৰি এসাজ খুৱাব নোৱাৰাব অনুশোচনাখিনি এবাৰলৈকে আৱীৰণজন বা গাঁৱৰ লোকে নিমজ্জন কৰা বিয়া, বিহ, শ্ৰাদ্ধ সকলোতে বিশেষ অসুবিধা নহ'লে এবাৰ নিজে মৈ দেখা নিৱাৰ লগতে অকপমান সহায়ৰ হাত আগবঢ়াই মানসিক সন্তোষ লভ্যৰ উপায় উলিয়াই ল'লে সুবোধে। বৰ্ণালীয়ে সুবোধৰ এই নিশটোৰ কথা নাজানিছিল এনে নহয়, কিন্তু দৈন্য উজাৰিবলৈ সুবোধো নাছিল। নিজৰ চিনাকি ছোৱালীৰ কৰ্মে কৰ্মে সুখত চৰিহীন

লম্পট স্বামীৰ অনাচাৰৰ যিবোৰ কথা শুনিবলৈ পাইছিল তাৰ তুলনাত মৰমিয়াল দায়িত্বশীল স্বামী সুবোধ কলঙ্কহীন জোনৰ দৰে আছিল। সন্তান দুটি হোৱাৰ পিছতো পিতৃৰ সম্পূৰ্ণ মৰম আৰু নিষ্ঠাৰে ডাঙৰ-দীঘল কৰাৰ লগতে বৰ্ণালীৰ পছন্দ অনুসাৰেই পঢ়া-শুনা কৰোৱাতো পুৰা স্বাধীনতা দিছিল শইকীয়াই। শইকীয়াৰ এই অনমনীয় ব্যক্তিত্বত যিজন মানুহ আটাইতকৈ সুখী হৈছিল তেওঁ আছিল শহৰেক কণক হাজৰিকা। গাঁৱৰ দুখীয়া পৰিয়ালৰপৰা হাজৰিকাই চাকৰি সূত্ৰে নগৰলৈ আহি বৰ্ণালীৰ মাকক বিয়া কৰোৱাৰ পিছত তেওঁৰ নিজৰ দুখীয়া পৰিয়ালটোলৈ পিঠি দি মনৰ মাজত যি অপৰাধবোধ কঢ়িয়াই ফুৰিছিল, জোঁবায়েকৰ পৰিয়ালৰ প্ৰতি থকা দায়িত্ববোধে তেওঁক যেন কিছু ভুগি দিছিল।

ভাড়াঘৰত থকাৰ পৰিস্থিতিয়ে বৰ্ণালীৰ মনত এটা অসন্তুষ্টি ভাব থকা কথাটো লক্ষ্য কৰিয়েই নিজৰ সাধ্য অনুসৰি নগৰৰপৰা অলপ আঁতৰত এটুকুৰা মাটি লৈ যৰ সজাৰ কাম আৰম্ভ কৰিছিল শইকীয়াই। নগৰৰপৰা যথেষ্ট দূৰত আওচৰীয়া ঠাই ডোখৰত ঘৰ বন্ধাৰ আপত্তিটো খণ্ডন কৰিছিল দেউতাকে এইবুলি যে আগন্তুক দহ বছৰৰ ভিতৰত এইখন ঠায়েই এখন নতুন নগৰৰ পট্টন দিব। তিনি কুঠৰীয়া এটা বন্ধ ঘৰতকৈ ল'ৰা-ছোৱালী দুটাই দেখিবলৈ এখন চোতাল আৰু মূৰৰ ওপৰত অন্তত আকাশ এখন পাব।

নতুন ঘৰত সোমোৱাৰ কিছুদিনলৈ বৰ্ণালীয়ে ঘৰটো সজোৱাৰ পৰিকল্পনাত বিভোৰ হৈ থাকিল। সমুখৰ প্ৰকাণ্ড বাৰীখনৰ একাষে মালী এটা লগাই টাৰ আৰু ফুল পুলিৰে বাগান এখন সজাই পেলালে। এফালে অৰ্পৰ আৰু অন্নৰ বাবে এখন বেডমিণ্টন ফিল্ড আৰু লাও-জিকা দিবলৈ হেঙ্গালি এখনো পাতি দিলে। কিন্তু লাহে লাহে চৌপাশৰ পৰিবেশটোৰ বাবে বৰ্ণালীৰ মনত এটা অশান্তিয়ে গা কৰি উঠিল। ধুনীয়া ঘৰটোৰ সমুখৰ বাস্তাটো শিলপৰা কেঁচা বাস্তা আৰু লেতেৰা। কাষৰ ইফালে সিফালে চকুৰোৱালৈকে কেইটামান অভ্যন্ত সাধাৰণ ঘৰ। দেখিলেই বুজা যায় মালিক সকলো নিতান্তই অভাৱগ্ৰস্ত। অলপ আঁতৰত কোনোবা এজন প্ৰতিপত্তিশালী ৰাজনৈতিক নেতাৰ মাটিত শাৰী শাৰী জুপুৰীত অতি দৰিদ্ৰ ভাৰাতীয়া পৰিয়ালৰ বাসস্থান। তাতে দিনে ৰাতিয়ে বিভিন্ন হাই-কাজিয়া, হলধুৰীয়া সংগীত আৰু ৰাতি মদ খাই অহা বাসিন্দাৰ উচ্চ গ্ৰামৰ অভব্য মাতে ৰাতিৰ টোপনিটো ব্যাঘাত ঘটায়। অলপ আঁতৰত থকা তিনি আলিটোত কেইটামান সৰু ওমটিত ভামোল-পান, বিছুট আৰু সৰুসুৰা বস্ত্ৰৰ দোকান, নাপিত, ধুৰীৰ দোকানৰ লগতে গৰম জিলাপী আৰু চাহৰ সৰু দোকান। দুটামান পকা ঘৰ, এটা সেকেজ, এটা সৰু বাঁহৰ নামঘৰ আৰু কাষতে এটা বাঁহ খেৰৰ দীঘলীয়া ঘৰৰ সমুখত হাতে লিখা চাইনবোৰ্ড এখনত 'চম্পন নগৰ যুৱ সংঘ' বুলি লিখা আছে। অৰ্পৰ আৰু অন্নৰাক ধ'বলৈ আহোতে বাওঁতে বৰ্ণালীয়ে প্ৰায়ে মন কৰে কেইটামান ল'ৰাই ঘৰটোৰ আগত এনেয়ে আড্ডা মাৰি নাইবা কেৰম খেলি থাকে। বৰ্ণালীক সিহঁতে ব্যতিৰিক্ত সাহো নকৰে বা বৰ্ণালীয়ে সিহঁতক প্ৰহৰণ নিদিয়। কিন্তু শইকীয়াৰ কথাই ৰেলেন। ইমান ডাঙৰ অকিচৰ

এজন হৈও সেই গাঁৱলীয়া ঢংটো আজিলৈ নগ'ল। বাটত লগ পোৱা ধোবা, নানিত, পাণ দোকানী সকলোকে মাতি ল'ব। আক এই সংঘৰ ল'বাকেইটাৰ কথাই নাই, সেই আখা খুন্দা বেকাৰ ল'বাকেইটাৰ লগত কি যে হলি গলি কথা। লানিলে গাড়ী বাখি হ'লেও কথা পাতিব। ইমান যে ঋং উঠে বৰ্ণালীৰ। সৰুতে সিহঁতে এনে মানুহৰ লগত মাতবোল কৰাটো নিতান্তই লজ্জাজনক কথা আছিল। কিন্তু সুবোধৰ লগত ষ্টেটাচৰ সম্পৰ্ক নাই। সেই বাবেই সিহঁতে সুবোধৰ লগত থাকিলে অয়না আৰু অৰ্ণবোকা ভাইটি-ভগি বুলি মাতিবপৰা হ'ল। সুবোধক ঋং কৰিলে আকৌ কম নতুন ঠাই সকলোৰে লগত চা-চিনাকি হৈ মিলা-প্ৰীতিৰে থাকিলেহে আপদে-বিপদে সহায় হ'ব। যিহে ঘৰ-দুৱাৰৰ চিৰি, কামবোৰো তেনে কোনোবা অফিচৰ শিম্ন-চাপৰাণী, মালী কোনোবা বেপাৰী-দোকানী আৰু বিজ্ঞানজ্ঞ। সিহঁতে আকৌ সহায় কৰিব। কথাটো চিন্তা কৰি হাঁহি উঠিব খুজি ঋংটোহে চিঙিচকৈ উঠে বৰ্ণালীৰ। ভাল মানুহটো পালে তাই। হোজা গাঁৱলীয়া মনোবৃত্তিৰে নুওটিল আজিও।

অয়না ক্লাছ এইট পোৱাৰ লগে লগে টিউচন দিয়াৰ কথাটোও আহি পৰিছে। আজিকালি টিউচন নিদিলেও নহয় আকৌ প্ৰত্যেকটো টিউচনৰ বাবে বেলেগ বেলেগ ঠাই তাকো দূৰে দূৰে। সুবোধ শইকীয়াই বন্ধৰ দিন বা দেওবাৰে নিজেই অনা-নিয়া কৰে যদিও নোৱাৰা কেইদিন গাড়ীখন অফিচৰপৰা খুৰাই পঠাই বৰ্ণালীয়ে তাইক অনা-নিয়া কৰাৰ কাৰণে। অকলে তাইক পঠোৱাৰ সাহ নকৰে বৰ্ণালীয়ে। আজিকালি ক'ত কথা যে পেপাৰে পত্ৰই ওলাই থাকে। তাতে হঠাতে এই আওচৰীয়া ঠাই টুকুৰাত বহুত নতুন ঘৰ, নতুন সুখৰ আমদানী হৈছে। বিজ্ঞা, চাইকেল চলা বাস্তৱ এতিয়া মটৰ বাইকৰ ওমণগনি, দীঘল চুলি বখা, কাণফুলি পিন্ধা ডেকা কিছুমানৰ উজ্জত ভংগীত চলোৱা বাইক, মুখত চিগাৰেট আৰু অঞ্জলি মাত। ঠাইখন আৰু আগৰ দৰে শান্তিময় হৈ থকা নাই। গধূলি হেনো প্ৰায়ে ডিঙিৰ চেইন, ম'বাইল থণিওৱা আদি কাণ্ডও ঘটে। চুৰি-ডকাইতিও বেছি হৈছে, দুই এটা ডকাইতিৰ ঘটনাও ঘটিছে হেনো। জাহিঙাৰ বহুমত পুৰা মানুহ তাৰ মতে নতুন নগৰৰ কালে বহুত নতুন নতুন মানুহে ডাঙৰ ডাঙৰ ঘৰ বান্ধিছে। এইবোৰ সবহভাগেই সেই ধনী মানুহবোৰৰ অৰাটে বোৱা ল'ৰা। সেইবালে বহুত বেয়া ঘটনা ঘটাব লগতে যদ আৰু ড্ৰাগচৰ আড্ডা হৈ উঠিছে ঠাইখন। কথাবোৰ শুনিলে বৰ্ণালীৰ ভৱো লাগে আকৌ ঋংটো উঠে সিবিৱেকৰ ওপৰতে। ধৰ্ম বুদ্ধিৰ সিবিৱেকে যদি লগৰ অফিচৰ দৰে দুপইচা বাহিৰা গোটাগোহেঁতেন তেনেহ'লে এনে ঠাইত ঘৰ নবান্ধি ফ্লেট এটাকে ল'ব পৰা গ'লহেঁতেন।

ফুল বাহুৰনে তিনি আলিটোতে নমাই দিয়ে অয়নাক। খবৰে আখা ফৰ্গাভো নহয়। সেইখিনি খোজফাটিলে খবৰে আহে। চিনাকি ঠাই, দুয়োফালে কেৰাখণ্ডো দোকান আৰু ক্লাবটো। কেতিয়াবা ভাবে দুই চাৰিজনো ভণি আছিল। বুলিও মাতবোল কৰে। তাইও হাঁহি খুব দুপিয়ায়, মাকে বেয়া পাৰ যদিও অয়নাৰ সিহঁতক দানাক খেনেই লাগে।

তাইব এটা দাদাক থকা হ'লে।

এদিন তাই গাড়ীৰপৰা নামোতে বাইকত তিনিটিমান ল'ৰা আহি বৈছিল। আশুৰাই আহি তাইৰ ফালে চাই এটাই সুছবিয়াই উঠি কাষ চাপি আহি কিবা এটা বেয়া শব্দ কৈছিল। থতমত খাই বৈ যোৱা বৰ্ণালীক দেখি কি বিকট হাঁহি সিহঁতৰ। হঠাতে ক্লান্তৰপৰা ওলাই আহিল অভিজিত নামৰ ল'ৰা এটা আৰু কাষৰে দোকানীজন। দুয়ো সিহঁতলৈ চোঁচা লওঁতে 'আবে বডিগাৰ্ড আছে বে দেখি ল'ম বাক' বুলি নিৰ্ভৰ দৰে হাঁহি ধূলি উৰুৱাই ওচি গৈছিল। দুয়োকো থেঙ ইউ দাদা বুলি অয়না ঘৰলৈ আহি মাকক কথাখিনি কৈছিল। তেতিয়াৰপৰা সময় উলিয়াই বৰ্ণালীয়েই লৈছিল অয়নাক আনিবলৈ।

অয়নাক টিউচনত লৈ আহি বৰ্ণালী বজাৰত সোমাইছিল। কেইটামান সৰু সুৰা বস্ত্ৰ অয়নাৰ কাৰণে এটা স্কাৰ্ট আৰু অৰ্ণবৰ বাবে এযোৰ মোজা লৈ ঘড়ী চাওঁতেই দেখিলে ছয়টা বাজিবলৈ পাঁচ মিনিটহে আছে। ল'ৰালবিকৈ উভতি আহি দেখিলে ল'ৰা-ছোৱালীবোৰ প্ৰায় ওলাইছেই। কিন্তু অয়নাৰ খবৰ কৰি যি গুনিলে হতভম্ব নহয় প্ৰায় অচেতন হৈ পৰিল বৰ্ণালী। এজন অলপ বয়সস্থ মানুহে হেনো অয়নাৰ দেউতাকৰ একচিডেণ্ট হোৱা বুলি লৈ গৈছে। বয়সস্থ মানুহজন দেখি বিশেষ সন্দেহ হোৱা নাছিল শিক্ষকৰ। ইমানবোৰ ল'ৰা-ছোৱালী এৰি তেওঁ লগত যোৱাটো সম্ভৱপৰ নাছিল কাৰণ সেইটো ভাঙালৈ লোৱা এটা স্কুল কক্ষহে। ভয় খালেও বৰ্ণালীয়ে তৎক্ষণাৎ ম'বাইলৰে সুবোধ আৰু ভায়েকৰ সতে কথা পাতি স্থানীয় থানালৈ ঢাপলি মেজি ঘটনাৰ সবিশেষ কৈ কিবা এটা কৰিবলৈ অনুৰোধ কৰিলে। ইতিমধ্যে শইকীয়াও আহি পাইছিল। তেওঁ এখন এজাহাৰ লিখি দিয়াৰ পিছত নিস্পৃহভাৱে পুলিচে থানাৰ অ'চিয়ে যিখিনি প্ৰশ্ন সুধিলে খং নুঠা সুবোধৰো মূৰ গৰম হৈ গ'ল। ছোৱালীৰ কোনো বয় ফ্ৰাইণ্ড নহিবা প্ৰেমিক আছেনে, নতুবা তেওঁলোকৰ কাৰোবাৰ সতে পাৰ্টনেল শব্দভাষা আছেনে ইত্যাদি প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়াৰ পৰিবৰ্তে প্ৰচণ্ড ঘোচা এটা সোধাবৰ ইচ্ছাটো দমন কৰি তেওঁ ভাবিলে ঘটনাৰ সবিশেষ উলিয়াবলৈ এনেদৰে প্ৰশ্নৰ উত্তৰ জনাভো হয়তো তেওঁলোকৰ অনুমোদনৰ সহায়কো হ'ব পাৰে। গতিকে ধৈৰ্য ধৰি সোনকালে কিবা কৰি ছোৱালীজনীক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ কাৰো কৰি কান্দি-কাটি বাউলী হোৱা বৰ্ণালীক লৈ ওলাই আহিল। ক্লান্তটোৰ সন্মুখ পাই কিবা এটা ভাবি শইকীয়াই গাড়ীখন বখাবলৈ দি নাযি গ'ল। সদায় ধৰ্ম্মৰ দৰে শব্দৰ ইম্বানইতৰ দলটোৱে কিবা এটা কথাৰ আলোচনা কৰি আছিল। সদায় দেখা শব্দ মানুহজনৰ উদ্ভাস চেহেৰা দেখি সিহঁতে অবাক হৈ সুধিলে—'জ্বৰ আপোনাৰ কি হৈছে?' ইমান দেখি ধৈৰ্য ধৰি থকা শইকীয়া শোকত কেন ভাঙি পৰিল—'সেই ছোৱালীজনী'—

'কি হৈছে ভকীৰ কি হ'ল—' সি হতভম্বৰ দৰে চিঞৰি উঠিল। থোকাখুকি মাডেৰে শইকীয়াই সিহঁতক কথাটো কৈ সুধিলে—'জোমালোকে কাকোকেক জানানে যি

এই কাম কবির বুলি ভাবিব পাৰি। শংকৰহঁতে ইটোৱে-সিটোৰ চকুলৈ চালে। অভিজিহতে ক'লে— 'ঠিক সিহঁতেই হ'ব— সিদিনা সেই অসভ্য কেইটাই ভণ্টীক বেয়াকৈ কৈছিল। মই আৰু প্ৰসাদেহে সিহঁতক খেদি গৈছিলো। ভণ্টীক কথাটো ঘৰত ক'বলৈ কৈছিলো।'

'ঠিক সিহঁতৰে কাম হ'ব'— আটাইকেইজনে সমৰ্থন কৰিলে।

'কোন সিহঁত জানানে?' শইকীয়াৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত সিহঁতে বি ক'লে সেয়া হ'ল— নতুনকৈ ইয়ালৈ অহা চোৰাং বেপাৰী দুখীয়াৰ তেজ শোহা দালালৰ দৰে লোকৰ সেইবোৰ অবাটে যোৱা সজ্ঞান। আজি কিছুদিনৰপৰা সিহঁতৰ উৎপাতত ছোৱালী-বোৱালী ওলাব নোৱাৰা হৈছে। কিন্তু সিহঁতে ভণ্টীক — আমি সিহঁতক সুদাই নেবো। পুলিচে একো নকৰে— আমি ভণ্টীক বিচাৰি উলিয়াই আনিম— আপোনালোক ঘৰলৈ যাওঁক আমাৰ ওপৰত ভৰবা বাধক। আমি জানো এতিয়া সিহঁতক ক'ত পায় !

পুলিচৰ নিকন্তাপ কৰ্মকাণ্ডই শইকীয়াৰ মূৰত জ্বলাই বখা জুইকুৰাত কেন ইহঁতৰ কথাই অলপ চোঁচাপানী চটিয়ালে— মনলৈ কেন কিবা এটা বিশ্বাস ঘূৰি আহিল এনে লাগিল শইকীয়াৰ।

ঘৰৰ দুৱাৰমুখ পাই কান্দোনত ভাঙি পৰিল বৰ্ণালী। শইকীয়াই ব্লকবল ল'বাকৈইটোৰ কথাবোৰ কৈ বৰ্ণালীক অলপ সকাহ দিয়াৰ মনেৰে কথাটো ক'বহে পালে জকি উঠিল বৰ্ণালী — 'হৈছে হৈছে ভাল সেই কিডালক ভৰবা কৰিবলৈ গৈছে— 'মইতো ভাবো সিহঁতেই বা সিহঁতৰ কোনোবাই টকাৰ আশাত এই কণ্ড কৰিছে।'

'চুপ' — ইমানদেৰি দমাই বখা খণ্টো সুবোধক যেন পাগল কৰি তুলিলে। হাতখন দাঙি বৰ্ণালীৰ মুখতে মাৰিবলৈ ধৰা চৰটো কোনোমতে বখাই চিঞৰি ক'লে— 'কি জানা তুমি? মনুহ চিনিবলৈ চেষ্টা কৰিলে কেতিয়াবা? ভোমালোক কেৱল ধন আৰু টেটাচ হে চিনি পালা। দুখীয়া হ'লেই সকলো অমানুহ নহয় জানানে? এই যে ল'বাকৈইটো— ইহঁতক মই চিনি পাওঁ— কাৰণ ময়ো ইহঁতৰ দৰে দুখীয়াৰ সজ্ঞান। সিহঁতে কি কৈছে তনা নাই? অন্নাক সিহঁতৰ ভনীয়েক বুলি কৈছে আৰু সিহঁত জইক বিচাৰি অনাৰ দাৱিত্বও লৈছে বুলিলে? তুমি ঘৰতে থকা কেনটোলৈ লক্ষ্য ৰাখিবা কোনোবাই ধন দাবীৰ বাবে কিবা ক'বও পাৰে। পুলিচেও কিবা জনাব পাৰে। মই ওলাই যাম— চাও কি কৰিব পাৰো।'

বিয়াৰ পোছৰ বহীয়া জীকনত সুবোধক এনে খং দেখা নাছিল বৰ্ণালীয়ে। আটোতে বহি পৰিব ধৰা বৰ্ণালীক এইমানে সোমোৱা ভাৱেক আৰু যাকৈ সাৰট মাৰি ধৰিলে। তেওঁলোকে শইকীয়াকো ধৰি ভিতৰলৈ লৈ আহি ৰহিলে। ঘৰত কাম কৰা অনুসাৰে টেমুলত খোজ পানী কেইটিলাচৰ এটা লৈ ঢকঢককৈ সি বহি বৰ্ণালীয়ে বিহুৱতে উলুৰি বহি কান্দিবলৈ ধৰিলে।

শইকীয়াৰো বেয়া লাগিছিল এনে অবস্থাত বস্তুৰক্তি কৰি। হাজাৰ হওক বেচৰী

মাক। মাকেও ফেনখন জোৰে চলাই দি চকুপানী টুকি জীয়েকক সান্ধনা দিয়াৰ চেষ্টা কৰিবলৈ বিচাৰিলে যদিও তেওঁৰহে কান্দোন চাব হ'ল। খুলশালীয়েক ধনজিতে তিনিহিয়েকৰ সতে সৰু সৰুকৈ কিবা কিবি কথা পাতি ফোনটোৰ কাষত বহি কেইজনমান বিশিষ্ট অন্তৰংগ বন্ধুলৈ ফোন কৰি খবৰ দিয়াৰ লগতে ভাৎক্ষণিক ভাৱে কিবা কৰিব পাৰি নেকি তাৰ পৰামৰ্শও বিচাৰিলে। তাৰ পিছত দুয়ো আকৌ ধানাত কিবা খবৰ পালে নেকি জানিবলৈ ওলাই গ'ল।

ইতিমধ্যে ক্লাৱৰ আৰু দহজনমান সদস্য গোট খাই কি কৰিব পাৰি আলোচনা কৰিছিল। সিহঁতে কৰা সন্দেহটোকেই কেউজনে হয়ভৰ দিয়াত ইতিমধ্যে গোটখোৱা বাইক তিনিখনমান লৈ সিহঁতে নতুন নগৰৰ ফালে ধাবিত হৈছিল। আত্মৰক্ষাৰ বাবে হাতত চুৰি চাকুৰ দৰে অস্ত্ৰ লোৱাৰ উপৰি সিহঁতে আজি এবছৰমানৰ পৰা শিকা কাৰ্টোৰ বিদ্যা জাহিৰ কৰাৰ বাবে এটা উপযুক্ত ক্ষেত্ৰ পোৱাৰ বাবে মনে মনে উৎসাহিত হৈও উঠিছিল।

লাহে লাহে কথাটো ওচৰৰ সকলোৰে গম পাইছিল। ধনী মানুহৰ সতে থকা ব্যৱধানটোৰ প্ৰতি সিদিনা ওচৰৰ মানুহকেইগৰাকীয়ে বিশেষ গুৰুত্ব নিদি ছেৰালীজনীৰ খবৰ ল'বলৈকে সোমাই আহি বৰ্ণালীক সান্ধনা দি ভগবানে ছেৰালীজনীক ভাল ভাল ঘূৰাই অনাৰ বাবে আশীৰ্বাদ কৰিছিল। নামঘৰৰ পৰা ঘূৰি আহি সোমোৱা আই কেইগৰাকীমানে কৈছিলহি— 'আই খবৰটো শুনি আমি বৰ দুখ পাইছো। নামঘৰতে শলা এগছি জ্বলাই ছেৰালীজনীৰ মঙ্গল কামনা কৰিছে যেন তেওঁ তোমাৰ ছেৰালীজনী ভাল ভাল ঘূৰাই আনে।'

ধন আৰু আভিজাত্যৰ অহংকাৰত ডাঙৰ হোৱা বৰ্ণালীয়ে চিৰদিনেই ভুজ্জ বুলি ভাবি অহা এই চাম সাধাৰণ মানুহৰ সহায়তা আৰু মানৱতা উপলব্ধি কৰি কান্দোনত ডাঙি পৰিছিল।

ধানালৈ গৈ শইকীয়াহঁত যি খবৰ পাইছিল সেয়া নিজতাই নিকসোহজনক। কোনোৰে ক্লাৱৰ শংকৰহঁতে নতুন নগৰৰ ডেকা কেইজনমানৰ বিষয়ে কোৱা কথাবোৰ গুৰুত্ব সহকাৰে কোৱাৰ পিছতো তেওঁলোকে হেনো সেইকালে তালচাটী চলাই সন্দেহজনক ক'তো একো নেদেখি উভতি আহিছে। বাতিটো যেন প্ৰকাণ্ড দৈত্য এটা হৈ শইকীয়াৰ বুকুখন হেঁচি ধৰিছিল। কি কৰিব তেওঁ? ক'লৈ যাব? ক'ত আছে অকণমান বুকুৰ দৰে বুকুৰ জীউ অয়না। হতাশ হৈ পৰা শইকীয়াক ধনজিতে কোনোমতেহে গাড়ীত বহুৱাই ঘৰলৈকে লৈ আহিল। ইতিমধ্যে তেওঁৰ লগৰ চানিজনমান বন্ধু আহি পাইছিল। তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ পৰিচিত সকলৰ মাজত থকা দুই চানিজন আৰু কী বিবৰাৰ সতে কথা পাতি ঘটনাটোৰ বিষয়ে কিছু সহায়ৰ হাত আগবঢ়াবলৈ অনুৰোধ কৰাৰ কথা কৈ শইকীয়াহঁতক সান্ধনা দিয়াৰ চেষ্টা কৰিছিল যদিও নিজেই নিজ সন্তানসকলৰ নিৰাপত্তাৰ কথা ভাবি উৰিয় হৈ পৰিছিল।

বাতি বিমানই হৈ আহিছিল বর্ণালীৰ সিমানে কান্দোন বেছি হৈছিল। থানালৈ বাবে বাবে ফোন কৰাৰ পিছতো একো কৰিব নাপায় শইকীয়াহঁতো হতাশ হৈ পৰিছিল। ব্লকৰ ল'ৰা কেইটাবো এতিয়ালৈকে একো কৰিব নাই.....ক'লে গ'ল সিহঁত? নে বর্ণালীয়ে ভবাৰ দৰেই সিহঁতেই.....দুহাতে মুখখন ঢাকি সৰু ল'ৰাৰ দৰেই ককাককৈ কান্দি উঠিল শইকীয়া।

প্ৰায় দহমান বজাত দুৱাৰমুখত মানুহৰ সন্মিলন আৰু গেট খোলাৰ শব্দ শুনা যেন লগাৰ লগে লগে এক প্ৰকাৰ দৌৰিৱেই ওলাই আহিল শইকীয়া। পিছে পিছে প্ৰায় আটাইবিলাক। কিন্তু তেওঁলোকে যি দেখিলে নিজৰ চকুকে যেন বিশ্বাস কৰিবলৈ টান পালে। আগে আগে শব্দৰ তাৰ মূৰবপৰা ভেজ বৈ আছে— পিছে পিছে ইমবানে ডাংকোলালৈ লৈ আহিছে অমনাক — ইতিমধ্যে বলিয়াৰ দৰে দৌৰি গৈ বর্ণালীয়ে অমনাক সাৱটি ধৰিছে। হতভম্ব শইকীয়াৰ আগেশ্বৰিৱে গৈ বর্ণালীক ঠেলি ধনজিতে অমনাক দাঙি লৈছে। কোনোমতে শইকীয়াই মাত্ৰ সুখিলে— ‘মোৰ মাজনী অলৈ আহেনে বোপাইহঁত?’

আগুৱাই অহা ল'ৰাহঁতৰ মুখবোৰত এক বুকুজয়ৰ দীপ্তি। ‘একো ভয় নাই ছাব, ভৰ্তীৰ একো হোৱা নাই। মাত্ৰ অভিবিক্ত ভয় খোজাবলৈকে তাই ক'ব নোৱাৰা হৈ গৈছে।’ — সিহঁতৰ এটাই কৈ উঠিল।

এক অদ্ভুত কৃতজ্ঞতা আৰু আহাৰে ভৰি পৰিল শইকীয়াৰ মন। ইতিমধ্যে বর্ণালীক মাকহঁতে নি বিছনাত শুৱাই মুখ হাত পানীৰে মোহাবি দিছে। তেওঁ এপাকত সোমাই তাইৰ কপালত চুমা এটা খাই ঘূৰি আহিল। শইকীয়াই সিহঁতক মাতিলে ‘আহা অভিবিক্ত তোমালোকে অকণমান ভিতৰতে বহাছি। তোমালোকৰ মুখতে শুনা কেনেকৈ মোৰ মাজনীক বচাই আনিলা।’

ইমবানহঁত ভিতৰলৈ আহিবলৈ মাতি নহ'ল। ‘আমি ছাব সেউভা হৈ আছে। ধূলি-মাকতি, তেজৰে অৱস্থা দেখিছেই। ইয়াতে ক'ওঁ। শইকীয়াই নুওনি হাতবোৰ কৰি ক'লে— ‘তোমালোক সোমালে মোৰ বৰ সেউভা নহ'ব বৰ তীৰ্থক্ষেত্ৰ হ'ব। মোৰ সংসাৰৰ বক্তিতহি তোমালোকে দুমাৰ নিদিয়াকৈ লৈ আহিছ। তোমালোক এখন্তেক বহি নগ'লে মই বৰ দুখ পাম।’

অতি সংকোচেৰে শব্দকৰ্ত্ত বহিল। তৰ মুখত ভেটিয়াও তেজ বিৰিভিৱে আছে। তাৰ মূলকথা এনে। সিহঁতে সন্দেহ কৰা মতেই তিনিখন বহিক যোগাব কৰি নতুন নগৰৰ কলেই গ'ল। ল'ৰাকৈটোৰ সঠিক ঠিকনা নাজানিলেও সিহঁত যে সেইকলে থাকে সেয়া সিহঁতে জানিছিল। বহুত অনুসন্ধানৰ মূৰত নতুনকৈ আৱৰণা ঘৰ এটাৰ কাষত কোথালৈ বহিক দেখি সিহঁতৰ সন্দেহ হ'ল। দুজনমানে পাহাৰীয়া বাটেৰে ওপৰলৈ উঠি দেখিলে

এটা কোঠাত লাইট জ্বলাব লগতে বেচ কথা-বার্তাৰ শব্দ। বহু কষ্টেৰে বগুৱা বাই খিবিকীৰ মাজেৰে জুমি চাই দেখিলে আগত মদৰ বটল লৈ সেই লম্পট কেইটা। একাৰে চুক এটাত হাত-ভৰি বন্ধা অৱস্থাত চকী এখনত অয়না। এজনে নামি আহি বাকীবোৰক কথাটো জনালে। সন্তপণে কেউজন বগাই উঠিল। ইফালে-সিফালে সিঁচৰতি হৈ থকা লোহাৰ বড বেলাচা আদি লৈ অতৰ্কিতে সিহঁত সোমাই গৈ আক্ৰমণ কৰাত প্ৰথমে মদৰ বাগীত থকাত থতমত খালে যদিও পিছ মুহূৰ্ততে চিকাৰ হেৰুওৱা বাঘৰ দৰে সিহঁতৰ ওপৰত জঁগিয়াই পৰিল। ইতিমধ্যে ইমবানে বান্ধ খুলি অয়নাক লৈ কিবা কৰি ওলাই আহিল কমৰপৰা। প্ৰায় দহ-বিশ মিনিট খণ্ডযুদ্ধৰ পিছত দুজনমান আধামৰা, দুজনমান ভয়ত পলোৱাত কোনোমতে অয়নাক লৈ আহিছে। বেচেৰীয়ে ভয়তে জ্ঞান হেৰুৱাইছে যদিও বন্ধা যে ইমানতে আমি তাইক বচাই আনিব পাৰিলো।’— ইমবাণে ক’লে।

ইতিমধ্যে অয়নাৰ আইতাকে এখন প্লেটত কিছু মিঠাই আনি সিহঁতৰ আগত থৈ খাবলৈ অনুৰোধ কৰি ক’লে— আমিনো কি কম, ভগবানে তোমালোকক এনেদৰে সঁচা মানুহ হ’বলৈ চিৰদিন আশীৰ্বাদ কৰক।

পিছে পিছে অনুবায়ৈ এখন ট্ৰেট চৰবত কেইগিলাচমান লৈ আহিল।

ইতিমধ্যে অয়নাইও গাখীৰ এগিলাচ খাই কিছু সুস্থ হৈছিল। তাই আহি কামৰত খিয় হ’লহি। ‘দাদাহঁত মিঠাই খোৱা—’

শংকৰহঁতে হাঁহি-ধেমালিৰে মিঠাই চৰবৎ খাই খিয় হ’ল। বৰ্ণালীয়ে অকলমান ব’বলৈ কৈ ভিতৰলৈ গৈ পুনৰ ওলাই আহিল। তাই হাতত এজাপ এশটকীয়া নেট। টকাখিনি আগবঢ়াই দি বৰ্ণালীয়ে ক’লে— ভাইটিহঁত ভোম্বালোকে আমাৰ কি উপকাৰ কৰিলে তাক একোৰেই তুলনা কৰিব নোৱাৰি। তথাপিও এইখিনিকে নিছো— লোৱাইক।’

ল’বাকেইটাই ইটোৱে-সিটোৰ মুখলৈ চালে। এইবাৰ অলপ লাজকুখীয়া যেন লগা মনোজ্ঞ ক’লে— ‘বাইদেউ, আমি দুখীয়া আৰু বিশেষ শিক্ষা-শীক্ষা নথকা ল’ৰা হ’ব পাৰো, কিন্তু আমি ইমানো বেয়া নহওঁ যে ক্ষতীক বচাই অনাৰ বাবে টকা ল’ব লাগিব। আমি আহিলো ভণ্টী’— বুলি সিহঁত এটা এটাকৈ ওলাই গ’ল।

সিহঁতৰ ফালে চাই এক ক্ষুদ্ৰ পৰ্য্যবেক্ষণৰ মন ভৰি পৰিল। অয়নাৰ ফালে চাই কিঞ্চিৎ ঠাট্টাবে ক’লে— ‘টকাৰে পৃথিৱীৰ বহুত বস্তু কিনিব পাৰিলেও মানৱতা কিনিব নোৱাৰি নহয়নে মাজনী—?’

অয়নাই ‘হয় দেউজা’ বুলি দেউতাকক সাৱটি ধৰিলে। □

যশোদা

মাহীমাকৰ লগত কাচিৎ কোনোকালে দাঁতে-ওঁঠে লগা বা অনাদৰ পোৱা বমলাৰ মনত নপৰে। চাৰিবছৰ বয়সতে মাক মৰা বমলাই মৰাৰ বিষয়ে বিশেষ বুজি পোৱা অৱস্থা হোৱা নাছিল। এবছৰ মান সময় মাক নোহোৱা অৱস্থাত বাপেকে পথাৰবপৰা আহি এমুঠি বাকি খুওৱাৰ আগলৈকে খুৰীয়েকৰ তাত চাহ-পিঠা বা বৰমাকহঁতৰ ঘৰত কেতিয়াবা তেওঁলোকৰ সুবল-মনিকাহঁতৰ লগত কৰ্ম্মা ভাত খাই খেল-খেয়ালি কৰি কটালেও নিজৰ ঘৰত মাক নোহোৱা আক্ষেপটোৱে ভিতৰি ভিতৰি ছেৰালীজনীক ঝেঁকি থৈছিল। সেইবাবেই নেকি বাপেকে মাক এজনী আকৌ আনিব বোলা কথাৰবত তাই ভিতৰি উৎসাহিত হৈ পৰিল আৰু সঁচাই যিদিনা বাপেক বলবামে অনুষ্ঠানীয়াকৈ মানুহ চপাই দিবলৈ এজনী মাক আনিলে বমলাই ওৰণি ওচাই মা বুলি কিচিককৈ হাঁহি দিছে। আগৰ পৰা এজনী ছেৰালী থকা বুলি ভিতৰি ভয় খাই থকা মানেকাই ছেৰালীজনীৰ মুখৰ সকলো আৰু মা সোধোনত ইমানেই আশ্বস্ত হ'ল যে অকণো বিধা নকৰাকৈ তাই বমলাক সাৱটি ধৰিলে। দুয়োৰে মাজত তৎক্ষণাত যি অচ্ছেদ্যবন্ধন গঢ় লৈ উঠিল ওঠৰ বছৰ বয়সলৈকে বমলা বা মানেকাই তাত এখুটে জিলা হ'বলৈ দিয়া নাই। ঘৰৰ পৰা বহুতে বমলা আৰু মানেকাক সুৰীয়াকৈ পৰম্পৰাৰ বিকল্পে বিবেদগাৰ কৰিবলগামৰ সংসাকত ভিত্তিতা আনিবলৈ চেষ্টা কৰা নাছিল তেনে নহয়। কিন্তু মানেকাৰ আৰু তিনিটি সন্তানো বমলাৰ লগতে এনেদৰে ডাঙৰ হ'ল যে ভায়েক-ভনীয়েকেহঁতে সতীয়া শব্দটোৰ ভুক্ত পাবপৰা উপায় নাথাকিল। কোনোও মুখ বিকটালে বোলে 'মাকতকৈও মৰম যাৰ ডাইনী নাম তাৰ।' কোনো কোনোৱে ক'লে 'ল'ৰা-ছেৰালী। তুলিবলৈ নিকিয়া বান্দী পাইছে তে সেয়েহে ইমান দয়।' বলবামে সকলো শুনিলে নামাতিলে মাত্ৰ মৰা বৈদীয়েকৰ মুখখন মনত কৰি সজল নয়নে ক'লে—'লীলাবতী! তোমাৰ বমলাক মই তোমাৰ মৰমবপৰা বকিত কৰা নাই। সেই ভেৰ বছৰে বুকুৰ উম সি ডাঙৰ কৰা বমলাৰ বাবে যেতিয়া বলবামে এটা এবছৰীয়া ল'ৰা এৰি বৈদীয়েক মৰা বমাকান্তৰ সতে বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিবলৈ উত্থাপন কৰিলে তেতিয়া আটাইতকৈ বাধা আছিল মানেকাৰ পৰা। এজনীৰ মূৰ খোৱা ভাতে লোকৰ ল'ৰা তুলিবলৈ এই কুসলীয়া কৰসতে মোৰ ছেৰালী বিয়া নিদিও বুলি জব্বাকহি উঠা মানেকাই এবাৰো তাৰি নাচালে এইখিনি কথাই তেওঁৰ নিজৰ আৰু বলবামৰ গাতে উলটি পৰিল। খোচাটো বলবামৰ গাত লাগিলেও মানেকাৰ মৰমিয়াল বুকুৰ উমত বমলাৰ প্ৰতি মৰমৰ টানটো কলন কৰি লীলাবতীয়ে মনত পৰি নীৰৱে চকুলো মৰিলে।

মানেকাই নিবিচাৰিলেও বমলাৰ ভাগ্যত চাগে মাহীমাক হোৱাৰ লিখন লিখা আছিল; তাতে যাৰ কন্যা তাৰ বিবাহ বোলা কথাষাৰো আছে। বমাকান্তৰ ঘৰ-দুৱাৰ, খেতি পথাৰ, তদুপৰি মিউনিচিপালিটিৰ চাকৰি এটা আৰু ঘৰৰ একমাত্ৰ পুত্ৰ ইত্যাদি হৰেক বকম ইতিবাচক সূত্ৰই বিয়াখন সম্ভাৱনীয় দিশলৈ আগবঢ়াই নিলে। এদিন বমলাইও বুকুত আন এগৰাকীৰ দ্বিতীয় স্থান ল'বলৈ মাহীমাক হোৱাৰ আশংকা আৰু দুখ লৈ বমাকান্তৰ ঘৰ গচকিলেহি।

বমাকান্তৰ জয়জয়-ময়ময় অৱস্থাৰ কথা বমলাই শুনিছিল, দেখি যে কথাটো মিছা নহয় গম পালে। এগৰাকী মাহীয়েক সম্বন্ধৰ তিৰোতাই এটা পাকত এটা লোদোৰ-পোদোৰ কেঁচুৰা আনি তাইৰ কোঁচত তুলি দি এইটো তোমাৰে ল'ৰা বুলি কোৱাত তাৰ মাতৃহীন অৱস্থাটোলৈ চাই পুতৌ লগাৰ বাদে হৃদয়ত বিশেষ চেনেহৰ উদ্বেগ অনুভৱ নকৰিলে; বৰং তাইৰ নতুন জীৱনত এটা এবাৰ নোৱাৰা বা সহিব নোৱাৰা বোজা যেনহে অনুভূত হ'ল। ৰাতি যেতিয়া বমাকান্তৰ বহল বুকুৰ মাজত আশ্ৰয় লৈ নতুন জীৱনৰ তৃপ্তিৰে পৰিতৃপ্ত হৈ টোপনি যোৱাৰ চেষ্টা কৰিছিল হঠাতে কাষৰ কমৰপৰা ভাঁহি অহা এবছৰীয়া শিশু এটাৰ আকুল কান্দোনে তাইক ডেৰ বছৰ আগৰ এটা বিশেষ মুহূৰ্তৰ কথা মনত পেলাই দিলে যিদিনা নকইনা হৈ অহা মাহীমাকে তাইক বুকুৰ মাজত সাৰটি ধৰিছিল। বমলাই বিছনাৰপৰা উঠি লাহেকৈ কাষৰ কমত ল'ৰাটোক টোপনি নিয়াবলৈ ব্যৰ্থ হোৱা সম্বন্ধীয় মানুহ গৰাকীৰ হাতৰপৰা কেঁচুৰাটো বুকুলৈ টনি ল'লে। মাকৰ বুকুৰ উম পোৱাৰ দৰে ল'ৰাটো অলপ বেছি উচুপি থাকি টোপনি গ'ল। বমলাই এবাৰ তাতে শুৱাই থোৱাৰ কথা ভাবিলে কিন্তু পিছ মুহূৰ্ততে কিয় জানো কিবা ভাবি নিজৰ বিছনালৈকে লৈ আহিল। ইতিমধ্যে বমাকান্তই সাৰ পাইছিল— নিবন্ধে নতুন কইনাই সঙ্ক্ৰমণ বুকুৰ মাজত লৈ আহি শুৱাই দিয়া দৃশ্য চাই ব'ল। সন্তানটিৰ ভৱিষ্যত সম্পৰ্কে চিন্তাৰ কলা মেঘ টুকুৰা আঁতৰি গৈ তাৰ বুকুখন আনন্দৰ কিৰণে উজ্জ্বলিত কৰি পেলালে।

থুপুক ধাপাককৈ খোজ পেলোৱা সঙ্ক্ৰমে দুদিনমানৰ পিছত মাকৰ আঁচলত ধৰি বগাই ফুৰিবপৰা হ'ল। এদিন স্কুলত বাব পৰা হ'ল আৰু হাইস্কুলৰ জ্যেষ্ঠীত নাম লগাই ইংৰাজী পঢ়িব পৰা হ'ল। সম্ভৱনীয় বমলাৰ বুকুৰ আটাইখিনি মৰম লৈ সঙ্ক্ৰমণ বাঢ়ি আহিল। তাৰ হাঁহি, কথা, তাৰ পাঠ্য-পুথিলৈ মনোভাৱ মাজত বমলাই আন কথা ভাবিবৰ আহৰিয়েই নোপোৱা হ'ল। সম্ভৱনীয় ইচ্ছা বুজা টান— ডাক্তৰ ভনীয়েক সুমলাক কাষৰ গাওঁ এখনতে বিয়া কৰিছিল। দুজনী ছোৱালীৰ জন্মৰ পিছতে তাইৰ গিৰিয়েক কিবা অচিন বেমাৰত পৰি ঢুকিল। অৱস্থাও বৰ ভাল নাছিল। বমাকান্তই উপৰাচিয়ে সুমলাৰ পাঁচ বছৰীয়া ছোৱালীজনী আনি বমলাৰ কোঁচত দিলেহি কাষৰ সঙ্ক্ৰমণ ওলাই যোৱাৰ পিছত বমলাৰ লগ সঙ্ক্ৰমণ লোহোৱা হ'লে মৰম আমন-জিমন ভাৰটো বমাকান্তৰ চকু এৰোৱা

নাছিল। খেলিবলৈ লগ এটা পাই সঙ্কুও আনন্দিত হ'ল। হাঁহি-সুকুটি, কাজিয়া-পেচাল কবি একেখন কাহীতে ভাত খাই ল'ৰা-ছোৱালী দুটা ডাঙৰ হ'ল। দুয়োৰে মিল দেখি বমলাৰ বুকুৰ মাজত এটা সৰু আকাংক্ষাৰ পুলিয়ে গজালি মেলিলে। ওচৰ সখীয়াৰ বুলিবলৈ ভাই-ভনী নথকা সঙ্কুলৈ ডাঙৰ হ'লে যদি সুমল্লৰ ছোৱালী সোণশাহিকে বোৱাৰী কৰি অনা হয় তেন্তে ল'ৰা-ছোৱালীহাল পৰস্পৰ একে অনন্য আশ্বাস লৈ উঠিব। কেতিয়াবা বমাকান্তক কথাটো কওঁ বুলি ভাবিও বমলাই তাইৰ ভনীয়েকৰ ছোৱালীজনীক টোপোনে কল্পনা কৰাৰ বাবে অন্য ধৰণৰ চিন্তা কৰিব পাৰে বুলি কোৱাৰ সাহস গোটাৰ নোৱাৰিলে। থাকক সঙ্কুৱে এইবাৰ মেট্ৰিক দিব। সি কলেজত পঢ়ক, ডাঙৰ হওঁক, তেতিয়া যদি দুয়োৰো এই মিল হৃদয়ৰ টানলৈ পৰিৱৰ্তিত হ'ব তেতিয়া দেখা যাব।

ঈশ্বৰে বোধকৰো বমলাৰ মনৰ আশা দেখি হাঁহিছিল। হঠাতে এদিন বমাকান্তই বুকুত এটা প্ৰচণ্ড বিব লৈ প্ৰায় অজ্ঞান অবস্থাত ঘৰ সোমালহি। ভক্তাৱেষ্টাইক ডাঙৰ অনা হ'ল আৰু তেওঁৰ পৰামৰ্শমতে হাস্পতালতো ভৰ্তি কৰা হ'ল। কিন্তু বমলাৰ সমস্ত আশা ভৰবাৰ মূৰত চেঁচা পানী ঢালি বমাকান্তই দুদিনৰ শিক্ৰতে শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰিলে। বমলাৰ আৰু সঙ্কুৰ কাদোনত সকলোৰে চকুলৈ বিৰামৰ ঢল নামিল।

কিন্তু সংসাৰৰ পাকচক্ৰ ইমান কঠোৰ যে যোৱাজনৰ স্মৃতি বিমানেই সকলক নহওক কিয় তাকে লৈ জীয়াই থকা নচলে। ভাতে আগন্তুক পৰীক্ষাৰ বাবে সঙ্কুৰ প্ৰস্তুতিৰ সময়। গতিকে কঠোৰ হৃদয়েৰে দুখ পাহৰি বমলাই বমাকান্তই এৰি যোৱা বা কবিতলগীয়া সকলো কামকে নিয়াৰিকৈ কৰি বোৱাৰ বাবে মন বাঢ়িলে। অকিচৰ কালৰপৰাও যি টকা-পইচা পালে তাকো বমাকান্তৰ তাইয়েকৰ পৰামৰ্শক্ৰমে সঙ্কুৰ নামত জমা থোৱালে যাতে কলেজত পঢ়োতে তাৰ কোনো অসুবিধা নহয়। পথাৰ আৰু ঘৰখন চাবলৈ গৰু-গাইৰ লেঠা মাৰিবলৈ দুখীয়া ঘৰৰ ল'ৰা মোহনকে বহুৰকীয়া বন্দোবস্তত তাইয়েকে ঠিক কৰি দিলে। কাম-কাজ বোৱাৰ শিক্ত হাইস্কুলৰ প্ৰধান শিক্ষকৰ পৰামৰ্শক্ৰমে সঙ্কুক সি টান পোৱা বিষয় কেইটাত টিউচন মাট্ৰোৰো ৰাখি দিলে। পইচা বাওক সঙ্কুৱে ভাল বিজাল্ট কৰিলে বমাকান্তৰ আত্মাই সবগতো আনন্দৰ হাঁহি মাৰিব পাৰিব।

এইবাৰ বমলাৰ আশা ফলস্বৰূপী হ'ল। সঙ্কুৱে হাইস্কুলৰ ভিতৰতে নহয় জিলাখনৰ ভিতৰতে ডিচিষ্টেন লৈ উত্তীৰ্ণ হ'ল। বমলাই বমাকান্তৰ জন্মকালৰ আগত নিবৰে চকুলো টুকি মনৰ আনন্দ ব্যক্ত কৰিলে।

কলেজত পঢ়িবলৈ সঙ্কু গুৱাহাটীলৈ ওলাল। অবশ্যে লগৰ কেবাজনো ল'ৰাই একেখন কলেজত একে ছোট্টলৈকে থাকিব যদিও পুস্তকৰ পঠাবলৈ বমলাৰ বুকুৱে ধান বানিবলৈ ৰখিলে। সংসাৰৰ আওতাও নোপোৱা ল'ৰা—প্ৰকুৱে একো বিপত্তিত নেপেলালেই হ'ল। কলেজলৈ বোৱাৰ ব্যক্তিগত নামকৰত ডেল শলিঙা দী নীকল হৈ

পবিত্র বমলা। দুদিনমান বমলাৰ পেটলৈ ভাত নগলেই। সঙ্কৰ লগত ছাঁৰ দৰে লাগি থকা সোণপাহি কেবাদিনলৈ খেলিবলৈও ওলাই নগ'ল।

লাহে লাহে সকলো সহজ হ'ল। সঙ্কৰে বন্ধত মাজে মাজে ঘৰলৈ আহি থাকিল— আহিয়েই মাকক সাৱটি ধৰি অনগল কলেজ, হোটেলৰ কথা কৈ গ'ল আৰু শুনি থকা সোণপাহিক আগৰ দৰেই চুলিত টানি কন্দুৱাবলৈ নাপাহৰিলে। সোণপাহিও আগৰ দৰে ডুকু সোঁধাবলৈ চলি বিচাৰি ঘৰখন হাঁহি কান্দোনেৰে জীৱন্ত কবিতা তুলিলে। চোকা ল'ৰা সঙ্কৰে হায়াৰ চেকেণ্ডাৰীৰ দেওনা পাৰ হৈ ইঞ্জিনিয়াৰিং কলেজত নাম লগালে। ইঞ্জিনিয়াৰিঙৰ দ্বিতীয় বছৰৰ শেষৰ পিনে বমলাই সঙ্কৰ চৰিত্ৰত অদ্ভুত পৰিবৰ্তন লক্ষ্য কৰিলে। ঘৰলৈ কমকৈ অহা হ'ল— আহিলেও আগৰ দৰে মাকক ব্যতিব্যস্ত নকৰা হ'ল। আনকি সোণপাহি ওচৰলৈ গ'লেও কেতিয়াবা ডাবিয়াই খেদি দিয়া হ'ল। পঢ়া-শুনাৰ হেঁচা বেছি হোৱাৰ বাবে তেনে হোৱা বুলি বমলাই মনটো পতিয়ন নিয়াবলৈ চেষ্টা কৰিলে। কিন্তু মাউৰী সোণপাহিৰ মনত দুখ দিয়া বাবে বুকুৰ কোনোবাখিনিও এটা সৰু দাগ পৰিল। বেচেষ্টা মাউৰী ছোৱালীজনী আৰু তেওঁৰ প্ৰতি সঙ্কৰ ব্যৱহাৰৰ পৰিবৰ্তনে তেওঁৰ মনলৈ এটা শঙ্কাৰ ভাব জগাই তুলিলে।

কিন্তু এই পৰিবৰ্তনে যে এনেদৰে দুমুখীয়া চুৰিৰ দৰে মাক আৰু পুতেকৰ মাজত এটা নুতনকোৱা খাঁৰ সৃষ্টি কৰিব সেই কথা বমলাৰ কল্পনাবো অগোচৰ আছিল। ভালদৰেই প্ৰথম বিভাগত পাছ কৰা সঙ্কৰে যেতিয়া দিল্লীলৈ এমটেক পঢ়িবলৈ যোৱাৰ বয়স ধৰিলে বমলা বিপাণ্ডত পৰিল। অফিচৰপৰা পোৱা টকাকৈটো ইমান দিনে সঙ্কৰ খুল-কলেজৰ খৰচতে শেষ হোৱা অৱস্থা। স্বাৰৰ সম্পত্তি হিচাপে থকা মাটি-বাৰী আৰু গৰুকেইটাৰ বাহিৰে আন যাবতীয় ধন থকা কথা বমলাই বমাকান্তৰপৰা কেতিয়াও গম পোৱা নাই। কিন্তু সঙ্ক নাচোৰবান্দা, সি দিল্লীলৈ যাবই। বমলাৰ আপত্তিৰ উত্তৰত মুখ মেলিলে সঙ্কয়েই—‘মই দেউতাৰ একমাত্ৰ ল'ৰা। দেউতাই যথেষ্ট সম্পত্তি এৰি থৈ গৈছে। মোৰ নিজৰ মা হোৱা হ'লে এই সম্পত্তি বেচি হ'লেও মোৰ মনৰ ইচ্ছা পূৰাবলৈ চেষ্টা কৰিলেহেঁতেন।’

কিনা এটা ক'বলৈ মুখ মেলা বমলাৰ মুখ মেলাই থাকিল। এইবোৰ কি কৈছে সঙ্কয়ে? সঁচা কথা নিজৰ পেটৰপৰা জন্ম দিয়া নাই সঙ্কৰ। কিন্তু আজি অ'ত বছৰে বমলাই নিজেও পাহৰি যোৱা কথাখিনি সঙ্কৰ কোনে ক'লে? আৰু ক'লেই বেনিবা, দেহাৰ ডিল ডিল ভেজৰ লক্ষ্য সিঁচি ডাঙৰ কৰা সঙ্কয়ে কেনেকৈ বমলাক নিজৰ মাক নহয় বুলি ক'বলৈ অকল্লব বোৱা নাপালে। পৃথিৱীখন ইমান স্বাৰ্থপন্থে?

বমলাই এটা কথাও নক'লে। ক'বনো ক'ক? কথাবোৰ কৈয়েই সঙ্ক ওলাই গৈছিল। মোহনক পঠিয়াই আটাইকেক আয়েসকেক মাতি পঠাই তেওঁলোক আহিলে বমলাই ক'বলৈ

উলিয়ালে। এওঁলোকৰ বাহিৰে সসোৰত বমলাৰ শুভাকাংক্ষী আক নাই। কথানো ক'ব কি, কাম্পোভেই বমলাৰ কথা কোৱা নহ'লেই। সঙ্কৰ কমত সোমাবলৈও বমলাৰ সংকোচ হ'ল। আমেয়েকে কমত সোমাই ইটো-সিটো চাওতে এখন পুৰুষ কটোত চকু পৰিল। সুমহীয়া সঙ্কৰ বুকুৰ মাজত লৈ উঠা মাক যদি আক বমাকান্তৰ এখন কটো, যিখন কটো বমলা অহাৰ নিছত বমাকান্তই বেৰৰপৰা নমাই বাকচঠ থৈ দিছিল বাতে কটোখনে কেতিয়াও বমলাৰ আক সঙ্কৰ মাজৰ মবমৰ জবীভক্তান্ত জটিলগাৰ নোৱাৰে। বোধকৰো সি ইটোখন কেনেকাকৈ বিচাৰি পাইছিল আক তাৰ বাবেই হয়তো তাৰ এনেধৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰোৰ লাহে লাহে ওলাই পৰিছিল।

তাৰেয়েকক সুধিয়েই মাটি চাবিপূৰা বেটি নিয়াৰ সিদ্ধান্ত কৰিলে বমলাই। সম্পত্তিতো ল'ৰাৰ বাবেই। সি পঢ়ি-ওনি ডাঙৰ মানুহ হ'লে পুৰুষ মাটি ল'ব। বখেট বাতি কৰি সঙ্কৰ ঘৰলৈ আহিল। বুকু ডাঠ কৰি বমলাই ভাত বাঙি থৈছিল। বাঙিও দিছিল ভাত। সি 'ভোক নাই' বুলি বিছনাত পৰিল। আনদিনা হ'লে বমলাই নানা কাকুতি-মিনতি কৰি ভাতৰ পাটত বহালেহেঁতেন। সিদিনা একো নক'লে। সেমপাহিক ডাঙৰ বাটি দি বমলাও বিছনাত উঠিল। এনে নোহোৱা নোপোজা ঘটনা দেখি সোমপাহিৰ পেটলৈও ভাত নগ'ল।

সিহদিনা বাতিপূৰা তাৰেয়েকে সঙ্কৰ মাটি নিয়ালে। মাটি কিনিব খোজা মানুহ খাউকতে ওলাল। উপযুক্ত দাম-মৰ কৰি মাটি বিক্ৰী কৰা সমুদায় টকা সঙ্কৰ নামত বেৰত সি উলিয়াব পৰাকৈ ধোৱালে। কেইদিনমানৰ ভিতৰতে সঙ্কৰ দিল্লীলৈ ওলাল। যোৱাৰ সময়ত আগৰ দৰে বমলাই লাক-পিঠা কনালে, দুখিখান আচাবো ভৰাই দিলে। সঙ্কৰে যথা ৰীতি মাকক সেৱা কৰিলে আক বমলাইও আশীৰ্বাদ দিলে। কিন্তু বুকুৰ মাজত ইমান দিনে বৈ থকা কন্দুৰ সোঁত কোন বালিচৰ মাজত হেৰাই গ'ল বমলাই তাৰ উমান নাগালে।

সঙ্কৰ যোৱাৰ নিছতো কথাটোৱে এডাল ভীৰু শব্দৰ দৰে বমলাৰ কলিজাতে বৃতি খুচি এটুকুৰা বী কৰি পেলালে। নিজৰ যা নোহোৱা বমলাই বিয়াৰ বাতিৰপৰা কেতিয়াবা সঙ্কৰ আনৰ ল'ৰা বুলি ভাবিছিলনে? সঙ্কৰ পাই নিজৰ সন্তানহীনতাৰ কথাও কেতিয়াও ভবা নাই বমলাই। অথচ কিমান নিৰ্গৰভাৱে সঙ্কৰে এনে নিৰ্কুৰ সত্যটো উদভাই দিব পাৰিলে।

লাহে লাহে বমলাই নিজকে সাধু কৰি ল'লে। ইমান দিনে নিকণকপীৱাকৈ লানি ধৰা ময়াজালকৰ বাঞ্ছনৰোৰ সোলোকবলৈ ৰূপ টান লাগিল। অপৰাধী বেনো লাগিল। হ'ব পাৰে এটা সৰু ল'ৰাৰ প্রকৃত সত্য উলটিবলৈ আৱেগিক প্রকাশ। কিন্তু লাহে লাহে প্রকৃত সত্য উন্মোচিত হ'বলৈ বেছি দিন নালাগিল। ক্ৰমে চিঠিৰ বোপাবোণ

কমি আহি পিছলৈ নাইকিয়া হ'ল। সঙ্কু যোৱাৰ পিছতেই মোহনক বিদায় দি মাটিখিনি আধি দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। কেতিয়াবা সঙ্কু আহিলে গাখীৰ খাই ভাল পায় বাবে গাই এজনী ৰাখি বাকী গৰুবোৰ বেচি দিলে ৰমলাই। কামখিনি তাৰৈয়েকৰ পৰামৰ্শমতে কৰিলে, পিছত যাতে সঙ্কুৰে তেওঁক অপৰাধী কৰিব নোৱাৰে। মোহন ভাল ল'ৰা, মাজে মাজে সি আহি বাৰীখন চোৱা-চিতা কৰি থাকিল। ইতিমধ্যে সোণপাহিও গাভৰু হৈ আহিছিল। সোণপাহিৰ উদাস মুখখন, চকুৰ আকুলতা নুবুজাকৈ থকা নাছিল ৰমলাই। এদিন খোলাখুলিকৈয়ে সোণপাহিক কঠিন বান্ধৱটো সকিয়াই দিবলৈ বাধ্য হ'ল ৰমলা। 'আকাশৰ ওৰালৈ হাত নেমেলাবি আই— বিজুলীৰ দংশনে বুকু দহি নিব। তাতোকৈ মাটিলে চা, মাটিয়েহে জীৱনৰ গছজোপাত জীপ-পানী দি জীয়াই থাকিবলৈ শক্তি যোগাব।' জেঠায়েকৰ কথাত একো নামাতি আঁতৰি গৈছিল সোণপাহি। ৰমলাই মিছা কোৱা নাছিল। বহুত দিনৰ মূৰত এখন চিঠি আহিছিল সঙ্কুৰ। অকণমানকৈ দুআবাৰ লিখা। দিল্লীৰ এক বিখ্যাত পৰিয়ালৰ ছোৱালী বঞ্জনাব লগত তাৰ বিয়া হ'ল। সময়ৰ নাটনিৰ বাবে মাতিব নোৱাৰাৰ বাবে দুঃখিত। সুবিধা কৰিব পাৰিলে এবাৰ বোৱাৰীক লৈ অহাৰ ইচ্ছা আছে। ৰমলাই আশ্চৰ্য্য প্ৰকাশ নকৰিলে। তেওঁ কথাটো যেন জানিছিলেই। সোণপাহিয়ে গোপনে চান্দৰৰ আঁচলেৰে চকুপানী টোকাও চকু এবাই নগ'ল যদিও একো নক'লে। নিজেই বুজনি ল'বলৈ এৰি দিলে।

ৰমলাৰ বুকুত এটা বিবে বাহ বান্ধিছিল। প্ৰথমে ভাবিছিল পৰিত্ৰাণ কৰা বাবে এনে হৈছে। ওচৰৰে হাস্পতাললৈ গৈ ঔষধ পাতিও খাই চাইছিল। ডাক্তৰে কিয়াকিবি পৰীক্ষা কৰাৰ কথাও কৈছিল। কিয় জানো ৰমলাৰ মন নগ'ল। ৰমাকান্তৰ বুকুত এটা বিবে বাহ বান্ধিছিল। প্ৰথমে ভাবিছিল পৰিত্ৰাণ কৰা বাবে এনে হৈছে। ওচৰৰে হাস্পতাললৈ গৈ ঔষধ পাতিও খাই চাইছিল। ডাক্তৰে কিয়াকিবি পৰীক্ষা কৰাৰ কথাও কৈছিল। কিয় জানো ৰমলাৰ মন নগ'ল। ৰমাকান্তৰ বুকুতো এনে এটা বিবেই এদিন বল মাতি আনিছিল। ৰমলাই গম পালে, এই স্বাৰ্ঘবৰ সসোৰকণৰ ৰমাকান্তই তেওঁক কেন মাতিছে। কিন্তু সোণপাহি? সঙ্কুয়ে মায়াজালখন নিজে ফলি আঁতৰি গৈছে কিন্তু সোণপাহিৰ কিবা এটা ব্যৱস্থা নকৰাকৈ গ'লে তেওঁ জানো সিপুৰীতো শান্তি পাব? মোহন ভাল ল'ৰা। অস্তৰত পঢ়া-শুনা এৰি হালোৱা ছোৱা মোহন দুখীয়া হ'লেও হৃদয় এখন আছে। তাৰৈয়েকক মাতি পঠালে। আলোচনাত আমেয়েকো আহিল। সোণপাহিৰ নামত সৰুবেপৰাই ৰমাকান্তই মাজে মাজে অলপ ধন থৈছিল এদিন ছোৱালীজনী বিয়া দিবলৈ লগিব বুলি। সেয়া প্ৰায় বাৰ হেজাৰমান হ'ব। তাতে সোণপাহিৰ নামত দুই বিঘা ৰপিত মাটি কিনাৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। মোহনক মাতি কথাতো কোৱাত সি আনন্দ আৰু ভয় দুয়োটিতে বিমূঢ় হৈ পৰিল। আনন্দ— ইমানদিনে ভব বুকুৰ মাজত সোণপানে সজাই ৰখা সোণে এটা হঠাতে মিঠক হ'ব খোজাত আৰু ভয় ইমান

ডাঙৰ এটা দায়িত্ব লোৱাৰ বাবে নিজকে অসমৰ্থ কেন লগাত। ইতিমধ্যে বমলাৰ ক্ৰমাৱৰ্তে বাঢ়ি অহা অসুখটোৱে প্ৰায় শৰ্যাস্পৰী অৱস্থালৈ লৈ আহিল। বৰ সাধাৰণভাৱে ডামোল-পাণ কাটি বাইজক সেৱা এটা জনাই মোহনে সোণপাহিক নিজৰ জীৱনলৈ আনব ল'লে। যোৱাৰ সময়ত জেঠায়েকক সাৰটি ধৰি হুণ্ডাৱাৰে কন্দা সোণপাহিক বমলাই বুজনি দিলে— 'এবি অহা জীৱনত ক'বাত যদি উজুটি খাইছিলি সেৱা পাহৰি আজিৰপৰা ভোৰ নতুনকৈ মটি-কাচি লোৱা গোসাইঘৰত মোহনেই দেখুৱা— তাকে চিন্তি তই কেন সুখী হ'। জেঠি এয়ে আশীৰ্বাদ।'

বিয়াৰ সিহুতে বমলাক নগৰৰ হাস্পতাললৈ নিয়া হ'ল। পৰীক্ষা-নিৰীক্ষাৰ সিহুত যিটো ফলাফল ওলাল তেতিয়া বহুত পলম হৈ গৈছে। বোৰীয়ে এতিয়া দিন পশাৰহে সময়। নক লৈও বমলাইও বুজিছিল— অকুৰ মনে এবাৰ সঙ্কুৰ চোকাৰ কুৰে হাহাকাৰ কৰি উঠা সোণপাহিয়ে গম পাইছিল। পুৰণা হৈ যোৱা বিয়াৰ খবৰ বিয়া জেঠিখনৰপৰা ঠিকনাটো সঙ্কুলৈ যোগাব কৰি তাই সঙ্কুলৈ চিঠি এখন লিখিলে— 'জেঠায়ে শেষ বাৰৰ বাবে তোমালোকক এবাৰ চাবলৈ বিচাৰিছে। বৌক লৈ এবাৰলৈ আহি যোৱা।'

সেহাই সেহাই বহি যোৱা যাত্ৰাটোৱে বমলাই সুখিলে— 'সিহুত আহিলনে?' আহিব— এই পায়হিয়েই। তুমি চিন্তা নকৰিবাচোন, যাত্ৰাটো সম্পূৰ্ণ হৈ ওলাল সোণপাহি।

'তাৰ মাটিৰ পট্টা পত্ৰ সকলো ভালদৰে ৰাখিবি। সি যেন ইয়াৰ বাবে মোক জগৰীয়া কৰিব নোৱাৰে। সেইবোৰ তাক পতাই লিমাৰ পাছতহে ভোৰ দায়িত্ব শেষ কুলি জনিবি। সি অহাৰ সিহুত এইদৰে এবি নিজৰ ঘৰলৈ গুচি যাবি। মোহনক কৈছে, মই থাকোঁতেই তইতৰ ঘৰটো অলপ ভাল কৰি ল'ব। কট কৰিবিক, ভগৱানে মূৰ তুলি চাব।' লাহে লাহে বমলাইক'লে।

'সেইবোৰ চিন্তা তুমি কৰিব নালাগে নহয়। ডাঙৰে কৈছে তুমি সোনকালেই আগৰ দৰে হৈ উঠিবা।

এটা কীশ হুঁহি বমলাৰ ওঁঠেদি বাগৰি গ'ল। ভাল হেঁচাৰ কথা কয় আঁকবিকনীয়ে। সোৱা বমলাকুই মাতি আহে।

বমলাৰ বিছাখনৰপৰা বিকিৰীয়ে বাটটো দেখি। সেইকালেদি থকা আশাতৰা চাবনিটো এটা সময়ত মান হৈ আহিল। দুগালে বৈ অহা চকুপানীখৰ মটি নিখিলৈ গৈ সোণপাহিয়ে চিঞৰি উঠিল— 'জেঠাই জেঠাই অ' বমলাৰ অৱস্থাটো দেখি বৈ থকা ভৱৈয়েক আৰু আমৈয়েক কৰিলৈ আহিল। তেওঁ ক'লে— এটোক বমলাজল সুৰত মে অ' আই। হৰি বোল হৰি বোল।'

মোহনেই মুখাৱি কৰা চিত্তত দাওদাওকৈ খুই কুলি বুকুৰ মাজত থকা আশা-ভববা, মান-অভিমান সকলোৰে সৈতে বমলাৰ নৰং দেখা পুৰি হুঁই হৈ গ'ল।

চিঠিখন ঠিকেই পাইছিল সঞ্জুৱে, পিছে সি অফিচিয়েল কামত তেতিয়া মুখাইলৈ যোৱাৰ বাবে ব্যস্ত আছিল। তাতে লগত বঞ্জন!ও যাব। গতিকে কাম শেষ হ'লেও বঞ্জনৰ ভাগিদাত ভ্ৰমণ অলপ দীঘলীয়া হ'ল।

নতুনকৈ কিনা আইকনখনত আধুনিক সাজ পৰিহিতা পত্নীৰ সতে নামি অহা সঞ্জুৱে বগা কাপোৰৰ বভাখনৰ তল পাই বিব্রত হৈ ধমকি ব'ল। বভাত বহি থকা মানুহখিনিৰ চকুৰপৰা বাগৰি অহা ঘৃণা আৰু উপহাসৰ দৃষ্টিত তাৰ সমগ্ৰ শৰীৰৰ শিৰাই শিৰাই যেন বিদ্যুৎ প্ৰবাহিত ভৰংগৰ সৃষ্টি কৰিলে।

ঠিক সেই সময়তে পিণ্ডৰ খালি নৈত উটাবলৈ যোৱা মোহন সঞ্জুৰ মুখামুখি হ'ল। সামান্য অস্বস্তি হ'লেও পিছ মুহূৰ্ততে মনটো ডাঠ কৰি সঞ্জুৰ গাৰ কাষেদিয়ে সি খব খোজোৱে আগুৱাই গ'ল। □

অবলাচন্দ

বহুপতি মজুমদারৰ জীৱনত পঢ়া-শুনাকৈৰে চাকৰি, ঘৰবাৰী, সুশীলা পত্নী আৰু সৎ চৰিত্ৰবান শিক্ষিত পুত্ৰ-কন্যাৰ অভাৱ নাথাকিলেও সত্যটি বোলা বক্তৃতাৰে অজ্ঞাৰে মানুহজনৰ জীৱনটো এটা নীৰৱ যত্নাৰ ভাওৰি কৰি তুলিছিল। সৰুতে যথেষ্ট বন্ধুৰ মাজেৰে ডাঙৰ হ'লেও তেওঁৰ মনত এটা গোপন আকোঁপ আছিল যে ককালৈকে বহুপতিক আক-দেউতাকে বেছি মৰম কৰে। পঢ়া-শুনাত তেওঁতকৈ চোকা ল'ৰাইতকৈ তেওঁ অজ্ঞাৰে বৃথা কৰিছিল আৰু মনত নিশ্চিত ধাৰণা কৰি লৈছিল যে শিক্ষকসকলে কিম্বা হিংসাৰ বশবৰ্তী হৈছে তেওঁক নম্বৰ কমকৈ দিছিল। বাপেকে পুজা পাৰ্শ্বত দুয়ো ল'ৰা আৰু ছোৱালীহঁতলৈ একে ধৰণেৰে কাপোৰ আনিলেও তেওঁৰ মনত হৈছিল বং বা অন্য কাৰণেৰে ককালৈকে চোলাটো কিৰিত হ'লেও উচ্চ পৰ্যায়ৰ। মেট্ৰিকত বহুপতিয়ে দুটা বিবৰত পোষ্টৰ মাৰ্ক পাই পাছ কৰি সকলোৰে স্নেহ ভাজন হৈছিল। বহুপতিয়ে প্ৰথম বিভাগত সাধাৰণভাৱে পাছ কৰাটো কাৰো চিন্তাৰ কাৰণ নহ'ল যদিও বহুপতিয়ে নিজকে ককালৈকে নিকট বুলি মনতে ধৰি লোৱা অসন্তোষটো জীৱনলৈ থাকি গ'ল। সিহঁতলৈও বহুপতিৰ কোনো বন্ধ বা কাপোৰ কানি কিনোতে বহুত চাই মেলিও পঢ়া কৰিব নোৱাৰা খুটখুটীয়া চৰিত্ৰৰ বাবে পোকানীৰ খং আৰু বহুমহলৰ কৌতুকৰ পাত্ৰ হৈছিল। চাকৰি ক্ষেত্ৰতো বি. এচ. চি. পাছ কৰিয়েই স্থানীয় ল'ৰা বুলি মূলখনত খালি হোৱা 'চাইক' টিচাৰ'ৰ পোষ্টটোত সহজে মকল হ'ল যদিও মনে মনে বহুপতিৰ ধাৰণা হ'ল এই চাকৰিটোত যোগ্যতাভকৈ তেওঁক অধিক দিয়াৰ পাত্ৰ বুলিহে পাইছে, কিয়নো তেওঁৰ দেউতাক মেনেজিং কমিটিৰ এজন প্ৰভাৱশালী সদস্য। গতিকে বহুপতিয়ে গোপনে চাকৰিৰ বিভাগখন চাই দৰ্জাত নি থাকিল আৰু ইন্সপেক্টৰিটি বিভাগত চাকৰিটো পাই কাৰো পৰামৰ্শ নোলোৱাকৈ মূলত বেজিংমেন্শন নি নতুন চাকৰিত জ্বীন কৰি পেলালে। বহুতে ভাত খাই কবিনপৰা মূলৰ চাকৰিটো এৰি নিয়াত বাপেকৰ খং উঠিল কিন্তু চৰকাৰী চাকৰি আৰু বাহ্যিক পকলিশ বিনিমিৰ হেৰাট বাবে উচ্চবচ্যও নকৰিলে। বাহৰ ঠেলা-হেঁচা, অকিচৰ আঠেৰটীয়া বাহৰবকৰণ আৰু বৰ্তীত বহুপতিয়ে মূলৰ চাকৰিটো এৰি নিয়া দুৰ্ভাগ্যৰ বাবে নিজৰ ওপৰতে অসন্তোষ হ'ল যদিও ভাগ্য বুলি থিৰাই ভাতে সোমাই থাকিব লগা হ'ল।

বহুপতিৰ বায়েক শাস্ত্ৰৰ তেওঁৰ মূলত গঢ়ি থাকোঁতেই বিয়া হৈছিল নগৰৰো অকলস কৰসালী এজনৰ লগত। তিনিহিয়োকৰ শকত-আঁৰত চেহেৰা, ভাঙৰ ভাঙকৈ কথা কোৱা আৰু অসবস্ত পান খাই থকা স্বভাৱটোৱে বহুপতিক বিয়ান বিয়ত কৰিছিল

তাতোকে বেছি বিবস্ত্র কৰিছিল বায়েকে ভিনিহিয়েকৰ লগত লোটিয়াই থাকি তেওঁক সম্ভৱ কৰি বাৰিষ খোজা চালচলনৰ কাৰণে। ভনীয়েক বিচিহ্নক যেতিয়া কলেজৰ অধ্যাপক বুলিয়ে স্কীণ আৰু হটজা ল'ৰা এটালৈ বিয়াৰ সিদ্ধান্ত লোৱা হ'ল বহুপতিয়ে মুকলিকৈ আপত্তি কৰিলে। কিন্তু বহুপতিৰ আপত্তিৰ কাৰণটো ইমান দুৰ্বল হ'ল যে যুক্তিৰে ঘৰৰ সকলোৱে তাক অগ্ৰাহ্য কৰিলে। বহুপতিয়ে খঙতে বিয়াত থাকিব নুখুজিছিল যদিও মাকৰ ধমকিত থাকিবলগা হ'ল। অবশ্যে বিয়াৰ পিছত জৌৱায়েক মাধবক তেওঁৰ ভালেই লাগিল আৰু শেষত বন্ধুত্বও পাতি পেলালে। ককায়েক যদুপতিৰ বিয়াখন বহুপতি ট্ৰেইনিং এটাত যাবলগা সময়তে ঠিক হ'ল— ছেৱালী ললিতা পঢ়াই-শুনাই, গুণে-গৰিমাই ভাল আৰু আচৰিত ঘৰৰ ছেৱালী বুলি তেওঁ গম পাই ভালেই পাইছিল, কিন্তু ঘৰলৈ আহি বৌয়েকৰ কিঞ্চিৎ দাঁত উজ্জলা মুখখন দেখি তেওঁ ইমান অসন্তুষ্ট হ'ল যে, বৌয়েকৰ মুখলৈ চাই কথা পাতিবলৈ বিৰক্তি লগা হ'ল। অবশ্যে এটা সময়ত বৌয়েকৰ মৰম-চেনেহত তেওঁ অভিভূত হৈ চেহেৰাটোৰ সামান্য বিচ্যুতিৰ কথা পাহৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। নিজৰ বিয়াৰ ক্ষেত্ৰতো এই খুটখুটীয়া স্বভাৱটোৰ বাবে ছেৱালীকো ছেৱালীকো কাৰোবাৰ পঢ়া-শুনা, কাৰোবাৰ চেহেৰা, কোনোবাজনী ধুনীয়া হ'লেও ৰঙৰ দোহাই দি নাকচ কৰাৰ পিছত সুৰবালাক পচন্দ কৰাত যেনিবা ঘৰখনে সকাহ পালে। এদিন সুকলমে বিয়াখনো হ'ল। সুৰবালাৰ সৌন্দৰ্য্য, চাল-চলন, লগত দিয়া সা-সৰঞ্জাম, একোতে খুত নাপাই বহুপতি অতিশয় আনন্দিত হ'ল আৰু মনে মনে গৰ্ব হ'ল যে ককায়েক বহুক্ষেত্ৰত তেওঁতকৈ উত্তম হ'লেও পত্নীৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ জয় অনস্বীকাৰ্য্য। কিছুদিন পত্নী গৌৰৱত বিভোৰ হৈ থকাৰ পিছত মনলৈ গোপনে এটা বিৰক্তিৰ ভাবো আহিল বহুপতিৰ। সুৰবালাৰ ৰাক সঁচাকৈয়ে একো দোষ থাকিব নালাগেনে? নে সুৰবালাৰ এই নিতান্ত ভাল মানুহৰ চৰিত্ৰৰ আঁৰত এক অভিনয় প্ৰকৃতিয়ে লুকাই আছে? বাপেক-মাকৰপৰা আৰম্ভ কৰি ককায়েক-বৌয়েক ভতিজাক ওচৰ-চুবুৰীয়া সকলোৱে সুৰবালাক ইমান ভাল বোলাৰ যথার্থতা কিমান? ভাবি-চিন্তি বহুপতিয়ে পালে যে সুৰবালাই স্বামী হিচাপে তেওঁক দিব লগা মৰম-চেনেহৰ ভাগতকৈ পৰিয়ালৰ আন সদস্যসকলৰ আলাপেচান ধৰাত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। ঘৰৰ আন সকলেও সুৰবালাৰপৰা কাম আৰু আলাপেচান পোৱাৰ বাবেই ভালৰি বোলোৱাৰ বন্ধ কৰে। গতিকে খোৱা-বোৱাৰ পিছত বৌয়েকৰ সতে ঘৰুৱা কাম-কন কৰি সুৰবালা গুৰুলৈ আহোঁতে পলম হয়, সেয়াও বহুপতিৰ অসন্তোষৰ কাৰণ হ'ল। ইয়াকে লৈ টোপনিৰ ভাও জুৰি মাড়বোল নকৰা; নানা ঠেহ-পেহ আনকি সুৰবালাৰ চৰিত্ৰ সম্পৰ্কেও কটাক কৰি কোৱা কথাই সুৰবালাৰ বুকুত প্ৰেমৰ পৰিৱৰ্তে ভয় ভাবৰহে সৃষ্টি কৰিলে, বাৰ প্ৰকাশ তেওঁৰ আচৰ-ব্যৱহাৰতো বুটি উঠে বৌয়েকৰ চকুত পৰিল। বিশেষকৈ খাই উঠাৰ পিছত সুৰবালাৰ এই অস্থিৰতা লক্ষ্য কৰি তেওঁ সুৰবালাক কথাটো সুমিয়েই পেলালে। প্ৰথমে আঁসে মাতিলেও ললিতাৰ স্নেহ

পঞ্চ পাই সুবালাই সকলো কৈ কান্দি পেলালে। সাদৰী স্বভাবৰ লগিতাই বিয়াৰ সিদ্ধিৰেপৰা একমাত্ৰ দেওৰেক বধুপতিৰ যথেষ্ট মৰম-চেনেহ কৰি বশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল যদিও বধুপতিৰ চৰিত্ৰৰ বাবে সিহঁল এই চেষ্টা এৰি দিছিল। সৰল স্বভাবৰ সুবালানৰ সতেও তেওঁ ব্যৱহাৰৰ কথা শুনি তেওঁৰ খং উঠিল আৰু কথাত ছলতে দেওৰেকক ভালকৈ দুৰুখা গুনোৱাৰ সুবিধা নেবিলে। বোয়েকৰ কথাত বধুপতিয়ে সুবালাই তেওঁক লগোৱা বুলি ভাবি অধিক লজ্জিত আৰু অসন্তুষ্ট হৈ সুবালানৰ প্ৰতি অধিক উপদ্ৰৱ আৰম্ভ কৰিলে। মান-অভিমানৰ মাজেৰেই বধুপতি সুবালানৰ সংসাৰলৈ চাৰিটা সন্তান আছিল। বধুপতিৰ দুটা ল'ৰা-ছোৱালীৰে ককাক-আইতাকৰ বুকু জুৰাই থাকিলেও আৰু জা-ছোৱালীৰ মাজৰ মিলাত্ৰীতিয়ে আনন্দ দিলেও দুবন্দী দেউতাকৰ চকুৰপৰা বধুপতিৰ চৰিত্ৰ আৰু আনক সততে আঘাত কৰি আনন্দ পোৱা দিশতো এখাই বোকা নাছিল। তেওঁ মৰাৰ সিদ্ধি কিবা অখন্ত হ'ব পাৰে ভাবি এদিন সকলোকে একেলগে বহুৱাই তেওঁলোকৰ পঢ়ম মতে মাটি-বাৰী ভগাই দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিলে। বধুপতিয়ে নগৰৰ এফালে থকা পুৰণা ভেটিত ঘৰটো কিছু সংস্কাৰ কৰি আহিবলৈ সিদ্ধান্ত ল'লে আৰু লগতে মাক-দেউতাকক আনিবলৈও জোৰ কৰিলে। তেওঁলোক ঘৰ এৰিবলৈ মান্তি নহৈ বধুপতিৰ লগতে থকাৰ সিদ্ধান্ত লোৱাত দেউতাকহঁতে বধুপতিৰ অধিক স্নেহ কৰাৰ পুৰণি স্মৃতিৰ বাবে হৈ তেওঁক ইমান দুখ দিলে যে সুবালানৰ সতে ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাক একত্ৰকৰ জোৰ কৰিয়ে নতুন ঘৰলৈ লৈ আহিল। ল'ৰা-ছোৱালীকেইটা ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে সুবালাই বধুপতিৰ চৰিত্ৰৰ এনে কাৰ্যবোৰ অবজ্ঞা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। নতুন ঘৰলৈ আহিব সিদ্ধি দুয়োপক্ষৰ অবাধ যাতায়ত চলি থাকিল—বধুপতিয়ে সুবালান আৰু ল'ৰা-ছোৱালীহঁতক বাখা দিয়াৰ চেষ্টা কৰিছিল যদিও সকল নহৈ সিহঁতৰ প্ৰতি অতিশয় বিৰক্ত হ'ল। পিতৃক্ৰিশ্ণে বধুপতিয়ে ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাৰ পঢ়া-শুনাৰ প্ৰতি যথেষ্ট মনোযোগ দিছিল। মাক সুবালানৰ নিষ্ঠা আৰু যত্নৰ ফলতে সিহঁত ভাল ধৰণেই ডাঙৰ-দীঘল হ'ল। ছোৱালী দুজনী ভাল ঘৰলৈকে উলিয়াই দিয়া হ'ল। লেঠা হ'ল বৰপুত্ৰ প্ৰাণকৃষ্ণৰ বেলিকা। তেওঁ নিজৰ অধিচৰে ছোৱালী কমলিকাৰ বিয়া কৰোৱাৰ প্ৰস্তাৱত দেউতাকে তীব্ৰ বিৰোধিতা প্ৰকট কৰিলে। প্ৰথম কথা কমলিকাৰ দৰে অধিচৰত চাকৰি কৰা এডভাৰ্স ছোৱালী বৰ বোৱালী কৰাৰ পৰম্পৰা তেওঁ নহয়। আনহাতে কমলিকা বিহেতু কৰ্মৰূপ বংশ নহয়, তেওঁ গীতাৰ পৰাও আনকি 'কৰ্মাংকৰ' ভয়াবহ ফলৰ ব্যাখ্যা দাঙি ধৰিলে। বাপেকৰ এই ব্যাখ্যা আধুনিক কালত নিখোৱাজনীৰ আখ্যা সি প্ৰাণকৃষ্ণ নিজৰ মন্তত অটল হৈ ব'ল। অৱশেষত বৃদ্ধা আইতাকৰ হস্তক্ষেপত বিবাহ সুকলমে হ'ল যদিও মনৰ আৰেপ বজাবলৈ ভালেদিনে বধুপতিয়ে বোৱালীৰ হাতেৰে অৱজ্ঞা কৰিবলৈ অমান্তি হ'ল। অৱশ্যে বোৱালীৰ ব্যৱহাৰ-পাতিত অতিশয় সন্তুষ্ট হৈ এটা সময়ত বধুপতিয়ে এই সিদ্ধান্তত উপনীত হ'ল যে তেওঁৰ পূৰ্ব সিদ্ধান্ত শুদ্ধ নাছিল।

দ্বিতীয় পুত্ৰৰ বিবাহৰ সম্পৰ্কে বধূপতি নিজহেঁ আগধৰি সজাগ হ'ল। কোকৰাঝাৰ কলেজৰ প্ৰবক্তা সৰুপুত্ৰ হৰেকৃষ্ণৰ বাবে তেওঁ তলে তলে পাত্ৰী অনুসন্ধান কৰি তেওঁৰ পচন্দমতে এখন ভাল আঢ়াবন্ত পৰিয়ালৰ এজনী ছোৱালী পচন্দ কৰি পেলালে। ছোৱালীৰ জাত-কুল নিজৰ সতে মিলা, দেখাই-শুনাই, কামে-বনে লক্ষ্যীস্বৰূপা, কেৱল হায়াৰ ছেকেণ্ডাৰী পাছ কৰিব পৰা নাই। ছোৱালী ঘৰ ধৰিবলৈহে, চাকৰি কৰি নুখুৰালেও হ'ব বুলি বধূপতিয়ে সগৰ্বে পত্নী সুবৰালাৰ আগত ব্যক্ত কৰিলে। ইতিমধ্যে বহু ঠাইৰপৰা হৰেকৃষ্ণৰ বাবে উচ্চ শিক্ষিতা আৰু চাকৰি কৰা ছোৱালীৰ খবৰ আহিছিল। বিশেষকৈ বৰ জোঁৱায়েকে তেওঁৰ সম্পৰ্কীয় গৌৰীপুৰ কলেজত সম্প্ৰতি জইন কৰা পাত্ৰী এগৰাকীৰ বিষয়ে কথা আগবঢ়াইছিল। ল'ৰাইও ছোৱালী দেখি এক প্ৰকাৰ পচন্দই কৰিছিল, মাত্ৰ আনুষ্ঠানিকভাৱে দেউতাক আৰু পৰিয়ালৰ অনুমতি লোৱাটো বাকী আছিল। সুবৰালাইও কথাটো শুনিছিল কিন্তু জোঁৱায়েক আৰু পুতেকহঁতে সময়ত ক'ব বুলি মনে মনে আছিল। এনে সময়তে হায়াৰ ছেকেণ্ডাৰী ফেল কৰা ছোৱালী এজনীৰ প্ৰস্তাৱ অনা কথাত সুবৰালাই হাঁহিব নে কান্দিব ভাবি নাপাই গিৰিয়েকক ক'লে— 'আপুনি সিহঁতক নোসোধাকৈ এনেদৰে কথা দি অহাটো উচিত হোৱা নাই' ক'বলৈহে পাালে বধূপতিয়ে খঙত টিঙিৰি তুলা হৈ উঠিল।

'মোৰ নিজৰ ল'ৰাকবাবে ছোৱালী চোৱাৰ অধিকাৰ নাই নেকি?'

'অধিকাৰৰ প্ৰশ্ন নহয়— যোগ্যতা নোহোৱা ছোৱালী এজনী চাই তাৰ দৰে শিক্ষিত ল'ৰা এজনৰ সন্মান হানি কৰিব নাপায়।'

'তাৰ সন্মানৰ কথা যে ভাবিলা মোৰ সন্মান নাই নেকি?'

সুবৰালাই একো নামাতি ভিতৰ সোমাল। এই মানুহজনক কথা কৈ একো লাভ নাই। তেওঁৰ সতে অযুক্তিকৰ তৰ্ক নকৰিবলৈ সুবৰালাই বহুবাৰ শপত খায়ো থৈছে তথাপিও.....। সুবৰালা মনে মনে থাকিল যদিও বহুপতি মনে মনে নাথাকিল। ল'ৰাইওৰ আগত কথাটো কৈ নিজৰ সিদ্ধান্তৰ কথা জনালে। স্বৰূপকান্ত কেইদিনমান ধৰি মহা পন্থামালৰ সৃষ্টি হ'ল। দুয়ো জোঁৱায়েক জীয়েক আছিল। প্ৰতিশত্ৰুৰ খোৰ বিৰোধিতাৰ আগত বধূপতিৰ সিদ্ধান্ত নবজিল। ঠিক হ'ল ঘৰৰ আঁঠুৱে বেউজাকৰ সতে গৌৰীপুৰৰ ছোৱালীজনী চাবলৈ যাব আৰু পচন্দ হ'লে সোনকালেই দিয়াৰ ঠিক কৰি পেলাব।

সোনকালেই দিন এটা ঠিক কৰা হ'ল। ইতিমধ্যেই প্ৰাণকৃষ্ণই এখন মাকতি ভান লৈছিল। তাতে দেউতাক, মাক, কমলিকা আৰু বৰদেউতাকক লৈ যাব। পৰীক্ষাৰ কামৰ বাবে হৰেকৃষ্ণ ধুবুৰীলৈ যাব— তাতে সি ছোৱালী পচন্দ কৰিছেই। বধূপতিয়ে সকলো সিদ্ধান্ত শুনিলে, কাকো একো নক'লে। বধূপতিৰ মুখলৈ চাই সুবৰালাই কিবা এটা অনুমান কৰিছিল, স্তম্ভাৰ হ'লেও গিৰিয়েকৰ অসহায় মুখখনে তেওঁক অশান্তিত নেপেলোৱাকৈ থকা নাছিল। ঢেগ চাই এদিন সুবৰালাই বোৱাৰ কথা উলিয়ালে, কি সিদ্ধিৰ ভাৱে সোধাৰ গহীন

লৈ। এটা অদ্ভুত চাৰনিৰে বহুপতিয়ে সুক্বালাৰ মুখলৈ এনেদৰে চালে যে সুক্বালাৰ দৃষ্টি মাটিলৈ নাহি গ'ল।

নিৰ্দিষ্ট দিনত যাবলৈ সকলো সাজু হ'ল। গাটো বেয়া লগাৰ অজুহাতত বহুপতি যাব নুখুজিলে। বাপেকৰ স্বভাৱ জানে বাবে ল'ৰাহঁতেও বৰ জোৰ নকৰিলে। সুক্বালাও যাব খোজা নাছিল। বহুপতিয়ে জোৰকৈয়ে তেওঁক পঠিয়ালে। ঘৰত কাম কৰা শিউলীয়ে আবেলি যোৱাৰ আগতে চাহ কৰি থুৱাব। দুপহীয়া ভাতৰ বোগাৰ সুক্বালাই নিজ হাতে কৰি 'হটকেচ'ত ভৰাই দঢ়াই দঢ়াই খাবলৈ কৈ গাড়ীত বহিললৈ।

বাৰাণস চৰীখনত বহি গাড়ীখন চকুৰে নেদেখা হোৱালৈকে অপলক নেৱে চাই ব'ল বহুপতিয়ে। হঠাৎ এটা উদাসভাৱে তেওঁৰ হৃদয় অধিকাৰ কৰি বহিল। এইয়ে তেওঁৰ সংসাৰ, তেওঁৰ ল'ৰা-ছোৱালী, বিবিলাকৰ বাবে তেওঁ গোটেই জীৱনটো অৰ্থ উপাৰ্জনৰ বাবে কিমান যে কষ্ট নকৰিলে। আনকি তেওঁৰ পত্নী সুক্বালা— তেৱেঁ কেতিয়াও বহুপতিক বুজাব চেষ্টা নকৰিলে। এৰা সঁচা কথা— সংসাৰত কোনো কাৰো নহয়, সকলো যন্ত্ৰ মায়াৰ ভ্ৰম। সংসাৰৰ এই ভ্ৰমকপৰা আঁতৰি এক বন্ধনহীন জীৱন-যাপন কৰিবলৈ হঠাৎ বহুপতিৰ মনত যেন বৈৰাগ্যৰ ভাবে ব্যাকুল কৰি তুলিলে।

শিউলীয়ে বৰকৈ কেৰাত বহুপতিয়ে হাতে ভাঙে চুলেহে। বাকী থকা গোটেইখিনি ভাত-আঞ্জা বহুপতিৰ কথামতে তাই পৰম তৃপ্তিৰে খালে। আবেলি নিজেই চাহ কৰি খাব বুলি বহুপতিয়ে শিউলীক বিদায় দি বিছনাত পৰিল। শুলেহে কিন্তু টোপনি নাছিল। চাহ একপ খোৱাৰ বৰ আগ্ৰহ হোৱাত ঘৰত কনাই খোৱাতকৈ দোকানতে কিনি খাম বুলি দুবাৰত তলা মাৰি বহুপতি বজাৰৰ ফালে ওলাই আহিল। সাধাৰণতে কেচ কিছু সিন্ধুৰণা বহুপতিয়ে বজাবলৈ অহাটো বাদ দিছিল। ইতিমধ্যে বজাবত কেৰাখনো নতুন চাহ-মিঠাইৰ দোকান হোৱা দেখি বহুপতি কিছু আচৰিতেই হৈছিল। ইফালে-সিফালে চাই চিনাকি কাকো নেদেখি তেওঁ আশ্বস্ত হ'ল আৰু দোকান এখনত সোমাই চাহৰ অৰ্জন দিলে। এটা চিৰবা আৰু কসগোৱাৰে চাহ কাপ ৰাই তেওঁ পূৰ্ব অকিচৰ জীৱনটোলৈ ফৰত পৰিল। এৰা অকিচত কিমান প্ৰতিপত্তি আছিল তেওঁৰ। তেওঁৰ আত্মজিৱ ঠাবত কিমান মানুহ উঠা-বহা কৰিছিল। বিটলাৰ্ড কৰ্মৰ নিহত তেওঁ যেন অচল টকা হৈ গ'ল। পছিন দি বাহিৰলৈ আহোঁতে বাহু এখনত কপাহৰে বন্ধে, ছত্ৰগাওঁ বুলি চিঞৰি থকা শুনি কিবা এটা ভাবি বাহুখনত উঠি বহিল। দুখনেত থকা ব্যৱেক শাক্তক বন্ধনি দেখা নাই। কেতিয়াবা ভান্ধিনহঁত বিয়া-বাৰুত আহিলে মাত লগাই ৰায়। আজি হঠাৎ ব্যৱেকক লগ পাব কথনে মনটো ব্যাকুল হৈ উঠিল বহুপতিৰ। প্ৰাপকৰ বিয়াত আহোঁতে ভগিনীয়েক নগীসিয়ে সৰাকক সৰুৰেইক চাবলৈ কিনা বুলি কৈছিল। তেওঁৰো বাকৰ মন আছিল, কিন্তু তেওঁক সুক্বালাই দিবলৈ ঘৰৰ কৰেবৰ আৱণি হুগেহে। দৰকৰ নাই ইহঁতক সোণৰ। অকলশেই বহুত যাব পাৰিব বহুপতি।

ইহঁতে ঘূৰি আহি দেউতাকক নেদেখি আচৰিত হ'ব। ক'তো বিচাৰি নাপালে হাবাথুৰি খাব। সুৰবালাই চাগে কান্দিবলৈ আৰম্ভ কৰিব। কান্দক—বৰ আপোনপেটীয়া হ'ল ইহঁত। সিহঁতে অলপ কষ্ট পাওক। ঘৰখনৰ এটা হাহাকাৰময় পৰিৱেশৰ কথা মনতে কল্পনা কৰি বহুপতিৰ মুখত এটা তৃপ্তিৰ হাঁহি ওলাল। বাইদেউক লগ পালে কিমান যে ভাল লাগিব। নিজৰ মনৰ কথা, দুখৰ কথা বহুদিন কাকো মুখ খুলি ক'ব পৰা নাই। বাইদেউক সব কথা ক'ব পাৰি। সৰুতে কিমান মৰম কৰিছিল বাইদেৱে। দেউতাই মাৰিলে ভাত নোখোৱাকৈ থাকিলে কিমান আদৰ কৰি খুৱাইছিল। বহুপতিৰ মনটো সোণালী অতীতৰ মাজত পখিলাৰ দৰে উৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে।

যোগীঘোপাৰ দলং হোৱাৰেপৰা এবাৰো পাৰ হোৱা নাছিল বহুপতিয়ে। কিমান দিন যে ঘৰৰপৰা কেনিও ওলাই যোৱা নাই। বাহুৰপৰা চেক গেঁতত বওতে কাৰোবাৰ সুৰীয়া গীতৰ স্তবক এটা কাণত পৰিল—‘দেশেৰ পাখি বিদেশে গেলু মোৰে দিয়া ফাঁকিৰে’—আজি তেৱোঁ ঘৰত কমখন ফাঁকি দি অহা নাই। মোচৰ তলত মিচিকি হাঁহি এটা খেলি গ'ল। নিজকে কোনোবা চিনেমাৰ হিৰো হিৰো যেন লাগিল তেওঁৰ।

কেতিয়ানো টোপনিয়ে হেঁচা মাৰি ধৰিলে খবৰ নাছিল বহুপতিৰ। বকো বকো বুলি চিঞৰাত চক-মককৈ সাৰ পাই বহুপতিয়ে ইফালে-সিফালে চালে। কঙাঙৰ ল'ৰাটোক সুধি গম পালে, তেওঁ দুখনে কেতিয়াবাই এৰি আহিল। দুখনেত তেওঁক জগাই নিদিয়াৰ বাবে ল'ৰাটোক খং কৰোঁতে তাৰহে খঙৰ কোব আক বকনি চৰা হ'ল। বহুপতিয়ে তাৰ বিৰুদ্ধে বেলেগ যাত্ৰীকো সন্ধিয়ালে যদিও বিশেষ লাভ নহ'ল। বেছিজগেই তেতিয়া গুৱাহাটী সোনকালে পোৱাৰ কাৰণে উল্লসিত। ঠিক ঠাইত নমাটে যাত্ৰীৰ নিজৰে কৰ্ত্তব্য তেনে মতামতৰ গহীনা লৈ ‘আপুনি গুৱাহাটীৰ পৰা অহা বাছত ঘূৰি গৈ দুখনে পাৰ’ বুলি একত্ৰকাৰ জোৰ কৰিয়েই কঙাঙৰে তেওঁক বকোত নমাই ওচি গ'ল। কিছু সময় বাছ অহালৈ বাট চালে যদিও বাছ অহাৰ লক্ষণ নেদেখি বহুপতিয়ে উপায়স্বৰ হৈ হোটেল এখনতে সোমাই বাতিটো কটাি বাতিপুৰা দুখনেলৈ যোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিলে। ফাঁকশ এই বাতি জ্বলি যাব পাৰিলেও প্ৰায় পোন্ধৰ বছৰ নহা ঘৰটো বিচাৰি উল্লসিতো বৰ সহজ নহ'ব। হোটেল এখন পোৱা গ'ল। হোটেলৰ গৰাকীয়ে বহুপতিৰ দৰে ভব্য-গম্য লোকজনক দেখি নিজেই উৎসাহেৰে কম এটা দেখুৱালে। এজনীয়া বিছনাৰ এটা সৰু কোঠা। বাৰাণ্ডাৰ এমূৰে উম্মেহতীয়া লেট্ৰিন-বাথৰুম। ভাত বা চাহ অৰ্জৰ নিলে ইয়াতে দি যাব তলতে গৈ খাব পাৰিব। বহুপতিৰ ভাগৰ লাগিছিল। ভৰি-হাত ধুই চাহ, বসগোৱা আৰু পুৰি দুখনৰ অৰ্জৰ দি বিছনাত আৰাম কৰি দীঘল দি পৰিল। অলপ নিছত হোটেল বয়সীয়ে চাহ-মিঠাই দি গ'ল। চাহ খাই খাই বহুপতিৰ ঘৰলৈ মনত পৰিল। এতিয়ামানে চাগে ঘৰত তেওঁক বিচাৰি নাপাই ফলফুল লাগিছে। সিহঁতে বাক ভাৰি পাৰিবনে তেওঁ বকো নামৰ কেতিয়াও যোগাৰোণ নৰখা ঠাই এখন

অখ্যাত হোটেল এখনব কোঠাত বহি-শুই আছে। কথাবোব ভাবি থাকেতে বন্ধুপতিব টেনশনি আহিল। হঠাতে কোনোবাই হেঁকি দিয়াত চক-মকৈক সাব পাই দেখিলে অখনিব ল'ৰাটোৱে টে এখনত ভাত আৰু বিবাকিবি আনিছে। ভোকে লাগিল। চকু-মুখ ধুই বন্ধুপতি খাবলৈ বহিল। চাউলকেইটা ভালেই। কিন্তু দালিখন পানী, তৰকাৰীখনো ব্ৰহ্মাণ্ডৰ ছালা। সুখবিয়াই সুখবিয়াই কোনোমতে আথা ভাত খাই খঙতে পানী ঢালি মুখ ধুই পেলালে বন্ধুপতিয়ে। ভালদৰে চাই দেখিলে ভাত দিয়া বাচনবোৰ যেন বৰ লেতেৰা। কমটোৰ চাৰিওফালে মকৰাজাল। আঠুৰাখনো লেতেৰা। চাৰিওফালে মহৰ অসহ্য কেনেকোনো। সুখবোলাই বন্ধু কবি সজাই দিয়া ভাত সাজলৈ মনত পবিল বন্ধুপতিব। মানুহজনীয়ে তেওঁ ভাল পোৱা বস্তুবোৰ কিমান যত্ন কৰি বনাই দিৱে। তেওঁ ভাল পোৱা সক মহাব আঙা, পাৰৰ মধ্যৰ জোল সকলোৱে খাই শলাগি যায়, নিজে তেওঁহে কিবা জুতি নোহোৱা বুলি অক্ৰিয়োগ কৰে। আজি এই অপবিদ্ধাৰ ভাত সাজৰ ভুলনাত সুখবালাৰ হাতৰ বন্ধ কিমান মহাৰ্হ উপলব্ধি কৰিলে বন্ধুপতিয়ে। সুখবালাই বন্ধু কৰি পাৰি থোৱা কোমল বিছাখন, পৰিপাটী আৰু সজাই থোৱা তেওঁৰ কোঠালীটো হঠাৎ নিজৰ ওপৰতে ঝুঁকি বন্ধুপতিব। ল'ৰাইত আৰু সুখবালাইতো তেওঁক কইনা চাবলৈ কেবাবাবো লগ ধৰিছিল। তেওঁ নাথাক বুলি কোৱা বাবে সুখবালাও যাব খোজা নাছিল— তেওঁৰ জোৰতহে গ'ল মানুহজনী। কি দমকাৰ আছিল তেওঁৰ ঘৰ এৰি ওচি অহাব? ছি ছি কি যে ল'ৰা ধেমালী। সকলোৱে কম সুখবালাৰ দৰে পত্নী ভাগ্যবানৰ কপালেহে পায়। কথাবোৰ সত্যতা কেন গভীৰভাৱে অনুভূত হ'ল বন্ধুপতিব। মিল্ধ ভেমত তেওঁ মুৰ্খৰ দৰে কাম কৰিলে। বি হ'ল হ'ল, বাতিটো কোনোমতে পৰি থাকি পুৱা ঘৰলৈকে ঘূৰি যাব। তেওঁৰ ল'ৰা দুটাও কিমান ভাল। তেওঁৰ লগৰ কিমানে যে ল'ৰা-ছোৱালী বেয়া বুলি দুখ কৰা শুনিছে। তেওঁৰ দুয়োটা ল'ৰা আজিৰ যুগত একেটা বন্ধ। বোৱাৰীজনীয়ে চাকৰি কৰিলেও তেওঁক কম সন্মান কৰেনে? ছোৱালী দুজনী, জোঁৱাই দুটা সকলোৱে তেওঁক কিমান ভালপায়। বোৱা বহুৰ অসুখত পৰোতে সিহঁতে কিমান কষ্ট কৰিলে তেওঁক ভাল কৰিবলৈ? সঁচাকৈয়ে, মানুহে মিল্ধতে নকৰ তেওঁৰ বিটৰিটীয়া স্বভাৱটোৰ বাবেই সকলোৱে অহ্মিয়। এইবাৰ ঘৰলৈ গৈ বন্ধুপতিয়ে নিজকে শুধৰাব। কাৰো কথাত হকৰবাথা কৰি কাকো দুখ নিদিব। নিজৰ মতে জীয়াই থাকিবলৈ সকলোৱে অধিকৰ আছে। কথাবোৰ যিমানে ভাবিলে সিমানে তেওঁৰ সকলোকে লগ পাবৰ মন গ'ল। হঠাতে পেটিটো কমোৱা কেন লাগিল। এবাৰ শৌচ কৰি অহাৰ সিহঁতে তেওঁ কেবাবাবো পাৱৰখানালৈ যাব লগা হোৱাৰ লগে লগে তেওঁৰ দুৰ্বলতা আৰু অস্থিৰতা বাঢ়ি গ'ল। জাৰ গৈছিল যদিও কণ্ঠনৰ শেষ বাতি জাৰ থাকেই। নভৰা নিচিনাকৈ ওলাই অহা বন্ধুপতিয়ে পৰম কাপোৰো অনা নাছিল। ঠাণ্ডাত তেওঁৰ বঁশনি উঠিল। ভৰি-হাতবোৰ অকল লগাৰ লগে লগে পিৰাহত অঠ-কঠ শুকুই বোৱা কেন লগত টেকুলত থকা জপটোৰপৰাই পানী খাই বিছাতে লগ

খাই পৰিল। কাৰোবাক মাতি কথাতো জনাব খুজিও মাতটো নোলাল। অৰ্দ্ধচেতন অৱস্থাত বিছনাতে কাপোৰ কানি নষ্ট হোৱাৰ উমান পাই এক অপৰাধ আৰু লজ্জাবোধে আচ্ছন্ন কৰি তেওঁক সংজ্ঞাহীন অৱস্থালৈ ঠেলি দিলে।

ৰাতিপুৱা ল'ৰাটোৱে কমৰ দুৱাৰ মেলা দেখি সোমাই চাব খুজি দুৰ্গন্ধত মাথিয়ে ভেনভেনাই থকা বহুপতিকা দেখা মাত্ৰকে আত্মনি হৈ মালিকক খবৰ দিলে। মালিক চণ্ডীদাসে টুকটাককৈ হোটেলৰ ব্যৱসায় কৰি পেটে-ভাতে খাই থকা লোক। তেওঁ কিবা এটা অঘটনৰ আশংকাত দৌৰি আহিল। নাকত হাত দি চালে ভদ্ৰলোকৰ প্ৰাণবায়ু চলি আছে। ততাতৈয়াকৈ তেওঁ ডাক্তৰক খবৰ দিয়াৰ লগতে ওচৰৰে পুলিচ থানাতো খবৰটো দিলে। কোনে জানে কিহৰপৰা কি বিপত্তিত পৰিব লগা হয়। ডাক্তৰ আৰু পুলিচ প্ৰায় একেলগে আহিল। চুইপাৰ এটাৰ হতুৱাই বহুপতিকা কিছু পৰিষ্কাৰ কৰি মালিকৰে এখন লুণ্ডি আৰু চাৰ্টেৰে বহুপতিকা হাস্পতালত নি চেলাইন দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। জেপত খুচৰি নগাদ তিনিশ বাহুৰ টকাৰ বাহিৰে একো প্ৰমাণ-পত্ৰ নাপাই ক'তো খবৰ দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰিবপৰা নগ'ল। সেই পইচাৰে বহুপতিকা চিকিৎসা কৰিবলৈ মালিক আৰু ডাক্তৰক কৈ পুলিচে কিবা খবৰ পালে জনাবলৈ কৈ গ'ল।

এঘণ্টামানৰ পাছত বহুপতিয়ে ডাঙৰকৈ চকু দুটা মেলি কাৰোবাক বিচাৰিলে, হয়তো সুৰবালাকে। কিবা এটা ক'বলৈও বিচাৰিলে কিন্তু মাত শুলোৱাৰ পৰিৱৰ্তে দুগালে দুখাৰি চকুপানী বৈ আহিল। ডিঙিৰে ঘৰ ঘৰ শব্দ এটা হ'ল। চণ্ডীদাসে অসহায় এই মানুহজনৰ দুখত কাষতে বৈ আহিল। নিজৰ অভিজ্ঞতাৰে বুজি তেওঁ মুখত দুচামুচ পানী দি কাপৰ কাষত হৰিবোল হৰিবোল উচাৰিলে। এচামুচ পানী ডিঙিলৈ পল, আন চামুচ মুখেৰে বাগৰি অহাৰ লগে লগে মূৰটো কাতি হৈ পৰিল। চিৰদিন নিজৰ বংশগৌৰৱ, নিজৰ মত আৰু অহংকাৰক খামোচ মাৰি থৰি থকা বহুপতিয়ে ঘৰৰপৰা দুখত এক অখ্যাত হোটেলৰ মালিক চণ্ডীদাসৰ হাতেৰে শেষ অন্নজল গ্ৰহণ কৰি আত্মীয় স্বজনবহীন অৱস্থাত শেষ নিশ্বাস ত্যাগ কৰিলে।

উপহাৰসাৰ : সুৰবালাইক বেছ স্মৃতিৰ মাজেৰে জেৰালী ঘৰত চাহ-জলপানেৰে পৰিতৃপ্ত হৈ বিয়া এক প্ৰকাৰ ঋণী কৰি মাত্ৰ দিন লোৱাৰ অনুমোদন জনোৱাৰ কামটো দেউতাকলৈ ধৈ সাতটামান বজাত ঘৰ পালেহি। লাইট নল্‌লোৱা বন্ধ দুৱাৰ দেখি সুৰবালাৰ বুকু আশংকাত কঁপি উঠিল। হাতত থকা চাবিৰে দুৱাৰখন খুলি সুৰবালাই একপ্ৰকাৰ কানিয়ৈ পেলালে। ল'ৰাইতে মাকক জ্বৰখা হলহুল নকৰিবলৈ সান্ধা দি দেউতাক কাষৰে কাৰোবাৰ ঘৰত যোৱা বুলি থৰি ল'লেও, পলম হৈ অহাৰ লগে লগে তেওঁলোকৰো মনে গাভিলে। প্ৰথমে ইঘৰ-সিঘৰ ওচৰ-চুৰীয়া, বৰদেউতাক আৰু আত্মীয়স্বজনৰ ঘৰত খবৰ কৰি হাতত মজুত থকা ফেন নল্‌লোৱে বায়েক-ভনীয়েক, মাহী-পেইৰীৰ ঘৰত বেতিয়া বহুপতিকা সন্ধান

নাগালে নগৰৰ সকলো হাস্পাতাল আৰু অৱশেষত পুলিচৰ খৰাপন্ন হ'ল। নদীত জাল পেলাইও বিচাৰি চোৰা হ'ল, কিন্তু বহুপতি যেন খুন্সতে লীন হৈ গ'ল এনেহেন লাগিল। পিছদিনা জী-জোঁৱাই আত্মীয়স্বজনে ঘৰ ভৰি পৰিল। কান্দি ভাগবিনৰা সুব্বালাক সান্ত্বনা দিবলৈ কাৰো ভাৰা নোলাল। বিভিন্নজনৰ পৰমৰ্শ মতে বাতৰিকাকত, আকাশবাণী, দূৰদৰ্শনৰ নিকৰ্দ্দিষ্টৰ বিজ্ঞাপনত বহুপতিৰ ফটোসহ জননী দিয়া হ'ল। পুলিচেও সংশ্লিষ্ট থানাৰসমূহলৈ খবৰটো পঠিয়াই নিজৰ দায়িত্ব সামৰিলে।

পৰিচয়হীন বহুপতিৰ মৃতদেহৰ কোনো গৰাকী নোহোৱাত বকেল থানাই ফটো এখন তুলি ৰাখি গুৱাহাটী আৰক্ষীৰ অনুমতি সাপেক্ষে মেডিকেল কলেজৰ মৰ্গলৈ প্ৰেৰণ কৰিলে। চাৰিদিনৰ পিছতহে কোনো ওচৰাৰিক নোহোৱাত হাস্পাতালৰ শৱাগাৰৰ কৰ্মীয়ে মাটিত পুতি থলে। বাতৰি আৰু দূৰদৰ্শনত বহুপতিৰ ফটো আৰু ঠিকনা দেখি বকেল থানা আৰু বজাৰিগাওঁ থানাই বহুপতিৰ ঘৰৰ লগত যোগাযোগ কৰিলে। সুব্বালাই কপাল চপৰিয়াই কান্দি ধৰিলে, কিন্তু কি পৰিস্থিতিত বহুপতি আত্মীয়স্বজনহীন বকেলত গৈ মৃত্যু মুখত পৰিল কাৰো বোধগম্য নহ'ল। গুৱাহাটী থানাত আৰু হাস্পাতালত যোগাযোগ কৰি বহুপতিৰ শৱদেহৰ অৱশিষ্ট আনি নবগ্ৰহ খন্দানত অজ্ঞেষ্টিফিক্সা সম্পন্ন কৰা হ'ল। দুয়ো পুত্ৰই ধূম-ধামেৰে পিতৃ শ্ৰাদ্ধ কৰি আত্মীয় পৰিজনক মাছ-মঙহ আৰু দৈ মিঠাইৰে পৰিতৃপ্ত কৰালে।

পিতৃৰ আকস্মিক বিয়োগত মৰ্মাত্তিকভাৱে ভজবিত্ত হৰেকৃষ্ণই পূৰ্ব নিৰ্দ্ধাৰিত বিয়া ভাঙি দিলে। এবছৰ পিছত খা-খবৰ লৈ দেউতাকক ঠিক কৰা ছেৰালীগৰাকী বিচাৰি উলিয়ালে। ছেৰালী কন্দনাই ইতিমধ্যে স্বাম্যৰ ছেকগুৰী উত্তীৰ্ণ হৈ ডিগ্ৰীত এডমিচ্যন লৈছিল। ছেৰালীৰ কাপ আৰু সবলতা, মাক-বাপেকৰ অমায়িক ব্যৱহাৰত হৰেকৃষ্ণ ইমান মোহিত হ'ল যে আন কাৰো অনুমতি লোৱাৰ অপেক্ষা নকৰি নিজেই আঙঠি নিছাই বিয়া বন্দবস্ত কৰি আহিল। কথাটো ঘৰত জনোৱাত বৌয়েকে মুখ টিপি হাঁহিলে, কিন্তু সুব্বালাৰ দুগালেদি দুটোপাল চকুলো বাগৰি আহিল। সিপূৰ্বলৈ গৈ বহুপতিক, পুতেকে তেওঁৰ প্ৰতি জনোৱা জ্ঞা আৰু সহায়তাৰ কথা জনাই সান্ত্বনা দিব পাৰিব বুলি ভাবি সুব্বালাৰ বুকুৰ মাজৰ অপৰাধবোধৰ বোজাটো লম্বু মেঘৰ দৰে উৰি যাবলৈ ধৰিলে। □

আশ্রয়

বিয়াৰ পঁচোটা বছৰ পিছতে ইন্দুমতীয়ে গিৰীয়েকক হেৰুৱাই এমাদিমা ছেৱালী দুজনীৰ সতে দিশহাৰা হৈ পৰিল। হওঁতে শাহুৱেক বৰজনাৰ পৰিয়ালেৰে ভৰা ঘৰ এখন থাকিলেও পুতেক অকালতে মৰা দোষতো ইন্দুৰ ওপৰতে জাপি দি শাহুৱেকে তাইক কুলাক্কী, শাখিনী আদি নানান গালি-শপনিৰ লগতে তাই শাহুৱেকৰ তেওঁৰ ওপৰতে বোজা হোৱাৰ ককৰ্ণনা শুনি শুনি ইন্দুৰ জীৱন নখৰো যেন হৈছিল। ছেৱালী দুজনীৰ মুখলৈকে চাই নিৰুপায় ইন্দুমতীয়ে মাকৰ ঘৰলৈকে অকণমান মৰমৰ আশাত ঘূৰি অহাৰ সিদ্ধান্ত লৈ এদিন ঘৰ ওলালহি। ককায়েকহঁতে প্ৰথমে প্ৰথমে বাৰী দুখিনী ভনীয়েক আৰু ভাগিনী দুজনীক আলহ-উদহ দেখুৱাইছিল যদিও পিছলৈ বৌয়েকহঁতৰ উচটনিত পৰি কেটো-জেণ্ডো কৰিবলৈ লোৱাতহে ইন্দুৰ জ্ঞান আহিল যে মাকৰ ঘৰত তিতা মাত খাই থকাতকৈ গিৰীয়েকৰ ঘৰত লাঠি চৰ খাই থকাই ভাল আছিল। হাজাৰ হ'লেও ছেৱালীজনীৰ সেয়া নিজৰ বাপেকীৰ ঘৰ আৰু তাত সিহঁতৰ অধিকাৰ এটাও আছিল। পিছে গিৰীয়েকৰ ঘৰখনেও 'গৰু মৰিল পোকো সবিল' বুলি এদিনো তাহাঁত দুজনীৰ খবৰ এটাকে ল'বলৈ কোনো নাছিল বাবে তালৈ ঘূৰি যাবলৈও সাহস গোটাৰ নোবাৰিলে। নিজৰ ভাগ্যকে দুৰি বাঢ়ী বনৰপৰা মেখেলা-ভিন্ননী ধুই পথাৰে-কেঁচীয়ে লাগি দি তিনিটা প্ৰাণীৰ ভাত মোকোলাই খাবিৰ লগা হ'ল। ককায়েকহঁত ভনীয়েকৰ দুখ নেদেখাকৈ নাছিল, পিছে তাইক সুখত ৰাখি বৈশীয়েকহঁতক জোৰাই বৌদেৱ বাহত জুই দিয়াৰ সাহস কোনোটোৰে নহ'ল।

শাওনমহীয়া পথাৰত বোকা দিয়াৰপৰাই ইন্দুমতী যেন এজনী ৰোবনীলৈ পৰিৱৰ্তিত হ'ল। ইফালে ছেৱালী দুজনীৰো গাত খেন খেন মেন মেন নুওচা হ'ল। সৰু ছেৱালীজনীৰ দ্বাৰ উঠা বাবে এদিন কবলৈ নাযাওঁতে সৰু বৌয়েকে কৈয়ে দিলে বোলে 'কেঁচুৱাৰ আওঠেও দেখুৱাই পথাৰলৈ নগ'লে তিনিটা ৰাইকহৰ পেট এনেয়ে নভবে নহয়।' খং আৰু বিৰক্তিত নৰিয়া ছেৱালীজনীক এৰি ইন্দু পথাৰ পালেগৈ। ঘূৰি আহি দেখে ছেৱালীজনীৰ তমোময় দ্বাৰ। ককায়েকক ক'লত বেনিৰা লৰালৰিকৈ গৈ কেইপুৰিয়ামান হোমিও দৰৱ আনি দিলে। মাজৰাতি ইন্দুৰ দ্বাওৰাও কান্দোনত সকলোৱে গম পালে অৰোধ জীৱটি মাকৰ বুকু শুদা কৰি অজান দেশলৈ গুচি গ'ল।

তিনিদিনমান ইন্দুমতীয়ে মুখলৈ পানী এটোপাও নিনিলে। পিছে ডাঙৰজনী ছেৱালীৰ মুখখনে তাইক আকৌ সংসাৰলৈ ঘূৰি আহিবলৈ বাধ্য কৰিলে। ককায়েকহঁতৰ সংসাৰ বাৰ-সুৰি কামৰ মাজেৰে অকথা-কুকথা শুনি ইন্দুৰ জীৱন নট চলি থাকিল।

‘দুখৰ বাতিও এদিন পুৱায়’ বোলা কথাৰাৰ বোধকৰো ইন্দুৰ গাভো ফলিওৱাৰ লক্ষণ দেখা দিলে। খাটত এবোজা কাপোৰ ধুই কেকোজোকোকে ঘৰলৈ ওভটা ইন্দুৰ হঠাতে চকুত পবিল দময়ন্তীলৈ। ইন্দুৰ লগৰীয়া বস্তিৰ বায়েক দময়ন্তী। বস্তিৰ বাহুবী বুলিয়ে মাউৰী ছোৱালীজনীক সিহঁতৰ ঘৰখনে মৰম কৰিছিল যদিও এটা আকস্মিক ঘটনাত তাই ঘৰখনৰ আৰু বেছি আপোন হৈ পৰিছিল। একেলগে গা ধুবলৈ গৈ পানীৰ কুঁৰ এটাত পৰি ককবকাই থকা দময়ন্তীক সাহসী ইন্দুৱে একেজোপে নামি চুলিকোজাওঁ ধৰি পাবলৈ উঠাই আনিছিল। দময়ন্তীৰ মাক-মাকেকে তাইক প্ৰাণ ভৰি আশীৰ্বাদ দিয়াৰ উপৰিও এবোৰ ভাল কাপোৰ দি বিহুৱে-পূজাই খা-খবৰ কৰিছিল। অবশ্যে বিয়াৰ পিছত সেই সম্বন্ধৰ আঁত হেৰাই যোৱাৰ দৰে হ’ল। †

দময়ন্তীয়ে ল’ৰা-ছোৱালীহাল লৈ মাকৰ ঘৰলৈ আহিছিল। বাহুবপৰ নামি দময়ন্তীহঁতৰ ঘৰলৈ নৈৰ পাৰেৰে চমু বাট। দময়ন্তীৰ পাত দামী সাজ ডিঙিয়ে-কাপে সোণৰ গহনাই তাইৰ ঘৰৰ আভিজাত্যৰ চিনাকি দিছে। শুকাই হাড়-স্থল ওলোৱা বিধৱা সাজেৰে ইন্দুক দেখি তাই প্ৰথমে ধৰিবই পৰা নাছিল। ইন্দুৰো বেয়া লাগিছিল তেনে অৱস্থাবে দময়ন্তীক দেখি কিন্তু মাত নিদিবলৈও বেয়া পালে। দময়ন্তী ইন্দুৰ নো কিয় এনে দম্পা হ’ল সুখিলৈহে পালে তাই প্ৰায় কান্দিয়েই পেলালে। খোকাখুকি মাতেৰে বিখিনি ক’লে দময়ন্তীয়ে তাতে সকলো বুজি পালে। বেচেৰীজনীক কিবা এটা সহায় কৰাৰ কথা ভাবিয়েই তাইক এবাৰ যেনেতেনে লগ ধৰাৰ কথা কৈ দময়ন্তী গ’লগৈ।

দময়ন্তীৰ মাকৰ ঘৰ ধানে-ধনে টনকিয়াল যদিও গিৰীয়েকৰ ঘৰ অঞ্চলটোতে চহকী। বহু কপিত মাটি, মাহৰ পুখুৰী, গোহালিৰে ভৰা গৰু-গাই, এখন শাক-পাচলিৰ ফাৰ্মৰ উপৰিও এখন গেলামালৰ বমবৰীয়া ব্যৱসায়ী জীৱকান্ত এজন গণ্যমান্য ব্যক্তি। শাহুৱেক আৰু নন্দ দুজনী থাকোতে ঘৰৰ কাম-কাজ চম্ভালাত অসুবিধা নাছিল যদিও দুয়োজনীকে বিয়া দিয়াৰ পিছত আৰু অলপতে শাহুৱেক ঢুকুৱাত ঘৰৰ কাম চম্ভালি চাবিওকালে চকু মিৰলৈকে টান হৈছে দময়ন্তীৰ। ওচৰৰে মানুহ এজনীয়ে বাহী কাম-কন কিছু চম্ভালে যদিও তাইক আপদে অসুবিধাত আখললৈ নিব নোৱাৰি। ভালকৈ খা-খবৰ লৈ দময়ন্তীয়ে ইন্দুৰ দুখবন্ধাৰ কথা শুনি মনতে এটা কথা ভাবিলে। ভনীয়েকৰ দৰে ইন্দুক যদি তাই লৈ যায় তেন্তে তাইৰ ডাঙৰ সহায় এটা হ’ব। ছোৱালীজনীকো তাতে স্কলত নাম লগাই দিব। সিহঁতৰ ঘৰত হালোৰ-হজুৰা কিমানে বৰ্তি আছে, থাকিব ইহঁত দুজনীও। তাইক মৃত্যু মুখবপৰা বচাই অনা ছোৱালীজনীৰ প্ৰতি তাইকো এটা দায়িত্ব আছে। ভাবি চিন্তি তাই মাককো কথাৰাৰ সুধি চালে। মাকে বৰ ভাল দেখিলে কথাটো। ক’লে, ‘তাইক এটা সংস্থাপন দিলে ভোবেই কল্যাণ হ’ব অহি। এই ভব বয়সতে বেচেৰীয়ে বৰ কষ্ট পালে।’

ইন্দুক ঘৰলৈ মাতি দময়ন্তীয়ে কথাটো আলোচনা কৰিলে। ক'লৈ, 'চা ইন্দু বনকৰা মানুহ হ'ব বুলি ভাবিলে তই যাব নালাগে। নিজৰ ভনীৰ দৰে থাকিব, অবশ্যে বহি থাব নোৱাৰ সেইটো ঠিক। নিজৰ ঘৰৰ দৰে কাম-বনো কৰিব লাগিব। আৰু এটা কথা খোলাখুলিকৈ কৈ থওঁ, তই গাভৰু ছোৱালী। মোৰ ঘৰত ইটো-সিটো বস্তুত মানুহৰ আহ-যাহ। তাতে ভিনদেৱেৰেও ডেকা মানুহ। মোৰ কাৰো প্ৰতি অবিশ্বাস নাই যদিও মনটো বান্ধিব। বিশেষকৈ মনত ৰাখিব তোৰ বাবে মোৰ আৰু ভিনিহিয়েৰৰ মাজত কোনো অশান্তি বা ভুল বুজাবুজি নহয়। তোৰ ছোৱালী ৰমলাও আমাৰ অময়া আৰু কাকুৰ লগতে স্কুললৈ যাব পাৰিব। বাকী তোৰ ইচ্ছাৰ কথা। ইন্দুৱে ইমানখিনি শুনাৰ পিছত বিশেষ ভাবিবলৈ নাছিল। দুচকু পানীৰে ওপচাই তই দময়ন্তীক কথা দিছিল। ছোৱালীজনী, তাইৰ এটা নিশ্চিত নিৰাপত্তা আৰু আশ্ৰয়ৰ বাহিৰে তই একো নিবিচাৰে।

বিনা পইচাৰ চাকৰণী এজনী হাতৰপৰা এৰা যোৱাৰ ক্ষোভত বৌয়েকহঁতৰ কটুভি, দাদাকহঁতে পৰিয়ালৰ মান-অপমানক লৈ ধেমালি খেলা বুলি দিয়া গঞ্জন, সকলোবোৰ আওকাণ কৰি এক অজান ভবিষ্যতৰ বাটত ভৰি দি তই ছোৱালীজনীৰ সতে দময়ন্তীৰ লগত ঘৰৰ সমাজ চিঙি ওলাই গৈছিল।

গিৰীয়েকক নোসোধাকৈয়ে নিজেই ইমান ডাঙৰ সিদ্ধান্ত ল'লে যদিও ঘৰৰ ওচৰ পোৱাৰ লগে লগে মনত লৈ অহা সংকোচৰ ভাবটোৱে দময়ন্তীক কিছু বিমোহত পেলোৱা যেন লাগিল। তাতে লগত এজনী ছোৱালীও আছে। জীৱকান্তইও দৈন্যয়েকৰ লগত দুটা অচিনাকি মাক-জীয়েক দেখি আচৰিত হৈছিল। ইন্দুৱে সিহঁতক বহুদিনে সি গিৰীয়েকক ধূপতে কথাটো ক'লত জীৱকান্তই বেয়া নুবুলিলে। দোকানে-পথাৰে দময়ন্তীৰ অকলে প্ৰকাণ্ড হাড়লিটো চঙলা কথাটো টান হোৱা দেখি জীৱকান্তই সহায় কৰিবলৈ কাৰোবাক অনাৰ কথা কৈয়ে আছিল। দময়ন্তীয়েহে মনৰ জোখৰে মানুহ নোপোৱাত কথাটো টিলাই আছিল। এতিয়া নিজেই জাতে-পাতে মিলা চিনাকি দুখনী মানুহ এজনী চপাই অনাত ভালেই পালে। গিৰীয়েকৰ সন্মতি পাই দময়ন্তীৰ মন ফৰকাল হ'ল আৰু ইন্দুৰ সতে জীৱকান্তক চা-চিনাকি কৰি দিলে।

মাক-জীয়েক থাকিবলৈ কোঠা এটা সুকীয়াকৈ লি লাহে লাহে দময়ন্তীয়ে ইন্দুক এপদ-এপদকৈ ঘৰৰ কামবোৰ বটাই দিবলৈ ধৰিলে। ছোৱালীজনীকো অমিয়াহঁতৰ স্কুলতে নাম লগাই দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। গিৰীয়েক-দৈন্যয়েকহালৰে মিঠা আৰু আপোন ব্যৱহাৰত ইন্দুৰ মনৰ আশংকা আঁতৰি গ'ল আৰু তাইও সোনকালেই আপোন ভাবেৰে ঘৰৰ সকলো কাম চম্ভালিবলৈ ল'ল। ৰাতিপুৱা বাহীকৰ উপৰিও ল'ৰা-ছোৱালীৰ স্কুলত যোৱাৰ খোৱা-শিক্ষা টিকি দিয়া আদিতো সহায় কৰি দিয়াত দময়ন্তী বৰ সুখী হ'ল। কামত মূৰ দাঙিব নোৱাৰা দময়ন্তীয়ে তাঁত-সূতভো বহিব পৰাৰ উপৰিও আলহী-

দুলহি আহিলে শান্তিৰে দুবাৰ কথা পাতিব পৰা হ'ল। দময়ন্তী আৰু ইন্দুৰ লবিবী হাতৰ পৰশত জীৱকান্তৰ সংসাৰ দিনে দিনে শ্ৰীমণ্ডিত হৈ উঠিল আৰু সেই সংসাৰৰ সুশীতল ছাঁয়াত শ্ৰীহীন। ইন্দুও লাহে লাহে স্বাছ্যবতী লাক্ষ্মণময়ী নাৰীলৈ পৰিৱৰ্তিত হ'বলৈ ধৰিলে।

দুটা ল'ৰা-ছোৱালীৰ বাপেকী জীৱকান্ত সুন্দৰী সু-স্বাছ্যবতী পত্নী দময়ন্তীৰ প্ৰতি একান্ত বিশ্বস্ত আৰু চৰিত্ৰবান হ'লেও চকুৰ আগতে সদায় দেখি থকা জীয়া গাভৰু ইন্দুৰ সতে খুলশালী সম্বন্ধতে দুই এবাৰ নিৰ্দ্ধেৰ খেৰালী বা জোকাই বং চোৰাৰ লোভো নলগাৰ বয়স নহয়। কিন্তু ইন্দুৱে ঘৰতে বায়েক দময়ন্তীক দি অহা কথাযতে তাইক বিশ্বাস আৰু আশ্ৰয় দিয়া মানুহগৰাকীয়ে কোনো কথাতে মতে তিলম্যানো দুখ নাপায় সেই কথা ভাবি জীৱকান্তৰ পৰা ইমান আঁতৰি চলিবলৈ ল'লে যে প্ৰথমে তাইক কিবা অভং আৰু অহংকাৰী বুলি ভাবিছিল। সিহঁলৈ অৱশ্যে ছোৱালীজনীৰ সেইটো স্বভাৱ আৰু জীৱনত বহুত দুখ পোৱা বাবেই খেৰালীৰ প্ৰতি স্বাভাৱিক অনীহা বুলি ধৰি নিজেও সেই চেষ্টা এৰি আঁতৰি থাকিল।

এদিন দুদিনকৈ দময়ন্তীৰ সংসাৰত পাঁচ বছৰে বাগৰ সলালে আৰু এদিন আশ্ৰিতা হৈ অহা ইন্দু সংসাৰখনৰ এবাৰ নোৱাৰা আপোনজন হৈ পৰিল। কমলায়ো ডাঙৰ হৈ অহাৰ লগে লগে নিজৰ ঘৰৰ দৰেই সৰু সৰু কামত লানি ভানি দি সকলোৰে মৰম কাটি ল'লে।

কিন্তু বিধাতাৰ ইচ্ছা বুজি উঠা টান। সাৱলীলভাৱে চলি থকা সংসাৰখনে যেন হঠাতে উজুটি খাব লগা হ'ল। স্বাছ্যবতী নিৰোগী দময়ন্তীৰ হঠাতে ক'ৰ পৰা জানো মূৰৰ বিষ এটাই লগ ল'লে। এনেয়ে ভাল হ'ব বুলি ভাবি থাকোতে কিছুদিন গ'ল। ইন্দুয়েও বিভিন্ন পৰিচৰ্যাৰে মানুহজনীক সুস্থ কৰি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰি ব্যৰ্থ হ'ল। বনদৰৱ, কৰিৱাজী, হোমিও একোৱে কাম নিদিলেই বৰক মানুহজনী দিনে দিনে মূৰৰ বিষত জ্বলাকলা হ'ল। অৱশেষত বন্ধু-বান্ধৱৰ পৰামৰ্শমতে টাউনৰ হাস্পতাললৈ নি ভাল ডাক্তৰক দেখুওৱাব ব্যৱস্থা কৰা হ'ল। ডাক্তৰে পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা কৰি ওৱাহাটালৈ সোনকালেই নি চিকিৎসাৰ পৰামৰ্শ দিলে। ঘৰখনত অকলে ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাক এৰি যোৱাৰ বাবে বিয়ান চিন্তা হ'ল ইন্দুৰ কাণ্ডোনে মানুহজনীক বেছি বিচলিত কৰি তুলিলে। মোৰ দৰে দুৰ্ভাগিনীক আশ্ৰয় দিয়াৰ বাবেই বাইদেউৰ এনে দশা হৈছে বুলি ইন্দু শোকত ভানি পৰিল। ইন্দুৰ হাততে ঘৰখনৰ দাৱিহ আৰু ল'ৰা-ছোৱালী চমজাই এদিন সিৰীয়েকৰ সতে দময়ন্তী ওৱাহাটী পালেহি। বিভিন্ন পৰীক্ষাৰ সিহঁত ডাক্তৰে বিটো ব্লেগ নিৰ্ণয় কৰি জীৱকান্তক জনালে ডেওৰ মূৰত সৰু ভাঙি পৰিল। ইতিমধ্যে দুখত কৰ্কট ৰোগে দময়ন্তীৰ মগজুত বাহ বাজি ইমানকৈ শিপাই পেলাইছিল যে তাকপৰা যুক্তি পোৱাৰ আশা কীৰ বুলিয়েই থকা কৰি ঘৰলৈ নি বিয়ান দিন থাকে ঠকৰ আৰু পৰিচৰ্যাৰ মাজেদেই শেফৰ সিনকেইটা

আনন্দৰ মাজেৰে ঘৰতে বখাৰ দিহা দিয়াত হতাশ জীৱকান্তই দময়ন্তীক ঘৰলৈ লৈ আহিল। এনেহেন পকা সুমথিৰা বৰণৰ মানুহজনীৰ নিভেজ আৰু কংকালসাৰ চেহেৰা দেখি ঘৰৰ মানুহৰ বাদেই ওচৰ-চুবুৰীয়াৰো চকুলো নোৰোৱা হ'ল। ইন্দুৱে ল'ৰালৰিকৈ গা-মূৰ মটি দি কাপোৰ সলাই দি ফোট-সেন্দূৰ দিলত আৰু ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাৰে ঘৰখন দেখি দময়ন্তীৰ মুখলৈ কিছু উজ্জলতা ঘূৰি অহা দেখা গ'ল। ইন্দুৱে ল'ৰালৰিকৈ অলপ পথ্য খুৱাই দিয়াৰ লগতে জীৱকান্তৰ বাবেও খোৱাৰ দিহা কৰিলে। গোন্ধৰ-বিশ দিনে হাস্পাতালে, হোটোলে দেখা চোঁচৰাই লৈ যুৰা দুয়োটা প্ৰাণীয়ে যেন ইন্দুৰ মৰমৰ আশ্ৰয়ত বহুত দিনৰ মূৰত নিশ্চিত টোপনিত নিমগ্ন হ'ল।

ঘৰৰ সকলো কাম-কাজ চম্ভালাৰ উপৰিও ইন্দুৱে দময়ন্তীক এনেদৰে আপদাল কৰিবলৈ ল'লে যেন তাই যমৰ সতে ফেপেৰি পাতিহে ধৰিছে এনে লাগিল। বন্ধা-বঢ়া সকলো কৰিলেও জীৱকান্তক ভাত-পানী যতনাই দিয়া কাম ইমানদিনে দময়ন্তীক এৰি দিয়া ইন্দুৱে বাধ্য হৈ কৰিবলগা হোৱাত স্বাভাৱিক ভাবেই এটা সহজ সম্পৰ্ক গঢ় লৈ উঠিল। জীৱকান্তৰ মনত ইন্দুৰ প্ৰতি থকা কোভটো আঁতৰ হৈ এটা অবুজ মৰমে জিয়া কৰিবলৈ ধৰিলে। অসুখা পত্নীৰ আগত বহি জীৱকান্তই যিমনে নিজৰ এই দুৰ্বলতাক প্ৰশ্নৰ নিদিবলৈ কৃতসংকল্প হ'ল, সিমনেই দময়ন্তী আৰু ইন্দুৰ দুয়োখন মুখৰ ছবি লাহে লাহে একাকৰ হ'বলৈ ধৰিলে।

দময়ন্তীৰ মনটো যমকাল কৰি ৰাখিবলৈ ইন্দুৱে অময়া আৰু কাগুহঁতে স্কুললৈ যাওঁতে আহোঁতে মাকক খা-খবৰ লৈ যোৱা, কাবত বহি মাকৰ সত্বে কথা-বতৰা পতা, আদিৰ মাজেৰে দময়ন্তীক আনন্দত ৰাখিবলৈ চেষ্টা চলাই থাকিল যদিও ইন্দুৱেও গম পাইছিল সময় হয়তো শেষ হৈ আহিছে। এদিন ৰাতিপুৱা গাখীৰ এৰাটি খুৱাবলৈ আহি দেখিলে দময়ন্তীয়ে ডাঙৰকৈ চকুদুটা মেলি কিবা যেন বিচাৰিছে। দুটাকৈ মৃত্যু চকুৰ আগতে প্ৰত্যক্ষ কৰা ইন্দুৰ বুজিবলৈ বাকী নাথাকিল। তাইৰ চিঞৰত জীৱকান্ত দৌৰি পালেহি। জীৱকান্ত কাবলৈ অহাৰ লগে লগে সন্নিহিত পোৱাৰ দৰে দময়ন্তীয়ে ডেওঁৰ হাতখনত ধাপ মাৰি ধৰিলে। ইন্দুৰ কান্দোনত কাকু অময়াহঁজো দৌৰি আহিল। দময়ন্তীয়ে চকু খুৱাই সকলোকে চালে, ইন্দুকো যেন কিবা এটা ক'বলৈ চেষ্টা কৰিলে। হঠাতে জীৱকান্তক খামুচি ধৰা হাতখন সুলকি পৰিল। সৰু ল'ৰাৰ দৰে জীৱকান্তই আঁঠুকাটি বহি হেৰুৱাই কান্দিবলৈ ল'লে।

মৃতকৰ খবৰ কৰিবলৈ অহা মিতিৰ ফুটুমৰ সোধপোছ, ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাৰ সতে জীৱকান্তৰ হৰিষৰ যোগাৰ কৰা, আন্ধৰ বাবে বন্ধৰ ভদাৰকীৰপৰা সকলো কাম ইন্দুৱে এনেদৰে যত্নৰ দৰে কৰি গ'ল যে, দময়ন্তীৰ পৰিয়াল আৰু শুভাকাংক্ষী সকলোৱে আচৰিত মানিলে। মাক হেৰুওৱা ল'ৰা-ছোৱালীদুইও ইন্দুৰ আঁচলতে ধৰি মাকৰ দুখ পাভলাবলৈ চেষ্টা কৰিলে।

দময়ন্তী ঢুকুয়াৰ পিছৰেপৰা শ্রদ্ধা ভোজৰ ফলফলৰ ভিতৰত ইন্দুৱে নিজৰ বিষয়ে একো কথাই ভবাৰ অবসৰ পোৱা নাছিল। কিন্তু লাহে লাহে আলহী দুলাহিবোৰ গ'লগৈ, আনকি ইন্দুৰ মাকো এসপ্তাহমান থকাৰ পিছতে সিৰীয়েকৰ অসুখৰ গহিনা লৈ বাৰলৈ ওলাল। তেতিয়াহে ইন্দুৰ গা চেৰালে, এটা অদ্ভুত ভৱ আৰু অনিশ্চয়তাই তাইৰ বুকুত হেঁচা মাৰি ধৰিলে। ইমানদিনে দময়ন্তীৰ আশ্ৰয়ত ইন্দুৱে নিজৰ আৰু ছোৱালীজনীৰ নিৰাপত্তাৰ কথা কেতিয়াও ভবাৰ প্ৰয়োজন হোৱা নাছিল। কিন্তু দময়ন্তীহীন বকলা জীৱকান্তৰ সংসাৰত তাই কি সম্পৰ্কৰ দোহাই দি থাকিব সেই চিন্তাই তাইৰ ভিতৰখন উঠে কুটাৰ দৰে কুটিবলৈ ধৰিলে। স্বামীগৃহ আৰু পিতৃগৃহৰ দুৰাৰত্বে কেতিয়াবাই তাইৰ বাবে বন্ধ হৈ গৈছে। ইয়াত কাৰ বিষয়ে কোনেও তাইক একো কোৱা নাই ঠিকেই কিন্তু কিছুদিনৰ পিছত তাইৰ সম্পৰ্ক লৈ কোনোবাই আঙুলি টোৱাৰ। কিন্তু মনে মনে সেইবোৰ চিন্তাই ইন্দুক যিমান বিতৰ্ত কৰিলেও মাতৃহীন সন্তান দুটাৰ কক্ষৰ মুখ, পত্নীহীন জীৱকান্তৰ উদাস চেহেৰা আৰু দময়ন্তীয়ে তাইলৈ এৰি থোৱা ঘৰখনৰ দাৱিৰাই তাইক এতল অশুশ্য শিকলিৰে মেৰাই ৰাখিলে। এদিন দুদিনকৈ দিনবোৰ পাৰ হৈ ছয়হীয়া শৰাধ পাৰ হ'ল। ল'ৰা-ছোৱালী দুটাই মাকৰ অবৰ্তমানভো হাঁহি মাটি খুন্দালৈ বোৱা, খেল-খেয়ালি আদি কৰিবলৈ ল'লে। জীৱকান্তবো উদাস মুখত হাঁহি বিৰিঙিল। ঘৰখনৰ প্ৰতি ইন্দুৰ অক্লান্ত সেৱা দেখি জীৱকান্ত অৰাক হ'ল। তেওঁৰ ভাব হ'ল দময়ন্তীৰ দেহটো গ'ল কিন্তু আত্মাটো ইন্দুতে বৈ গ'ল। বহুৰকীয়া বোৱাৰ পিছত দুই এক বন্ধুহীনৰ লোকেও ক'লে বোলে ঘৰতে ইমান কপহী গুৰী তিৰোতা এজনী থাকোঁতে বকলা ভাত ৰাই থকাৰ যুক্তি আছেনে? জুইৰ কাষত মিট থাকিলে উতলাদি জীৱকান্তৰ মন গলিবলৈ লৈছিলেই। এনেবোৰ কথাই তেওঁৰ মনতো ইন্দুক আপোন কবি লোৱাৰ কামনা জাগি উঠিল। ইন্দুৰ মনতো বুজিবলৈ কেতিয়াবা তামোলখন লওঁতে হাতখন লগাকৈ নিয়া, খেয়ালীৰ চলেৰে ইন্দুৱে ওপৰকৈ 'সকলনী' বুলি মতা, প্ৰয়োজনে অপ্ৰয়োজনে কিবা এটা বিচাৰি ইন্দুৰ কাষ চপা আদিৰ মাত্ৰা বিষানে বাঢ়িল সিয়ানে ইন্দুৰ মনৰ সংকোচো বাঢ়িল। তাইৰ বুকুতো যে দিনে বাতি দেখি থকা মৰমিৱাল পুৰুষজনৰ ছবিটোৱে সমগ্ৰ হৃদয়খন জ্বলি বহিছিল সেৱা তাই নুবুজাকৈ নাছিল। কিন্তু আহিবৰ সময়ত দময়ন্তীক মি অহা কথাবোৰে জীৱকান্ত আৰু তাইৰ মাজত এখন প্ৰাচীৰৰ সৃষ্টি কৰিছিল। পত্নীৰ বিশ্বাসত তাইক সংসাৰত আশ্ৰয় দিয়া দময়ন্তীক তাই বিশ্বাসঘাটকতা কৰাটো উচিত হ'বনে?

কিবা এটা বাজহুৱা কামত ওলাই যোৱা জীৱকান্তক ভাত খাবলৈ বৰি থকা ইন্দুমতীৰ চকু দুটা লাগি আহিছিল। অসম্ভাৱেই অৰ্থনিয়ে ভাত ৰাই ওলে। সিনটো কামত ভাগৰি পৰা ইন্দুৱে বিছনাত বৰি থাকোঁতেই সৈপনিত কাটি হৈ পৰি থকা জীৱকান্তই আহি দেখা পালে। জীৱকান্তৰ বুকুত কেন এসপৰ ঘৰুৱা উঠিল উঠিল। কপালত হাতখন নিৱাৰ

লগে লগে সাৰ পাই উঠা ইন্দুক সাৰট মাৰি ধৰি ধৰি চুমাৰে ওপচাই দিলে। ইন্দুৱে প্ৰথমতে জীৱকান্তৰ বুকুত নিজকে এৰি দিছিল যদিও কন্ডেক পিছতে দময়ন্তীলৈ মনত পৰি এক প্ৰচণ্ড ঠেলাৰে অপ্ৰস্তুত জীৱকান্তক আঁতৰাই কান্দি উঠিল, ‘মোক অভাগী আৰু আশ্ৰিতা বুলি এনেদৰে অপমান কৰিবলৈ আপোনাৰ লাজ নালাগিলনে?’

জীৱকান্তৰ একো অসৎ উদ্দেশ্য নাছিল। ইন্দুৰ প্ৰতি তাৰ বুকুৰ মাজত জীপ লৈ উঠা ভাবটো এই আপাহতে প্ৰকাশ কৰি তাইৰো মনটো জনাব প্ৰয়াস কৰিছিল। কিন্তু ইন্দুৰ হটা ব্যৱহাৰত তাৰ পৌৰুষত্বত আঘাত লগাত সিয়ো খং খাই উঠিল — ‘তই ঠিকেই কৈছ ইন্দু। তই যথার্থতে অভাগীয়েই। মোক সকলোৱে নতুন সংসাৰ কৰিবলৈ কৈয়েই আছে। ভাবিছিলো কেও কিছু নোহোৱা তোকে চপাই ল'লে তোৰো আশ্ৰয় হ'ব আৰু ল'ৰা-ছোৱালী কেইটাৰে ময়ো সুখত থাকিম। পিছে নাই তই বাপীৰ নহয় বান্দীৰ হে উপযুক্ত। ঠিক আছে, দেখিবি সোনকালেই তোতকৈ ৰূপহী আৰু ভাল ঘৰৰ ছোৱালী বিয়া কৰাই আনিম, আৰু তই বান্দীৰ জীৱন কটাবি।’ কথাখিনি প্ৰায় চিঞৰিয়ে কৈ জীৱকান্তই দুপদুপকৈ ওলাই গৈ নিজৰ কোঠালীত সোমাই ধমকৈ দুবাৰ মাৰি বিছনাত পৰিল।

বজ্জপাত পৰা মানুহৰ নিচিনাকৈ ইন্দু তাতেই বহুতপৰ নিথৰ হৈ বহি ব'ল। কি কৰিলে তাই। সেই দুপৰীয়াই দুগৰাহ ভাত খাই ওলাই যোৱা ডেকা মানুহটোৱে ওৰে নিশা পেটৰ ভোকত কলমলাই থাকিব। হাতত গামো মাশিক হেৰুৱালে আজি তাই। জীৱনৰ জেনাকী বাট দেখুৱাবলৈ অহা মানুহজনক অপমান কৰি নিজৰ জীৱনলৈ এন্ধাৰ মাতি অনা তাই সঁচাকৈয়ে হতভাগিনী। অজপ্ৰথাৰে চকুলোৰ বানে ইন্দুৰ দুগাল তিৰললৈ ধৰিলে। এবাৰ ভাবিলে জীৱকান্তক ওচৰলৈ গৈ কমা খুজি আহিব। কিন্তু তালৈকো সাহে নুফুলালে। নিকপায় কান্দোনত ভাঙি পৰা ইন্দুয়ে এটা সময়ত ঢলংপলংকৈ উঠি গৈ বিছনাত পৰিলগৈ।

কেবাদিনো তেনেকৈয়ে পাৰ হ'ল। জীৱকান্তৰ মুখখন গোমোঠা হৈ থাকিল। মাতবোৰল কৰিবলৈও এৰিলে। ইন্দুৱে সজাই দিয়া চাহ জলপান খালে ঠিকেই কিন্তু তাইৰ মুখলৈও নোচোৱা হ'লত নিজকে স্বৰ্গখনত এক অবাঞ্ছিতৰ মূৰে অনুভৱ হবলৈ ধৰিলে। নিজৰ ভাগ্যকে দুৰি চকুপানী টোকাৰ বাহিৰে কৰিবলৈকো একো নাথাকিল। ছোৱালীজনী থৈ তাই এতিয়া ক'লৈ যাব?

ইন্দুয়ে মন কৰিলে আজিকালি প্ৰায়ে অচিনাকি মানুহৰ সন্মিলন হৈছে স্বৰ্গখনত। তেনে মানুহ আহিলেই ৰন কৰা ল'ৰা মাশিকৰ হুঁচুৰাই জীৱকান্তই ইন্দুক চাহ জলপানৰ কৰ্মাচ দি পঠায়। আজিকালি জীৱকান্ত আগৰদৰে জখলা হৈ নাথাকে। জলপানে ৰূপোৰ-কানি পিন্ধি ওলায়। আলহীৰ সতে আগ্ৰহ কৰিয়ে কথা-বতৰা পাতে। কথাবোৰ ব্যৱসায় সম্পৰ্কীয় নহয়, বিয়া-বাৰ সম্পৰ্কীয় সেৱা ইন্দুই বুজে। তাইৰ বুকুখন মোচোকা খাই

উঠে। হঠাতে এদিন জীৱকান্তৰ সম্পৰ্কীয়, খুবীয়েক এগৰাকীয়ে দুগৰাকী মানুহ লৈ আহিল। খুবীয়েক গৰাকী আগেয়েও কেতিয়াবা আহে কিন্তু বৰ চকুচৰহা আৰু চোকা মুখৰ বাবে দময়ন্তীয়েও তেওঁক এবাৰি চলিছিল। আহিয়েই তেওঁ ‘বোপাই জীৱ ও’ বুলি বাগ টানি আলহী দুগৰাকী বহুৱাই নিজেও খেপেচ কৈ বহি ল’লে। ইন্দুৱে অমিয়াহঁতে শুলৰপৰা আহি ভাত খোৱা কাহী-বাটি অটাই আহিল। খুবীয়েকে উঠি গৈ ইন্দুক ধৰিলেগৈ ‘এ ইন্দু এইবোৰ এৰ, আলহী আহিছে দেখিছ নহয়, ভালদৰে চাহ-জলপান দিহা কৰ সোনকালে।’ ইতিমধ্যে চ’ৰাখবত ইন্দুৱে জীৱকান্তৰ মাতো শুনিছিল। বহুমটো জীৱকান্তৰে হ’ব বুলি তাইৰ বুকখন যেন একুৰা জুয়ে দহি গ’ল এনে লাগিল। একো নামাতি ইন্দুৱে তিনিটা বাটিত জলপান সজাই দিলে। ইন্দুক দেখুৱাই আকাৰে-ইংগিতে কোন বুলি সোধা মানুহ এগৰাকীৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত খুবীয়েকে ইন্দুৱে শুনাকৈয়ে ডাঙৰ কৈ ‘কোনো হ’ব— বোৱাৰীয়ে কেওঁ কিছু নোহোৱা কুটিল অনা লুইজাৱি। গিছে চিন্তাৰ কাৰণ নাই, আমাৰ পাহিটি আহিলেই’ বুলি হাতেৰে পাক মাৰি উজালি পেলাৱাৰ ভাও দেখুৱাই কুটিল হাঁহি মৰা দৃশ্যটো তামোল মিৰলৈ অহা ইন্দুৰ চকুত নপৰাকৈ নাথাকিল। ইতিমধ্যে খুবীয়েকে কাকু আৰু অমিয়াকো মাতি আনি চিনাকি কৰি দি ক’লে— ‘এইহেন সোণৰ পুতলা দুটা এৰি মাকজনী গুচি গ’ল দেখি। তহঁতে চিন্তা নকৰিবহঁক। তহঁতৰ দুখ শুচাবলৈ মাৰৰ দৰে এজনী নতুন মা আনি দিয় নহয়।’ অমিয়া ক্লাছ চেভেনত পঢ়ে, তদুপৰি মাউৰী হোৱাৰে পৰা বহুত কথা বুজাও হৈছে। গাৰপৰা খুবী আইতাকৰ হাতখন এচাৰ মাৰি পেলাই চিঞৰিয়ে ক’লে— ‘কোনে কৈছে আমাক নতুন মা লাগে বুলি? আমাক মৰম কৰিবলৈ ইন্দুমাহী আছে নহয়’— বুলি উচাং মাৰি গুচি যোৱা অমিয়াৰ কথাখিনি সোমাই অহা জীৱকান্তৰ বুকুত যেন খুন্দা এটা মাৰি গ’ল। মুখখন ওন্দোলাই জীৱকান্তক মাত দি খুবীয়েক আলহীৰে সতে ওলাই গ’ল। পাহিটি বোলা জনী খুবীয়েকৰ ভায়েকৰ ছোৱালী। কামে কাজে এলাইবান্দু আৰু মুখচোকাৰ জহতে ছোৱালীজনী ঘৰতে থুপৰী হৈ আছে। তাইকে খুবীয়েকে জীৱকান্তৰ ভিত্তিত ওলোমাবলৈ বিচৰাত পেটে পেটে খণ্ডো উঠিছে তেওঁৰ। তাতে কি দৰকাৰ আছিল অমিয়াহঁতক এইবোৰ কথা জানিবলৈ দিয়াৰ? ভাগ্যই বেৱা নহ’লেনো ভববয়সতে দময়ন্তীয়ে এৰি যাব লাগেনে? যি হ’ল হ’ল সুখত থাকোঁতে জুলে কিলালে তেওঁক নতুন এখন সংসাৰ কৰাৰ আঁচনি ভৰিবলৈ। গোটেইখিনি খং ইন্দুৰ ওপৰতে পৰিল জীৱকান্তৰ। দময়ন্তী যোৱাৰ এই বছৰকে ঘৰৰ গৃহীণৰ জুৱিকান্ত থাকি জীৱকান্তৰ বুকুৰ মাজলৈ এটা নতুন সপোন জগাই তুলিছিল মানুহজনীয়ে। কিন্তু সতী সাধৰীৰ ভাও দেখুৱাই অপমান কৰিবলৈ বাকী নাশাখিলে সিনিয়া। শুল বুজিছিল জীৱকান্তই। ভেজ মঙহৰ মানুহ নহয়, ইন্দু যেন এক নিৰুপ পাবান প্ৰতিভা।

মানুহকেইগৰাকী ওলাই যোৱাৰ পিছত হয়নিয়াহ এটা কাটি জীৱকান্তৰ বাটিটো ঢাকি থৈ কাহী-বাটিবোৰ চপাই নিলে ইন্দুয়ে। এটা যন্ত্ৰৰ দৰেই নিত্য নৈমিত্তিক কামবোৰ কৰি গ'ল যদিও একো কামতে মন নবহিল। এইখন ঘৰলৈ দময়ন্তী বাইদেউৰ ঠাই ল'বলৈ কোনোবা এগৰাকী আহিব। তেওঁ অহাৰ পিছত এইখন ঘৰৰ মাটিত গজা তাইৰ অস্তিত্বৰ শিপাডাল হয়তো উঘালি পেলোৱা হ'ব। নিথৰা প্ৰাণীৰ দৰে তাই আৰু তাইৰ ছোৱালীজনী উটি যাব এক অনিশ্চিত ভৱিষ্যতৰ গৰ্ভত। আৰু অমিয়া আৰু কাকু? সিহঁতক বাক বুকুৰ আঁচলত সামৰি ল'ব পৰা মন এটা থাকিবনে মানুহজনীৰ? অমিয়াই কিয় ক'লে তেনেদৰে? নতুন মাক নিবিচাৰে সিহঁতে — ইন্দু মাহীয়েই হ'ব। সিহঁতে বাক বুজিছে নেকি যে সিহঁতৰ ভৱিষ্যতো অন্ধকাৰত পোত খাই যাব? দময়ন্তীক দিয়া এঘাৰ কথা ৰাখিবলৈ গৈ তাই বাক নিজৰ আৰু তিনিটা প্ৰাণীৰ ভৰবাক বিপদাপন্ন কৰিছে নেকি? আৰু এজনেও ভৰবা কৰিব খুজিছিল তাইক। কিন্তু এক অনর্থক অহমিকাত সেই মৰমো দলিয়াই দিয়াৰ যুক্তি ক'ত বিচাৰি পালে তাই?

অত-ত'ত থিয় হৈ বহি কথাবোৰ ভাবি ভাবি ইন্দুৰ মূৰটো আচম্বাই কৰাৰ দৰে লাগিল। ঘড়ীত আঠোটা বজাৰ সঁটাভহে চক খাই ভাতৰ চকত জ্বাল দিলে। কণী আলুবে দম এখন ৰাক্ষী লৱালৰিকৈ ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাক খাবলৈ মাতিলে। অমিয়াহঁতৰ মুখ কেইখন গোমোঠা লাগি আছে। সিহঁতে ভালপোৱা তৰকাৰীখনো চুলেহে, ভালদৰে নাখাই বিছনাত উঠিলগৈ। ইন্দুয়ে বুজিলে কিন্তু একো নুসুখিলে। অখনিৰ কথাবোৰে চাগে সিহঁতৰ কুমলীয়া মনবোৰো ভাৰাক্ৰান্ত কৰি তুলিছে।

জীৱকান্তৰ বাবে ভাত বাঢ়িবলৈ সাজু কৰোতেই মাণিকে আহি থকৰ দিলে জীৱকান্তই ভাত নাখায়। ইন্দুক খাই-বৈ শুবলৈ কৈছে। কথাখিনি শুনি ইন্দু ভক্তক মাৰি ব'ল। ডেকা মানুহটোৱে বাতিটো লম্বোণে ব'ব। তাইনো কি সুখেৰে ভাতৰ গৰাহ মুখলৈ তুলিব?

পাকঘৰ সামৰি ভৰি-হাত ভালদৰে ধুই ইন্দুয়ে পাকঘৰৰ গাভেৰালগি থকা খাপনাখনৰ সন্মুখত আঠকাটি সেৱা কৰিলে। এফালে বেৰত দময়ন্তীৰ কটোখনো আঁৰি থোৱা আছিল। সেইফালে চাই ইন্দুয়ে দময়ন্তীৰ চকুলৈ চাই ক'লে— 'বাইদেউ তোমাক দিয়া বাক্য তোমাৰ জীৱনকালত কেতিয়া উলটুৱা কৰা নাই। কিন্তু তুমি শূন্য কৰি ওচি যোৱা তোমাৰ মৰমৰ খবৰ আৰু নিজকো বন্ধ কৰাৰ বাবে নিৰুপায় হৈ আজি সেই প্ৰতিক্ৰান্তি বন্ধ কৰিব নোৱাৰাৰ বাবে কমা কৰি দিছা। দুচকু উপজিৰা পানীৰে ইন্দুৰ এনে লাগিল যেন দময়ন্তীৰ চকুত এটি প্ৰশ্নৰব আভাস দিছিল পৰিছে।

ধীৰ খোজেৰে ইন্দুৱে জীৱকান্তৰ কৰমৰ কলে আগবঢ়িল, দুখৰখন আধা খোল খাই আছে। ডিম লাইটৰ পোহৰত ইন্দুৱে দেখিলে জীৱকান্ত বেৰৰফালে মুখ দি শুই আছে। ইন্দুয়ে লাহেকৈ কপালত হাতখন থলে। বহুতো চিন্তাৰে ভৰা মন জীৱকান্তৰ চিলমিলকৈ

টোপনিৰ আবেশ এটা আহিছিলহে। অভাকৰীয়া এক নাৰীৰ স্পৰ্শত তেওঁৰ সমগ্ৰ শৰীৰ জিকাৰ খাই উঠিল। চকু মেলি অৰাক বিস্ময়ত তেওঁ ইন্দুৰ মুখলৈ চাই ব'ল। সপোন দেখা নাইটো? খপজপকৈ উঠি বহিল জীৱকান্ত। 'এই বাতি তুমি ইয়াত কিয়?' আপুনি ভাত নাখাওঁ বুলিলে। গাতো বেয়া নেকি সঁচাকৈয়ে? ইন্দুৱে তলমুৱা হৈ ক'লে। তাই কন্দা যেন লাগিল।

এটা তীব্ৰ অভিমান আৰু কোভত জীৱকান্তৰ বুকুখন টানটান হৈ উঠিল। 'মোৰখনৰ এটা খবৰ নোলোৱা মানুহে এই বাতি মোৰ দেহৰ খবৰ ল'বলৈ আহিব নালাগে। কোনোবাই দেখিলে বেয়া বুলিব। যোৱা শুই থকাগৈ।' 'দেখক কোনোবাই বোলক বেয়া' ইন্দু যেন হঠাতে দুঃসাহসী হৈ উঠিল। 'মই ক'লৈ বাহ? আজি অ'ত বহুবে এইখন ঘৰকে আপোন বুলি সাৱটি ধৰি আছে। বাইদেউ যাওঁতেও এই ঘৰ মোকে চমজাই থৈ যোৱা বাবেই এইখন ঘৰক, অমিয়াহঁতক আৰু আপোনাক মোৰ মন আৰু দেহাৰে সন্তৰণৰ সকলো ধৰণে যত্নৰ ক্ৰটি কৰা নাই। আপোনাৰ বুকুৰ মাজত জাগি থকা হৃদয়বোৰ মই অসুস্তৰ নকৰাকৈ থকা নাই। মোৰ বুকুৰ মাজতো মোৰ হেৰুৱা মানুহজনৰ ঠাইত যে আপোনাৰ ছবিখন বহি গৈছে মই কেনেকৈ বুজাম? কিন্তু ইমানবোৰ কথা কৈ ইন্দুৱে যেন ফেলিছিল। মই বাইদেউক কথা দিছিলো আপোনালোক দুয়োৰো মাজত মই কেতিয়াও অন্তৰায় নহওঁ। সেইবাবেই... কান্দোনত ভাঙি পৰিব খোজা ইন্দু দুটা শক্তিশালী বাহৰ আকৰ্ষণত জীৱকান্তৰ বুকুৰ মাজত সোমাই পৰিল। সিহঁত মুহূৰ্ত্ততে পাৰ ভাঙি যোৱা আবেগৰ জোৰাবত দুটা উপবাসী শৰীৰ পৰস্পৰৰ সান্নিধ্যত যেন উন্মাদ হৈ উঠিল। □

শৰণয্যা

পণ্ডিত, বোলো অ' পণ্ডিত ঘৰত আছানে ?

জলকীয়া পুলিৰ ওৰিকেইটা খন্তিৰে খুচৰি দিয়াৰপৰা পণ্ডিতে কাণ পাতিলে।
অজ্ঞানিতে তেওঁৰ কপালৰ শিৰ কেইডাল থুপ খাই গ'ল।

‘বোলো ঘৰত কোনোবা আছনে নাই। হেৰা পণ্ডিত।’

সেয়া যদুনাথ মহাজনৰ মাত। যাবলৈ উঠি পণ্ডিত ধমকি ব'ল। ৰাতি পুৱাইছে
মাথোন। জেঠমহীয়া দীঘল দিন এটা আগত লৈ যদুনাথ মহাজনৰ কথা কেইটা আক
বিৰক্তিভ কোচ খাই থকা মুখখন চাবৰ ইচ্ছা নগ'ল পণ্ডিতৰ। মহাজনে যি ক'ব সেয়া
পণ্ডিতৰ অজ্ঞাত নহয়।

হাত বাউল দি অলপ আঁতৰতে দাঁত ঘঁহি থকা তৃতীয় শ্ৰেণীত পঢ়া কণবাপুক
মাতিলে। সি কাৰ পালত একপ্ৰকাৰ ফুচফুচাই কনবাপুক ক'লে— ‘মহাজনক মই নাই
বুলি ক'গৈচোন।’

ল'ৰাটো আচৰিত হৈ বাপেকৰ মুখলৈ চাই থাকিল। ‘কি চাইছ নেযাৰ কিয়’ —
পণ্ডিতে তাক ঠেলি দিলে হাতেৰে।

‘আপুনি দেখোন আছেই দেউতা। আপুনিযে দেখোন কৈছিল মিছা কথা—।’

‘ক'বলৈ হাক দিছিলো নহয়’— টিঙিচ কৰে খংটো উঠি আহিল পণ্ডিতৰ ‘কটা ধৰ্ম
যুথিষ্ঠিৰটো ওলাইছে— যা বুলিছে যা।’

সেমেলা সেমেনি কৰি ল'ৰাটো বাহিৰলৈ ওলাই গ'ল।

পণ্ডিতে কাণ দুখন সজাগ কৰি ব'ল। কি বা কয় মহাজনে।

‘হো। এই পুৰাতে ক'লৈ মাণিক বুটলিবলৈ গৈছে হো?’ নে মিছা কৈছ— টকা
আনিবৰ সময়ত সুবসুৰ কৰি আনিলেগৈ, এতিয়া দিয়াৰ নামেই নাই, খুজিবলৈ আহিলেও
আকৌ মানুহ কেনিবা নোহোৱা হয়।’

মহাজনে চিঞৰি চিঞৰি কোৱা কথা কেইবাব ঠহুৰ ঠহুৰকৈ পণ্ডিতৰ কণত সোমাল।
পণ্ডিতৰ কাণ দুখন গৰম গৰম লাগিল। এইখিনি কথা শুনাৰ নিহত ওচৰ-চুৰুৰীৰ আগত
দূৰতে থাকক, ল'ৰাটোৰ আগলৈ যাবলৈও ফেন পণ্ডিতৰ সংকোচ হ'ব।

মহাজন বোধকৰো ওলাই গ'ল। বাটৰপৰা বাকো এবাৰ চিঞৰি ঘৰৰ ফালে উদ্দেশ্য
কৰি ক'লে— ‘হেৰৌ পোৱালি, আহিলে বাপেকক কৰি, অমুক মহাজনৰ খাবিনি ভালে
ভালে ফেন পাবনি কৰে। নহ'লে কথা বেয়া হ'ব। বৰে-মাটিয়ে সোপাকে ক্লেপ দিয়াৰ
বাপেকে—’

শেষৰ কথাখিনি পণ্ডিতৰ কাণত ভালদৰে নোসোমাল।

খণ্ডিত হাতত লৈ বহুতৰপৰা স্থানুৰ দৰে বহি থাকিল যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিত। কল্যাণুৰ এটা সৰু জীৱনৰ আৰম্ভণিতে তেওঁ নিজ পিতৃ হৈ সজ্জনক মিত্ৰ কথা কোৱাৰ দীক্ষা দিছে— তাতোকৈ আৰু লাজৰ কথা কি হ'ব পাৰে? অকণমান ল'ৰাটোৰ চকু ফুটি উঠা সন্দেহ আৰু প্ৰশ্নসূচক দৃষ্টিটো যে পণ্ডিতৰ চকুত পৰা নাছিল এনে নহয়, পৰিছিল অথচ.... অথচ উপায় নাছিল। ঠিক উপায় নহয়, সাহস নাছিল। যিদিনাখনৰ পৰা যদুনাথ মহাজনৰ খজাত লাহে লাহে নিজকে নিঃশেষ কৰি দিবলগীয়া হৈছিল— সেই দিনাৰেপৰা যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিতৰ অন্তৰত থকা সৎ সাহসী মনটো আৰু মূৰ ওখ কৰি চলিবপৰা গৌৰৱৰ ফেন মূঢ়া হৈছিল।

অথচ এদিন যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিত এইখন গাঁৱৰ সকলোৰে আদৰ্শ হৈ নহয়— গাঁৱৰ প্ৰাণকেন্দ্ৰ আছিল, এই মাটিৰ যুধিষ্ঠিৰ কাকতি। নামটো জানো কোনো যুধিষ্ঠিৰ খেছিল। বোধকৰো বাপেকে নহ'লে মাকে। হয়তো সত্যৰ প্ৰতি ধৰ্ম আনুগত্যই তেওঁলোকক ল'ৰাটোৰ নাম যুধিষ্ঠিৰ খবলৈ সকায়াইছিল। কিন্তু কলিযুগৰ যুধিষ্ঠিৰ যে মিছলীয়া নহ'লে নচলে তাক জানো সেই সহজ-সৰল দম্পতীহালে বুজিব পাৰিছিল।

অৱশ্যে যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিতে সঁচাকৈয়ে সত্যক আদৰ কৰি আহিছে। আজিও ল'ৰাই মিত্ৰ কথা কোৱাৰ প্ৰমাণ পালে গিঠিত সৌকা চিঙিবলৈ কুণ্ঠিত নহয়। ক কলাখন শিকোৱেই পণ্ডিতে হাতৰ আখৰ লিখিবলৈ সৰ্বপ্ৰথম বাক্যটো লিখে—‘সদায় সত্য কথা ক'বা।’ ছাত্ৰবোৰক লিখোৱেই কান্ত নাথাকি হাতে-কামে ল'ৰাহঁতক সত্যবাদী হ'বলৈ শিকায় পণ্ডিতে। এই সত্যবাদিতাৰ বাবেই পণ্ডিতক সকলোৱে ভাল পাইছিল। দুই-এক বুঢ়ালোকে কৈছিল—‘এবা, যুধিষ্ঠিৰ নামটো কোনো গণকে গণিপিতিহে ধোৱা আছিল। সঁচাকৈয়ে নামে-কামে এক।’

এবা, এটা সময়ত সঁচাকৈয়ে যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিত গাঁৱখনৰ যেন প্ৰাণকেন্দ্ৰ আছিল। মেল-মিটিং সকলোতে পণ্ডিত নহ'লে নুশুৰাইছিল— ভাওনাখনত মূল ভাওটো নল লৈ বহিছে চাই ৰং নাপাইছিল। কিন্তু.....দীক্ষাকৈ ছত্ৰনিয়াহ এটা কাটি পণ্ডিতে ভাবিলে, কালৰ কি কুটিল গতি। আজি সেই যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিতে নিজৰ সজ্জনক মিত্ৰ কথা ক'বলৈ আগবঢ়াই লিছে।

এবা, কি দিনবোৰ কি হৈ গ'ল।

পণ্ডিতৰ সংসাৰ বাঢ়িল, বাঢ়িল লগতে জভাৱো। অকল পণ্ডিতৰে নহয়, গোটেই গাঁওখনৰে। দেশখনৰ গতিয়ে কিবা ওলট-পালট হৈ গ'ল। জাহান্নি মহাযুদ্ধৰ ধোৱাই গাঁৱৰ বান্ধু বিবাক্ত কৰিবপৰা নাছিল। অসহযোগ আন্দোলনৰ টোৱে কোমলগেণ্ড ভিতৰলৈ পৰিযুষ্টিৰ বিশেষ একো পৰিৱৰ্তন আন নাছিল— কাৰো মন বা শৰীৰত। এটা স্বাভাৱিক সহজ ছন্দৰে শীতলীপুৰ গাঁৱৰ জীৱনখাৰা প্ৰৱাহিত হৈ আহিল।

তাৰ পিছত স্বাধীনতা আহিল। এটা অনুষ্টিপীয়া আয়োজনেৰে পণ্ডিতেও শীতলীপুৰত স্বাধীনতা দিবস উদ্‌যাপন কৰিলে। হাতত ত্ৰিবঙ্গ পতাকা লৈ ল'ৰা-ছোৱালীহঁতক লৈ সমদল যাত্ৰা কৰিলে। ল'ৰা-বুঢ়া তিব্বোতাই দুৱাৰদলিত ওলাই পণ্ডিতলৈ চালে। এৰা, পণ্ডিত গাঁৱৰ গৌৰৱ। আবেলি মিটিং এখন পাতি পণ্ডিতে স্বাধীনতাৰ বিষয়ে ৰাইজক ক'লে। বছতে বুজিলে, বছতে নুবুজিলে। তথাপিও বুজা-নুবুজাৰ মাজেৰেই স্বাধীনতা আহিল শীতলীপুৰ গাঁৱলৈকো।

স্বাধীনতাৰ লগে লগে গাঁৱত আক দুটা নতুন বস্তুৰ অৰ্বিভাৱ হ'ল। এটা মথাউৰি আনটো টুপী পিন্ধা নেতা। পণ্ডিতৰ সহায় লৈ শীতলীপুৰত তেওঁলোকে ভোট প্ৰচাৰৰ কাম আৰম্ভ কৰিলে। কাৰোবাক ককা, কাৰোবাক মাহীদেউ বুলি মাতি পিৰাত বহি তামোল-চালি খাই মানুহক মোহিত কৰিলে। আচৰিত হৈ ৰাইজে ভাবিলে, এয়া জানো কম সৌভাগ্যৰ কথা। এৰা, নিজৰ চৰকাৰ বাবেই আজি দেশনেতাসকল ৰাইজৰ সমান স্তৰলৈ নামি আহিছে। নেতাসকলে সজা পাতি গাওঁ উন্নয়ন, সমাজ আৰু ৰাইজৰ মান উন্নয়ন আৰু কৃষি পদ্ধতিৰ আমূল সুকীয়া ব্যৱস্থা ইত্যাদি ৰাইজে কাহানিও নুশুনা নানা ধৰণৰ শব্দ সংযোজিত দীঘল দীঘল কল্পতা দিলে। তাৰ পিছত এদিন ভোটৰ দিন আহিল, ৰাইজে ভেওঁলোকৰ শিকনি মতে সকলোৰে এটা নিৰ্দিষ্ট ছপত সমৰ্থন জনাই ভোট দিলে।

দিন বাগৰিল।

কিবা এটা নতুন পৰিবৰ্তনৰ আশাত বৈ থকা ৰাইজে এদিন অনুভৱ কৰিলে সঁচাকৈয়ে জীৱনলৈ পৰিবৰ্তন আহিছে। গাঁৱৰ বুৰেদি বন্ধা মথাউৰিটো ঠিকাদাৰে কলগছ, বালি আৰু মাটিৰে সাজিলে। নতুনকৈ অহা ডেকা অভাৱচিনাৰে কাম চাই সন্তুষ্টি প্ৰকাশ কৰিলে। এসময়ত বাৰিষা আহিল আৰু মথাউৰি চিগি কাহানিও পানী নোহোৱা গাঁৱখন বানপানীয়ে বুৰাই পেলালে। ৰাইজে বাটত উটি-বুৰি ফুৰি ৰাজআলিত থিয় হৈ চৰকাৰে পঠিওৱা এমুঠি চাউলেৰে ভিকালক জীৱন-যাপন কৰাৰ সুযোগ আৰু অভিজ্ঞতা লাভ কৰিলে।

এসময়ত বান গ'ল। তাৰ পিছত বেমাৰ আহি ৰানপীড়িত ৰাইজক চেপি বাকী থকা বসকণো নিঃশেষ কৰি লৈ গ'ল। কথাতো কয় 'কাৰো সৰ্বনাশ কাৰো পুহমাৰ।' ৰাইজ যেতিয়া নিজৰ দুৰ্ভাগ্যৰ চিন্তাত জৰ্জৰিত তেতিয়া লক্ষ্মীদেৱীৰ অকুপন আশীৰ্বাদেৰে চহকী হৈ উঠিল গাঁৱৰ যদুনাথ মহাজন। প্ৰয়োজন হ'লে ৰাইজক সুত লৈ টকা ধাবলৈ দি সহায় কৰিলে যদুনাথে। আৰু এজন মানুহ আহিল। লেতেৰা গেঞ্জি আৰু চুৰিয়াৰে এদিন গাঁৱত বিৰাটমল নামৰ উত্তৰ প্ৰদেশৰ অধিবাসী এজনে সৰু দোকান এখন দিলে। লাহে লাহে সৰু দোকানৰ পৰা ৰূপ সলনি হৈ এখন ডাঙৰ গেলামাল আৰু মনোহৰী বস্ত্ৰ দোকান গঢ়ি উঠিল। ৰাইজে সন্তোষত এদিন আঁতৰত থকা বাপীবজাৰৰ পৰা বজাৰহাট

কবি অনাব পৰিবৰ্তে গাঁৱতে বন্ধুৰ যোগান পাই ভালেই পালে। তাতে মহাজনে দয়া কৰি উঠনা কৰাৰ ব্যৱস্থাও প্ৰচলন কৰিলে। অৱশ্যে উঠনাকৈ নিয়া বাকী পইচাৰ হিচাপ চক্ৰবৰ্ত্তি আকাৰে মহাজনৰ বহীত বাঢ়ি বাঢ়ি কাৰো কাৰো ঘৰ-মাটি মহাজনৰ হাতলৈ যোৱাটো সাধাৰণ ঘটনাত পৰিণত হ'ল। গাঁৱৰ এমুৰে যদুনাথ মহাজন আৰু আনকালে বিৰাটমলৰ দোকানৰ চেহেৰাও যিমানে সলনি হ'ব ধৰিলে ৰাইজৰো সিমানে বুকুৰ কামিহাড়বোৰ লেতেৰা ফটা বনিয়নবোৰেৰে ঢাকিব নোৱাৰা হৈ আহিল।

অৱশ্যে যুথিষ্ঠৰ পণ্ডিতৰ ভঁৰাল নাথাকিলেও আকালো বৰকৈ নাছিল। মাহেকৰ মূৰত পোৱা টকাৰেইটা ঘৰত ছমাহ জোৰা ধান, ইয়াৰে সাতোটি ল'ৰা-ছোৱালীৰে কোনোমতে দিনবোৰ পাৰ কৰি দিছিল স্বস্তিতে। পণ্ডিতনীও পাকৈত গৃহিণী, ল'ৰা-ছোৱালীৰ জেজ্ঞা মাৰি আজৰি সময়ত তাঁত-সূত বৈ কনি-কাপোৰৰ জাঁজ মাৰিব পাৰিছিল। সেয়ে মাহেকত কাচিৎ দুই এটকা উঠনা হ'লেও সিহঁত মাহত পণ্ডিতে লগে লগেই পৰিশোধ কৰি পেলাইছিল।

দিনবোৰ কোনোমতে বাগৰি গৈছিল। অৱশ্যে দিনে দিনে বাঢ়ি অহা বন্ধুৰ মূল্য বৃদ্ধিয়ে সাতোটি ল'ৰা-ছোৱালীৰে পণ্ডিতক বিপাক্ত পেলাইছিল।

পণ্ডিতৰ ডাঙৰজনী ছোৱালী সুশীলা। পাঠশালা পাছ কৰিলত মাকে আৰু তাহিক স্কুললৈ নপঠিয়ালে। পণ্ডিতৰ মন আছিল যদিও অকাটা যুক্তিৰে পণ্ডিতনীয়ে বুজালে, ছোৱালী মানুহ স্কুল-কলেজত পঢ়ি কি হাকিম-মুনচুফ হ'বগৈ? তাতোকৈ ঘৰতে থাকক, তাঁত-সূত শিকক, ঘৰৰ দুই-এখন কনবাৰী কৰিবলৈ শিকক তেতিয়াহে এঘৰলৈ উলিয়াই দিলে ঘৰ ধৰি খাব পাৰিব। গতিকে সুশীলাৰ আৰু স্কুললৈ যোৱা নহ'ল। তাতে টকা-পইচাৰো নাটনি। তলে তলে পণ্ডিতে ভাল ল'ৰা এটা পালে ছোৱালীজনী দিয়াৰ চেপ্টা এটাও চলাই থাকিল।

বাকী কেইটা ল'ৰা-ছোৱালীৰ ভিতৰত কন্বাপু তৃতীয় শ্ৰেণীত। বাকীকেইটা কোনোটে দ্বিতীয়, প্ৰথম এনেদৰে। সকলো ল'ৰাটো পণ্ডিতৰ বৰ মৰমৰ। দুবৈপৰা ভাগৰে-মুখৰে আহিও পণ্ডিতে তাক একোলা লৈহে জিৰায়। এঠাইলৈ গ'লেও তালৈ পণ্ডিতে কিবা নহয় কিবা এটা হাতৰ টিপত আনিবই। সিও বাপেক অহালৈকে দুৰাৰত ধৰি বৈ থাকে।

সিদিনা পণ্ডিত আহিবাটত সকলো ল'ৰাটোক নেদেখি মনটো জ্বং কৰি উঠিল। ভিতৰলৈ গৈ দেখিলে মূৰে-গায়ে কাপোৰ লৈ সি ওই আহে আৰু মূৰ নিতানত বহি মাকে বিচি আহে। দুদিনলৈ চকুকে নেমেলিলে। নিকপাৰ পণ্ডিতে ডাঙৰ আনিবলৈ বুলি যদুনাথ মহাজনকপৰা এশ টকা লৈ দুশ টকা পোৱা বুলি মিথি মিথি সুতীয়াকৈ টকা ধৰিলে আনিলে। কেবাদিনৰ ভয়ে-মানুহে টনাটনিত এসময়ত মানুহৰ জন্ম হ'ল। কৃষ্ণায়ে চকু মেলি চালে, ঘৰখনৰ মুখত এটা স্বস্তিৰ হাঁহি বিৰিঙি উঠিল।

অবশ্যে যমে ল'ৰা এৰি গ'ল সঁচা কিন্তু জীয়া যমৰ হাতত পৰি পণ্ডিতৰ লাটিঘাটিৰ সীমা নাথাকিল।

বিপদ অকলে নাহে। মাহেকত পোৱা দৰমহা কেইটাও অহাৰ সময়ৰ ঠিক নাই। কিন্তু এমাহ-দুমাহ কৈ তিনিমাহেও দৰমহা নাপাই পণ্ডিতে চকুৰে সবিয়েহ ফুল দেখিলে। বিৰাটমলৰ দোকানত থাকে পেনপেনীয়া হ'ল। যদুনাথ মহাজনেও টকা কেইটাৰ কাৰণে ভাগিদা দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। দৰমহা পালেই দিম বোলা কথাষাৰ কণ্ঠতে বিৰাটমলৰ মুখত ফুটি উঠা পুতৌৰ হাঁহিটোৱে পণ্ডিতৰ ওখ মূৰটো দাঙিৰ নোৱাৰাকৈ তলমূৰ কৰি দিলে।

গাঁৱলৈ সপ্তাহত দুদিন পোষ্টমেন আহে আজিকালি। আগে নাহিছিলেই। মাহৰ মূৰত পণ্ডিতৰ দৰমহা কেইটা আনিছিল, নহ'লে বাহিৰৰ লগত যোগাযোগ নাছিল বুলিলেই হয়। আজিকালি দুই-চাৰিটা ল'ৰা লিখা-পঢ়া শিকি বাহিৰলৈ গৈছে। সিহঁতে চিঠি-পত্ৰ দিয়ে, মাজে মাজে টকা-শিকাও পঠিয়ায় ঘৰলৈ। বিৰাটমলৰ দোকানলৈ প্ৰায়ে চিঠি আহেই। তথাপিও অভ্যস্ত চকু দুটাৰে পোষ্টমেন অহা দিন দুটাত বাহিৰলৈ চাই কটাই দিয়ে পণ্ডিতে। চাইকেলৰ সামান্য টিলিং শব্দটোত উচপ খাই উঠে। হয়তো— হয়তো এখন মণিঅৰ্দ্ৰাৰ, দুমাহ বা তিনিমাহৰ দৰমহা— উঃ কিমান যে অসুবিধা হৈছে সেই কথা জানো বোৰ্ডে অকণমানো বুজা নাই। তিনিমাহ, চাৰিমাহ দৰমহা নাপালে মানুহে কি খাই জীয়াই থাকিব? বতাহ? যত সব।' পণ্ডিতে মুখতে কিবাকিবি ভোৰভোৰাই থাকে।

‘মোৰ কিবা আছে নেকি?’

‘নাই’ — বাটৰ কাষত থিয় হৈ থকা পণ্ডিতৰ কাষেদিয়ে জো-জোৰাই চাইকেল চলাই পোষ্টমেনজন গুচি গ'ল। পণ্ডিতে অনুভৱ কৰিলে চাইকেলখন বাটোদি যোৱা নাই, গৈছে পণ্ডিতৰ বুকুৰ ওপৰেদি। আক সেই যন্ত্ৰণাত কলিজাৰ তেজবোৰ চিটিকি পৰিছে চাৰিওফালে।

‘চাওকচোন মোৰ মণিঅৰ্দ্ৰাৰখন আহিছে নেকি?’

‘আহিলেভো মই দিয়েই গ'লোহেঁতেন।' পণ্ডিতৰ উলৰ দৃষ্টিটোৰ আগেদি পোষ্টমেনজন আঁতৰি গ'ল।

এবা নাহিলেনো বেচেৰাই কি কৰিব।

আঙুলি মূৰত গনিলে পণ্ডিতে, এয়া চাৰিমাহ পাৰ হওঁ হওঁ। বহুত সময় একে ঠাইতে বৈ থাকিল যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিত। ক'লৈ যাব? মহাজনৰ ঘৰ-বিৰাটমলৰ দোকানৰ বাকী— ঘৰত ল'ৰা-ছোৱালীকেইটাৰ শুকান মুখ। এবা জ্বলবলবা ঘৰলৈ যাবলৈ ভয়েই লাগে পণ্ডিতৰ। ঘৰলৈ গ'লে যে, ইটো নাই, সিটো নাই। ইফালে বিৰাটমলে সিন্ধিা সকলোৰে আগত চিঞৰি শুনাই দিছে— বাকী নিদিলে একো বস্তুকে উঠনাকৈ নিদিব। আগতে কিনি থোৱা ধানকেইটা আছিল বুলি ইমান দিন চলিল। পৰহিৰণৰ ভাবো মুলা মৰিছে।

‘দেউতা।’ উচপ খাই পণ্ডিতে দেখিলে ভাবব সোঁতত উটি উটি তেওঁ ঘৰৰ দুৱাৰ মুখতে বৈ আছে। দুৱাৰমুখতে বৈ আছে তেওঁৰ আদৰৰ কৃষ্ণই। নৰিয়াৰপৰা উঠা ল’ৰাটোৰ চকু-মুখত দুৰ্বলতাৰ ছাপ সুস্পষ্ট।

‘দেউতা, মোলৈ কিবা আনিছ?’

‘একো অনা নাই অ’ সোধ—’

‘ইঃ সদায় সদায় একো নাই। মোক কিবা এটা দে।’ সি আকোৰগোজ।

‘যা ইয়াৰপৰা, ভাত খাই পেট ভৰা নাই। যা’

অবাক হৈ বাপেকৰ মুখলৈ খন্তেক চাই ল’ৰাটো কেঁকুৰি কেঁকুৰি আঁতৰি গ’ল। পণ্ডিতে মন কৰিলে কেবাজোৰো আগ্ৰহী চকু চাং কৰে আঁতৰি পৰিল। বেঞ্চখনতে বহি পৰিল পণ্ডিত।

‘দুটামান বাদাম নতুবা দুটামান লুন্ধন’ অসহায় ৰেমনাটোৱে কলিআটো মোহাবি আনিছে। চকুৰ কোণ দুটা খুতিৰ আগটোৱে মোহাবি ৰেংগালে পণ্ডিতে। দহটা পইচা হ’লেই হয়। কিন্তু কৃষ্ণয়ে কেনেকৈ আনিব আজি কিমান দিনৰপৰা দহোটা পইচাও তেওঁৰ পকেটত নাই। বিড়ি এটা খাবলৈও পণ্ডিতে দুমাহমানৰপৰা এৰি দিছে।

ছোৱালীজনীয়ে নিঃশব্দে আহি এঘটি পানী আৰু গামোচা এখন কাষতে থৈ গ’ল। চৈধ্য বছৰীয়া গাভৰু ছোৱালীজনীৰ মুখখন লেবেলি শুকোৱা ফুল পাহৰ দৰে শুকান। তেলৰ অভাৱত চুলিকোচা ৰঙা পৰি গৈছে। গাভৰু লোৱা চানৰখনো কিটকি ফটা।

উঠি যাবৰ মন নগ’ল পণ্ডিতৰ।

এবাটি ফিল্ম চাহ লৈ পণ্ডিতনী সোমাই আছিল। চহৰটি দি কাকত থৈ থিয় দি থাকিল। হয়তো কিবা এটা ক’ব। কি বাক— কিবা নাই হয়তো। অভাৱ-অভিযোগৰ বাহিৰে আজি ভালৈ দিন পণ্ডিতে আন একোৱেই শুনা নাই।

‘পইচা পালে?’

পণ্ডিতে মূৰ জোকাবিলে নেতিবাচকভাৱে।

‘কি কৰিব ঘৰত চাউলৰ খুদ-কণ এটাও নাই।’

‘কি কৰো। কোৱা।’ পণ্ডিতে অসহায়ভাৱে মূৰ জোকাবিলে— ‘মহাভাৱে উঠোনটি আৰু নিদিও বুলিছে।’

‘আজি চাৰিমাহে দৰমহা নোপোৱাৰ কাৰণ কি। এনেকুৱা চাকৰি কৰাতকৈ নাৰাই মৰাও ভাল। পণ্ডিতনীৰ মাতত উকতা। ‘এবি সিয়ক চাকৰি, ল’ৰা-ছোৱালী লৰোণে বাৰি চাকৰিৰ কথা নক’ব আৰু।

‘মই চাকৰি এৰিলেও কাৰো লোকজন নহয় কৰ্মস্থলৰ দোক।’ পণ্ডিতে ক’ব খুজিছিল মই এবি দিলে চাকৰি কৰা মানুহ আজিকালি ঢেৰ ওলাব। মই এৰিলেও নতুন মানুহ এতিয়াই ওলাব— কিন্তু নক’লে। কথা বঢ়াই লাভ নাই।

কিবা এটা ভোৰভোৰাই পণ্ডিতনী ভিতৰ সোমালগৈ।

অলপ পিছতে পণ্ডিতনী ঘূৰি আহিল। হাতখন আগবঢ়াই দি ক'লে, এইটো লৈ যাওক বন্ধকত দি কিবা এটা কৰি চাউল দুটামান আনকগৈ। পণ্ডিতনীৰ মাতত যথেষ্ট সেমেকা।

হাতত সাপ এডাল পৰাৰ দৰে উচপ খাই উঠিল পণ্ডিত। এইডাল দেখোন জোনবিৰিডাল।

‘কিন্তু এইডাল।’

‘চাওঁক পুৰাৰেপৰা সিহঁতৰ পেটলৈ একোকে যোৱা নাই। বাছাইতৰ শুকান মুখবোৰ কিমান চাম। একো নহয় দিন ভাল হ'লে কেতিয়াবা মোকোলাই আনিম।’ লৰালৰিকৈ পণ্ডিতনী ভিতৰ সোমলগৈ। হয়তো ওলাই আহিব ধৰা চকুপানীখিনি গিৰীয়েকৰপৰা লুকুৱাবলৈকে।

লাহে লাহে পণ্ডিত ঘৰৰ বাজ ওলাল।

থৰক-থৰক খোজৰে বিৰাটমলৰ দোকানলৈকে খোজ দিলে পণ্ডিতে। আকৌ এবাৰ জেপখন খেপিয়াই চালে। অনুভৱ হ'ল এইডাল এডাল যেন সাপহে, জোনবিৰি নহয়। আক এই সাপডালে ডিঙিত মেৰিয়াই ধৰি নিশ্বাসৰ গতি বোধ কৰি দিব পাৰে।

কিবা এটা ভয় ভয় লাগিল পণ্ডিতৰ।

এৰা প্ৰায় পোন্ধৰ বছৰেই হ'ল পণ্ডিতৰ বিয়াৰ। সেইদিনা ন-কইনা সাজি বংমতীয়ে এইধাৰ জোনবিৰিৰেই কপৰ জেউতী চৰাইছিল। বডা পোৱাল মগিৰে গঁথা বাখৰপতোৱা জোনবিৰিধাৰৰ বঙচুৰা চিকমিকনিয়ে তেজগোৰা বংমতীৰ মুখখন সেন্দূৰবুলীয়া কৰি তুলিছিল।

তাৰ পিছত এদন বৰ ঝড়েৰে বাকচত ভৰাই বংমতীয়ে সেইডাল থৈ দিছিল—
অলৈ-তলৈ যাওঁতে পিচ্ছিবলৈ বুলি।

সৌ সিদিনাখন সুশীলাৰ তোলনী বিয়াৰ সাদিনৰ দিনা ভাইক এইধাৰকে পিচ্ছাই আয়তীৰ মাজত বহাই থওঁতে দেখি পণ্ডিতৰ বুকুখন এটা অবুজ আনন্দ আক মৰমেৰে ভৰি পৰিছিল।

আক আজি এইধাৰকে এটা বিদেশী ব্যৱসায়ীৰ হাতত পণ্ডিতে তুলি দিবলৈ আহিছে এমুঠি চাউলৰ বাবে।

হঠাতে পিচ্ছালৰপৰা অহা তীব্ৰ পোহৰত পণ্ডিত বাটৰ কাৰলৈ আঁতৰি দিলে। সচৰাচৰ এইটো বাটেৰে মটৰ নাহেই। কেনেবা আহিল, হয়তো নন্দলাল চৌধুৰী। কেএমৰ দোকানলৈ আহিছে কিবা স্বার্থ সিদ্ধিৰ বাবে। বিবক্তিত পণ্ডিতৰ মনটো কোঁচ খাই গ'ল।

আজি তিনি বছৰ আগতে নন্দলাল চৌধুৰীয়ে এদিন এই গাঁৱৰ ঘৰে ঘৰে ঘূৰিছিল। পণ্ডিতক গাড়ীত বহুৱাই দিবলৈ লৈ লৈ খাতিৰ কৰিছিল। সেই কেইদিন কিৰে মিত্ৰা মাত

চৌধুৰীৰ। গাঁৱৰ দুখত বিগলিত প্ৰাণ চৌধুৰীয়ে চকুপানী টুকি কৈছিল— ‘মোক আশোনালোকে নিৰ্বাচিত কৰক; এই গাঁৱৰ প্ৰতিটি মনুহৰ স্বাৰ্থৰ বাবে মোৰ দেহৰ শেষটোপা তেজ মই দান কৰিম।’

মনুহৰ হৃদয় সহানুভূতিত বিগলিত হৈছিল। বন্ধুত্ব আৰু বিশ্বাসত আস্থা স্থাপন কৰিছিল যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিতে আৰু তাকে দেখি ৰাইজৰ সকলোৱে মাৰ বান্ধি নন্দলাল চৌধুৰীৰ হকে ভোট দি আহিছিল নিৰ্বাচনৰ এটা দিনত।

তাৰ পিছত দিনবোৰ পাৰ হৈছিল।

জয়যুক্ত চৌধুৰীয়ে সাপে মোট সলোৱাৰ দৰেই গাঁৱৰ বন্ধুত্ব, চিনাকি এইবোৰৰ মোটটো দলিয়াই দি খিলঙত উঠিছিল। ৰাইজ বানত উঠি ফুৰিছিল। পক-ম'হ নেৰে উঠি গৈছিল।

অৱশ্যে চৌধুৰী এদিন আহিছিল ধুনীয়াতকৈ সজোৱা নৱত উঠি গাঁৱৰ মাজে মাজে ঘূৰি ডিঙিত ফুলৰ মালা পিন্ধি ৰাইজক সাধুনা দিছিল, আৰু সাহায্যৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল। সহায় আহিছিল বিৰাটমল কেঞাৰ দোকানত। কেই বস্তা চাউল আহিল আৰু কেই বস্তা বিলি কৰা হ'ল সেই কথা অৱশ্যে ৰাইজৰ অজান্তে থাকি গ'ল। চাউলৰ বাহিৰেও আৰু কিবাকিবি দিয়া বুলি শুনিছিল। কিন্তু ৰাইজৰ চৰ্মচক্ষুৱে সেইবোৰ দেখা নাপালে।

এতিয়াও কেতিয়াবা নন্দলাল চৌধুৰী আহে বাতি ৰাতি। বিৰাটমলৰ লগত কিবা আলোচনা বিলোচনা চলে। বাটেৰে অহা-যোৱা কৰা ৰাইজৰ মূৰত ধূলিৰ চিটিকনিৰ আশীৰ্বাদ পৰে।

কথাবোৰ পাণ্ডুলি পাণ্ডুলি পণ্ডিত বিৰাটমলৰ দোকানৰ কাষত থিয় হ'ল। ঘেৰখনৰ সিপাৰে লাইটৰ গোহৰ নগৰা ঠাইবিনিতে নন্দলাল চৌধুৰীৰ বিৰাট বপুটো সোৱা হাঁহিৰ ভমকত কিতাভাৱে উঠিছে নামিছে, অথচ পণ্ডিতে এদিন সঁচাকৈয়ে নন্দলাল চৌধুৰীক অন্তৰবেৰে ভাল পাই পেলাইছিল। এখন সকল-সহজ গাঁৱৰ মনুহে কেনেকৈ জানিব যে মূৰত গাৰ্ছীটুপী পিন্ধা এই সমাজবাদী নেতাজন অকল নেতৃত্বতে নহয় অভিনয়তো অতি পাৰদৰ্শী।

ইলেকচনৰ পিছত এদিন নন্দলাল চৌধুৰীৰ ঘৰলৈ গৈছিল পণ্ডিত। ল'ৰা এটাৰ আগত থকবটো দি বাহিৰতে বহিছিল। কিন্তু হঠাতে ভিতৰত স্পষ্টভাৱে চৌধুৰীয়ে কোৱা শুনিছিল কাবোৰৰ আগত — ‘বুইয়েনে ভোটটো দিলে বুলিয়েনো মোক বাক ইহঁতে কিন্তু লোৱাৰ দৰে ভাবিছে নেকি? পূৰ্বাৰোপৰা প্ৰত্যেকেই নিজৰ স্বাৰ্থসিদ্ধিৰ বাবে আহিলে মই বাক ক'ত যোৱা।’ চিটিকি ওলাই আহিছিল পণ্ডিত। ঝি ঝি, বি নন্দলাল চৌধুৰীয়ে....

সেই দিনাৰপৰা মুখামুখি হোৱা নাই পণ্ডিতে চৌধুৰীৰ লগত।

পণ্ডিতে ভুল বুজিছিল। ভুল বুজিছিল যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিতে।

নন্দলাল চৌধুৰীয়ে পণ্ডিতক শিখণ্ডী কৰি বাইজক ভীষ্মৰ শৰণয্যাত পেলাবলৈহে বিচাৰিছিল। এৰা, শৰণয্যা। এশ এবুৰি অভাৱ-অনাটনৰ শৰেৰে বাইজক আজি বান্ধি-ছাটি মৃত্যুৰ ক্ষণ গণি ৰ'বলৈ বাধ্য কৰাইছে।

হাঁহি হাঁহি বিৰাটমলৰ সতে চৌধুৰী ওলাই আহিল। পণ্ডিত অলপ কাটি হৈ দিলে। একাৰত কোনেও পণ্ডিতক মন নকৰিলে। ক্ষন্তেক পিছতে তীব্ৰ বেগে চৌধুৰীৰ গাড়ীয়ে চেকুৰ মাৰিলে।

ভিতৰলৈ সোমাই আহিল যুধিষ্ঠিৰ পণ্ডিত।

দোকানত মানুহ নায়েই। ৰাতিও ভালেমান হ'ল। বিৰাটমলৰ প্ৰফুল্ল মুখখন গোমোঠা হৈ উঠিল। 'ৰাম ৰাম পণ্ডিত বাবু। আপুনি আজি ইমান দিনে হামাৰ বাকীটু কিওঁ দিয়া নাই?' চকুৰ ইংগিতেৰে পণ্ডিতক বহিবলৈ কৈ বিৰাটমলে আৰম্ভ কৰিলে।

'বাকীটো নিশ্চয় দিম মহাজন।' পণ্ডিত অলপ ৰ'ল, 'মই দৰমহাটো পোৱা নাই বাবেহে দিব পৰা নাই।'

'আৰে দৰমহা।' ডেকাহি মাৰি উঠিল বিৰাটমল। 'কত দিনৰে পৰা চুনিছে দৰমহা নাই, দৰমহা নাই, তেনে চাকৰি কৰিছে কিয়?'

পণ্ডিতে একো নামাতিলে। বিৰাটমলে নুবুজে।

কোনেও নুবুজে। নহ'লে আজি চাৰিমাহে দৰমহা নিদি এদল হোজা মানুহক জীয়াতু ভুগিবলৈ দিয়াৰ কোনো যুক্তি ক'তো বিচাৰি পোৱা নাযায়।

'এটা কথা মহাজন বাবু—'

'হামি আগতে কৈছে বাকী দিব নোৱাৰো।' মহাজনে গোমোঠা মুখেৰে ক'লে।

'নহয়' লাহে লাহে জেপখনৰপৰা হাতখন উলিয়াই লাইটৰ পোহৰত মুঠিটো খুলি ধৰিলে পণ্ডিতে। পোহৰত জকমকই উঠিল বাখৰপতোৱা জোনবিবিধাৰ। চিকমিকই উঠিল বিৰাটমলৰ চকু দুটা।

'বাঃ বঢ়িয়া চিন্ত আছে পণ্ডিতবাবু।' চিলাৰ দৰে চোঁ মাৰি বিৰাটমলে হাবডাল তুলি ল'লে।

'এইডাল ৰাখি মোক টকা বাট্টিটামান দিয়ক। টকা পালে মই লৈ যাম।'

মহাজনে অলপ চিন্তা কৰিলে। মূৰ দুপিয়াই পণ্ডিতৰ ফালে চাই ক'লে— 'হেইটো কেনেকে হ'ব পণ্ডিতবাবু। আপোনাৰ দোকানৰ বাকী বহুত আছে, হাবডাল মই তাত মাৰি ল'লো।'

উচল খাই উঠিল পণ্ডিত। 'নাই নাই সেয়া নহয় মহাজন বাবু মই আপোনাৰ বাকী পইচা পালেই মাৰি দিম। এতিয়া এইডাল বন্ধকত ৰাখি মোক টকা বাট্টিটা মান দিয়ক। মোৰ ঘৰত এটাও চাউল নাই।'

বিষাটমলে আক কিবা ভাবিলে। টকাটো মই নিদিম পণ্ডিত বাবু। 'লেকিন হেঁ, চাউল দহ কিলো লৈ যাব পাৰে,' তাৰ পিছত বস্তু দিয়া ল'ৰাটোলৈ চাই ক'লে— 'এই বাবুক দহ কিলো চাউল দি দে।'

বহুত বেছি কেবজের কৰাৰ পিছত একুৰি টকা আৰু দহ কিলো চাউল লৈ পণ্ডিত যেতিয়া ঘৰলৈ ওভটিল তেতিয়া দহটা বাজি যাওঁ যাওঁ হৈছে।

দিনটো সিহঁতে একো খোৱা নাই বুলিছে। এতিয়া চাগে কান্দি-কাটি গুৰ পায়। পণ্ডিতে খোজবোৰ বেগাই দিলে।

বাৰাণ্ডাৰ বেঞ্চখনতে টিমিক-ঢামাক পোছবত কোনোবা এজন বহি আছিল। পণ্ডিতে সুধিলে 'কোন?'

'মই হে কোন কাহানিৰেপৰা বহি আছে— যমদুত বহি থাকিলেও ইমানটো উচপ খাই নুঠিলহেঁতেন পণ্ডিত। যদুনাথ মহাজন বহি আছে।

এৰা, তোমাক বন্ধপুৰাৰেপৰা বাতি দুপৰালৈকে ঘৰত পাবলৈ নাই। সেই দেখি ভাবিছে আজি নাপালে নুঠো। ডুবি ডুবি আৰু কিমান পানী খাবা?' মহাজনে গেৰগেৰাই উঠিল।

বাপেকৰ মাত শুনি বাপুৰুণ ওলাই আহিছিল। চাউলৰ মোনাটো তাৰ হাতত দি পণ্ডিতে মুঢ়াটো টানি আনি বহিল। 'বৰ বিপদত পৰিছে যদু খুৰা, আজি চাৰিমাহে দৰমহাটোকে পোৱা নাই।'

'পিছে মই কি কৰিব লাগে।' উত্তৰটো মহাজনে যেন আগতে ভাবি থৈছিল। 'তোমাৰ বিপদ বুলি থাকিলেই মোৰ বিপদবোৰ আঁতৰি যাবনে? বোলো টকা দিব নোৱাৰা ধাওক। সুতৰিনিভো দিয়া। ময়োতো চলিব লাগে।'

দিয় যদুখুৰা।'

'দিয় নহয়, আজিয়েই, এতিয়াই দিয়া নহ'লে মই নেৰিছো।' যদুনাথৰ মাতত তিত্ততা যেন উফৰি পৰিছে।

দহটকীয়া নেটি এখন উলিয়াই দিলে পণ্ডিতে জেপৰপৰা।

মেলো হাতখন কঁচাই নিলে যদুনাথে, 'ৰাম ৰাম কি টকা দহঁদিয়ে, কমেও একুৰি দিয়া।'

মন্ত্ৰসুন্দৰ দৰে বাকী থকা টকা দহটাও আগবঢ়াই দিলে যদুনাথলৈ। হেঁ হেঁ কৈ নাকিসুৰে এটা হাঁহি মাৰি যদুনাথ উঠি এজাৰৰ লগত মিলি গ'ল আৰু সেই শূন্য দৃষ্টিৰে চাই বহি থাকিল পণ্ডিত। কিমানপৰ আছিল পণ্ডিতে ক'ব নোৱাৰে, সুশীলগি আহি থাকিলে, 'দেউজ ভাত খাওকহি।'

ভাতৰ পাতত বহি দুটামান চুই মেলি উঠি আছিল পণ্ডিত। পণ্ডিতলীয়ে একো সোখা নাছিল। পণ্ডিতে নিজেই ক'লে। ক'লে কেনেকৈ একুৰি টকা আৰু দহ কিলো চাউলৰ

বিনিময়ত জোনবিবিভাল বিবটমলে বাখি থলে। আক টকাবুৰি লৈ গ'ল যদুনাথ মহাজনে।
বংমতীয়ে একো নামাতিলে। বোধকৰো ভিতৰি ভিতৰি কান্দিছিল, তলমুৰা হৈ শুদা
ভাতকেইটা লিৰিকি থকা ঘৈলীয়েকৰ ফালে চাই নিজকে থিকাৰ দি পণ্ডিতে বিছনাত
পৰিলগৈ।

মাজৰাতি হঠাতে কৃষ্ণয়ে দেউতা খালে ঔ বুলি চিঞৰ মাৰি পণ্ডিতৰ ডিঙিত সাৰটি
ধৰিলে। বংমতী লৰালৰিকৈ উঠি আহিল। চাকিটো জ্বলাই চালে, তাৰ চকু দুটা ঔৰ ফুল যেন
বঙা। গাটো জুই যেন তপত। শেষ ৰাতি কৃষ্ণয়ে বিববিবকৈ কিবা বলকিবলৈ ধৰিলে।

নিকপায় বেদনাত এঘৰ মানুহ নিৰ্বাক নিস্পন্দ কৃষ্ণাইৰ শিতানত জাগি ৰ'ল।

‘দেউতা কি আনিছ’ হাতখন মেলি কৃষ্ণয়ে আগবঢ়াই দিলে।

বুকুভৰা এটা কান্দোন ওলাই ডিঙিত বাজি ৰ'ল পণ্ডিতৰ। মুখেৰে কিবা ক'ব খুজিলে,
মাত নোলায়। কৃষ্ণাইৰ আগবঢ়োৱা হাতখন বুকুৰ মাজত সাৰটি লৈ পণ্ডিতে ছকছকাই
কান্দিবলৈ ধৰিলে।

ৰাতিটো ছটফটাই থাকি ৰাতিপুৱাৰ লগে লগে ক'ৰবাত নিয়তিয়ে মতা নিউ নিউ
শব্দটোৰ সতে এটা অবুজ শিশুৰ আত্মা অজান দেশলৈ বন্ধনমুক্ত হৈ গুচি গ'ল।

মূৰ্চিত হৈ পৰা বংমতীৰ জ্ঞান যেতিয়া ঘূৰি আহিল তেতিয়া দুপৰীয়া এঘাৰটা বাজি
গৈছে।

বগা কাপোৰ এখনেৰে ঢাকি থোৱা অকণমানি দেহাটো আলফুলে পণ্ডিতে সাৰটি
ধৰিলে। ‘বল বাছ্য আমি যাওঁ’ মনে মনে গাতটোৰ ভিডৰত লাহেকৈ নমাই দি পণ্ডিতে
আলফুলকৈ কাপোৰখন জাপি দিলে। ‘যা তই বাপ... বহুত দুখ দিলো আৰু ময়ো তোৰ
লগতে গৈছো’। বিববিবাই পণ্ডিতে ক'লে। তাৰ পিছত লাহে লাহে এচপৰা মাটিৰে
গাতটো পূৰ্ণ হৈ গ'ল।

কোনেও টলকিব নোৱাৰাকৈ পণ্ডিত কেনিবা আঁতৰি গ'ল, কোনেও নেদেখিলে।

লাহে লাহে আন্ধাৰে পৃথিৱীখন ঢাকি ধৰিলে।

দুৱাৰমুখত বৈ বংমতী আৰু সুশীলাহঁতে পণ্ডিত অহালৈ আকুল দৃষ্টিৰে চাই থাকোঁতে
ৰাতি দুপৰ গঢ়ি গ'ল। লম্বোণে-ভোকে ল'ৰা-ছোৱালীকেইটা বিছনাত পৰিল।

বংমতীয়ে চাকিটো জ্বলাইবহি থাকোঁতে কেতিয়াবা মজিয়াতে ৰাতি হৈ পৰি থাকিল।

বহুৰাতি পণ্ডিত ঘৰলৈ আহিল। খোলা দুৱাৰেদি সোমাই ল'ৰা-ছোৱালীকেইটালৈ
চালে। বংমতীয়ে দুখ-ভাগবত অকণমানি টোপনিৰ কোলাহল জিৰনি লৈছে। মজিয়াতে
পণ্ডিত আঁঠুকাঢ়ি বহিল। অস্পষ্টভাৱে ক'লে,— ‘তহঁতে জীৱনৰ এই পলৰীয়া বাপেৰক
কমা কৰিবিহঁক। মই তহঁতক একো দিব নোৱাৰিলো। জীৱনৰ তহঁতৰ মৰল কৰক।’

লাহে লাহে পণ্ডিত খিৰ হ'ল। আকৌ এবাৰ চাবিওলাই চাই সন্তৰ্ণনে ঘৰৰ বাহিৰ
ওলাই আন্ধাৰৰ সতে মিলি গ'ল।

খেনিয়াই খেনিয়াই কেঁচা মাটিখিনিভ এবাৰ মূৰটো ধৈ পণ্ডিতে শেৰবাৰৰ বাবে কান্দি ল'লে। শেষ নিশাৰ অস্পষ্ট জোনৰ পোহৰত পণ্ডিতে যেন দেখিলে মাটিৰ ভলত শুই থকা কুকাই সাৰ গাই উঠিছে, হাঁহিছে হাত বাউল দি আন্ধাৰলৈ যাতিছে।

পণ্ডিতে মাটিখিনি আকৌ এবাৰ চুই চালে। কুকাইৰ দেহাৰ উমটো যেন এতিয়াও লাগি আছে মাটিখিনিভ।

কাৰত থকা সোণাকজোপা জোনৰ পোহৰত স্পষ্ট হৈ উঠিছে। লাহে লাহে চুপ্তিত সোণাকজোপাত উঠি গ'ল। ডালটোত ধুতিখন আগতে বান্ধি ল'লে। তাৰ নিহত ডিঙিটো খোৰোচা গাঁঠিটোত সুমুৱাই দি ওলমি পৰিল।

শেষ দৃষ্টিৰে দেখিলে কুকাই— সোৱা কুকাই, হাঁহি হাঁহি মাতি আছে। মৃত্যু যজ্ঞাত ছটফটাই পণ্ডিতে মূৰ দুপিয়ালে— 'মৈত্ৰৈ সোণ।'

বাতিপুৰা বাহিৰ ফুৰিবলৈ যোৱা কোনোবা এটাই দেখি কথাটো গাঁৱত বাত্ৰ কৰি দিলেহি। জুমে জুমে মানুহ গোট খালে। উঃ আঃ কৰি সহস্ৰসুহৃতি প্ৰকাশ কৰিলে। পণ্ডিতৰ গুণৰ কথা স্মৰণ কৰি আজিৰ যুগৰ অভাৱ-অভিযোগৰ কথা উল্লেখ কৰি দুই-একে গৰম বন্ধুতা দিলে।

ঔ ফুল যেন বঙা চকুৰে নিৰ্বাক-নিঃসঙ্গ হৈ থকা বংমতীক বহুতে সাক্ষা দিবলৈ চেষ্টা কৰিলে।

বংমতীয়ে নাকান্দি। কেৱল বোবাৰ দৰে সোণাকৰ ডালত ওলমি থকা গিৰীয়েকৰ নিৰ্জীৱ দেহটোলৈ চাই ব'ল।

কোনোবাই খবৰ দিয়া মতে পুলিচ আহিল। শটো নমালে আৰু মৰণোত্তৰ পৰীক্ষাৰ বাবে জিলালৈ পঠিয়াবলৈ লৈ গ'ল।

দুপৰীয়া টিলিং টিলিংকৈ বেল বজাই থাকী পোছক পিন্ধা পোষ্টমেনজন পণ্ডিতৰ ঘৰৰ সন্মুখত ব'ল।

'যুষ্টিৰ কাকতি ঘৰত আছে?'

বংমতী ওলমি আহিছিল।

বংমতীয়ে মুখেৰে মাতিব নোৱাৰিলে। মূৰ জোকৰি জনালে পণ্ডিত নাই। পোষ্টমেন অহা দেখি ওচৰৰ দুজন ল'ৰা আগবাঢ়ি আহিল। সুৰিলে কিয় পণ্ডিতক লগে।

'ভেৰেতৰ নামত দুশ আশী টকাৰ এখন মানি অৰ্ডাৰ আছে।

ল'ৰা দুজনে ঘটনাটো বৰ্ণালে। পোষ্টমেনজন অলপৰৰ বিয় লি থাকি তাৰ পিছত মানি অৰ্ডাৰ কৰকন হাতত লৈ বঙা চিঞৰীৰে লিৰিলে, 'Payee died and returned to sender'. □

মলঙা বিহু

নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালী আনতকৈ পঢ়া-শুনাত আগবাঢ়া হওক এনে হাবিয়াস সকলো পিতৃ-মাতৃৰে থাকেই। ধেনুধৰা প্ৰাথমিক স্কুলৰ পণ্ডিত দৰ্শীৰামৰ বৰঞ্চ অকলমান বেছিকৈয়ে আছিল। পণ্ডিতালি কৰাৰ পিছত আজৰি সময়খিনি অবাবত নষ্ট নকৰি পথাৰত হাল বোৱাৰেপৰা বাৰীত ৰবি শস্য কৰি অলপ আমদানি বঢ়াই ল'ৰাকেইটাক পঢ়া-শুনা টিউচনৰ সুবিধা কৰি দিলে। মাক ৰংমলাও কাজি তিৰোতা, তাতে-সুতে বোৱাই-তোলাই তেৱোঁ সংসাৰৰ জোৰা মাৰি পুতেকহঁতক পঢ়ুওৱাৰ খৰচ জোগাৰত লাগিল। অবশ্যে ৰংমলাৰ চিন্তাধাৰা অলপ বেলেগ আছিল; ল'ৰা মানুহ অকল কিতাপতে মুৰ গুজি থকাৰ দৰকাৰ কি? বাপেকৰ লগত ঘৰে-পথাৰে দুখন বনতো লাগক, ল'ৰা-লুৰিৰ লগত খেল-ধেমালী কৰি গাঁৱখনৰ এটা হৈ থাকক। কিন্তু দৰ্শীৰামৰ কথাৰ সুৰ ওলোটো— 'হেৰোঁ মোৰ ল'ৰাই হাল-কোৰ বাৰলৈ দৰকাৰ নাই, মই আছোঁ নহয়। সিহঁত ডাঙৰ মানুহ হওক, এই ধনুদামখাৰ লগত লগ হৈ মই সিহঁতক অবাটে যাব দিব নোৱাৰোঁ নহয়।'

সঁচাকৈয়ে ভাগ্য কৰি আহিছিল দৰ্শীৰাম ৰংমলাই। বৰপুত্ৰ অভিৰামে অঞ্চলটোৰে নাম ৰাখি প্ৰৱেশিকাৰ দেওনা পাৰ হ'ল। স্কুল, ৰাজহুৱা অনুষ্ঠানৰপৰা অভ্যৰ্থনাৰ সোঁত বজিল; দৰ্শীৰাম ৰংমলাৰ মুখৰ হাঁহি জাপ নোযোৱা হ'ল। ৰাইজৰ আশীৰ্বাদ শিৰত লৈ সি কটনলৈ পঢ়িবলৈ গ'ল। তাৰ টকাৰ ফেগান ধৰোভেহে দৰ্শীৰামৰ অলপ অসুবিধা হোৱা যেন লাগিল। মাষ্টৰীৰ পইচাকেইটা পাওতে কেইমাহ পাৰ হয় ঠিকনা নাই। সৰুপুত্ৰ অংগদ একাটি চৰা। সি চাৰিটা বিভাগত লেটন পাইত্ৰয়োদশ স্থান অধিকৰ কৰিলে। আকৌ অভ্যৰ্থনা উচ্চ আদৰণিৰে দৰ্শীৰামৰ ডিঙিত গামোচাৰ বৰ্ণন হ'ল আৰু অংগদে বাপেকৰ কুজা ছোৱা সিঠিখন আৰু অলপ কুজা কৰি কটনতে এডমিছ্যন ল'লেগৈ। ৰংমলাৰ তাতৰ মাৰ্কেৰ গতি বেছি খৰ হ'ল। গামোচা কাপোৰ বেচি, দৰ্শীৰামৰ মুখৰপৰা গাখীৰকল কাটি দুশইচাৰ আশাত আনক দি অকালতে বয়সীয়া যেন লগা হ'ল। বন্ধত সিহঁতকেইটা খৰত আহিলে সিহঁতৰ টাউনীয়া খোৱাহে জুতি লগা হ'ল। মাকে যতনাই দিয়া সিঠাকেইখন খৰলৈ ফন নকৰা দেখি দৰ্শীৰামে দোকানৰপৰা বিহুটিকে কিনি আনিলে। লাহে লাহে পঢ়াৰ হেঁচাত সিহঁতৰ অহাটো বিমানে পাতলিল সিমানে দৰ্শীৰাম ৰংমলাৰ ওপৰতো প্ৰয়োজনীয় টকা গোটেৱাৰ দায়িত্বটো গধুৰ হৈ আহিবলৈ ধৰিলে। ৰংমলাই মাজে মাজে কৈছিল— 'হ'ব দিয়া, আকনো কিমান পঢ়িব লাগিছে, এটাক আনি অন্তত চাকৰি এটিকে সুমুৱাই নিমিলে গোৱে-গোৱে তল যাব এতিয়া। দৰ্শীৰামে একে নামাতিলে, বৰ ল'ৰাই কিবা কৰ্মাৰ্থৰ ফাইনেল দিব আৰু অংগদৰে ইঞ্জিনিয়ৰিং ফাইনেললৈ মাত্ৰ ডেৰ বছৰ মান আছে। অ'ভবোৰ দিন গ'ল— এইকেইটা দিন নাখামনে ?

দুরোধে চাকৰি দুটা হওক। দৰ্ঘীৰামৰ সুখ দেখি মানুহ ইৰ্বাতে জ্বলিব। বংমলাক ডাঙ-সুত দুৰৰ কথা বাকনী চকলৈকো নপঠায়। চাকৰি হ'লেই বোৱাৰী আনিবই; তাইৰ হাতত চকলৈ দি বংমলাই নামে কীৰ্তনে যতে যাওক, নাতি-নাতিনীৰ মুখ চাই ভেম জুৰি থাকক কোনো আপত্তি নাই।

খবৰটো প্ৰথমে অহুৰণে-পহুৰণে শুনিছিল দৰ্ঘীৰামে। গুৱাহাটীৰ নামজ্বলা কৰী ব্যৱসায়ী তাৰক বৰুৱাই হেনো জীয়েকৰ সৈতে অভিৰামৰ বিয়া ঠিক কৰি দুয়োকে দিল্লীলৈ পঠাবলৈ যো-জা কৰিছে। পুতেকলৈ চিঠি লিখিছিল দৰ্ঘীৰামে, খবৰটোৰ সঁচা-মিছা বিচাৰি উদ্ভত যি আহিল তাৰ বাবে প্ৰস্তুত নাছিল পতিত। অভিৰামে লিখিলে কথাটো সঁচা। তেওঁলোক ইমান উচ্চ অভিজাত পৰিয়ালৰ যে গাঁৱৰপৰা বিয়া পতাৰ প্ৰবন্ধ নুঠে। ইতিমধ্যে দিল্লীত তাৰ চাকৰি থাতাং হৈছে, সোনকালে জইৰ কৰিবও লাগে। গতিকে বিবাহৰ অহা সপ্তাহতে ঠিক কৰা হ'ল। এতিয়া কইনা নিব পৰা নহ'ব। বিহুতে কইনা লৈ গাঁৱলৈ আহিব।

কোনেও কাৰো নোকোৱাকৈ দুয়ো নিবৰে চকুলো উলিছিল সিদিনা। 'লোকৰ ল'ৰাই বিয়া কৰাই ঘৰলৈ বোৱাৰী আনে, আমাৰ ল'ৰাক লোকৰ বুকুলৈ উলিয়াই নিদো।' দৰ্ঘীৰামৰ বুকু ডাঙি হুমুনিয়াহ এটা ওলাই আহিল।

দুবছৰত দুটা বিহু গ'ল। অভিৰামে গাঁৱলৈ অহাৰ সময় নাপালে, আৰু দুটা বছৰ বাপেকৰ কঁকাল বেঁকা কৰি অংগদে সুখ্যাতিৰে ইঞ্জিনিয়াৰিং পাছ কৰিলে আৰু একেৰোৰে মুখাইত চাকৰি লৈ এবছৰৰ পিছত আমেৰিকা পালেগৈ। ডাঙৰ মানুহ হোৱাৰ প্ৰচণ্ড প্ৰতিযোগিতাত সি মাক-বাপেকৰ ওচৰলৈ এবাৰ ক্ষন্তেকৰ বাবে অহাৰ কাৰণে সময় উলিয়াব নোৱাৰিলে।

বছৰদিনৰ মূৰত অভিৰামৰ চিঠিখনে দৰ্ঘীৰামহঁতৰ শুকন জীৱনলৈ যেন এজাক শীতল বৰফুশ নমাই আনিছিল। বিহুৰ আগদিনা অভিৰাম গাঁৱলৈ আহিব লগতে বোৱাৰীও। ভিমিত হৈ পৰিব ধৰা তেজৰ সোঁতটো দুয়োৰে ধমনীৰে যেন অলপ খৰতকীয়াকৈ বৰলৈ ধৰিলে।

বৰা চাউল, গুৰ, ভিল, নাৰিকল গোট খুৱাই বংমলাই সিঠা বিধে বিধে সাজি উলিয়ালে। ঘৰৰে বাঙালীজনীৰ গাখীৰ এসেৰমান ওলায়, মানুহৰ ডাঙত নেৰেচি তাৰে দৈৰ যোগাব হ'ল। উত্তত থকা গামোচা দুখনমানত ভক্ষৰ ফুলীয়া ফুল দুটামান বাচি উলিয়ালে। বোৱাৰীক লিয় ফুলি সাঁচি থোৱা বৰ্ণালী পাটৰ মেৰুলা-চালৰ দুবোৰ পেনৰপৰা উলিয়াই ব'বাই ধলে। টাউনীয়া মানুহে বিশ কৰিব ফুলি বিছনা চান্দৰ, পাক ভালে ভালে খুই-পখালি ৰ'লে। দৰ্ঘীৰামৰ কিতকিল খোজা ফুলীয়া-চান্দৰবোৰ সাহায্যে খুই জালি ধলে। দৰ্ঘীৰামেও পদূলীৰ মূৰলৈকে বাটকন চিকুলাই কু মাৰি ডাঙ খাব পৰা কৰি ধলে। হাজাৰ হওক বোৱাৰী আহিব।

পক বিহুৰ পুৱাই মাহ-হালধি লৈ বাটত লাঠি, বেডেনা ডৰাই দৰ্ঘীৰাম পক নেৱাৰলৈ বোৱাৰ লগতে বংমলাই গোহালিবৰপৰা চোভাললৈকে গোন্ধ মাটিৰে লিপি চিকচিকিয়া কৰি তুলিলে। বাটৰপৰা চকুলো জুৰি আহিব নোখোজা হ'ল, এই ইহঁত পাৰহিৱে যেন লাগি থাকে।

দধীৰাম গৰু ধুৱাই পথাৰত চৰিবলৈ এৰি দি একেবাৰে গা-পা ধুই ঘৰ ওলালহি খৰখেদাকৈ। ইহঁতে আহি নেদেখিলে কোনো ভাবি?

ইতিমধ্যে বংমলাইও গা-পা ধুই নিকা সাজ এযোৰ পিন্ধিছিল। মুখত এটা মিঠা হাঁহি।

হঠাতে পোষ্ট অফিচৰ পিয়ন ঘণ্টাবক অহা দেখি সিহঁত আচৰিত হ'ল। 'চিঠিখন আজিয়েই দিবলৈ আহিলো ছৰ— আজি খোলা, কাইলৈৰপৰা দুদিন বন্ধ।' চিঠি এখন আশুৱাই দি ঘণ্টাবে ক'লে।

ঘণ্টাবক চাহ-পিঠা দিবলৈ কৈ দধীৰামে চিঠিখন ল'লে। আখৰকেইটা অভিবামৰ। অজান ভয় এটাত হাতখন কঁপি উঠিল তেওঁৰ। চিঠিখন ফলি চকু ফুৰাই তেওঁৰ মুখ কেহোৰাজ এটা যেন হ'ল। ইতিমধ্যে বংমলাও ওলাই আহি কঁহৰ থালখন ধৈছিল। পণ্ডিতৰ অৱস্থা দেখি দুয়ো ধৰাখৰিকৈ বিছনাতে শুৱাই দি মূৰত ভেল পানী দিলে। অলপ পিছতহে দধীৰামে চকু দুটা মেলি চালে। দুয়ো গালে ধাৰাসাৰে পানী ওলাই থাকিল।

চিঠিখন পঢ়ি সাৰাংশটো ঘটবেৰে ক'লে বংমলাক। নতুন কোম্পানী এটাত চাকৰি লৈ সি ডুৱাইলৈ গৈ আছে; গতিকে বিহুত অহা নহ'ল। যেননত নতুন খবৰ এটা পাইছে অংগদৰ পৰা। সি আমেৰিকাৰে 'চিটিজেনশ্বিপ' লোৱাৰ সিদ্ধান্ত কৰিছে। সম্ভৱত সোনকালেই তাৰ আমেৰিকান ছেৱালী এজনীৰ সৈতে বিয়া হ'ব।

বহুত সময়লৈকে কাঠৰ মুঢ়াৰ দৰে বংমলা বহি ব'ল। তাৰ পিছত একেচাবে উঠি বাটি এটাত গোবৰ পানী লৈ মজিয়া আৰু চোভালত চটুয়াই দিলে। চোভালত থকা কলহৰ পানীৰে গাটো তিয়াই ল'লে তাৰ পিছত পাকঘৰত সোমাই জলপান সজালে। দুয়োফালে কাঁহীত যতন কৰি বনাই থোৱা পিঠাবোৰ সজাই দি বটাগৈত গামোচা আৰু তামোল-পাণ এযোৰ থৈ দধীৰামক মাতিলে— 'জলপান সজাইছে আহক।' বংমলাৰ মাতত এটা দৃঢ়তা আছিল, সেয়ে অৱশেষত একোকে নাখাও বুলি ভবা দধীৰামো উঠি আহিবলৈ বাধ্য হ'ল। মুখ-হাত ধুই জলপানৰ পাতত বহা দধীৰামলৈ বটাটো আগবঢ়াই দি বংমলাই সেৱা এটা জনালে। তাৰ পিছত নিজৰো জলপানৰ বাটিটো সজাই আনি কাষতে পানীখন লৈ বহিল।

তেতিয়াও জলপানৰ বাটিটো হাত নিনিয়া দধীৰামৰ ফলে চাই বংমলাই টান মাতেৰে ক'লে— 'এইদৰে নাখাই নবৈ দেখাক কষ্ট দিলে আপোনাৰ বুটা ল'ৰা নাই যে আওথেও ভাঙি ফুৰাই দিবহি। নিজৰ বস্ত্ৰ নিজেই ল'ব লাগিব, বুজিছে খাওক।'

দধীৰামে বংমলালৈ চালে। সংক্ৰমক জোক্ত-দীঘল কৰিবলৈ সংসকাৰ দাৱিত্ব পালন কৰোতে মানুহজনী অকালতে কেন বুঢ়া হৈ গ'ল। 'এৰা অ' আমিহে আমাক চাব লাগিব। মই জীয়াই থাকোঁ মানে তোক চাম, উইয়ো মোক চাবি। পিছৰিখি নেদেখাজনৰ ওপৰত। কত মানুহ ল'ৰা-ছেৱালী নোহোৱাকৈ নাথাকে জানো? আমিও ভেনেকৈ থাকিম যে। খা খা জলপান খা।'

খাবলৈ জলপান গৰাহ লওঁতে বংমলাৰ উত্থানি এটা ওলাই আহিল। উত্থানিটো ক্ৰমে কাম্পোনলৈ পৰিণত হ'ল। আঁঠু দুটাত মূৰ ওজি দধীৰামেও হওঁহওঁকৈ বন্ধিবলৈ ধৰিলে। □

প্ৰতিঘাত

অফিচখনত সোমায়োই বিশেষ কিবা এটা পৰিবৰ্তন হোৱা যেন অনুভৱ হ'ল প্ৰশান্ত দত্তৰ। একেটা কামৰ বাবে তেওঁ এইখন অফিচলৈ আগতেও কেবাবেলিও আহিছে, কিন্তু নাই নে নাই কিবা এটা কথা সুধি ভালদৰে আতিওড়ি ল'বৰ উপায়ো নাই। ইফালে সফালে মানুহৰ জুম, কাৰ কি প্ৰয়োজন বুজা নাযায়, তাৰে মাজতে খুৰি ফুৰিছে শ্ৰেনৰ দৰে দালাল শ্ৰেণীৰ মানুহ। টেবুলত ফাইলৰ দম, বেছিভাগতে কৰ্মচাৰী নাই। যদিবা আছেও তেওঁ আনৰ লগত কথা-বতৰাত ব্যস্ত। কিবা সুধিলে উত্তৰ দিয়াৰ ইচ্ছা বা প্ৰয়োজন বোধ বেছিভাগৰে নাই বৰঞ্চ বিৰক্তিয়ে দিয়া জবাবটোৰ সিহঁত কিবা সুধিলেও অপদস্ত হোৱাৰহে সম্ভাৱনা। শেষ চেষ্টা কৰো বুলিয়েই আজি আহিছিল প্ৰশান্ত দত্ত। অফিচখনত সোমায়োই যেন তেওঁৰ মনটো ভাল লাগি গ'ল। প্ৰথম কোঠালীটোৰ সন্মুখত এখন সুসজ্জিত টেবুলত টেলিফোন আৰু বেজিষ্টাৰ্ড বহীৰে সৈতে পৰিপাটি চেহেৰাৰ ডেকা ল'ৰাৰ সন্মুখত লিখা আছে বিশোপচন। কোঠালীটোত শাৰী শাৰীকৈ সজাই থোৱা চকীত তিনিজন পুৰুষ আৰু এগৰাকী পোঢ়া মহিলা। দহুই টেবুলখনৰ কাষলৈ আগবাঢ়ি গৈ তেওঁৰ কামটোৰ বিষয়ে সোধাত তেখেতে ভালদৰে কথা শুনি টেলিকোনটো ডাঙি কাৰোবাৰ সতে কথা পাতিলে আৰু ক'লে যে সেইটো বিষয়ৰ ফাইলৰ কাম হৈ গৈছে আৰু মেডামৰ টেবুললৈ চহীৰ বাবে গৈছে। তেওঁ ক'লে যে নাম আৰু প্ৰয়োজনটো লিখি দিলে তেওঁ সেইটো মেডামৰ তালৈ পঠাই দিব। অৱশ্যে তিনি বজাৰপৰা তেখেতৰ এখন জৰুৰী মিটিং আছে গতিকে তাৰে আগতে তেওঁ মাতিব নে নাই সেয়া সময়ৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰ কৰিব।' ঘড়ীটোলৈ চাই প্ৰশান্তই দেখিলে দুটা বাজিবলৈ পোন্ধৰ মিনিট আছে। ল'ৰালবীকৈ নাম আৰু পূৰ্বৰ ৰেকৰ্ডেশ্যন সৈতে লিখি দিয়াত কলিং বেল টিনি কৰ্মচাৰীজনে পিন্ধনৰ হাতত কাগজখন পঠিয়াই দি ক'লে, 'আপুনি অলপ বহক'।

বহি থকা মানুহ কেইজনৰ লগতে দত্তও এখন চকীত বহিল। কামটো হওক বা নহওক কোনো বাদুৰুৱী মন্ত্ৰেৰে অফিচটো এনে সলনি হ'ল তাকে ভাবি তেওঁ অৱাক হ'ল। বহি থকা কেইজনৰ মাজতো অফিচৰ এই পৰিবৰ্তনটোৰ বিষয়ে আলোচনা চলি আছিল। কথাত অংশ গ্ৰহণ কৰি তেওঁ গম পালে যে ছাৰাহান আগতে অফিচৰ মুৰব্বী হিচাপে জহীন কৰা মহিলাপৰাকী ইয়ানেই দক্ষ প্ৰশাসক যে কেইমাহমানৰ ভিতৰতে অফিচৰ সম্পূৰ্ণ চৰিত্ৰটোৱেই সলনি কৰি পেলাইছে। এতিয়া কোনো এটা কামৰ কাৰণে ওঁত বাটি কৰা বা দালালৰ জৰিয়তে ধনৰ ভেটিৰে কাম আদায় কৰাৰ কোনো উপায় নাই।

কৰ্মচাৰীসকল দহটাৰ লগে লগে উপস্থিত হৈ পাঁচটাৰ ওলাব পাৰিব, মাজতে আধাঘণ্টা টিফিনৰ ছুটি। প্ৰত্যেকেই দৈনিক কামৰ হিচাপ দাখিল কৰিব লাগিব। প্ৰথম প্ৰথম তেওঁ বহুত ভাবুকিৰ সন্মুখীন হৈছিল যদিও অৱশেষত তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব আৰু দৃঢ়তাৰ আগত সকলো সৈমান হৈ গ'ল। প্ৰত্যেকখন ট্ৰেবুলত হোৱা কামৰ হিচাপ কল্যাণী ডেকা ফুকনৰ যেন নখদৰ্পনত। কোনেও তেওঁৰ আগত তুৰিমুৰি কৰাৰ সাহস নাই।

‘কল্যাণী ডেকা ফুকন’— হঠাতে নামটোৱে যেন মনৰ মাজত জোকাৰণি এটা তুলি গ'ল দস্তৰ। বহু বছৰৰ আগৰ কথা। তাহানি দেউতাকৰ চাকৰি সংক্ৰান্তত বেলেবে কলনীত থকা দিনৰ কথা। দুঘৰমান আঁতৰত থকা ডেকাৰ ফেমিলিটোৰ লগত মাক-দেউতাকৰ সতে ল'ৰা ছোৱালীকেইটাৰো এবাৰ নোৱৰা সম্বন্ধ। কল্যাণী সিহঁতৰ ঘৰৰে ডাঙৰ ছোৱালী। ছোৱালী নোহোৱা ঘৰখনত তাই প্ৰশান্তৰ মাকৰ কন্যাৰ লাখুটি। কল্যাণীৰা বুলিলে বৰ্টুহঁতো পাগল। কলীমজি দেখাত বৰ ভাল নোহোৱা সেই ছোৱালীজনীক যে মাকে কিয় ইমান ভাল পাইছিল প্ৰশান্তই বুজি নাপাইছিল। বোধকৰো তাইৰ কাম-কনত পাৰ্গতালি আৰু সুন্দৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে। প্ৰশান্ত তেতিয়া বি এচ চি পাছ কৰি নতুনকৈ ই এন ডি বিভাগত চাকৰিত সোমাইছে। এবাৰ ঘৰলৈ আহোতে মাকে কথাটো উলিয়াইছিল। মাকৰ বৰ মন কল্যাণীকে তালৈ বোৱাৰী কৰি আনে। অৱশ্যে এতিয়াই নহয়, তাই মেট্ৰিকটো পাছ কৰি উঠক তেতিয়া। সি কথাটো মানি ল'লেই হ'ল। মাকৰ কথাত সুদৰ্শন প্ৰশান্তই হাঁহিত বৰ পৰা নাছিল। মাকৰো যে কথা, কল্যাণীৰ দৰে কীৰ্ত্তি-মীন কলী ছোৱালীজনীকনো মাকে কি বুলি তালৈ অনাৰ কথা ভাবিছে? ভাইভকৈ আৰু দেখনিয়াৰ ভাল ছোৱালী তাৰ বাবে নহ'ব নেকি? তাৰ কথা শুনি মাকৰ মুখখন ক'লা পৰি গৈছিল— ‘ৰূপে কি কৰে গুণেহে সংসাৰ তৰে বুজিছ। কল্যাণীতকৈ শতগুণে ধনীয়া ছোৱালী তই নোপোৱাকৈ নাথাক। কিন্তু এইজনী ছোৱালীয়ে তোৰ জীৱনটো সুখেৰে ভৰাই তুলিলেহেঁতেন।’ ৰূপ আৰু যৌৱনৰ দৰ্পত প্ৰশান্তই মাকৰ কথাবোৰ কাণত তোলাৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰা নাছিল। তাৰ পিছত নগাৱত থাকোতেই অকিচৰ বচ মনোবঞ্জন শইকীয়াৰ কণৱতী কন্যা মামনীৰ প্ৰেমত পৰি বিয়া পাতি পেলালে। প্ৰথম প্ৰথম প্ৰেমৰ মুগ্ধভাৱত সুখেৰে সময় বাগৰি গ'ল যদিও ঘৰৰ কামৰ প্ৰতি মামনীৰ অনিচ্ছা, তাৰ পৰিয়ালৰ প্ৰতি অনিচ্ছা ইত্যাদিৰ বাবে সি মুখেৰে একো নক'লেও মনত কষ্ট অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰিলে। কেতিয়াবা নিৰল মুহূৰ্ত্তত মাকে কোৱা কথাখিনিয়ে যেন আহনি কৰি গৈছিল। এৰা মামনী নহৈ কল্যাণী তাৰ জীৱনলৈ অহাহেঁতেন বৰত দাবী চেষ্টাৰ সলনি ধূপৰ সুবাস বিয়পি থাকিলেহেঁতেন।

ফাইলকেইটাও চহী কবি অটাই ট্ৰেবলত থৈ জিপ কেইজন হাতত ল'লে কল্যাণীয়ে। চাৰিটা বজাবপৰা জৰুৰী মিটিং এখন আছে। এখন এখনকৈ জিপ চাই ব্যক্তি আৰু প্ৰয়োজনৰ ওপৰত সমীক্ষা একোটা লিখি সোনকালেই এমিন মাতি চাৰিখন জিপ দুবাই দিবলৈ দিলে। পঞ্চমখন জিপত চকুটো বৈ গ'ল কল্যাণীৰ। প্ৰশান্ত দত্ত— দিকু। বুকুৰ মাজত যেন এসৌতা তেজ চলক কবি উঠিল। তাহানিৰ সেই প্ৰশান্তই যদি হয়। কিবে ভাবিছে তাই, আৰু হ'লেইবা কিবা কামত আহিবও পাৰে। আৰু যদি সেই প্ৰশান্তই হয় তাহানি আগটী বুলি, কলী বুলি বিদ্ৰূপ কৰা প্ৰশান্তই আজি পাৰিখনে তাইৰ সতে মুখমুখিৰকৈ বহি সহজ ভাবে কথা পাতিব? কথাষাৰ ভাবোতেই নিজৰ প্ৰতি সচেতন হ'ল কল্যাণী। বাথকমলৈ গৈ মুখ ধুই সামান্য প্ৰসাধনেৰে নিজকে সজাই ল'লে। নিয়মজনক মাতি জিপখন দি মানুহজনক মাতি দিবলৈ নিৰ্দেশ দি প্ৰশান্ত দত্ত আহাৰ বাবে অপেক্ষা কৰাৰ লগতে ফাইল এটা টানি নিজকে সহজ কৰাৰ প্ৰচেষ্টা কৰিলে কঠোৰ প্ৰশাসিকা কল্যাণী ডেকা ফুকনে।

আৰ চকুৰে চাই কল্যাণীয়ে চিনি পালে প্ৰশান্তক। কিন্তু ক'ত সেই কাৰ্ত্তিকৰ দৰে সুন্দৰ, উদ্ধত অহমিকাৰে ভৰা চেহেৰা? সন্ধুৰ চকীত বহা এইজন যেন সংসাৰ যোজাত ভাবাক্ৰান্ত এজন সম্পূৰ্ণ বেলেগ মানুহ।

মূৰৰ ওপৰত সবগ ভাগি পৰিলেও ইমান আচৰিত নহ'লহেঁতেন প্ৰশান্ত। এৰা কল্যাণীয়েই হয়। কি আচৰিত পৰিৱৰ্তন। তাহানিৰ কীশ কলা লাজকুৰীয়া কল্যাণীৰ ঠাইত আজিৰ কল্যাণী উজ্জ্বল শ্যামালী, নিটোল স্বাস্থ্যবতী, পদমৰ্যাদা আৰু ব্যক্তিত্বৰ দৃঢ় ভজিয়াৰে এক পৰিপূৰ্ণ নাৰী। কপালত জিলিকি থকা ডাঙৰ সেন্দূৰৰ কোঁটিটোৱে যেন মুখখন অধিক কমলীয় কৰি তুলিছে।

‘আপুনি মানে তুমি’— প্ৰশান্তই তাহানিৰ সেই চিনাকি সুৰে কল্যাণীক তুমিলৈ নমাৰ পাৰিনে নোৱাৰি ভাবি থওমত খাই বৈ দিলে।

পুতৌ হ'ল কল্যাণীৰ। ‘এৰা প্ৰশান্তা’ মুখত এটা হাঁহিৰ প্ৰলেপ সানি কল্যাণীয়ে ক'লে— ‘ময়ে সেই কল্যাণী, চিনি পাইছনে?’

কোনোমতে জড়তাখিনি আঁতৰাই প্ৰশান্তই ক'লে ‘ভোমাক এনেদৰে ইয়াত লগ পায় বুলি ভবাই নাছিলো। তুমি মূল এখনত কাম কৰা বুলিহে ওলিছিলো।’

‘এৰা সেইবোৰ বহুত কথা। সেই সাধুকথাৰ কাছটোৰ দৰে বগুৰাবাই আনবঢ়াৰ দৰে। বাক সেইবোৰ বাদ দিয়া। প্ৰসঙ্গটো সলনি কৰি কল্যাণীয়ে ক'লে— ভোমাক কামটোৰ কথা কোৱা। মোৰ চাৰি বজাবপৰা এখন ইম্পোৰ্টেণ্ট মিটিং আছে।’

প্ৰশান্তই পকেটবপৰা চিঠি এখন উলিয়াই ট্ৰেবলত বৈ ক'লে— ‘মোৰ ল'ৰাটোৱে ইজিনিয়াৰিং পঢ়ি আছে। সি টোটে ল'ৰাবিশৰ বাবে পৰীক্ষা দিছিল। কিন্তু ফলা বহুবপৰা

চেষ্টা কবিও একো খবৰকে উলিয়াব পৰা নাই। দুবাবো ইয়ালৈ আহি এনেয়ে ঘূৰি যাবলগীয়া হৈছে।

কল্যাণীয়ে চিঠিখন পঢ়িলে। কলিং বেলটো টিপি কাগজখনত কিবা এটা লিখি দি ক'লে— তেখেতক ফাইলটোৰে সৈতে মই মাতিছে বুলি ক'বা। তাৰ পিছত প্রশান্তলৈ চাই ক'লে, আজিয়েই এই ফাইলটো চহী হৈ গৈছে। ইমানদিনে দুনীতিৰে অফিচটো ভুবি গৈছিল। বৰ কষ্ট কৰিহে কোনোমতে চম্ভালিছে। যদি স্কলাৰশ্বিপটো হৈছে তেন্তে আজিয়েই খবৰটো জানিব পাৰিবা। নাম কি তোমাৰ ল'ৰাৰ ?

‘দীপঙ্কৰ দত্ত’।

ফাইল এটা লৈ কল্যাণীৰ অনুমতি সাপেক্ষে কৰ্মচাৰী এজন সোমাই আহিল। ফাইলটো খুলি চাই কল্যাণীৰ মুখখন পোহৰ হৈ উঠিল। এয়া চোৰা দীপঙ্কৰৰ নাম মানে সি স্কলাৰশ্বিপটো পাইছে। তাৰ পিছত কৰ্মচাৰীজনলৈ চাই ক'লে, কাইগুলি এখেতৰ চিঠিখন এতিয়াই টাইপ কৰি দিয়ক, এখেতে হাতে হাতে লৈ যাব। কৰ্মচাৰীগৰাকীয়ে মূৰ জোকাৰি ওলাই যোৱাৰ পিছতেই কেণ্টিনবয় এজনে এখন ট্ৰেড দুকাপ কফি আৰু মিঠাই একপ্লেট লৈ সোমাই আহিল। কল্যাণীয়ে ট্ৰেখন আগবঢ়াই দি ক'লে— ‘খোৱা’ আৰু নিজেও কফি কাপ তুলি লৈ সুধিলে, ‘মাহীদেউ ঢুকুৱা খবৰ পাও, মাও ঢুকাল। বাবলু আৰু বাপন এতিয়া ক’ত থাকে ? কি কৰে সিহঁতে। বিয়া-বাকও হৈ গ’ল চাগে।

কফি কাপ হাতত ল’বলৈ গৈ হাতখন সামান্য কঁপি উঠিল প্রশান্তৰ। কল্যাণীয়ে আজিও বাপনহঁতৰ খবৰ ৰাখিছে অথচ মামনীয়ে সিহঁতক মানুহ বুলিয়েই নাভাবে।

‘তোমাৰ ইমান কথা মনত আছে।’

এবা সকলো কথাই মনত আছে কল্যাণীৰ।

দেউতাকহঁতৰ চাকৰি সূত্ৰে ওচৰা উচৰিকৈ কোবাৰ্চাৰত থকা দুটা পৰিয়ালৰ মাজত গঢ়ি উঠা আত্মীয়জনীত সৌহাৰ্দতা। জেৱালী নথকা প্রশান্তৰ মাকে তাইকে জেৱালী বুলি মৰম কৰাই নহয় প্রশান্তলৈ বোৱাৰী কৰি অনাৰ বাবে হেঁপাহ। আৰু তাৰে ফলশ্ৰুতিত কৈশোৰ আৰু বৌদ্ধনৰ দোমোজাত প্রশান্তৰ প্ৰতি জ্বলি বুকুৰ মাজত ধীৰে ধীৰে প্ৰস্ফুটিত হৈ উঠিছিল প্ৰথম প্ৰেমৰ এপাহ কলি। কিন্তু ইয়াৰ বাবে এদিন চৰম লজ্জাৰ সন্মুখীন হ’ব লগা হ’ল নিজৰ জেৱালীত। তাইৰ সতে একেলগে পঢ়া প্রশান্তৰ সৰ্ব্বস্বীয় ভনীয়েক এজনীয়ে প্রশান্তই সিহঁতৰ ঘৰত গৈ হেনো কৈছে মায়ে মোৰ ডিঙিত জীবিবলৈ শোভা বাঢ়নী নাপাই সেই কলিদৈজনীকে আৰু বিচাৰিছে। কি কৈছিল সেয়া কিম্বদন্তুৰ সঁচা-মিছা নাজানিলেও নন্দাই তাতে ৰহন সানি কোৱা কথাত ৰস পাই বহুতাই বিদ্ৰূপ কৰিবলৈ এৰা নাছিল তাইক। লাজত মৰি গৈছিল কল্যাণী। প্রশান্তহঁতৰ ঘৰলৈ বোৱাতো বাবেই স্কুললৈও যাবলৈ মন কৰা নাছিল। কিন্তু তাইৰ ভাগ্য ভাল আছিল। তাইক মৰম কৰা

শিকড়িয়ারী জাহনাৰা বাহিৰে তেইক মাটি নি বুজাইছিল— ‘ভূমি পঢ়া-শুনাৰ ভাগ ঘেৰাণী। তোমাৰ মাজত মই এটা উন্নতিৰ লক্ষণ দেখিবলৈ পাইছো। এইবোৰ জীৱনলৈ অহা কুস্তি দুখ বাদ দি পঢ়া শুনাৰ মন দিয়া। মই ভাবো প্ৰশান্তৰ দৰে অহকাৰী পুৰুষক পিছ পেলাই বহুত আশুৱাই যাব পাৰিব।

সেয়েই আৰম্ভণি। ভক্তান্ত চেষ্টাবে কল্যাণীয়ে পঢ়া-শুনাৰ ব্ৰতী হৈছিল। মেট্ৰিকত অষ্টম স্থান অধিকাৰ কৰাত স্কুল তথা অঞ্চলৰ আলন্দ আৰু খ্যাতি বিয়পি পৰিছিল। তাৰ পিছত আৰু পিছলৈ ঘূৰি চোৱা নাই কল্যাণীয়ে।

সূৰ্য্যভাৰে এম এ পাছ কৰাই নহয়, শিক্ষা বিভাগৰ প্ৰশাসনীয় বিভাগত জ্বীন কৰি আজি কল্যাণী দক্ষ বিষয়াৰূপে জন্মজাত। ইতিমধ্যে বিয়াও হৈ গৈছে কল্যাণীৰ। ইউনিভাৰচিটিৰ নামী প্ৰবক্তা অমৃত কুৰ্মৰ পত্নী কল্যাণী দুটি সন্তানৰো গৌৰৱময়ী মাতৃ।

কিন্তু পুৰণা বা এটুকুৰা আজিও কুৰ্মৰ মাজত কেনা হৈ আছে কল্যাণীৰ। কুৰ্মাৰ মনৰ প্ৰথম প্ৰেমৰ স্মৃতিখিনি কুৰ্মৰপৰা আঁতুৰি পেলাওতে বৰ কষ্ট পাইছিল কল্যাণীয়ে। বিশেষকৈ প্ৰশান্তই তাইৰ কপক লৈ কৰা অপমানৰ জঁৱনতাই যেন আজিও বাঁ ডোখৰ নুতকুৰাকৈয়ে ৰাখিছে।

ইতিমধ্যে কৰ্মচাৰীজনে টাইপ কৰা চিঠি এখনৰ সতে ফাইলটো আগত দিলেহি। চিঠিখন পঢ়ি কল্যাণীয়ে চহী কৰি প্ৰশান্তৰ কালে আগমুঠাই দি ক’লে। এইখন লৈ যোৱা— মই উঠো, মিটিঙৰ সময় হ’ল বুলি বড়ীটোলৈ চাই কল্যাণী থিয় হ’ল।

চিঠিখন লৈ প্ৰশান্তও থিয় হ’ল। ক’লে ‘তোমাক কি বুলি কৃতজ্ঞতা জনায়।’

‘কৃতজ্ঞতা’?— বহুদিনৰ মূৰত খিলখিলকৈ হাঁহিলে কল্যাণীয়ে। আচলতে মইহে তোমাৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ হৈ থকা বুলিলেহে ভাল হয়।

অবাক হ’ল প্ৰশান্ত ‘ভূমি’? মই বুজা নাই কল্যাণী। ‘এহ সেইবোৰ বহুত পুৰণি কথা। তোমাৰ হয়তো মনত থকাৰো কথা নহয়। কল্যাণীৰ মাজত যেন বিদ্ৰূপৰ স্মৃতিখিনি চিটিকি পৰিল। মই বোধকৰো তেতিয়া মেট্ৰিক পৰিকৰণী। জেঠায়ে আমাৰ দুয়োৰো বিয়াৰ বাবে বহুত চেষ্টা কৰিছিল। পিছে মই কুৰ্মাৰ আৰু কৰ্মী বুলি আৰ্জি তোলা বাবে বিয়াখন নহ’ল যেনিবা। নহ’লে আজি এই আসন্নত বহি থকাৰ পৰিবৰ্তে তোমাৰ সংসাৰৰ আনি টানোতে তোমাৰ দৰে ময়ো আধা বুঢ়ীয়ে হ’লোহেঁতেন।

নিৰৱে ঠাট্টাখিনি হজম কৰি ওলাই বোৱা প্ৰশান্তৰ অপমানিত সুখৰলৈ চাই চকীখনত ক্লান্তভাৱে গাটো এৰি দিলে কল্যাণীয়ে। কুৰ্মৰ মাজত অভ্যস্ত হৈ থকাৰে আঁতুৰা যেন এচাটি শীতল বৰষুণে নুঘাই থৈ গ’ল। □

তুঁহ জুই

নগৰখনৰ বিশিষ্ট উপকণ্ঠ এটাত শাখা ডাকঘৰটোলৈ বদলি হৈ আহোতে মনত কিছু আশংকা নলগাকৈ নাছিল। এটা বৃহৎ আবাসিক অঞ্চলৰ উপৰিও কেইবাটাও চৰকাৰী-বেচৰকাৰী কাৰ্যালয়, দুই-তিনিখন স্কুলৰ লগতে কলেজ, বেংক আৰু নতুনকৈ গঢ় লৈ উঠা দোকান-পোহাৰে ভৰা অঞ্চলটোত মাত্ৰ পাঁচজন কৰ্মচাৰীয়ে ডেপুীভাৰী অফিচ এটা সুকলমে চলোৱাতো বৰ সহজ নহয়। তাতে আঢ়বন্ত ঠাইখনৰ দুই-এক লোকে বোলে ইয়াৰে কৰ্মচাৰীৰ প্ৰতি দেখুওৱা উন্নাসিকতাৰ বাবে মাজে-সময়ে অস্বীতিকাৰ পৰিস্থিতিৰো সৃষ্টি হোৱা দেখা যায়। গতিকে অফিচৰ দায়িত্ব লোৱাৰ লগতে কেউজনৰ লগত ভাল ভাবে আলোচনা কৰিলো যাতে আমাৰ ফালৰপৰা অফিচৰ কৰ্তব্যত কোনো ঐন্টি নহয়।

চেকেণ্ড কাউণ্টাৰ ক্লৰ্ক পৰাণ বৈশ্য কথা চহকী আৰু অমায়িক। কামতো পাৰ্গত। নিজৰ ভাগৰ পাৰ্চেল, বেজিষ্টি আৰু মণি অৰ্ডাৰৰ উপৰিও মোৰ কাম বেছি দেখিলে সহায় কৰিবলৈ হেলা নকৰে। অফিচ পিয়ন হৈ থকা গ্ৰেজুৱেট মুকুন্দ বড়ো তজবজীয়া ডেকা। মনে বিচৰা চাকৰি নাপাই চেণ্ট্ৰেলৰ চাকৰি বুলি ইয়াতে সোমাই আছে। মোৰ আৰু পৰাণৰ কৰিবলগীয়া বহুতো কামত সি আগবঢ়ুৱা হৈ সহায় কৰি দিয়াৰ লগতে দুপৰীয়াৰ চাহখিনিও কৰি খুৱায়।

মাহৰ শেষৰ ফালে কাউণ্টাৰত সিদিনা মানুহ কম আছিল। হঠাতে পৰাণৰ কাউণ্টাৰত মহিলা এগৰাকীয়ে কোৱা কথা কিছুমান মোৰ কণত পৰিল। কথাবোৰ কিবা বহুসংজনক লগা বাবে মই মূৰ তুলি চাই দেখিলো বয়সে অলপ চুই গ'লেও সাজে-পাবে গান্ধক যেন লগা মানুহগৰাকীয়ে পৰাণক বিশেষভাৱে আমন্ত্ৰণ জনাইছে। ওকলীয়ে কৈছে তেখেত পূৰ্ণিমাৰ দিনা আহিবই। মই সেইদিনা গধূলি অলপ পূজাৰ আয়োজন কৰিছোঁ। মোৰ বিশ্বাস সেইদিনা আপুনিও সেই অপাৰ্খিৰ শক্তিৰ দৰ্শন পাই ধন্য হ'ব। অফিচৰ সকলোকে নিমন্ত্ৰণ কৰিছোঁ। মুখ্যমন্ত্ৰী ডাঙৰীয়াৰ কাৰ্যসূচী থকা বাবে তেওঁ আহিব নোৱাৰিলেও বাইদেউ আহিব। জুপেনদাকো কৈছোঁ, মোৰ ভাৰত নটামৰ ওকলীও আহিব। আপুনি ন'গলে কিন্তু জীৱনত এটা ডাঙৰ ডুল— 'হঠাতে মূৰ ঘূৰাই মই চাই দেখুওঁৰ কথা শুনি থকা দেখি মানুহগৰাকী থমক খাই ব'ল যদিও লগতে চক্ৰালি লৈ কান্ধ লাভকৈ ক'লে— 'জুপেনহ কৰি আপুনিও যদি যায় তেন্তে হয়জে পৰমার্থ দৰ্শনৰ সৌজস্য আপোনাবো হ'ব পাৰে। একেতে আপোনাক লৈ যাব পাৰিব।' তাৰ পিছত মিছিকিয়া হাঁহি এটা মাৰি ক'লে— 'মই জয়ন্তী ভট্টাচাৰ্য। ওচৰৰে অফিচটোত কাম কৰো। অফিচত মই আপোনাৰ কথা শুনিছোঁ। আপোনাৰ কাম

আৰু ব্যৱহাৰৰ প্ৰশংসা শুনিছে। ভালেই লাগে দিয়কচোন মহিলা এগৰাকীৰ ভাল নাম শুনিছে' বুলি কৈয়ে জয়ন্তী ব্যস্তভাৱে চিৰিবে নামি গ'ল।

মনুহগৰাকী নামি যোৱালৈ চাই থাকি পৰাণে মোৰ ফালে চাই ক'লে— 'একেবাৰে গৈছে।'

'মানে?'

'মানে এইটো' বুলি পৰাণে নিজৰ মূৰটো হাতেৰে দেখুৱাই ক'লে।

'ক'তা পগলাৰ লক্ষণটো ক'তো নাই। কাপোৰে-কানিৰে, দেখাই-মেলাই টিল-টল। চাকৰিও কৰে বোলে।'

'কথাৰ শুনি তাতেই। তেওঁৰ ঘৰলৈ পুৰ্ণিমাৰ দিনা ভগৱান আহিব বুলি কোৱা আপুনি শুনা নাই জানো? এনেয়ে ভালেই, হঠাতে আকৌ সকলোকে বাবেকিব্বা কথাবোৰ কম। ভগৱানে দৰ্শন দিব বুলি সকলোকে মাতে। মাতেহে কোনো কিন্তু নাযায়। তেওঁ নিহত কাকো নোযোৱা বাবে ওজৰ-আপত্তি নকৰে। বোধকৰো নিজেই কথাবোৰ পাহৰি যায়। আপোনাৰ লগত চিনাকি হ'ল নহয়, মাহেক-পৰেকে আপুনিও এনে নিমন্ত্ৰণী পাবই।

মই প্ৰসঙ্গটো এবাই কামত মন দিলো।

কেইদিনমান পিছত আকৌ জয়ন্তী ভট্টাচাৰ্যৰ আগমন ঘটিল। কাউন্টাৰৰ সন্মুখত বিভিন্ন কাম লৈ অহা মনুহৰ এটা দীঘল শাৰীৰ আগত ব্যস্তভাৱে কাম কৰি থাকোতে হঠাতে পৰাণৰ কাউন্টাৰত তৰ্ক-বিতৰ্কৰ দৰে উচ্চকণ্ঠৰ মাত শুনি চাই দেখিলো হাতত ডাঙৰ টোপোলা এটাৰে জয়ন্তী। পৰাণে এইটো পাৰ্চেল কবিল্পৰা নাযাব বুলি কোৱা কথাৰ উত্তৰত জয়ন্তীৰ খঙাল অভিযোগ শুনি মই ব'বলৈ কৈ লৱালবিকৈ কামবোৰ শেষ কৰি কি হৈছে জানিবলৈ জয়ন্তীক আহিবলৈ ক'লো। দেখিলো তেওঁৰ হাতত এটা সুন্দৰ পেকেটৰ ওপৰত বিনেৰে ধুনীয়া কৈ বন্ধা কেইপাহমান আৰ্টিফিচিয়েল গোলাপ। পেকেটৰ ওপৰত ধুনীয়া কৈ লিখা প্ৰধানমন্ত্ৰী অটল বিহাৰী বাজপেয়ীৰ ঠিকনা। মই ক'লো, 'এইটো উপহাৰ আপুনি হাতে হাতেহে দিব পাৰিব। কিন্তু আমাৰ অফিচৰপৰা এনেদৰে পাৰ্চেল পঠোৱাৰ সুবিধা নাই—' বুলি কৈ মই কেনেদৰে পাৰ্চেলটো কবিল্পৰা হ'ব বুজাই দিলো। 'মই এইবোৰ কেনেকৈ কৰিম?' জয়ন্তীৰ মাতত অনুন্নয়ৰ সুৰ। 'মোক অলপ সহায় কৰি দিয়কনা আপোনালোকে, বৰ জৰুৰী জানেনে?'

মনুহজীৰ মুখলৈ চাই হাঁহি উঠিল। কৌতূহলো হ'ল, সুধিলো— প্ৰধানমন্ত্ৰীলৈ ইমান জৰুৰীকৈ কি পঠায়নো?

জয়ন্তীয়ে পেকেটটো খুলিলে। ধুনীয়া গায়েছা এখনেৰে মেৰিওৱা দুখন কিতাপ, এখন হীৰেৰ ভট্টাচাৰ্যৰ 'সুন্দৰী পৰিণত' আনখন 'নামঘোষা'। 'বাজপেয়ী ভট্টাচাৰ্যই অসমীয়া কিতাপ পঢ়িব পাৰিবনে? তেখেতে নিচয় অসমীয়া নাহে' মই সুধিলো। 'আজহু থাকিলে

ভাষা কোনো বাধা নহয়। তেখেত কবি কবিতা ভালপোৱা লোক। 'নামঘোষা' পঢ়িলে মনলৈ কিমান প্রশান্তি আহে। দিল্লীত কত উচ্চ পদস্থ অসমীয়া আছে। তেখেতে আগ্রহ কৰিলে নিশ্চয় পঢ়াই শুনাব।'

জয়ন্তীৰ যুক্তি অকাট্য। মানুহগৰাকীৰ মুখলৈ চালো এখন শান্ত, কমণীয়, বুদ্ধিদীপ্ত মুখ। মানুহে তেওঁক বলিয়া বোলে। আজিৰ এই প্রধানমন্ত্ৰীলৈ পঠোৱা উপহাৰৰ কাণ্ডটোও মানসিক ভাৰসাম্যহীনতাৰে চিন নেকি?

জয়ন্তীক সহায় কৰিবলৈ এইবাৰ আগবাঢ়ি আহিল মুকুন্দ। মোৰ অনুমতি লৈ জয়ন্তীৰ সতে ওচৰৰে দৰ্জীৰ দোকানলৈ গৈ ধুনীয়াকৈ পাৰ্চেলটো চিলাই আনি নিজে লা লগাই ঠিকনা লিখি পাৰ্চেলটো পঠোৱাৰ দিহা কৰি দিলে। মুখত এটা বিৰাট সাফল্যৰ হাঁহি লৈ সকলোকে বাৰে বাৰে ধন্যবাদ জনাই জয়ন্তী গ'লগৈ।

'আকৌ জৰুৰী আবহাৱ হৈছে বোধহয়'। নহ'লে ঘৰত এখুন্দা লাগি আহিব পায়। হাতত এবোজা বেজিষ্ট্ৰি চিঠি লৈ ইমানপৰে বৈ থাকিবলগীয়া হোৱা জয়ন্তীৰ অফিচৰ পিয়নজনে ক'লে।

'কেনেকৈ জানিলে?' মহিলাগৰাকীৰ বিষয়ে উপলুঙা কৰি কোৱা কথাত মই বিবস্ত্ৰ হৈ উঠিলো।

'আজি অ'ত বন্ধুৰে দেখি আহিছে নহয়। কেতিয়া কি মুডত থাকে একো ঠিক নাই। কেতিয়াবা গহীন গভীৰ, কেতিয়াবা আকৌ লাগ-বান্ধ নোহোৱা কথা। গিৰিয়েক হেনো ডাঙৰ অফিচাৰ। ধনে-সম্পত্তিয়ে উভেন্দী। ল'ৰা-ছেৱালী দুটাও হেনো ডাঙৰ ডাঙৰ কলেজত পঢ়ে। গিৰিয়েকটোলৈহে বেয়া লাগে। এনে অহৌবলিয়া মানুহজনীৰ লগত চাগে ভাল চোটোন্ধা পাইছে।'

'এনে মানুহে অফিছত কাম কেনেকৈ কৰে?' মই অবাক হৈ সুধিলো। আমাৰ অফিচৰো কাম। সেই যে কোটি টকীয়া কেলেংকাৰীটো ধৰা পৰাৰ পিছত অফিচৰ কাম নোহোৱা হ'ল নহয়। পুলিচ, জেল, চাচপেন্সন, ফাইলৰ হবলুকী। খোৱাই সোপা-সোপে টেটুলেকে খালে, নোপোৱাই তলুৱাকে চেলেকিলে। কেইজনমানৰ চাকৰি গ'ল। কেইজনমান এতিয়াও চাচপেন্সনত। পিছে তেওঁলোকে বি ঘটিলে তিনি পুকাইলৈ জুৰিব। ভঁৰালত তলি উদং অফিচখনৰ দুখনমান টেবুলতহে কাম আছে। গতিকে বাৰ বজাত আহি টেবুলে টেবুলে মেল-মিটিং চলে। কোনোবাই বা এওঁৰ নিচিনা পাগলামিৰ চং কৰে। কাম কৰক নকৰক দৰমহা কেইটা সকলোৰে ঠিকে পায় নহয়।' কথাখিনি কৈ ইতিমধ্যে কাম শেষ হোৱাত মানুহজন গ'লগৈ। এনে লাগিল অফিচখনৰ দুখবহুত তেওঁ যথেষ্ট দুঃখিত। কিন্তু কি হ'ব, এনেকৈয়ে চলে কাৰ্যালয়, এনেকৈয়ে চলে দেশ।

ৰাতিপুৱা ব'দজক ঠিকেই আছিল। হঠাতে আবেলিৰ বদলে বতৰটো গোমা হৈ ফৰফাই বৰবুজাক আবহাৱ হ'ল। সহজে এবিধ ফেন নালাগিল। মই কৰিবলৈ থকা কিছুমান কাম

উলিয়াই ল'লো। হঠাতে ঘৰমুখকৈ মানুহ এজনী সোমাই আহি 'ভিতৰলৈ আহিব পাৰোনে' বুলি সোখাত মূৰ তুলি দেখিলো জয়ন্তী ডাটাচাৰ্য। ধুনীয়া ওলনীয়া শাৰীখনেৰে ভিত্তি অহা জয়ন্তীক গা ধুই গোসাইঘৰলৈ অহা কেন লাগিছে। কমলীয়া মুখখনত এটা মিঠা হাঁহি। আজি বা আকৌ কি ভাওনা দেখুৱায়, বুলিও মোৰ মুখত হাঁহি এটা ওলাই গ'ল। 'হঠাতে কি যে বৰবুজাক দিলে তেনেই ভিত্তিলো' বুলি কমলেৰে মুখখন মোহাৰি মোহাৰি সন্মুখৰ খাঙ্গী চকীখনলৈ চাই ক'লে— 'বহোনে বাহিদেউ ?' মই মূৰ জোকাৰি বহিবলৈ কৈ পুনৰ কামত মন দিলো। কিন্তু সন্মুখত বহি থকা মানুহজনীয়ে মোলৈ চাই থকা কাৰণে ভাল নালাগিল। বহীখন বন্ধ কৰি জয়ন্তীলৈ চালো— 'কিবা ক'ব' ?

'আপোনালোকৰ বহুত কাম নহয় ?'

'এবা যথেষ্ট কাম' তেওঁলোকৰ অধিকত হোৱা খেলিমেলি আৰু ঠিকমতে কাম নোহোৱা কথাবোৰ শুনি থকাৰ কাৰণে অকলমান টানকৈয়ে ক'লো। আমাৰ অধিকত হোৱা প্ৰতিটো কামত, প্ৰতিটো পাই-পইচাৰ সঠিক ছিলাপ আৰি দৈনিক একাউণ্টত হেড অফিচলৈ পঠাব লাগে। কামত যাকি দিয়াৰ কোনো উপায় নাই।' 'ক'ৰ ভাল কথা' জয়ন্তীয়ে ক'লে। 'অধিকত এনেকৈয়ে সকলো কাম হোৱা উচিত কথা। তেনেদৰে সকলো অধিকতে যদি সকলোৱে নিজৰ ভাগৰ কাম সঠিকভাৱে কৰে তেন্তে মানুহৰ বা দেশৰ এই অধ্যাপন কেন্দ্ৰিও নহ'লহেঁতেন। অধিকৰ টেমুলে টেমুলে পৰচৰ্চা, গল্প-গুজব, ভোট খোৱাৰ সুবিধা বিচৰা কৰ্মচাৰী আৰু দালালৰ ভিৰ মোৰ যে অসহ্য লাগে। কিন্তু ভাল নালাগিলেও আহিবলগীয়া হয় কাৰণ ঘৰতো—'

'ঘৰতো ভাল নালাগে ?' ক'ব নোৱাৰাকৈয়ে মোৰ মুখৰপৰা কথাৰ ওলাই গ'ল।

জয়ন্তীয়ে মোৰ চকুলৈ পোনে পোনে চলে। 'নাইনালাগে। অধিকত যেনেদৰে দুৰ্নীতি, ঘৰতো সেই একেই দুৰ্নীতিৰ পোহৰ। মোৰ স্বামী এটা চৰকাৰী বিভাগৰ উচ্চ পদত অধিষ্ঠিত। পুৰণা ধনী পৰিয়াল। কিন্তু অধিকত দৈনিক তেওঁৰ জেলত বিমান টকা সোমায় সৰু সুৰা চাকৰিয়াল এজনে মাহেকতে নাপায়। সেইবোৰ তেওঁৰ কথা কিন্তু মোৰ এটিহিটকৈ দুখৰ কথা কি জানে ? মোৰ ল'ৰা-ছোৱালী দুটাকো আজল অৰ্থ স্বাধীনতা দি তেওঁ দুৱৈটাকৈ এক অসংবেত আৰু বেজবাহীৰী ভীকলৈ ঠেলি দিছে। সিহঁতৰ কলসমুখীভাৱ মই বাখা দিয়া বাবে সিহঁতেও মোক শৰু বুলি ভাবে।' জয়ন্তীৰ মাতটো খোকাখুকি হোৱা কেন লাগিল। কিবা এটা ক'বলৈ গৈ মই সংবেত হ'লো। লোকৰ ঘৰৰ কথা শুনিয়াই বা কি হ'ব ? এইবোৰ কাৰণতে চাগে মানুহজনীৰ মূৰটো ঠিক নাথাকে। ভাখাপিও ক'লো— 'ঘৰৰ কথা পৰক নোকেৱায়ে ভাল নেকি ?'

'পৰক কোৱা নাই মই আপোনাকহে কৈছো। ক'ৰ দিনৰ পৰাই ভাবিছো মোৰ ঘৰৰ দুখৰ কথাবোৰ কেন আপোনাক ক'ব পাৰিলে অজল শান্তি পাম।'

মই আচৰিত হ'লোঁ। কেইদিনমানৰ চিনাকি মানুহজনীয়ে মোৰ মাজতনো এনে কি আত্মীয়তা বিচাৰি পালে।

‘যথেষ্ট বয়স হ’লেও এতিয়াও মানুহে মোক ধুনীয়া বুলিয়ে কয়।’ জয়ন্তীয়ে কৈ গ’ল ‘স্কুল-কলেজত ধুনীয়া বুলি মোৰ খ্যাতিয়ে আছিল। তাতে ভাৰত নাট্যম নাচি মই বিশেষ যশস্যা বুটলিব পাৰিছিলো। দুখীয়া পৰিয়ালৰ ছোৱালী হ’লেও সেই খ্যাতিয়ে মোৰ উচ্চাকাঙ্ক্ষাও গগনচূষী কৰি তুলিছিল। ভাবিছিলো জীৱনত নৃত্যকেই মোৰ জীৱনৰ লক্ষ্য হিচাপে লৈ তাৰ খ্যাতিৰে মই নৃত্যাংগনা ৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হ’বলৈ সক্ষম হম।’ বাতৰিব শিৰোনামাত প্ৰকাশ হ’ব মোৰ ছবি। মোৰ নৃত্য চাবলৈ সমবেত হ’ব বহু গুণমুগ্ধ দৰ্শকৰ ভিৰ। কিন্তু... জয়ন্তী ক্ষণেক ব’ল, ‘মনে খোজে ৰজা হ’ব বিধাতাই নিদিয় খুজি খাব। মোৰ সকলো ইচ্ছা অনিচ্ছাক অগ্ৰাহ্য কৰি মোৰ কল্পনা আৰু আশাৰ মূৰত চেঁচা পানী ঢালি মামাহঁতৰ পৰামৰ্শমতে মায়ে মোৰ বিয়া ঠিক কৰিলে এক উচ্চ পদস্থ আঢ়ব্যন্ত পৰিয়ালৰ পুৰুষৰ সতে। মোৰ ওজৰ-আপত্তি শুনা দূৰৈৰ কথা মামীহঁতে মোক মুৰ্খ বুলিহে ক’লে। এদিন গা ভৰা গহনা আৰু খমখমীয়া গুণাৰ কাপোৰ পিন্ধি মই কইনা সাজি হোমৰ গুৰিত বহি স্বামী গৃহলৈ আহিলো। ক’বলৈ গ’লে ৰাজহাউলী সদৃশ ঘৰ, অজস্ৰ গহনা আৰু কাপোৰৰ সম্ভাৰ দেখি মই আনন্দিত নোহোৱা বুলি ক’লে মিছা কোৱা হ’ব। সুখনো কোনে লিখিচাৰে? মোৰ নিচিনা দুখীয়া ছোৱালীৰ ভাগ্যত এনে সৌভাগ্য সঁচাকৈয়ে অভৱনীয়। মনতে ভাবিছিলো মাতৃ গৃহত যি অভাৱৰ কাৰণে মোৰ নৃত্য শিক্ষা সুচাৰুৰূপে হোৱা নাছিল এতিয়া স্বামীৰ মন যদি অনুকূল হয় তেন্তে মোৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ হোৱাত অসুবিধা নহ’ব। মনত এক নতুন আশা লৈ মই স্বামীৰ আগমনৰ বাবে অপেক্ষা কৰি ব’লোঁ।’

আহিতাহঁতে স্বামীকে ইহকাল পৰকালৰ গুৰু বুলি চিন্তা কৰি স্বামীক সৰ্বতোপ্ৰকাৰে সুখী কৰি ৰাখিবৰ বাবে শিকাই পঠাইছিল। কিন্তু প্ৰথম নিশাই মোৰ স্বপ্ন ভংগ ঘটিল। দোভাগ নিশা অসংলগ্ন অৱস্থাত মোৰ স্বামী তেওঁৰ নববিবাহিতা পত্নীক সম্ভাষণ জনাবলৈ আহিল। শুনিছিলো বৈবাহিক জীৱনৰ প্ৰথম নিশাৰ স্মৃতি সমগ্ৰ জীৱনলৈ এক মধুৰ স্মৃতি হৈ থাকে। কিন্তু সেই প্ৰথম নিশাৰ স্মৃতি মোৰ জীৱনৰ এক আশা ভংগৰ, এক দুঃখৰ স্মৃতি হৈ ব’ল। মোৰ কুমাৰী জীৱনত সবাত্তম সঁচি ৰখা কমলীয়া পৱিত্ৰতা আৰু স্বপ্ন এক উজ্জ্বল মদ্যগী পুৰুষৰ অশালীন কামনাৰ সৌত্তত উটি গ’ল।

প্ৰত্যেক মানুহৰে সুখী হোৱাৰ একোটা নিজৰ সংজ্ঞা থাকে। মোৰ স্বামীৰ সুখৰ সংজ্ঞা হ’ল তেওঁৰ বেছিচাপী উপাৰ্জনৰ ধনেৰে জীৱনক ভোগ সন্তোষৰ নৈত উঠাই দিয়া। মোৰো যে সাংসাৰিক ভোগৰ প্ৰতি লালসা নাছিল তেনে নহয়। কিন্তু তাৰ মাজতে মোৰ কল্পনাৰ পুৰুষজন আছিল এনে এক সংযুক্তিবান পুৰুষ যাব ফলস্বৰূপ থাকিব নিৰ্মী প্ৰাণৰ দৰ, ওঁঠত বিৰিঙি থকা হাঁহিৰ মাজত নিগৰি ওলাব কবিতা আৰু গীতৰ ছব। ফলস্বৰ সন্মত

ভালপোৰাবে তেওঁ মোক সুখী কৰিবলৈ বিচাৰিব। কিন্তু— জয়ন্তী অলপ ভুলমুৱা হ'ল কমলখনেৰে চকুসুঁটে মচি ক'লে, 'বাইদেউ ইমানতে মই স্বামীক ভাল পাবলৈ চেষ্টা কৰিছিলো। কৰিছিলো এখন সুখী-শান্তিময় সংসাৰ ৰচনা কৰি জীৱনক সুন্দৰ কৰি গঢ়ি তোলাৰ স্বপ্ন। কিন্তু তেওঁৰপৰা সহাঁৰি পোৱা দূৰৈৰ কথা, তেওঁৰ অপৰ্যাপ্ত ধনৰ অহংকাৰেৰে মোৰ কথা হাঁহিৰে উৰাই দিলে। আনকি আধুনিক নারীয়ে কেনেদৰে জীৱনৰ আনন্দ উপভোগ কৰে তাৰেই শিক্ষা দিবলৈ মোক কেইবাদিনো ক্লমবন্ধেও লৈ গ'ল। গিলাচে গিলাচে মদ গলাইবিশ কৰি অসংযত বস্ত্ৰ আৰু কথাৰে দুপৰি নিশালৈকে ক্লমবস্ত্ৰ মন্ত নারী-পুৰুষক দেখি মই জিকৰ খাই উঠিলো। ক্লমবলৈ দৃঢ়ভাৱে নাবাও বোলাত অত্যন্ত উপহাস আৰু উপেক্ষাৰে মোৰ দৰিদ্ৰ পৰিয়াললৈ কটুভিত্তি বৰ্ষণ কৰিলেও মই মোৰ মন্তত দৃঢ় থকাই নহয়, মই কলেজ আৰু নৃত্যৰ ক্লাচটো পুনৰ জঁইন কৰি নিয়মিতভাৱে পাঠ-শুনা চলাই বাৰ্খলৈ কৃতসংকল্প হ'লো। প্ৰথম খং আৰু বল দেখুৱাইও মনাব নোৱাৰি শেষলৈ নিজেই নিবস্ত্ৰ হ'ল। যদিও এটা বিষয়ত তেওঁ নিজৰ স্থিতিত অটল হৈ ব'ল। প্ৰায় প্ৰতিনিশা শাৰীৰিক আভিযাৰ্য্য মাজেৰে মোক বুজাই দিবলৈ কাৰ্পণ্য নকৰিলে যে মই তেওঁৰ বিহেতু বিবাহিতা পত্নী গতিৰে পতিৰ সন্তুষ্ট কৰাটো মোৰ চৰম আৰু পৰম কৰ্তব্যৰ গণ্ডীৰ ভিতৰত।'

কথাবোৰ কৈ জয়ন্তীৰ ভাগৰ লাগিছিল। মই মোৰ বটলটোৰপৰা পানী এগিলাচ আগবঢ়াই দিলো। ধকধককৈ পানী গিলাচ সি জয়ন্তীয়ে ক'লে— 'ধন্যবাদ।'

'যদিও মনতে ভাবিছিলো এনে পুৰুষৰ সন্তানৰ জন্ম নহও কিন্তু প্ৰকৃতিক বাধা দিয়াৰ উপায় নাছিল। মই সন্তান সন্তৰা হ'লো দুবোৰো। অশলাগ নকৰো সন্তানৰ জন্মৰ সময়ত মই মাতৃ হিচাপে পাবলগীয়া যত্ন, ডাক্তৰৰ ব্যৱস্থা সকলো কৰিবলৈ তেওঁ কাৰ্পণ্য কৰা নাছিল। ইতিমধ্যে মোৰ পৰীক্ষাৰ বিজাণ্ট ওলাইছিল আৰু সেই সময়তে এই চাকৰিটো পাই জঁইন কৰি পেলালো।'

'আপুনি বাধা পোৱা নাছিল?' মই সুধি পেলালো।

'অকল বাধাই নহয় স্বামীৰ বকলপৰা গৃহস্থকৰ সূচনা হৈছিল। ডিভৰ্চৰ কথাও উঠিছিল। কিন্তু ল'ৰা-ছোৱালীজনৰ ভৱিষ্যতৰ কথা ভাবি মই সকলো সন্ত কৰিলো। ভাবিছিলো মই সিহঁত দুটাক সুশিক্ষা দি ভাল মানুহ কৰিলে গঢ় দি মোৰ জীৱনৰ স্বপ্ন পূৰ্ণ কৰিম।' জয়ন্তী এইদৰে উলুপি উঠিল। কিন্তু অজে মই কোৱাকৈয়ে বাৰ্খ হ'লো। সৰুবেশৰ সিহঁতক অপৰ্যাপ্ত বিলাসিতাৰ বস্ত্ৰৰ যোগান দি অপৰীক্ষিত হৃত থক সি সিহঁতৰ চৰিত্ৰই নষ্ট কৰি দিলে। সিহঁত আজি দামী ফুল-কলেজত পঢ়ে। বিলাসী গাড়ীত ফুৰি ফুৰে। ৰাতি দুপৰিলৈকে দেউতাকৰ দৰে ক্লম-বেটেকাত ফুৰি ফুৰা ধনী লোকৰ অৱাটে বোৱা সন্তানৰ বাহিৰে একো নহ'ল সিহঁত।'

অলপ বৈ জয়ন্তীয়ে নিজকে কোৱা সি ক'লে— 'জীৱনৰ এই বাৰ্ষজাত মই কেনে শিক্ষাৰ হৈ পৰো মাজে মাজে। কি কিতাবিছিলো কিন্তু কি পালো জীৱনত? ফলতো শান্ত

কবিতালৈ এজন গুৰুৰ আশ্ৰয় ল'লো। সত্য সুন্দৰৰ পথ আৰু ভগৱৎ প্ৰাপ্তিৰ দ্বাৰা মনৰ শান্তি লাভৰ বাবে তেওঁ অনেক ব্যাখ্যা দিলে। কিন্তু ভিতৰ সোমাই দেখিলো তাতো স্বাৰ্থ আৰু ভণ্ডামিৰ পোহৰ। এৰি দিলো। এতিয়া যেন নিজকে অলপ মুক্ত অনুভৱ কৰিছো।'

মই ঘড়ীটোলৈ চালো। প্ৰায় চাৰে পাঁচটা বাজে। বৰবুৰজাক কমাই নাই।

'আজিকালি সকলোৰে নাৰী স্বাধীনতাৰ কথা কয়। কাকতে-পত্ৰই নাৰী স্বাধীনতাৰ কিমান ব্যাখ্যা ওলায়। কিন্তু সঁচাকৈয়ে কোনো সমাজত নাৰী-পুৰুষৰ সঁচা অৰ্থত সমকক্ষ হ'ব পাৰিছেনে? বাহিৰত যিমানেই নাৰী-পুৰুষৰ সমানত্ব প্ৰতিপন্ন কৰা হয়, নাৰীক মহিসয়ী গৰীয়সী আখ্যা দিয়া হয়, কিন্তু নিজৰ ঘৰত বেছিভাগ পুৰুষৰ অন্তৰত তালিবানী সত্ৰাই ক্ৰিয়া কৰি থাকে। এইবিষয়ে বহুত নেতা আৰু সাধাৰণ মানুহৰ লগতো কথা হৈছে। কিন্তু বাহিৰৰ বহুতাত নাৰীৰ বিষয়ে ডাঙৰ ডাঙৰ কথা কোৱা লোকেও পত্নী সকলৰ ক্ষেত্ৰত ক্ৰীতদাসীৰ ভাবেই পোষণ কৰে। গুলিলে আচৰিত হ'ব কোনোবা এজন বামপন্থী ইউনিয়নৰ নেতাই হেনো সময়ত চাহ নোপোৱাৰ অপৰাধত পত্নীৰ মুখলৈ গৰম চাহৰ কাপ মুখলৈ মাৰি পঠাইছিল।' মই উচপ খাই উঠিলো। ঘটনাটো ময়ো শুনিছিলো, পিছত সেই পত্নী গৰাকীয়ে আত্মহত্যা কৰিছিল।

'আপুনি বাক নাৰী স্বাধীনতাৰ বিষয়ে কি ভাবে?'

জয়ন্তীৰ প্ৰশ্নত মই বিৰত হ'লো। মানুহে পাগলী বুলি ভবা জয়ন্তীৰ বুকুৰ মাজত ইমান চিন্তাৰ উঁহ সোমাই আছে।

দানভাৱে হাঁহি প্ৰশ্নটো এৰাবলৈ ক'লো, 'সকতে পঢ়া-শুনাৰ ব্যস্ততা, ডাঙৰ হলত পিতৃহীন সংসাৰৰ দায়িত্বৰ বাবে চাকৰিৰ চিন্তা আৰু বিয়াৰ পিছতো চাকৰি, ঘৰ-সংসাৰ, সন্তানৰ পঢ়া-শুনাৰ দায়িত্বৰ মাজত এই বিষয়ে চিন্তাৰ কেতিয়াও অবকাশেই পোৱা নাই।'

সকলো ভিৰোভাই এনেদৰেই কয়। জয়ন্তীৰ মুখত তিৰ্য্যক হাঁহি। বুকুত বিদ্ৰোহৰ ধুমুহা চলি থাকিলেও সংসাৰত শান্তি ৰখাৰ বাবে ইয়ে সুনিশ্চিত উপায়।' হঠাৎ জয়ন্তী ঠিয় হ'ল, বাহিৰলৈ চাই ক'লে, 'বৰবুৰ কিছু কমিছে। আগোন্দাৰ বহুত সময় নষ্ট কৰিলো। বেয়া নাপাব। কিয় জানো বুকুৰ মাজত গোট খাই থকা কিছুমান কথা কাৰোবাক ক'বলৈ বৰ মন গৈ আছিল।'

মোক একো কোৱাৰ সুবিধা ন্ৰিদি খবৰবাকৈ জয়ন্তী চিৰিৰে নামি গ'ল।

সেইটো অকিচৰপৰা অলপদিন পিছতে বদলি হৈ অহা বাবে জয়ন্তীক আৰু কাৰ্য্যনিও লগ পোৱা নাই। কেতিয়াবা হঠাতে জয়ন্তীলৈ মনত পৰে, ময়ো জানো পৃথিৱীৰ সবহভাগ নাৰীৰে মনৰ মাজত অবমাননাৰ গানিৰ একুৰা তুঁহ জুই জ্বলি থাকে। কিন্তু বসুমতী নাৰীয়ে নিষ্পে সহ্য কৰি গ'লে সতী সাধৱী আৰু জয়ন্তীৰ দৰে বিদ্ৰোহ কৰিলে কোনোবাই ভেজৰিনী আৰু কোনোবাই পাগলী আখ্যা পায়। □

খহি পৰা তৰা

পুলিচৰ চাকৰিত দিন-ৰাতিৰ কথা নাই। নিশা ভাত-পানী খাই টাউন ইলপেণ্টৰ অভিজিত লাহন লেপৰ তলত সোমাইছিলহে, এনেতে কলিং বেল বাজি উঠিল। দুৱাৰ খুলি বনকৰা ল'ৰা বিহুৰাই জনালেহি বাহিৰত পাণ্ডে আৰু গোলাপ বৈ আছে। পাণ্ডে নাইট ডিউটিৰ টিপাহী আৰু গোলাপ জীপৰ হাইভাৰ। আমনি পালেও অভিজিত উঠি আহিল। বিশেষ কাৰণ নহ'লে সিহঁত এতিয়া এনেয়ে নাহে। বাথৰুমে গৈ মুখখন ধুই ওলাই আহি অভিজিতে সুধিলে— “কিবা খবৰ আছে পাণ্ডে ?” উত্তৰত পাণ্ডে যিখিনি ক'লে তাৰ অৰ্থ হ'ল এইমাত্ৰ খবৰ আহিছে। বামুণী ভিঠাল এজনী গাভৰুৱে চিপ লৈ আত্মহত্যা কৰিছে। ঘটনাটো মাৰ্ভাৰও হ'ব পাৰে। গতিকে এতিয়াই তদন্তৰ কাৰণে ভালে খবৰ লাগে। পেটে পেটে খং উঠিলেও কৰ্তব্যৰ কথা সুঁৱৰি অভিজিতে বিহুৱাক শুৱালে কৈ যাবলৈ সাজু হ'ল। গোলাপৰ গাড়ী সাজু হৈয়ে আছিল। হাৰালদাৰ বামচিং আৰু দুজন কনিষ্ঠকলৰ সৈতে অভিজিত বামুণীভিঠালৈ বুলি গাড়ীত উঠি বহিল।

নতুনকৈ বদলি হৈ ইয়ালৈ অহা অভিজিতৰ মাত্ৰ দুসপ্তাহ হৈছে। গোটেই এলেকাতো চুক-কাণ মাৰি চোৱা হোৱাই নাই। গুৱাহাটীত ডাঙৰ হোৱা অভিজিতৰ চহৰখন পোনতে গাওঁ যেনহে লাগিছিল। পুৰণি যদিও বিশেষ গুৰুত্ব নোহোৱা চহৰখনক বাহিৰৰ জগতখনৰ লগত মাত্ৰ বেল লাইনটোৱে সংযোগ কৰিছে। বেল ষ্টেচনটোৱে নতুনকৈ বাঢ়ি অহা চহৰখনক দুটা ভাগত ভগাইছে। ষ্টেচনৰ দক্ষিণে এচ, ডি, চি, অফিচক কেন্দ্ৰ কৰি থানা, ডাকঘৰ, হাস্পতাল আৰু সৰু-বৰ বহুতো অফিচ আৰু বাহু আহ্বান আদিক লৈ পুৰণি আৰু ক্ৰমবৰ্দ্ধমান জনবসতিৰে মূল চহৰখন। উত্তৰে প্ৰাচ ফেণ্টৰী, কিছুমান গেৰেজ আৰু গুদামঘৰ, কিছুমান সৰু-বৰ ফেণ্টৰীকে লৈ অসংখ্য সৰু-বৰ জুপুৰীৰে দিনে দিনে বাঢ়ি অহা অঞ্চলটো সিগাৰ চহৰখনৰ সন্ধানত মানসিকতাৰ মূৰ কামোৰনিৰ বিষয়বস্তু। ঠাইখন বামুণীভিঠা বুলি জনাজাত। কোনোবা সজুনহীন যিধৰা বামুণীৰ মাটিত পূৰ্বতে কিছুমান নেপালী মানুহে গৰু-ব'হক খুটি পাতি গাৰীৰ ব্যৱসায় চলাইছিল। সাতচল্লিশৰ দেশ বিভাজনত দেশৰ মাটি এৰি অহা চিন্নামূল মানুহৰ দল এটাই পুনৰ জীয়াই থকাৰ আশাৰে ইয়াতে আহি খোপনি পুতিলেহি। লাহে লাহে বেল ষ্টেচনৰ কনুৱা, প্ৰাচ ফেণ্টৰী আৰু গেৰেজৰ কৰ্মী, গাঁৱলৰা নগৰলৈ কাম বিচাৰি অহা শিক্ষিত, অশিক্ষিত, মানুহৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধমান সমাগমে কিছুদিনৰ ভিতৰতে অপৰিকল্পিতভাৱে গঢ়ি উঠা ঠাইখনৰ প্ৰতি মানুহৰ দৃষ্টি আকৰ্ষিত হৈ পৰিল। সচাক্ষৰ হোৱাৰ দৰে লগে লগে আবৃত হ'ল নানা

নিষিদ্ধ কার্যৰ পোহাৰ। দুখ-দৈন্য জৰ্জৰিত মানুহখিনিয়ে কিছুমান দাদা-জাতীয় লোকৰ নানা ধৰণৰ উৎপাত-অশান্তিৰ মাজত মুখ গুজি কটাব লগা হ'ল। মদ, জুৰা, পতিতা বৃত্তিৰ পোহাৰ আদিৰ নানা বিষয়ৰ অভিযোগ থানালৈ নিতৌ অহা হ'ল। পুলিচ গৈ দুদিনমান মাৰধৰ কৰি দুটামানক ধৰি লকআপত ভৰাই থোৱাৰ পিছত কেইদিনমানলৈ শান্ত হয়। পাছত পুনৰ আৰম্ভ হয় আন এক অশান্তি। মাজে সময়ে সংবাদপত্ৰত নানা মুখৰোচক কাহিনী, নানা উদ্বেজনাপূৰ্ণ কাহিনী বাতৰিত প্ৰকাশ হয়। দুই এক সংবাদদাতাই ঠাইখনৰ অভাৱ-অভিযোগ, পানী আৰু স্বাস্থ্যৰ অব্যৱস্থা, চৰকাৰী অৱহেলা আৰু ঘাট থকা নানা অঘটনৰ কথা উত্থাপন কৰে। দুই এখন চিঠিও মাজে মাজে প্ৰকাশ পায়। কিন্তু সিমানতে সকলোৱে নিজৰ কৰ্তব্য শেষ হোৱা বুলি সাত্বনা লভি মনে মনে থাকে। কেৱল নিৰ্বাচনৰ সময়ত ঠাইখনে এটা নতুন ৰূপ পায়। নিৰ্বাচনৰ সময়টো যেন ঠাইখনৰ বাবে বসন্ত কাল। বিভিন্ন ৰাজনৈতিক নেতাৰ পদধূলি পৰাৰ আগে আগে ঠাইখনৰ দুৰ্গন্ধময় নলা-নৰ্দমা কিছু পৰিমাণে চাফা হয়; ৰাস্তা-পদূলিত ঠায়ে ঠায়ে দুই এটুকুৰা শিলগুটি পৰে। মাইকত হিন্দী গানৰ হিট সংগীত, বক্তাৰ গগণফলা চিঞৰত ঠাইখনৰ ভৱিষ্যত সম্পৰ্কে নানা আকাশচুম্বী পৰিকল্পনা আৰু উন্নয়নৰ কথা প্ৰকাশ পায়। ৰাতিৰ আন্ধাৰত টকা আৰু মদৰ বটলেৰে ভোট বেচা-কিনা হয়। বহুত আশা লৈ দুখী ৰাইজে নিৰ্বাচনৰ দিনা নিজৰ ভোটাধিকাৰ সাব্যস্ত কৰি মনে ভবাজনে বিধায়ক, মন্ত্ৰী হ'লে ঠাইখনৰ আৰু নিজৰ উন্নতি হোৱাৰ, অভাৱ অনাটন শেষ হোৱাৰ আশা কৰি বোমাৰ্জিত হয়। যথা সময়ত ভোটৰ ফলাফল ওলায়। দুই এদিন গৰম আলোচনা সমালোচনা হোৱাৰ পাছত সকলো শান্ত হয়। বামুণীভিঠা আগৰ ডাষ্টবিন হৈয়ে থাকে। নবকৰ পৰা সবৰ্গলৈ উন্নতি কৰি দিয়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়া নেতাসকল আৰু কেতিয়াও সেইমুৰা নহয়। অভাৱ অনাটনবোৰ শেষ নহয়, কৰাৰ চেষ্টাও কৰা নহয় কাৰণ নিৰ্বাচিত প্ৰাৰ্থীসকলেও জানে ভোটৰ বিমানেই অভাৱী হয় তেওঁলোকক প্ৰলোভিত আৰু প্ৰভাৱিত কৰা সুবিধাও সিমানেই।

এই আটাইবোৰ কথা, বামুণীভিঠাৰ পঞ্চিল জীৱনৰ কাহিনী অভিজিতে তেওঁৰ আগৰজন টাউন ইলপেণ্টৰ সুশাস্ত ৰায়ৰ পৰা শুনিছিল। পুলিচ ডিপাৰ্টমেণ্টত অহাৰ আগতে সুশাস্ত কলেজত সাংস্কৃতিক বিভাগৰ সম্পাদক আছিল। গল্প, কবিতা লিখিছিল। তেওঁৰ বুকুৰ মাজত এতিয়াও কোনোবা এঠাইত মানুহৰ এই জবকৰ প্ৰতি সংবেদনশীল মন এটা এতিয়াও শিল হৈ বোবা নাই। ট্ৰেনিং লিবিয়ডত সুশাস্ত আৰু অভিজিত একেলগে আছিল। দুয়োৰো মাজত এটা বুজাবুজি আছিল। সেয়ে সুশাস্তই বোৱাৰ আগতে অভিজিতক ঠাইখনৰ বিষয়ে নিজৰ মন্তব্যবোৰ জনাই গৈছিল।

হঠাতে গোপালে গাড়ীখন বন্ধাই দিয়াত অভিজিতৰ চিন্তাৰ আঁত হেৰাই গ'ল। মূৰ

উলিয়াই দেখিলে হাবিকেন লেম্পৰ পোহৰেৰে অকন অকন পোহৰ হৈ থকা সৰু সৰু জুপুৰি কেইটামানৰ আগত গাড়ীখন বৈছেহি। ঘৰকেইটাৰ আগত ছায়া মূৰ্তিৰ দৰে এজাক মানুহ। হঠাৎ পুলিচৰ গাড়ী দেখি সবহভাগ মানুহ যেনি-তেনি সোমাই নোহোৱা হ'ল। পাণ্ডে আৰু সংবাম ইতিমধ্যে নামিছিল। অভিজিতেও পলম নকৰি নামি আহিল। এটা দুৰ্গন্ধ আহি অভিজিতৰ নাকত লাগিল। বৰৰ পোৰা গোন্ধ। দুবৈত কেইজনমান মানুহে টোৱাৰ ছলাই নবেম্বৰ মাহৰ জাৰ কমোৱাৰ চেষ্টা কৰিছে। প্ৰদূষণ সমস্যা লৈ ক্ষুব্ধ বৰ লেকচাৰ জাৰি কৰা পণ্ডিতসকলৰ কথা ভাবি পুতৌ উপজিল অভিজিতৰ।

পাণ্ডে আশুৱাই আহি থিয় হৈ থকা মানুহটোক কথাটো সুধিলে। ইতিমধ্যে মানুহবোৰ আঁতৰি গৈছিল। এনেবোৰ কথাত সাধাৰণত পুলিচৰ আগলৈ মানুহ আহিব নোখোজে। এটা ডেকা ল'ৰাই অভিজিতহঁতক 'এইফালে ছাব' বুলি বাট দেখুৱাই লৈ গ'ল। সৰু গলি এটাৰে অলপ গৈ ঘৰটো দেখুৱাই দি ক'লে— 'ইয়াতে ছাব।'

নিতান্তৈচাশৰ ঘৰটোৰ একমাত্ৰ দুৱাৰখনেদি হাউলি অভিজিত সোমাই গ'ল। শক্তিশালী টৰ্চৰ পোহৰত অভিজিতে বি দৃশ্য দেখিলে তেওঁৰ সাহসী বুকুখনো চিৰিং কৰি উঠিল। মাৰলীৰ পৰা ওলমি থকা ছোৱালীজনীৰ জিভাখন আৰু চকুদুটা এনেদৰে ওলাই আহিব খুজিছে যে অভিজিতৰ ভাব হ'ল ছোৱালীজনীয়ে যেন গোটেই পৃথিৱীখনকে চিৰ্ণকৰি খুজিছে। এইবাৰ টৰ্চৰ পোহৰত ঘৰৰ চাৰিওফালে চালে অভিজিতে। দৰিদ্ৰতা অভিজিতে নেদেখা নহয়, কিন্তু দৰিদ্ৰতাৰ ৰূপ যে ইমান কমৰ্য্য হ'ব পাৰে তেওঁৰ ধাৰণা নাছিল। ভঙা-চিঙা বেৰত দিয়া জোৰা- তাগলি, এলাছুকলীয়া ঘৰৰ ততোধিক জৰাজীৰ্ণ বস্তু- বাহানিয়ে চৰম দৰিদ্ৰতাৰ কথাৰে ঘোষণা কৰিছিল। বেৰৰ কাষত কুচি মুচি বহি আছিল দুজনী গাভৰু ছোৱালী আৰু এটা ডেকা ল'ৰা। সিহঁতৰ গালত চকুপানীয়ে কঢ়াল বান্ধি আছে। আকৌ এবাৰ ওলমি থকা ছোৱালীজনীলৈ চালে অভিজিতে। দেখাত্তে এটা প্ৰাণৰ আশ্বহতাৰ ঘটনা যেন প্ৰতিভ হ'ল তেওঁৰ। বহি থকা ল'ৰা-ছোৱালীকেইটা মৃত ছোৱালীজনীৰ বোধকৰো বাই-ভনী আৰু ভায়েক হ'ব।

ডায়েৰীখন উলিয়াই এইবাৰ তদন্ত আৰম্ভ কৰিলে অভিজিতে—

'ঘৰৰ মালিক ক'ত?'

'ছোৱালীজনীয়ে ঘৰৰ ডাঙৰ আছিল ছাব'— কৰতে থিয় হৈ থকা মানুহজনে ক'লে।

'দেউতাক?'

'মাক-দেউতাক কেতিয়াবাহি মৰিল...কাম-কন কৰি তাৰে ঘৰখন চলাই আছিল।'

মানুহজনে আধা বঙালী আধা অসমীয়াত ক'লে।

অভিজিতে মানুহজনলৈ চালে। চল্লিশৰ ওপৰৰ এজন খীৰকাৰ মানুহ।

'তোমাৰ কি হ'ল?' উপবাচি কোৱা মানুহটোলৈ তীব্ৰ দৃষ্টি চাই অভিজিতে সুধিলে।

'মোৰ একো নহ'ল ছাব। কামৰ ছোৱালী— সন্নাৰ দেখা তেনা হোৱা। বৰ ভাল ছোৱালী

আছিল ছাৰ।’

‘নিজৰ কোনো নাই নেকি?’

‘আছে, সেয়া ভায়েক আৰু সৌ দুজনী ভনীয়েক—’ আন এজনে বহি থকা ল’ৰা-
ছেৰালীকেইটালৈ আঙুলিয়ালে।

‘এই ল’ৰা, নাম কি তোমাৰ?’ অভিজিতৰ কথা শুনি বহি থকা ল’ৰাটো থিয় হ’ল—

‘মণীষ শৰ্মা ছাৰ।’

‘দেউতাৰ নাম?’

‘মহাদেৱ শৰ্মা।’

অভিজিত অলপ চমকি উঠিল। নাম দুটা যেন বৰ চিনাকি যেন লাগিল তেওঁৰ।

‘ছেৰালীজনী কি হয়’— মৃতদেহলৈ আঙুলিয়াই অভিজিতে সুধিলে।

‘বাইদেউ ছাৰ’— কোৱাৰ লগে লগে ল’ৰাটোৱে কান্দি উঠিল। লগে লগে শান্ত হৈ
বহি থকা ছেৰালী দুজনীয়েও বাউচি জুৰিলে।

‘এই মনে মনে থাকাহঁক।’ অভিজিতে পুলিচী মেজাজ আনি ক’লে—

‘মৰিল কিয়? কিবা গণ্ডগোল আছিল নেকি?’

ল’ৰাটো তলমুৰা হৈ থাকিল।

‘নামাতা কিয়?’— কি হৈছিল?’

ল’ৰাটোৱে মূৰ তুলি চালে।

‘এটা কুকুৰে বিয়া কৰাম বুলি ফুচুলাই আছিল। এতিয়া সি পলাই গ’ল... তাইৰ সৰ্বনাশ
কৰি।’— মানুহটোক পালে যেন কামুৰি খাব এনে ভাবেৰে ল’ৰাটোৱে ক’লে।

‘নাম কি বায়েবাৰ?’

‘স্বাতী— স্বাতী শৰ্মা।’

বুকুত এটা প্রচণ্ড হাড়ুৰীৰ কোৰ পৰা যেন অনুভৱ হ’ল অভিজিতৰ।

‘স্বাতী— মহাদেৱ শৰ্মা।’

আকৌ এবাৰ ওলমি থকা ছেৰালীজনীৰ মুখলৈ টৰ্টৰ পোহৰ পেলাই চালে
অভিজিতে। সেয়া স্বাতী আৰু সেয়া ছেৰালী দুজনী বোধকৰোঁ বানু আৰু অনু আৰু এয়া
মনু মানে মনীষ।’—

অভিজিতৰ মনত অনুভৱ হ’ল মাটিৰ তলৰ পৃথিৱীখন যেন কঁপিহে।

অলপপৰ বৈ অভিজিতে মনটো ডাঠ কৰিলে। এজন পুলিচ অফিচাৰৰ দৃঢ়তাবিহীন
দুৰাই আনি মনীষক সুধিলে—

‘কিমানলৈ পঢ়িছিল?’

‘ক্লাছ নাইনলৈ। ডাক্তৰ দাদাই কলেজত পঢ়োতে হঠাতে ঢুকিল। মাও সেই বেজাৰতে

অলপ দিন পাছতে গ'ল। বাইদেৰে পঢ়া এৰি চিলাইব দোকান এখনত সোমাল। তাইনো কিমান কৰিব? তাতে পঢ়িনো কি হ'ব— ময়ো পঢ়া এৰি গেবেজ এটাতে সোমাই গ'লো। তাইক সি বহুদিনৰপৰা বিয়া কৰাম বুলি ফুচুলাই আছিল—'অভিজিভৰ মাতত মৰমৰ পৰশ অনুভৱ কৰি ল'ৰাটোৱে কৈ গ'ল—

'সি কোন?'

'তাইৰ লগত একেখন দোকানতে কাম কৰা মানুহ এটা। গোৱালপাৰাৰ মানুহ ঝামুৰ অধিকাৰী— সি হাবামজাদাই মোৰ বাইদেউক—'আকৌ হাউ হাউকৈ ল'ৰাটোৱে কান্দি উঠিল।

মূৰটো ঘূৰাই অভিজিতে এইবাৰ বাহিৰলৈ ওলাই আহিল। পোষ্ট মৰ্টেম কৰিবলৈ শটো পঠোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰি মনীষক এবাৰ ধানাত লগ ধৰিবলৈ কৈ অভিজিতে যেন ওলাই আহিব ধৰা চকুপানীখিনি সামৰিবলৈকে লৰালৰিকৈ গাড়ীত বহিলহি। ধানা পাই বিপোর্টটো লিখি ঘৰ পাই বিহ্বাক এপাক কৰিব অৰ্দ্ধাৰ সি বাথৰুমত সোমাই অভিজিতে বাৰে বাৰে মুখখন ধুই মনৰ অশান্ত ভাবটো দূৰ কৰাৰ চেষ্টা কৰিলে। বিহ্বাক গুৰলৈ কৈ টোপনি মৰাৰ চেষ্টা কৰি বিফল হ'ল অভিজিত। এক অসহ্য যন্ত্ৰশাস্ত বাইজাই কৰা যেন লাগিল। নবেম্বৰ মাহৰ জাৰতো মূৰটো গৰম লগা যেন লগাত দুবাৰ খুলি বাহিৰলৈ ওলাই আহিল তেওঁ। আকাশলৈ চাই দেখিলে নীলা আকাশত অলেখ ভৰাৰ জিলমিল। সেই জিলিকি ধকা ভৰাবোৰৰ কোনোবা এটা ভৰাৰ নাম স্বাভী— স্বাভী নক্ষত্ৰ। এইবাৰ দুচকুৰে মনৰ বেদনাবোৰ নিগৰি আহিল। অভিজিতে চকুপানীবোৰ নমচিলে। অকমান চকুপানীৰ বাহিৰে কিয়েইবা আছে?

অলপ সময় বাহিৰত থাকি অলপ শান্ত হ'লত অভিজিত ভিতৰলৈ গৈ বিছনাত বহিল। টোপনি আৰু অহাৰ আশা নাই। ডিম লাইট জ্বলাই দি তেওঁ অলপ শান্ত হৈ বহি মনটো অতীতলৈ এৰি দিলে।

কিমান দিন হ'ল বাক? দহ-বাৰ নে চৈধ্য বছৰ? অভিজিত তেতিয়া অষ্টম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ। দেউতাক বদলি হৈ চাপৰমুখলৈ অহাত তাতে নতুনকৈ এড্ৰমিচন ল'লে। অভিজিতহঁতৰ অভিজিত আৰু ভনীয়েক মইনা। তাৰে লগৰ ল'ৰা হৰিশ শৰ্মা। চোকা শান্ত হৰিশৰ সৈতে প্ৰথম সাক্ষাততে বন্ধু হৈছিল অভিজিতৰ। তেতিয়া গম পাইছিল হৰিশহঁতৰ ঘৰ সিহঁতৰ কাষতে— তেতিয়া সেই চিনাকিয়ে দুয়োটা পৰিয়ালৰ মাজত বন্ধুত্বৰ ভোল এডাল গাঁঠি দিছিল। এই হৰিশৰ ভনীয়েক স্বাভী। চকল, কৰ্ণাটী, সাপকৰ দৰে নীলা চকুটো নচুৰাই গপাল-গপাল কৰা বেদা শ্ৰেণীভাষীক প্ৰথমতে অহংকাৰী যেন লাগিলেও পাছলৈ অভিজিতে দেখিছিল স্বাভী স্বাভীয়েই। দেউতাক মহাসেৱ শৰ্মাৰ শিক্ষকতাৰ অলপ আয়েৰে টুকটাককৈ ঘৰ চলোৱা স্বাভীৰ মাকৰ সাধাৰণ শাক-পাট

খাই, কম দামৰ কাপোৰ পিন্ধি ডাঙৰ হোৱা স্বাতীৰ আশাৰ টাবাৰটো আছিল আকাশচুম্বী। চকুদুটা নচুৰাই স্বাতীয়ে প্ৰায়ে কৈছিল— তাই পঢ়িব— ইমান ভালকৈ পঢ়িব যেন তাইৰ নাম আৰু ছবি বাতৰিত প্ৰকাশ হ'ব। সকলোৱে আঙুলিয়াই ক'ব — এয়া চোৱা স্বাতী, সঁচাই স্বাতী নক্ষত্ৰৰ দৰেই উজ্জ্বল হ'ল।

তাৰ পাছত হঠাতে এদিন এটা পথ দুৰ্ঘটনাত স্বাতীহঁতৰ দেউতাক মহাদেৱ শৰ্মাৰ মৃত্যু হ'ল। এমাডিমা ল'ৰা-ছেৱালীকেইটাক লৈ স্বাতীৰ মাকে কোনোবা ককায়েক এজনৰ আশ্ৰয় লৈ তাৰ পৰা ওচি আহিল। সিহঁত ওচি অহাৰ পাছত বৰ উদাস লাগি আছিল অভিজিতহঁতৰ। মাইনা ভনীৰ লগত স্বাতীহঁতৰ কথাৰে পাতিছিল। প্ৰথম কেইমাহমানলৈ সঘনে চিঠিৰ আদান-প্ৰদান চলি এসময়ত স্তিমিত হৈ বিশ্বুতিৰ সোঁতত হেৰাই গৈছিল সেই সামান্য পৰিচয়ৰ যোগসূত্ৰ।

সেই স্বাতী— নক্ষত্ৰৰ দৰে উজ্জ্বল হ'ব খোজা স্বাতী— বাতৰি কাকতত ছবি প্ৰকাশ হোৱাৰ আশা কৰা স্বাতী — কিয় আজি এনে হ'ল। সংসাৰৰ তিক্ত দৰিদ্ৰতাৰ লগত যুঁজি ভাগৰি পৰি সমাজৰ অবক্ষয়ত জাহ যাব লগা হোৱা স্বাতীৰ এই কৰুণ পৰিণতিৰ বাবে দায়ী কোন? বাতৰিৰ শিৰোনামাত ঠাই পোৱাৰ যোগ্য স্বাতীৰ মৃত্যুৰ বাতৰি হয়তো ক'বৰাৰ এচুকত গান্ধৰুৰ কৰুণ আত্মহত্যা শীৰ্ষক বাতৰিত ঠাই পাব। কিন্তু কিয় এনে হয়? চিঞৰি চিঞৰি সকলোকে সুমিবৰ মন গ'ল অভিজিতৰ। জীয়াই থকাৰ তাড়ণাত কাৰোবাৰ লোভৰ বলি হৈ সমাজৰ উঠি অহা মনি-মুকুতাবোৰ এইদৰে বোকাত জাহ যায় কিয়?

‘কিবা এটা কৰিব লাগিব’— অভিজিতে মনতে ভাবিলে। ‘স্বাতী গ'ল— কিন্তু বানু, অনু আৰু মনীষক এনেদৰে নৰকৰ বোকাত লোট লৈ থাকিব দিব নোৱাৰি। অন্ততঃ সমাজৰ এজন শিক্ষিত নাগৰিক হিচাপে হ'লেও সিহঁতক সুস্থভাবে জীয়াই থকাৰ পথ দেখুৱাব লাগিব। বানু আৰু অনুৰে যেন স্বাতীৰ বাট কেজিলাও ল'ব লগা নহয়’— অন্ততঃ অভিজিতে ভাবিলে।

‘কিন্তু’ — লগতে চিন্তা কৰিলে অভিজিতে। ‘তাৰ সামান্য শক্তিকে এটা পৰিয়ালক হয়তো বোকাৰ পৰা তুলি আনিব পাৰিব সি। কিন্তু এনে শত সহস্ৰ স্বাতীহঁতক এই অবক্ষয়ৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ জানো কোনোবা অভিজিতহঁত আগবাঢ়ি আহিব? □

অসহনীয়

ঘৰখনৰ অতবোৰ দৰকাৰী-অদৰকাৰী বয়-বস্তুৰ লগতে পুৰণা চাইকেলখনো ষ্টোৰকামটোতে আছিল। পেখন পোৱাৰ আগলৈকে শ্ৰীনাথে সেইখনেৰেই অফিচলৈ যোৱা, অলৈ তলৈ যোৱা, বজাৰ সন্ধান কৰা আদি সমস্ত কাম কৰিছিল। বয়স হোৱা বাবে আৰু ডাক্তৰেও মানা কৰাত শ্ৰীনাথ আজিকালি চাইকেলত নুঠে যদিও চাইকেলখনৰ প্ৰতি তেওঁৰ মোহটো অটুট আছে। এতিয়াও তেওঁ মাহেকৈ-পৰেকৈ নিজেই সেইখন উলিয়াই চাফ-চিকুণ কৰি, ডেল-ডুল দি চোতালতে এপাক ঘূৰাই আলকুলে নি ইটো-সিটো বস্তু থোৱা চোতালতে থকা কামটোৱেৰে থৈ দিয়ে। তাকে দেখি ল'ৰাইতে বাপেকে নুশুনাকৈ চাইকেলখনক মাকৰ সতিনী জোৰা দি খং তুলি ৰং চায়।

একেবাৰে ক'বলৈ গ'লে শ্ৰীনাথ লক্ষৰ সুখী মানুহ। গাঁৱৰ ল'ৰা শ্ৰীনাথে সাধাৰণ চাকৰি এটা কৰি নিজৰ চেষ্টাতে মালিগাঁৱত ডিনিকথা মাটিৰে বৰ দুখৰ বাকি পজনজীয়া হ'ল। মুখেৰে নক'লেও এই উন্নতিৰ মূলতে তেওঁৰ খৈলীয়েক বুলিয়েই তেওঁ মনতে ভাবে। দৰমহাৰ টকা কেইটাৰে জোৰা মাৰি ল'ৰা-ছোৱালীৰ শিক্ষা-পীকা দিয়াৰ পৰা আটাইবোৰ দায়িত্ব লৈ মানুহজনীয়ে কাম কট কৰিলেনে? ডাক্তৰ ল'ৰা অজয়ে বি.এ. পাছ কৰি বেছত সোমাইছে। সৰুটো উজ্জল ইঞ্জিনিয়াৰ। চাকৰিও ভাল। অ'এন জি চিত। ছোৱালী সুমিত্ৰা আৰু সুমিতাকো মনে পিতে মিলা দুখলৈ উলিয়াই দিয়াৰ পিছতে ল'ৰাইতৰো বিয়া পাতি দিছে। বৰ বোৱাৰী অৰ্চনা কামপুৰৰ ফালৰ— শান্ত, নিৰ্ভু, ঘৰধৰা ছোৱালী। শ্ৰীনাথে নিজে পচন্দ কৰি অনা ছোৱালী। উজ্জলৰ ছোৱালী শুৱাহাটীৰে। উচ্চ শিক্ষিতা, উজ্জলে নিজে পচন্দ কৰি অনা। ভাল ঘৰ দেখি শ্ৰীনাথহঁতেও আগন্তি কৰা নাই। কিন্তু কেতিয়াবা সৰু বোৱাৰীৰ কথা-বতৰা আৰু ধৰণ-কৰণে শ্ৰীনাথক ভাবিবলৈ বাধ্য কৰায়— আজিকালি শিক্ষাই মানুহক দেমাকী আৰু আত্মকেন্দ্ৰিক কৰি তোলে নেকি? তথানিও মাক-দেউতাকৰ মৰমে আবৰি ৰখা উজ্জলৰ আগন্তিৰ বাবেই হওক, ইচ্ছা নাথাকিলেও ৰীতিই শ্ৰীনাথৰ বৌৰ পৰিয়ালতে মিলিভুলি চলিব লগা হৈছে। সকলো মিলি অজয়ৰ চাৰি বছৰীয়া নাতিটোৰে সৈতে সাতজনীয়া পৰিয়ালটোত শ্ৰীনাথৰ কৰ্ত্তব্য আজিও অৱাধ। ঘৰৰ সকলোৱে শ্ৰীনাথৰ কাণ চোৱাইছে খোজটো পাতে।

দুয়ো ল'ৰাৰ দুখন ছুটাৰ থাকিলেও ইঞ্জিনিয়াৰ উজ্জলে মাকতি এখন লোৱা খাটাং কৰি বন্দবস্ত কৰি আছিল। গাড়ী এখন ঘৰলৈ অহাৰ কথাত শ্ৰীনাথো উৎক্লিষ্ট হ'ল।

নিজে গোটেই জীবন চাইকেল চলোৱা মানুহৰ ল'ৰাই আজি গাড়ী ল'ব— সেইটো কম কথানে? গতিকে পুৰণা চালিঘৰটোকে ঠিক-ঠাক কৰি সাময়িকভাৱে গেৰেজ কৰিবলৈ হাজিৰা মানুহ এটা লগাই শ্রীনাথে দিহা দি আছিল। বহুদিনৰেপৰা এনেয়ে পৰি থকা চাইকেলখন দেখি উজ্জ্বলৰ অনাবশ্যক জঞ্জাল যেন লাগি আছিল। হঠাতে তাৰ মুখৰপৰা ওলাই গ'ল, 'দেউতাবো যে কাম, কি দৰকাৰ পুৰণা চাইকেলখন থৈ ঠাইখিনি বন্ধ কৰি থোৱাৰ। এইখনৰ একো কাম নাই, কে.জি হিচাপত বেচি দিলেও লোকচান নাই।' কথাষাৰ শুনাৰ লগে লগে শ্রীনাথৰ উৎফুল্লিত হৈ থকা মুখখন ক'লা পৰি কঠোৰ ৰূপ ধাৰণ কৰিলে। লগতে চিঞৰি চিঞৰি ঘৈণীয়েকক, 'হেৰা শুনিছনে তোমাৰ গুণধৰ পুত্ৰৰ কথা। মই এতিয়া পেঞ্চন পালো নহয়, ময়ো এতিয়া অদৰকাৰী হ'লো বুজিছ। দৰকাৰ হ'লে ঠাই বন্দী কৰি ৰখাৰ বাবে মোকো আবৰ্জনা বুলি দলিয়াই পেলাব এতিয়া' বুলি কটুৱাক্যৰে যিখন বলকিবলৈ ধৰিলে পাকঘৰত বোৱাৰীয়েকৰ লগত কিবা কৰি থকা সুশীলাই দৌৰি ওলাই আহিল আৰু কথাটোৰ আঁত লৈ, 'এহ ক'লেইবা এইখন বেচাৰ কথা, তাতে নো কি জগৰটো হ'ল বুলি ক'বলৈহে পালে, শ্রীনাথ খঙত একে বাৰে জমদগ্নি হৈ ভাত পানী নাখাও বুলি একেচাবে বিছনাত উঠিলগৈ। উজ্জ্বলেও দেউতাকক আঘাত কৰাৰ উদ্দেশ্য নাছিল যদিও অভাববীৰ্য্যভাৱে যিটো ঘটি গ'ল তাৰ বাবে থতমত খালে। বাকীবোৰো হতভম্ব হ'ল। আপাহতে বীতাহ, 'মই আগেয়ে কোৱা নাছিলো নে, এনেকৈ থাকিব নোৱাৰি' বুলি উজ্জ্বলক খোঁচ মাৰি কোঠাত সোমাই ভোৰভোৰাই থাকিল।

বৰবোৱাৰী অৰ্চনাই বহুত কৈ মেলি সকলোকে ভাতৰ পাতত বহুৱালে যদিও চুকা টেঙাৰে জুড়িকৈ ৰন্ধা লাচিম ভাঙোনৰ জোঁলো সকলোৰে মুখত বিবাদ লাগিল। অৰ্চনাই বহুত বাৰ কোৱাৰ পিছতো নাখাও বুলি জেদ ধৰা শ্রীনাথক আপুনি নাখালে ময়ো নাখাও বুলি লখোনে ৰ'ব লগা হ'ল।

আবেলিলৈ শ্রীনাথৰ খঙটো পৰি আহিল। হঠাতে এনে এটা পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰা বাবে নিজকে দোৰী বোনে লাগিল। পেটৰ ভোকটোৱে আমনি কৰাৰ লগতে গাভৰু ছোৱালীজনীকো লখোনে ৰাখিলে বুলি অপৰাধবোধো হ'ল। কেবাঘৰো 'দেউতা কিবা খবনে' বুলি সোধা অৰ্চনাক এইবাৰ তেওঁ নিজেই ক'লে, 'চাওঁ মেলি চাহ একলপ আনটোন।'

দিনটো লখোনে থকা শ্রীনাথে কিবা খাব পাৰে আৰু আনবোৰে কাৰ্য্যভৰ্ত্ত একো ৰোৱা ছোৱা নাই বাবেই আবেলিৰ চাহখিনিখ আয়োজনটো অলপ গম্ভীৰ কৰা হৈছিল। অৰ্চনাই ফুলা লুচি আৰু ডৰকাৰীৰে আগবঢ়াই দিয়া থালখন দেখি বুদ্ধৰ খংটো পৰি গ'ল। পেটভৰাই চাহ জলপান খাই শ্রীনাথে ক'লে, 'ভৱোতো একো খোৱা নাই, খাঙ্গে আৰু বাকীবোৰকো খাবলৈ ক। চাহ খাই উঠি ইয়াতে আটায়ে বহিবিহি। মই উইতক কথৰ বুটখান কৰ।'

অৰ্চনাক শ্রীনাথে অলপ বেছি মৰম কৰে। নিজে খুজি বাঢ়ি অনা বোৱাৰী। অজয়ে পোনতে তাৰ লগত বেঙতে কাম কৰা ছোৱালী এজনী পচন্দ কৰিছিল। নিজে কথামতে শ্রীনাথৰ কাণত পৰিল কি নাই, ছুটী লৈ কাকো বৰকৈ একো নকৈ গাঁৱৰ পুৰণা মিতিবৰ ঘৰলৈ গ'ল। দুদিন পাছত গাঁৱৰপৰা উভতি আহি ক'লে, 'মই অজয়ৰ ছোৱালী চাই আহিছো। তহঁতে গৈ চাৰি। অহা সপ্তাহত ভাল দিন এটা আছে। তাক সেইদিনাই আঙঠি পিন্ধাবলৈ যাব বুলি কৈ আহিছে।'

অজয়ৰ আপত্তি, সুশীলাৰ অসন্তোষ আৰু অচিনাকি যোকেট গাঁৱৰ ছোৱালী আনি সকলোৰে হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ নহ'বলৈ দেখুওৱা সুমিহাইতৰ যুক্তি সকলোকে গুৰুতাই শ্রীনাথৰ হুকুম বাহাল থাকিল। আৰু অৰ্চনা আহি এইঘৰৰ বোৱাৰী হৈ কাম কৰিলে। অৱশ্যে শ্রীনাথৰ নিৰ্বাচন যে ভুল নাছিল, অৰ্চনাৰ ব্যৱহাৰ আৰু কৰ্মশীলতাই প্ৰমাণ কৰিলে। অচিৰেই অজয়তো বাদেই, গোটেই ঘৰখনৰে মৰমৰ অধিকাৰী হ'ল অৰ্চনা।

দেউতাকৰ কথামতেই চাহ-জলপান খাই অৰ্চনা আহি দেউতাকৰ কাষত মুঢ়াটোতে বহিল। বিছনাখনৰ এমূৰে মুখ ওপেলাই সুশীলা আৰু অজয়, উজ্বল আৰু বীতাপ্ত থিয় দিলেহি।

সৰুকৈ কাহ এটা মাৰি তামোলখন মুখত ভৰাই শ্রীনাথে ক'লে—'অথনি খং কৰা বাবে তহঁতে মোক বেয়া পাইছ। অৱশ্যে মোৰো ইমান খং উঠিব নালাগিছিল। কিন্তু জাননে এই চাইকেলখন— ই মোৰ বাবে অকল লোহাৰ যন্ত্ৰ নহয়— ইয়াৰ লগত মোৰ জীৱনৰ দীৰ্ঘদিনীয়া সম্পৰ্কই নহয়, মোৰ অন্তৰত এক গভীৰ পাহৰিব নোৱৰা স্মৃতি সাজোৰ খাই আছে।' কথাবিনি কৈ শ্রীনাথ অলপ ব'ল। কেৰাহিকৈ চাই থিয় হৈ থকা উজ্বলহঁতক ক'লে, 'আহ আটাইকেইটাই ভালকৈ বহি লহি।'

বাগেকৰ আদেশ পাই কেউটাই বহি ল'লে। নাতিটোও আহি ককাৰ কোচত বহিল। তাক চুমা এটা খাই শ্রীনাথে আৰম্ভ কৰিলে— 'বহুদিন আগৰ কথা। নতুনকৈ চাকৰিত সোমাই গুৱাহাটীলৈ আহিছো। থকাৰ ঠাই নাই। অফিচৰে এজনৰ চিনাকি সূত্ৰে মেচ এটাও থকাৰ ঠাই হ'ল। চাৰিজনীয়া মেচ। তিনিজন চাকৰিয়ালৰ ব্যৱয়োজ্যেষ্ঠ ব্ৰজেন হালৈ আৰু এজন কলেজীয়া ছত্ৰ। ভাত ৰান্ধিবলৈ ব্ৰজেনে যোগাব কৰি অনা ল'ৰা এটা। ৰাতিপুৱা পোৱালীটোৱে ৰান্ধি দিয়া ভাতমুঠি খাই ডেৰ মাইল দূৰৈ অফিচ কৰি জুপুৰ লগা ভাৰটো চাহৰ লগতে ব্ৰজেনদাৰ ঘৰ উকুৰাই নিয়া হাঁহিত কেনিৰা আঁতৰি যায়। গম্বুটিটো নানা গল্প গুজব নাইবা চিনেমা নহ'লে কিবা কিবি বজাৰ-সমাৰ কৰোঁতে কেনেকৈ এটা বছৰ বাগৰি গ'ল খবকেই নাথাকিল।

সিদিনা শিববাঈ আছিল। ল'ৰাটো ঘৰলৈ গৈছিল। ওচৰতে শিবধানত হোৱা পূজাৰ প্ৰসাদ খাই শোওঁতে বাতি এভাগ হ'ল। পুৱা সাৰ পাই দেখো ঘড়ীৰ কাঁটা নটাৰ ঘৰত। মোৰ নতুন চাকৰি। বাটো ভালেমান। গতিকে চাহকাপ খায়ে ওলালো। ব্ৰজেনদাৰ চাকৰি পূৰ্ণা। গতিকে ব্ৰজেনদাই ক'লে, 'আজি মই নাযাওঁ। মই দুপৰীয়াৰ ভাত ৰান্ধিম। দুপৰীয়া কাৰোবাৰ চাইকেল এখনকে লৈ ভাতকেইটা খাই যাবিহি।'

অফিচত দুপৰীয়া বাককৈয়ে ভোকটো লাগিছিল। আমাৰ বৰকেৰাণী অমূল্য শৰ্মাই নতুনকৈ চাইকেল এখন লৈছিল। বিশেষ একো নভবাকৈয়ে তেওঁক চাইকেলখন খুজিলো। মোৰ কথা শুনি শৰ্মাই এক বিদ্রুপাত্মক সুৰেৰে ক'লে, 'ডেকা ল'ৰা, চাইকেল চলাব খুজিলে নিজে কিনি ল'ব লাগে। বেয়া নাপাবা। মই কাকো চাইকেল নিদিওঁ।' শৰ্মাৰ কথাষাৰ শুনি মোৰ পেটৰ ভোক কেনিবা হেৰাই গ'ল। মনত প্ৰচণ্ড খং উঠিলেও একো নকৈ টেবুলত বহিলোহি। ছুটীৰ পিছত ডেৰ মাইল ৰাস্তা গছকি অৱসন্ন হৈ মেচ পাই দেখো টেবুলত ভাত বাঢ়ি তিনিও মোলৈকে চাই আছে। দুপৰীয়া কিয় নাহিলো সুধিবলৈহে পালে, মোৰ চকুপানী নৰ'ল। মোৰ কথাখিনি শুনি ইহঁত দুজনে দপদপাই উঠিল যদিও ব্ৰজেনদাই বিশেষ একো নকৈ মুখ হাত ধুই ভাত খাই ল'বলৈ ক'লে। ভাত পানী খাই পেটটো জ্বৰ পৰিল যদিও মনটো উতলি থাকিল। আবেলি ব্ৰজেনদাই বজাৰলৈ যাবলৈ লগ ধৰিলে। সৰুসুৰা বজাৰ কৰি ব্ৰজেনদাই এখন চিনাকি চাইকেল দোকানলৈ লৈ গ'ল। মোক দেখুৱাই ক'লে, 'মোৰ সৰু ভাই। ইয়াৰ পচন্দ মতে ভাল চাইকেল এখন দিয়ক। দাম দৰাটোও অলপ চাইচিতি দিব।' মই আপত্তি কৰিব খোজাত দোকানীয়ে নুতনকৈ ক'লে, 'ভোক এনেয়ে দিয়া নাইনহয়। লাহে লাহে ধাৰ মাৰিবি। এই মাহত ঘৰলৈ পঠাম বোলা টকা কেইটা পঠোৱা নহ'ল যেনিবা, চলি যাব দে কিবা কৰি। ব্ৰজেনদাৰ পকেটৰ পৰা নগদ দুশ টকা ভৰণি কৰি ৰেলী চাইকেল এখন লৈ মেচ পালোহি। মেচত নতুন চাইকেলখন লৈ যেনিবা সৰু সুৰা উৎসব এটা হ'ল। পিছদিনা চাইকেল লৈ অফিচলৈ ওলাওঁতে ব্ৰজেনদাই ক'লে, 'তোৰ বৰ বাবুৰ নতুন চাইকেলখন দেখুৱাবলৈ নাপাহৰিবি কিন্তু।'

জেদতে হওক বা মৰমতে হওক, ব্ৰজেনদাই ঘৰলৈ পঠোৱা পইচা কিটাৰে মোক চাইকেলখন কিনি দিলে। ময়ো জানিছিলো ব্ৰজেনদাৰ পৰিয়ালটোত এইখিনি টকা কিমান প্ৰয়োজনীয়। যিমান সোনকালে পাৰো টকাখিনি জুৰাই দিম বুলি ভাবিছিলো কিন্তু— ভাগৰ লগাৰ দৰে জীনাথ অলপ পৰ মনে মনে ব'ল— বুজিছ মাজনী, মোৰ আক টকাখিনি জুৰাই দিয়া নহ'লগৈ। ঠিক এমাহৰ পিছত অফিচলৈ যোৱাৰ বাটত মটৰ দুৰ্ঘটনাত ব্ৰজেনদা ঢুকি থাকিল। আঁঠুত মূৰ গুজি সৰু ল'ৰাৰ দৰে হকহকি কান্ধিলে ধৰিলে আঁঠুৰি বহুৱীয়া জীনাথ লক্ষৰে।

দেউতাকৰ চাইকেলখনলৈ থকা মৰমৰ আঁৰত তেওঁক ভালপোৱা এজন বিদেহী ব্যক্তিৰ নিস্বার্থ মৰমৰ স্মৃতি লুকাই থকাৰ কথা চিন্তা কৰি অতদিনে সকলোৱে চাইকেলখনৰ প্ৰতি দেউতাকৰ মৰমটো উপলুঙা কৰাৰ কথা ভাবি আটাইকেইজন লজ্জিত হ'ল। অৰ্চনা আৰু সুশীলাই আঁচলেৰে চকুপানী মচিলে।

ব্ৰজেনদাৰ পোষ্টমৰ্টেম কৰা বক্তান্ত শৰীৰটো অফিচৰপৰা দিয়া গাড়ীখনেৰে গৈ ভিতৰৰা গাওঁখন পাওঁতে আবেলি হৈছিল। একমাত্ৰ উপাৰ্জনক্ষম পুত্ৰৰ মৃতদেহ সন্মানিত লৈ পিতৃ-মাতৃ আৰু পৰিয়ালৰ কালোঁচৰ সেই হৃদয় বিদাৰক দৃশ্য আজিওচোন মোৰ চকুৰ আগত ভাঁহি আছে। লাহে লাহে শ্ৰীনাথে কৈ গ'ল।

কোনোমতে জোৰা মাৰি নিয়া তিনিখ টকা দেউতাকৰ হাতত দি ক'লো— 'এয়া ব্ৰজেনদাই নিজেই আহি দি যাম বুলি থৈ দিছিল। টকা কেইগৈ হাতত লৈ বাপেকে মজিয়াতে ঢলি পৰিল। সন্ধিয়াৰ পিছত ব্ৰজেনদাৰ শৰীৰ একুৰা জুইৰ মাজত হেৰাই গ'ল। আহিবৰ সময়ত ব্ৰজেনদাৰ সৰু ভায়েক বলেনে সেৱা এটি কৰি ক'লে, 'দাদা আমি বৰ নিষ্ঠুৰৰা। দাদাকো অকালতে হেৰুৱালো। দাদাই আপোনাক বৰ ভাল পাইছিল। আহিলেই আপোনাৰ কথা কৈছিল। আপুনি আমাক নেৰিব। আপুনি আহিলে দাদা অহা যেন লাগিব।'।

মই বলেনৰ কথাখিনি ৰাখিছিলো। ব্ৰজেনদাৰ অফিচৰপৰা পাবলগীয়া টকাখিনি পোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰা, পাৰিলে ব্ৰজেনদাৰ অকালমৃত্যুত তেওঁৰ ডিপাৰ্টমেণ্টতে বলেনৰ বাবে এটা চাকৰিৰ ব্যৱস্থা কৰা আদি কামত লাগি থাকোতে কেতিয়াযে মই সিহঁতৰ ঘৰৰে এজন যেন হৈ পৰিলো খেয়ালেই নহ'ল।

শ্ৰীনাথ এইবাৰ খন্তেক ব'ল। অৰ্চনাই 'দেউতাই পানী এগিলাচ খাব নেকি?' বুলি পানী এগিলাচ দিয়াত ঢকঢককৈ খাই শ্ৰীনাথে আবদ্ধ কৰিলে— 'তৰ সিহ্নৰ অধ্যায়টো চমু। ঘৰৰ মানুহে ঠিক কৰা মতে মই তহঁতৰ মাৰক বিয়া কৰালো। তেতিয়া ইয়াত মাটি ঘৰ লোৱাই নাই। বলেনে আহি বিয়াত বহুত খাটি মেলি দিলেহি। ব্ৰজেনদাৰ অফিচত চাকৰিটো নহ'ল যদিও বলেনে ওচৰৰে ফুল এখনত মাটৰ হ'ল। তাৰ বিয়াতো মই পাৰ্বমানে খাটিখুটি দিলো। বলেনৰ পত্নী ফুলমায়ে দাদা বুলি মোক একেবাৰে আপোন কৰি ল'লে। ইতিমধ্যে তহঁত দুটাৰ জন্ম হৈছিল। দুবছৰমান পিছত এদিন গৈ ফুলমাইৰ কোচত ফুটফুটীয়া ছেৱালীজনী দেখি কোনো ভাবি এইজনী মই বোকাৰী কৰি লৈ যাম বুলি কৈ আহিলো। ইতিমধ্যে ফালীপীৰত মাটি লৈ ঘৰ সাজি পৰিয়ালটো গাঁৱৰপৰা আনি চহৰত থিত লোৱা চাকৰি, তহঁতৰ ফুল-কলোজ আৰু নানা সাংসাবিক চিন্তাত অহা যোৱাও বাদ পৰিল। কিছুদিনলৈ আব-তাব মুখে খা-খবৰ আদান-প্ৰদান চলিছিল যদিও সেৱাও এসময়ত নোহোৱা হৈ গ'ল। হঠাতে অজন্মৰ বিয়াৰ কথা ওলাল। চাৰুকৰে মোৰ পুৰণি কথাটোলৈ ফ্ৰুত পৰিল। মন ভাপৰিব নোৱাৰি

আলঙে উমানে খবৰ এটাকে কৰো বুলি ঘৰত খাটাং নজনোৱাকৈ কামপুৰ ওলালোঁগৈ। দেখিলো ভগৱানে মোক নিৰাশ হ'বলগীয়া কৰা নাই। কাষৰে স্কুলখনৰপৰা মেট্ৰিক পৰীক্ষা দি উঠা হাঁহিমুৰা ছোৱালীজনীয়ে মোক বৰদেউতা বুলি মাতি মোক আলপৈচান ধৰাৰ ধৰণত মুগ্ধ হৈ মনতে কথাটো খাটাং কৰি বলেনহঁতক মনৰ ইচ্ছাটো জনালো। আপত্তি কৰাৰ থল নাছিলেই। বলেনহঁতে মোৰ প্ৰস্তাৱত আকাশ ঢুকি পোৱা যেন লাগিল। বিয়াৰ খাটাং সিদ্ধান্ত কৰি ঘৰ পালোহি। জানিছিলো ঘৰত প্ৰতিবাদৰ জোৱাৰ উঠিব। উঠিছিলো, কিন্তু মোৰ সিদ্ধান্ত অটল হৈ ৰ'ল আৰু গাঁৱৰ ছোৱালী অৰ্চনা সকলোৰে আপত্তি সন্বেও বোৱাৰী হৈ আহিল।

ইতিমধ্যে অৰ্চনাৰ চকুপানী কান্দোনত পৰিণত হৈছিল। সেইফালে চাই শ্ৰীনাথে নিজকে কোৱাদি ক'লে, 'অথনি খং কৰা কাৰণে তহঁতে মোক বেয়া পাইছ বুদ্ধিছে। কিন্তু আজি চাইকেলখনক তেনেকৈ কৈ মোৰ বুকুত অভ্যাসে পুহি ৰখা ব্ৰজেনদাৰ স্মৃতিৰ সঁফুৰাটোও খোঁচ মাৰি নিদিয়াহেঁতেন মই তহঁতক এইবোৰ কথা কেতিয়াও নকলোহেঁতেন। তহঁতেই ক'চোন ব্ৰজেনদাৰ সেই অকৃত্ৰিম মৰমৰ দান এই চাইকেলখনক অপমান কৰিলে মই বাৰু সহোঁ কেনেকৈ?' □

অপৰাজিতা

নগিনীয়ে অৰ্ণিতাৰ পৰীক্ষাৰ আগে আগে কথাটো শুনিলে একেলগে পঢ়া বান্ধৱী উমাৰ মুখত। ল'ৰাটো অৰ্ণিতাতকৈ দুবছৰমান ছিনিয়ৰ অৰ্থাৎ এইবাব সি কাইনেল পৰীক্ষাৰ্থী। দেখাত আৰু পঢ়া-শুনাহি ল'ৰাটোৰ ক'তো বৃত্ত নাই কিন্তু বৃত্ত হ'ল তাৰ জন্মত। জ্ঞাতিত নদীয়াল সম্প্ৰদায়ৰ ল'ৰা এটিৰ সৈতে নামজ্বলা গোসাই পৰিয়ালৰ জীয়ৰী অৰ্ণিতাই যে লেটি-পেটি কথাটো উচিত হোৱা নাই সেইটো ধুকপ। উমা সঁচা অৰ্থতে নগিনীৰ বান্ধৱী। উমাৰ ককায়েক একেখন বিশ্ববিদ্যালয়ৰে লাইব্ৰেৰিয়ান, তেওঁৰ মুখতে উমাই কথাৰাৰ শুনিছিল। কিম্বা প্ৰকাৰে নগিনীৰ দিৱীয়েক মৌজালাৰ তথা বদৰাগী হিবণ্য গোসাইৰ কাণত জীয়েকৰ কথাটো পৰিলে যে এটা ডাঙৰ অৰ্থন্তৰ ঘটিব তাকে অনুমান কৰি উমাই নগিনীক কথাটো কৈ এবাৰ অৰ্ণিতাক বুজাই-বঢ়াই মনটো ধুবাবলৈ দঢ়াই দঢ়াই কৈ গ'ল।

কথাটো শুনাৰেপৰা নগিনীৰ বুকুৰ মাজত এটা ভয়ে বাঁহ সাজিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। যিমানে সঁচা-মিছা চিন্তাৰ কুটা গোট খালে বাহটো সিমানে ডাঙৰ হ'ল আৰু ভয়ে তাত পোৱালি উমাবলৈ ধৰিলে। নগিনীৰ ভোক নলগা হ'ল, টোপনিত চমকি উঠি বুকুৰ ধপ্ধপনি বাঢ়িল, চাহত চেনি আৰু কেতিয়াবা দহিলত নিমখ মিৰলৈ পাহৰি দুৰ্বাক্য শুনিব লগা হ'ল। অৰ্ণিতাৰ মুখৰপৰা সঁচা কথাটো জনাব আগতে কিম্বা প্ৰকাৰে বাপেক-দদায়েকহঁতৰ কাণত পৰি হ'ব পৰা অঘটনৰ আশংকাত নগিনীয়ে সকলো সময়তে সজ্জত দিন পাৰ কৰিবলৈ ধৰিলে।

পূজাৰ বন্ধত অৰ্ণিতা ঘৰলৈ আহিল। আগবাব আহোঁতে হোৱাৰ দৰে অৰ্ণিতা অহাত ঘৰৰ সকলোৰে মনত আনন্দ লাগিল যদিও মাকৰ মনত যেন ভয় নামৰ পাখি গজা পোৱালিকেইটাৰ ধপ্ধপনিহে বাঢ়িল। চেঁচা কৰিও নগিনীয়ে হাঁহিব নোৱাৰিলে। আৰু আলেঙে আলেঙে অৰ্ণিতাৰ গতি-বিধি লক্ষ্য কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু তেওঁৰ অনুভৱ হ'ল তাই যেন অধিক বাঢ়োৱায়ে হৈছে— তাই খুৰীয়েকহঁতৰ আগত নতুন বন্ধ-বান্ধৱৰ কথা কৈ ভাও দি সকলোকে হাঁহোৱালে। আনকি অভি গহীন বাপেকৰ মুখতো হাঁহি বিনিভা যেন হ'ল। ঘৰৰ দৈনিক পূজাৰ যোগাৰ, পূজাত অহা আলহী-অভিখিৰ আপ্যায়ন কৰা— এনেবোৰ কাৰ্যত সদাৰম্ভ নগিনীৰ সোধো সোধো বুলিও সুখিবলৈ সময় আৰু সুযোগ ভালোৱা নাই। লগতে ভয়— জানোচা কিম্বা সোধোতে অৰ্ণিতাৰ সৈতে উৰু-উৰনি

হে তাই মুখ ফুলালে এই পূজাৰ বতৰত সকলোৰে উৰহী গছৰ ওৰ বিচাৰি উলিয়াবলৈ চেষ্টা নকৰাকৈ নাথাকিব। কিবা প্ৰকাৰে সত্য প্ৰকাশিত হ'লে কিয় লংকাকাণ্ড ঘটিব ভাবিলে নলিনীৰ উশাহ বন্ধ হৈ যাব খোজে। খুৰীয়েকহঁতৰ সৈতে পূজা চাবলৈ যোৱাৰ সুযোগতে অৰ্পিতাৰ ছুটকেছ খুলি কিবা উমান পোৱাৰ আশাৰে কিতাপ-বহীৰো পাত লুটিয়াই একো নাপাই কথাতো মিলিও হ'ব পাৰে বুলি নিজকে সান্ধনা দিব খুজিলে নলিনীয়ে।

মাক নলিনীয়ে এনেয়েও খুব কম কথা কয়, বাপেকৰ উত্তমূৰ্তিৰ বিপৰীতে সম্পূৰ্ণ ওলোটো মাকৰ মুখখন, অনবৰতে স্নান হৈয়ে থাকে। তথাপি মাকৰ মুখৰ অস্থিৰতাখিনি চকুত নপৰাকৈ নাথাকিল অৰ্পিতাৰ। প্ৰথমে ভাবিছিল দেউতাকৰ সৈতে কিবা লাগিছে— যিটো সচৰাচৰ হোৱা ঘটনা। কিন্তু ভালকৈ চাই দেখিলে দেউতাকৰ ব্যৱহাৰত বেছি অস্বাভাৱিকতা নাই। কিবা এটা দুখে মাকক যেন ভিতৰি পীড়ি আছে— কিন্তু সুখিবলৈয়ো সাহ নহ'ল। সৰুৰেপৰাই মাকৰ মনত এটা অবুজ দুখ আছে বুলি অৰ্পিতাই যেন বুজি উঠিছিল। হোৱাটোও স্বাভাৱিক, কাৰণ দেউতাকে কেতিয়াও মাকক ঘৰৰ বাহ্যিক কাম কৰা যন্ত্ৰ এটাৰ বাহিৰে আন ধৰণে ভবা তাই দেখাই নাই।

লক্ষ্মী পূজাৰ পিছদিনাই অৰ্পিতা ইউনিভাৰচিটিলৈ ঘূৰি যাবলৈ ওলাল। খুৰাক কিবা কামত গুৱাহাটীলৈ যাব লগত অৰ্পিতাও যাব। কিবা এটা মাটি সম্পৰ্কীয় কাম উপলক্ষে সিদিনা অৰ্পিতাৰ দেউতাক ওচৰলৈ যাব লগা হ'ল। সুযোগটো নেহেৰুৱালে নলিনীয়ে। বনোৱা পিঠা আৰু লাক কেইটামান দিয়াৰ বাবে কোঠাত সোমাই দেখিলে অৰ্পিতাই কাপোৰ সুমুৱাই আছে। ঘৰৰ বাকীবোৰ গৰাকী নোহোৱাত দিবানিদ্ৰাত।

: অপু। — মাকৰ মাতৰ গাভীৰ্য্যত উচপ খাই উঠিল অৰ্পিতা।

: কি হ'ল, মা?

: তোক কথা এটা সোধোঁ, সঁচা ক'বিনে?

প্ৰশ্নসূচক দৃষ্টিৰে অৰ্পিতাই মাকলৈ চালে।

: কথাতো শুনিছো বাবেই সুখিছো। তই বোলে ল'ৰা এটাৰ লগত বৰকৈ হলি-গলি কৰিছ। আজিকালি সেইটো বৰ ডাঙৰ কথা নহয় বাক— কিন্তু ল'ৰাটো হেনো নদীয়াৰ সম্প্ৰদায়ৰ।

অৰ্পিতা কতকৈ পৰ ভক্তক মাৰি ব'ল। তাই নিজেই মাকক কথাতো ক'ব বুলি ভাবিছিল, কাৰণ নলিনী অকল তাইৰ মাকেই নহয়, বন্ধুও। স্বৰ্গত-মৃত্যুত ঘটো সকলো

ভাল-বেয়া ঘটনা তাই মাকক অক্ষপটে ক'লেহে ভাত হজম হয়। কিন্তু কম বুলিও অপিতাই কথাটো কিবা এটা সংকোচৰ বাবে ক'ব পৰা নাই। তাতে পূজাৰ হলফুল।

: কথাটো কোনে ক'লে তোমাক?

: যোৱে নকওক, কথাটো সঁচানে?

: সঁচা। — অপিতাই দুটোৱে ক'লে— সঁচা আৰু ভাব বিষয়ে দুমি তনা কৰাটোও সঁচা। মই তোমাক নিজেই কম বুলি ভাবি আছিলো; কিন্তু মানুহৰ হলফুলত ক'বই পৰা নাই। কিন্তু মই তোমাক এটা কথা কৈ থওঁ, যদি মই কেতিয়াবা বিয়া হওঁ তেন্তে প্ৰিয়ৱ্ৰত নামৰ সেই নীহকুলীয়া ল'ৰাটোৰ বাহিৰে কাৰো সৈতে নহওঁ, জানিবা।

নলিনী ভক্তিত হ'ল। এনেকুৱা বয়সত তেওঁৰ অস্তিত্বকৰ মুখলৈ চাই কথা কোৱাৰ শক্তি নাছিল। অথচ অপুৰে— কেনেকৈ যদি দেউতাকহঁতে এই সম্পৰ্কৰ কথা গম পায় তেন্তে কি অঘটন ঘটিব ভাবিলেও কুকুৰন কঁপি উঠে নলিনীৰ। দেউতাক হিৰণ্য গোন্ধামী মৌজাদাৰ, সঁচা অৰ্থত সামন্ত যুগৰ প্ৰতিষ্ঠা। জ্ঞান্য অপৰাধতে তেওঁ লগুৱা-হজুৱাক সৌকাৰে কোবোৱা কুব্যৱহাৰ কৰাটো তেওঁৰ বাবে তেওঁৰ পৌৰুষত্বৰ নিদৰ্শন। পত্নীৰ মৰ্যাদা বোলা কোনো কথা তেওঁৰ বাবে চিন্তনীয় নহয়, বৰং বৎ সামান্য ভুল-ভ্ৰুটিৰ বাবে কটু কথা বাদেই, নলিনীয়ে তেওঁৰ চৰ আৰু সৌন্দৰ্যৰ কোবৰ ভিত্তিতাৰ কথা এতিয়াও পাহৰা নাই। সম্প্ৰতি বয়সে উন্নতা কিছু কমালেও তেওঁৰ লগত নলিনীৰ বিবাহিত জীৱনৰ প্ৰয়োজন সাপেক্ষে ঘটনা নথী-পুৰুষৰ সম্পৰ্কৰ বাহিৰে কোনো মানসিক সম্পৰ্ক গঢ় লৈ উঠাৰ পৰিবৰ্তে প্ৰভু দাসীৰ সম্পৰ্কই বাহাল আছে।

: চা অপু, নলিনীৰ মাতত অদ্ভুত কাক্য— তই এই পৰিয়ালৰ কথা জানই। তইতো দুখ পাবিয়েই, তোৰ লগতে সেই নিৰপৰাধী ল'ৰাটোৰেও কষ্ট পায়। এতিয়াও একো পলম হোৱা নাই, তই বুজাই ক'ব— সি বুজিব। তোৰ কাৰণে তাৰ জীৱনলৈয়ো বিপদ আহক, সেয়া মই নিবিচাৰোঁ।

মাকৰ কথাই অপিতাৰ কুকু চেবাই প'ল। মাকৰ মনত তাৰিৰ দুখলৈ বিমান চিন্তা ভাঙকৈয়ো বেছি দুখ যেন সেই নেদেখা ল'ৰাটোলৈ।

তাই হাঁহিব খুজিছিল, কিন্তু মাকক সাৱটি ধৰি অগ্নি পেলালে। 'তোমাক কেনেকৈ বুজাওঁ মা, মোৰ সমগ্ৰ হলয় কেনেকৈ সেই প্ৰিয়ৱ্ৰত নামৰ ল'ৰাটোৱে অধিকাৰ কৰি পেলাইছে। তাক লগ পালে বুজিলাহেঁতেন কেনেকৈ শ্ৰীকৃষ্ণৰ প্ৰেমত বাধা মৰলীয়া হৈছিল।

নলিনীয়ে বহুতপৰ ভেনেদৰেই অৰ্পিতাক সাৰাটি ধৰি থাকিল। পিছদিনা দদায়েকৰ লগত অৰ্পিতা গুৱাহাটীলৈ গ'ল। দদায়েক ঘূৰি আহি কিবা কয়হি বুলি নলিনীৰ বুকু ধগ্ধপাই থাকিল। ভাগ্য ভাল সি একো গম নোপোৱাকৈ আহিল। নলিনী আশ্বস্ত হ'ল যদিও অৰ্পিতাৰ কথাকেইটাই তাইক শান্তিত থাকিবলৈ নিদিলে। প্ৰিয়ব্ৰতৰ এবাৰ লগ পাই দুয়োকে কথাবোৰ বুজাই কৈ ভৱিষ্যৎ বিপদমুক্ত কৰাৰ হাবিয়াসে তেওঁক ব্যাকুল কৰি তুলিলে। উমাৰে শৰণাপন্ন হ'ল তেওঁ। উমাই কিবা এটা অজুহাতত গুৱাহাটীলৈ ককায়েকৰ ঘৰলৈ গৈ কামাখ্যা মন্দিৰ আদি চাবলৈ যোৱাৰ প্ৰস্তাবেৰে নলিনীকো ছোৱালীজনীৰ থকা-মেলা চাই অহাৰ বাবে গোস্থামীৰ অনুমতি লৈ সুবিধা এটা উলিয়ালে। সজাৰ চৰাই মুকলি হোৱাৰ উৰ্দ্ধমুকনিৰে ঘৰৰ যাৱতীয় প্ৰয়োজনীয় বস্তু গিৰীয়েকে হাততে পোৱাকৈ যতনাই নলিনীয়ে উমাৰ লগত গুৱাহাটী অভিমুখী বাহুত উঠি বহিল।

অৰ্পিতাই মাক অহাৰ খবৰ পাই বুজি পাইছিল, মাকে অকল তাইৰ খবৰ ল'বলৈকে অহা নাই— তীৰ্থ দৰ্শন আৰু তাইক লগ কৰাটো বাহানাহে— প্ৰকৃত কথা প্ৰিয়ব্ৰতৰ লগত এই বিষয়ে হেঙুল-নেঙুল কৰা। তাই মাকহঁতক লগ পাবৰ কাৰণে উমাৰ ভায়েকৰ ঘৰতে বৈ আছিল। বুধীন গোস্থামী আৰু পৰিবাৰক মামা-মামী বুলি মতা অৰ্পিতাৰ তেওঁলোক লোকেল গাৰ্জে নো। সেইদিনা ৰাতিটো নলিনী উমাৰ লগতে থাকি পুৱা কামাখ্যা আৰু উমানন্দ চালেগৈ। পিছদিনা অৰ্পিতাই হোটেললৈ নিবলৈ অহাত বুদ্ধিমতী উমাই দেওবেকৰ ঘৰলৈ যোৱাৰ অজুহাতত নলিনীক অকলেই পঠালে। নলিনীয়েও পেটে পেটে উমাক শলাগিলে। যুদ্ধখন মাক আৰু জীয়েকৰ মাজৰ, তাত উমাক ভাগ দিব নোৱাৰি।

অট'বপৰা নামি হোটেললৈ সোমোৱাৰ বাটত অৰ্পিতাৰ চিনাকি কেবাটাও ল'ৰা-ছোৱালীয়ে অৰ্পিতাক মাত দি মাকক নমস্কাৰো দিলে। অলপ আঁতৰত থকা হোটেলটোলৈ আঙুলিয়াই দেখুৱাই অৰ্পিতা কিন্তু আগপকীয়াকৈ আগুৱাই গ'ল। কুকুড়াজ গছ এজোপাৰ তলত ল'ৰা এজন বৈ আছিল। অৰ্পিতাই তাৰ ফালে চাই ক'লে— 'মা'। ল'ৰাজন আগবাঢ়ি আহি নলিনীৰ ভৰি চুই সেৱা কৰিলে। মূবত হাতখন থৈ নলিনীয়ে ল'ৰাটোলৈ লক্ষ্য কৰিলে। উজ্জল শ্যামবৰ্ণৰ যথেষ্ট ওখ, পাহোৱাল চেহেৰা। টো খেলোৱা চুলি, অপূৰ্ব মায়া সনা এবোৰ উজ্জল চকু। গঢ়িত নাকৰ তলত মিহি গোঁফৰ ৰেখাই যেন বৌজনৰ দৃঢ়তা প্ৰকাশ কৰিছে।

: মা, এয়া প্ৰিয়ব্ৰত। — নলিনীয়ে ঠিকেই অনুমান কৰিছিল। হাঁহিৰ খুজিও নলিনীৰ হাঁহিটো যেন নোলাল।

: তোমার কথা অপূৰ মুখত শুনিছে।

প্ৰিয়ব্ৰতে সংকোচে হাঁহিলে।

: তোমার ঘৰ ক'ত? ঘৰত কোন কোন আছে?

— একো সুখিবলৈ বিচাৰি নাপাই নলিনীয়ে সুধিলে।

: মোৰ ঘৰ মঙলদৈৰপৰা অলপ দূৰত কাজলীজানত। মা সৰতে ঢুকাল। দেউতা আৰু আইতাই আমাক ডাঙৰ কৰা। একজনী বাইদেউ, ভাইক অৰৰ ওচৰৰ গাঁৱতে বিয়া দিয়া হৈছে। ভিনদেউ হাইস্কুলৰ মাস্টৰ। আপোনাক দেখি মোৰ হেৰোৱা মাক দেখা যেন লাগিছে।

ল'ৰাটোৱে কথাবোৰ বৰ সুন্দৰকৈ কয়। অৰ্ণিতাই মাজতে আঁত ধৰি ক'লে—
ইয়াতেই থিয় হৈ কথা পাতিবানে? ব'লা এনে এখন ঠাইলৈ যাওঁ ব'ত বহি কথা পতাও হ'ব, মাৰো নতুন ঠাই চোৱা হ'ব।

অৰ্ণিতাৰ চকুলৈ দুয়ো জিজ্ঞাসু দৃষ্টিৰে চালে যদিও সুখত দুটালিৰ হাঁহি এটা লৈ অৰ্ণিতা গে'ট অভিমুখে আহিল আৰু আহি থকা খালি অট' এখন টিএমবি মাতিলে। মাক আৰু প্ৰিয়ব্ৰত অহাৰ আগেয়েই অট'চালকৰ লগত কথা পাতি মাক আৰু প্ৰিয়ব্ৰতক উঠিবলৈ মাতিলে।

: ক'লৈ যাবনো?— মাকৰ প্ৰশ্নত অৰ্ণিতাই হাঁহিলে— 'তোমাৰ বাবে চাকপ্ৰাইজ।'

নলিনীৰ দুয়োকাষে অৰ্ণিতা আৰু প্ৰিয়ব্ৰত বহিল। জালুকবাৰী চকৰপৰা ইঞ্জিনিয়াৰিং কলেজৰ বাটেৰে আওৱাই গৈ থাকিল অট'খন। ভালোমান দূৰ গৈ বালাজী মন্দিৰৰ কাষত ব'লহি। ভাড়াটো দি অৰ্ণিতাই অট'খন বিদায় দিলে।

: মা, এয়া বালাজী মন্দিৰ। ইয়াতে অলপ বহিম। —তিনিও মন্দিৰবোৰ ঘূৰি ঘূৰি কিছুসময় চালে। 'এতিয়া মানুহৰ ভিৰ নাই, গধূলিহে বৰ ভিৰ বুলি' কৈ অৰ্ণিতাই ডাঙৰ গছ এডালৰ তললৈ আহি বেগবনৰা বিহুনা চান্দৰ এখন উলিয়াই পাৰি দি ক'লে— 'বহা মা— প্ৰিয়, বহোঁ আহা' মুকলি আকাশৰ তলত বহুত দিনৰ মুখত বহি নলিনীৰ মনটো মুকলি লাগিল। প্ৰিয়ব্ৰতে সংকোচেৰে থিয় হৈ থকা দেখি নলিনীয়ে ক'লে— 'বহা তুমিও।' প্ৰিয়ব্ৰত বহিল। সৰতে মাক হেৰুওৱা ল'ৰাটোলৈ নলিনীৰ মনটো মনমতাৰে ভৰি গ'ল। ওখাপি মনটো কঠোৰ কৰি ল'লে তেওঁ।

: শুনিছে তুমি হেনো পঢ়া-শুনাৰ বৰ ঢোলক ল'ৰা। পৰীক্ষাৰ সিহঁত কি কবিলে বুলি ভাবিছ?

: কেম্পাছ ইন্টাৰভিউত মই উইল কেম্পানীত ট্ৰেইনিঙৰ সুবিধা পাইছোঁ। পৰীক্ষাৰ পিছতে বাংলালোৰত ছমাহ ট্ৰেইনিং, পিছত কোনো এখন ঠাইত এপইন্টমেণ্ট হোৱাৰ কথা। অহা সপ্তাহতে মই ভালৈ যাম। যোৱাৰ আগতে আপোনাক লগ পাই বৰ ভাল লাগিল।

কোমল হ'ব খোজা মাতটো কঠোৰ কৰি নলিনীয়ে ক'লে— 'তোমাক দুটামান কথা ক'ম— কথাকেইটা কঠুৱা হ'লেও সঁচা। বেয়া পাবা নেকি?'

প্ৰিয়ত্বেতে মূৰ জোঁকাবিলে। নাপাও।

: অপূৰে কৈছে তাই তোমাক ভাল পায়। তাই বিয়া তোমাৰ লগতেই পাতিবলৈ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞ। তুমি কি ভাবা এই বিষয়ে?

প্ৰিয়ত্বেতে লাজকুৰীয়াকৈ হাঁহিলে— অপূক পালে মোৰ জীৱনলৈ পূৰ্ণতা অহা বুলি ভাবিম। মই ভাবো অপূক গোটেই জীৱন মৰমত বুৰাই ৰাখিবলৈ মোৰ মৰমৰ অভাৱ নহ'ব।

নলিনী চমকি উঠিল— কি দৃঢ় প্ৰত্যয় ল'ৰাটোৰ মাতত।

: তুমি জনানে— আমাৰ সমাজত সামাজিক ব্যবস্থাত কিছুমান কঠোৰ নীতি-নিয়ম আছে, যিবিলাকক আমাৰ পৰিয়ালত নিষ্ঠাৰে পালন কৰা হয়। আমাৰ পৰিয়ালটো অকল নৈতিক ব্ৰাহ্মণ পৰিয়ালেই নহয়, সামাজিক প্ৰতিপত্তিতো আৱদ্ধ। অপূৰ দেউতাক যেনে জেদী তেনে অহংকাৰীও। সমাজৰ যিটো কুলত তোমাৰ জন্ম সেই কুলত তেওঁ অপূক তোমালৈ বিয়া দিয়াটো দূৰৰ কথা, তেনে কথা গম পালে অপূক কাটিবলৈও কুঠাবোধ নকৰে, লগতে তোমাৰো অঘটন ঘটাবলৈ কাৰ্পণ্য নকৰে। গতিকে মই তোমালোকক কাবো কৰিছোঁ তোমালোকে এই সংকল্প ত্যাগ কৰা। তোমালোকৰ শ্ৰেয় আৰু নিষ্ঠাত মোৰ আস্থা আছে। কিন্তু শ্ৰেয় বুলিলে বিবাহেই তাৰ পৰিশিতি হ'ব লাগিব বুলি কথা নাই। ওবে জীৱন তোমালোকৰ বন্ধুত্ব অক্ষুণ্ণ থাকক। মই জানো অপূও বাপেকৰ দৰে জেদী। তুমি মোক মা বুলিছা, সেই অধিকাৰতে মই তোমাৰ ওচৰত তাইৰ জীৱন ভিক্ষা কৰিছোঁ।

প্ৰিয়ত্বেতে কৰুণভাৱে নলিনীলৈ চালে, জ্ঞান শিখৰ অৰ্ণিতালৈ। তাৰ মনৰ মাজত দোমোজাৰ ধুমুহা।

এইবাৰ গৰ্জি উঠিল অৰ্ণিতাই— তুমি এইকোৰ কথা শুনাৰলৈকে আহিলা নেকি? মই ভাবিছিলো, তুমি প্ৰিয়ৰ সৈতে চিনাকি হৈ তাৰ মাজত থকা ভালখিনি অনুভৱ কৰিবা।

তাৰ কবিতা আবৃত্তি শুনি তুমি ভাবিবা— তোমালোকে, তোমাৰ সমাজে বান্ধি জেগেৰা জাতি-ভেদৰ নীচ সীমাৰেখাডালতকৈ মানুহ কিমান উচ্চ হ'ব পাৰে। কিন্তু ভুলিও যে দেউতাৰ প্ৰতিভা হৈ আহিছে তাক মই ভবাই নাছিলোঁ।

অৰ্পিতাৰ কথাত ক্লগ্ন হ'ল নলিনী— দেউতাবে এইবোৰ কথা গম পালে মই নাহি তেওঁ নিজে আহিলাহেঁতেন আৰু কিবা এটা অঘটন ঘটাই তোক ঘৰলৈ লৈ গ'লহেঁতেন। দেউতাবে গম পোৱাৰ আগতে ডাইডৰ যাতে কোনো বিপত্তি নহয়, বিশেষকৈ তোৰ কাৰণে এই নিৰীহ ল'ৰাটো বিপদত নপৰে, মই তাৰ বাবেহে আহিছোঁ।

: দেউতাৰ বুৰোকেছি সদায় নচলে। কত হিন্দু-মুছলমানৰ বিদ্वा সন্মতি সাপেক্ষে হ'ব ধৰিছে। বিলাতৰ মেমৰী আনিলে তোমালোকৰ জাতৰ ক্ষতি নহয়। অথচ আমি দুয়ো একে হিন্দু পৰিয়ালৰ সন্তান। কি যে বুৰ্জোৱা চিন্তাধাৰা তোমালোকৰ।

এইবাৰ কথা ক'লে প্ৰিয়ব্ৰতে— অপু, ভাষণ লিলেই সমস্যাৰ সমাধান নহয়। মায়ে কি কৈছে বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা। এইবোৰ কথাৰ সত্যতা আমি জন্মৰেপৰা উপলব্ধি কৰি আহিছোঁ। গাঁৱত উচ্চবৰ্ণ বন্ধুৰ ঘৰলৈ গ'লে বা বিয়া-বাকত গ'লে আমাক সুকীয়াকৈ খোৱা-লোৱাৰ দিহা কৰা— আনকি পুৰোহিতে নিৰ্মালিৰ ফুলখোপা ওপৰৰপৰা দিয়া আমি আমাৰ প্ৰাণ্য বুলিয়েই মানি আহিছোঁ। সেই বাবেই তুমি কেতিয়াবা মনত দুখ পোৱা বুলিয়েই মই তোমাৰ সৈতে বন্ধুত্ব গঢ়াবপৰা নিজকে আঁতৰত ৰখাৰ প্ৰযত্ন কৰিছিলোঁ।

: তুমি এটা কানুৰ। ঠিক দেউতাৰ দৰে পুৰণি মনোবৃত্তি। সমাজৰ এই অমিচাকৰ প্ৰতি তোমাৰ কোনো প্ৰতিবাদ নাই?

: প্ৰতিবাদ সবলহে কৰিব পাৰে— দুৰ্বলে সদায় মাৰ খায়ে জীয়াই থাকে। প্ৰিয়ব্ৰতে স্নানভাৱে হাঁহিলে।

: ঠিক আছে, প্ৰতিবাদ বাক মৰেই কৰিব। তুমি মোৰ লগত থিয় দিবানে পলায়ন কৰিবা?

: নেত্ৰীৰ আদেশ হ'লে মই বুকুত গুলি খাবলৈয়ো প্ৰস্তুত। এইবাৰ প্ৰিয়ব্ৰতে ডাঙৰকৈ হাঁহি দিলে। 'খেয়ালি নকৰিবা, মোৰ খং উঠিছে'— বুলি খং কৰিবলৈ ওলোৱা অৰ্পিতাই প্ৰিয়ব্ৰতৰ হাঁহি থকা মুখখন দেখি কিবা ভাবি হাঁহি পেলালে। সিহঁতৰ হাঁহি দেখি নলিনীৰো হাঁহি উঠিল। তিনিওৰে মনৰ প্ৰাণিবোৰ হাঁহিয়ে উৰুৱাই নি পৰিক্ৰেশণে শান্ত কৰি তুলিলে।

এইবাৰ অৰ্ণিতাই প্ৰিয়ৱতৰ কাণে কাণে কিবা ক'লে। প্ৰিয়ৱত উঠি গ'ল আৰু অলপ পিছতে এটা মোনাত কিবাকিবি লৈ আহিল। অৰ্ণিতাই মোনাটো খুলি তিনিখন পেপাৰ ম্ৰেট উলিয়ালে। নলিনীয়ে 'কি কৰ' বুলি সোধাত 'তোমাৰ ভোক লগা নাই, মা? মোৰ হ'লে বিৰাট ভোক লাগিছে' বুলি পেকেটবৰা মিঠাই, নিমকি আৰু একোটাকৈ জিলাপী সজাই দি ক'লে— 'খোৱা মা, প্ৰিয় আৰম্ভ কৰা' বুলি নিজহেঁ জিলাপী এখন মুখত ভৰালে।

নলিনীয়ে নিজৰ ভাগৰপৰা কিছু কিছু বস্তু দুয়োৰে ম্ৰেটলৈ দিলে। খোৱাৰ পিছত ম্ৰেটবোৰ সামৰি অৰ্ণিতাই বেগত ভৰাই ল'লে বাহিৰত পেলাব বুলি। তাৰ পিছত প্ৰিয়লৈ চাই ক'লে— 'প্ৰিয়, গান এটা গোৱাচোন— সেইয়ে 'বন্ধু মেলি দে তোৰ — দুখৰ দুখনি হাত'— জানা, মায়ে এইটো গান বৰ ভাল পায়।' নলিনীয়ে সংসাৰত গান গোৱা দুবৈৰ কথা শুনাৰো পৰিৱেশ নাই। হয়তো কোনো নিবিড় মুহূৰ্তত বুকুৰ আবেগ গুণগুণনি হৈ মুখ ওলাই আহিছিল আৰু তাক মনত ৰাখিছে অৰ্ণিতাই। অৰ্ণিতা যেন নলিনীৰ জীৱনৰ দুখৰ বোকাও ওপজা এক পদুম ফুল।

প্ৰথমে প্ৰিয়ৱতৰ মাজত অলপ লাজ আৰু আড়ম্বৰ আছিল। তাৰ পিছত তাৰ প্ৰাণ ঢালি গোৱা 'বন্ধু মেলি দে তোৰ.....' সুৰৰ মায়াত নলিনীৰ বুকুৰ মাজত যেন এখন নীলা আকাশ টোৱাই উঠিল এজাক নীড়মুখী চৰাইৰ কাকলিৰে। দুচকুত বৈ আহিল অশ্ৰুৰ প্লাৱন। কাৰ মুখৰ হাঁ দেখিছে নলিনীয়ে প্ৰিয়ৱতৰ মুখত? কাৰ সুৰে বুকুৰ মাজৰপৰা উঠি আহি আলোড়িত কৰি তুলিছে তেওঁৰ হৃদয়? কিমান দিনৰ আগৰ কথা বাক? তিনিটা দশকৰ আগৰ কথা হ'লেও যেন কালি যিটো ঘটনা হৈছে। হাইস্কুলৰ ডেওনা পাৰ হৈ অলপ আঁতৰৰ স্থানীয় কলেজখনতে প্ৰথম বাৰ্ষিক পৰীক্ষালৈ লৈছিল। বাছৰী চাকৰ লগত কলেজলৈ যাওঁতে অলপ নিজান ঠাই এজোখৰত প্ৰায়ে কেইটামান উদণ্ড ল'ৰাই অশালীন কথা কৈ জোকোৱাৰ চেষ্টা কৰিছিল। এদিন পিছ লৈ কলেজৰ গে'টৰ ওচৰ পাইছিল। গে'টৰ ওচৰতে বৈ আছিল তৃতীয় বাৰ্ষিকৰ ছাত্ৰ, দেখাই-ওনাই সুন্দৰ, কলেজৰ বেট এথেলিট আৰু বিভিন্ন বাদ্য যজোৱাত ওস্তাদ ল'ৰা পৰমা মজুমদাৰ। চাকৰে লৰি গৈ পৰমাক কিবা ক'লে। পৰমা আগবাঢ়ি আহি সিহঁতক কিবা সোধাত সিহঁতেও ফেপেৰি পাতি ধৰিলে। তাৰ পিছত পৰমা আৰু দুজনমান কলেজৰ ল'ৰাৰ হাতত সিহঁতৰ বিৰিলৈ হ'ল, ডাবিলৈ হাঁহিও উঠে, দুখো লাগে। সেয়ে চিনাকি। কেনেকৈ যে সেই চিনাকিটো বুকুৰ মাজলৈ সোমাই আছিল। ইজনে-সিজনক এদিন নেদেখিলে এবুগ নেদেখা যেন লগা, কলেজৰ পিছতো আলোকে আঁঠোতে লগ ধৰা, চিঠিৰ আদান-প্ৰদান— সচৰাচৰ ঘটিব লগা সকলো ঘটিল। কথাটো গোপনে নাথাকিল। উচ্চ বংশৰ

ব্রাহ্মণ কন্যাব লগত নিম্নবৰ্ণৰ ল'ৰাৰ হলিগলি— সমাজৰ চকুত অনৈতিক যেন লগা কথাটো অচিৰে ঘৰতো বাধু হ'ল। বাপেকৰ চৰ-খাপৰ, মাকৰ শাও-শপনি, খুড়াকহঁতৰ ককৰ্ণনাৰ মাজত গৃহবন্দী নলিনীৰ এমাহৰ ভিতৰতে বিয়া ঠিক কৰা হ'ল। নলিনীয়ে আত্মহত্যা কৰাৰ কথা ভাবিছিল। পৰমাক এখন চিঠিৰে মাতি পলাই যোৱাৰ সিদ্ধান্তও ল'ব খুজিছিল, কিন্তু সেয়াও সম্ভৱ হৈ নুঠিল। স্বামীৰ চাকৰো ঘৰলৈ অহা বন্ধ কৰি দিয়া হৈছিল। সেই দুঃসময়ত নলিনীৰ একমাত্ৰ সাক্ষী আৰু চেনেহৰ আশ্ৰয়স্থল আছিল আইতাক। চিৰদিন সামাজিক নিপীড়নৰ বলি এই অশীতিপৰ নবীণবাকীয়ে নাতিনীৰ এই প্ৰেমত একো অবৈধতা বিচাৰি পোৱা নাছিল। কিন্তু তেওঁ নিজেই ইমান অসহায় আছিল যে পুতেকহঁতৰ আগত নিজৰ মত প্ৰকাশৰ স্বাধীনতাও নাছিল। মাত্ৰ দুস্তগীয়া নাতিনীজনীক বুকুত সাৰটি ধৰি চকুপানীৰে সহমৰিভা প্ৰকাশ কৰিছিল। যথাসময়ত হোমৰ ওৰিত বহি এজনৰ পত্নী হৈ স্বামীগৃহলৈ ওলাই আহিছিল নলিনী। নবকসদৃশ লগা ঘৰৰ পৰিবেশৰপৰা ওলাই যাব পৰাটোৱেই নলিনীৰ বাবে সেই সময়ত যেন অভ্যন্ত প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছিল। কিন্তু নতুন ঘৰলৈ আহি নলিনীয়ে আদৰ্শ-কায়দাৰপৰা দুদিনতে বুজিলে তিবোতা এই ঘৰতো আঁঠুৱা ভলৰ মহ। স্বামী ইয়াত প্ৰিয়ভৱৰ্থে নহয় শাসনকৰ্তা প্ৰভুৰ ভূমিকাতহে অবতীৰ্ণ। তাতেকেও যে ভৱংকৰ দুঃসংবাদে নলিনীলৈ অপেক্ষা কৰি আছিল, সেয়া নলিনীৰ সপোনৰো অগোচৰ আছিল। আঠমঙলাৰ বাবে স্বামীৰে সৈতে ঘৰলৈ আহিছিল নলিনী। ঘৰখনত সকলোৰে মুখত ধমধমীয়া ভাব— তাহিৰ নিজবো কাকো মাতবোল কৰাৰ আশ্ৰয় নাছিল। ঘৰৰপৰা কিছু আঁতৰত গা ধুবলৈ যাওঁতে কথাবাৰ কৈছিল মাহেদ্বীয়ে। তাইক সৰুৰেপৰা একককম তুলি-তালি ডাঙৰ কৰা মানুহজনীয়ে বৰ মৰম কৰিছিল।

: কথাবাৰ শুনিছেনে? — ইকালে-সিকালে চাই সাৱধানে মাহেদ্বীয়ে ক'লে।

: কি কথা?

: ক'বলৈ বেয়াই লাগিছে, হ'লেও কথাটো তাই জনা উচিত। — তাৰ নিছত ফুচফুচাই মাহেদ্বীয়ে যি ক'লে নলিনীয়ে চৌলিখ অন্ধকাৰ দেখিলে।

নলিনীৰ বিয়াৰ দুদিন নিছত হাত-শৰি ভাঙা মৃতপ্ৰায় অৱস্থাত পৰমাক পানীপুৰীত পোৱা গৈছিল। মানুহে হাস্পতাল পোৱাইছিলগৈ। কিন্তু.....।

: কিয় কিয়? কি অপৰাধ আছিল তাৰ?

নলিনী পৰি যাব খোজা দেখি সাৰটি ধৰিছিল মাহেদ্বীয়ে।

বিয়াৰ কেইদিনমান আগতে তাইক লগ পাবলৈ আহিছিল পৰমা। দেউতাকহঁতে তাক চুইছে নিকিলালে সেইদিনা। বিয়াখনত একো বাধা নহওক বুলিয়ে হয়তো। কিন্তু বিয়াৰ পিছদিনাই, মাহেকীয়ে আঁচলেৰে 'স্কু মচি ক'লে— কি কাৰ্তিক যেন চেহেৰাৰ ল'ৰাটো। এনে অপঘাটে মৰিবলৈ আহিছিল। পুলিচো আহিছিল বুজিছ আই। কিন্তু যেনেকৈ আহিছিল, তেনেকৈয়ে জা-জলপান খাই হাঁহি হাঁহি ওলাই গৈছিল।

নলিনীয়ে চৌদিশে আন্ধাৰ দেখিছিল। তাইৰ অবস্থা দেখি মাহেকীয়ে ভয় খাইছিল।

: দহোকুৰি আই, তোক জনোৱাটো মোৰ কৰ্তব্য বুলিহে জনালোঁ। তই মোৰ কথা কৈ বিপদত নেপেলাবি।

কথা কোৱা দুৰৰ কথা, কাৰো মুখলৈকে চোৱা নাছিল নলিনীয়ে। এক নৰহত্যাকাৰী পৰিয়ালৰ প্ৰতি ঘৃণাত তিস্ত হৈ উঠিছিল মন। বাঢ়ি দিয়া সুখাদু ভাত আঞ্জাত কাৰোবাৰ তেজ সিঁচৰতি হৈ আছে যেন লাগিছিল। একো মুখত নিদিয়াকৈ মাত্ৰ আইতাকৰ হাতৰ গাখীৰ এগিলাছ খাই স্বামীৰ লগত নিবৰে উভতি আহিছিল। তাৰ পিছত নিভান্ত ৰীতি-নীতিৰ খাতিৰত দুই-এবাৰ ঘৰলৈ যাবলগীয়া হ'লেও আইতাকৰ মৃত্যুৰ পিছত কোনো সম্পৰ্ক ৰখা নাছিল পিতৃগৃহৰ লগত। স্বামীৰ কঠোৰ ব্যৱহাৰ, শাছ-শহৰ, দেওৰ-ননদে ভৰা ঘৰৰ যাৱতীয় কৰ্তব্য পূৰতিৰেপৰা ৰাতি দুপৰলৈকে যত্নৰ দৰে পালন কৰি নিজকে এক স্বনিৰ্বাসিত কয়দীৰ দৰে ঘৰৰ আৱেস্তনীতে বন্দী কৰি ৰাখি নলিনীয়ে মনত সাত্বনা লভিছিল। যেন কাৰোবাৰ সুন্দৰ জীৱন এটা ধ্বংস কৰাৰ অপৰাধত এয়া তাইৰ অবস্থা প্ৰাপ্ত শাস্তি। স্বামীৰ প্ৰয়োজন সাপেক্ষে জৈৱিক তাড়নাত সহাবি দিয়াৰ বাহিৰে কোনো আৱেগিক সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠাৰ পৰিৱেশো নাছিল। তাৰ মাজতে জন্ম হৈছিল কবিতা-পূৰ্ণেশ্বৰ আৰু দহবছৰৰ পিছত আহিল অৰ্পিতা। কবিতা শাস্ত-শিষ্ট নিৰ্জু স্বভাৱৰ, পূৰ্ণেশ্বৰ বাপেকৰ দৰে স্বাৰ্থপৰ আৰু মেজাজী আৰু অৰ্পিতা যেন ইহঁততকৈ সম্পূৰ্ণ বেলেগ। সৰুৰেপৰা পঢ়া-শুনা, নাচ-গানত সকলোতে আমৰ বোটলা ছোৱালীজনী যেনে শুণী, তেনে জেলীও। বহুক্ষেত্ৰত তাইৰ জেদৰ আগত বাপেকো সৈমান হ'ব লগা হৈছিল। বি.এ. পাছ কৰাই যথেষ্ট বুলি বাপেকে ক'লেহে, এম.এ. পঢ়িবলৈ ছোৱালীজনীয়ে এনে জেদ ধৰিলে যে তাইক পঢ়িবলৈ গুৱাহাটীলৈ পঠিয়াবলৈ বাধ্য হ'ল। ভালৈকে ঠিকে আছিল; কিন্তু প্ৰিয়ৱ্ৰত ল'ৰা মানুহ। সামাজিক ৰীতি-নীতিৰ জ্ঞান বাক ভাৱ কম; কিন্তু অৰ্পিতাহৈতো সৰুৰেপৰা জানে তাইৰ ঘৰখনৰ 'গোড়ামি'ৰ কথা। এয়া আছিল নলিনীৰ অন্তৰত অতদিনে পুহি অহা জুইকুৰাই অৰ্পিতাৰ মাজেৰে প্ৰকাশ হৈছে নেকি? কিন্তু কি হ'ব? এই

জুইয়েই যে আকৌ পুৰি পেলাব দুখন হৃদয়ৰ স্নেহৰ পাপৰি— হ'ব পাৰে ভাঙেৰে
সাংঘাতিক কিবা। ঠিক পৰমাৰ দৰে প্ৰিয়ব্ৰতকো...।

: মা, কি ভাবিছ? — অৰ্ণিতাই মাকক গাভ ধৰি জোকাৰি দিলে। — প্ৰিয়ৰ
গানে চাঙে তোমাক গাভক জীৱনলৈ ওভতাই নিছে, নহয়নে?

উচপ খাই উঠিল নলিনী। সেমেকি উঠা চকুপানী মচি ক'লে— প্ৰিয়ই সঁচাইব
ভাল গান গায়।

: মা...। এইবাৰ মাকক সাৰাটি ধৰিলে অৰ্ণিতাই। — সঁচাকৈয়ে কোৱাচোন তুমি
বাক আমাকবেয়া পাইছ নেকি? এইবোৰ অন্ধকণ্ঠী জাতৰ নিচাৰ, সামাজিক বৈষম্যতকৈ
মানুহ জানো ডাঙৰ নহয়? মই প্ৰিয়ৰ লগত বিয়া হ'লে বিমান সুখী হ'ব পাৰিম, বিমান
পাৰিম জানো তোমালোকে বিচাৰি দিয়া অট্টিনাকি মানুহ এজনৰ সৈতে সুখী হ'ব? মই
সুখী হোৱাতো তুমি নিবিচবানে?

নলিনীয়ে মুখেৰে একো নক'লে। অৰ্ণিতাক সাৰাটি ধৰি ভাবিলে— ~~কি~~ ইতো
তেওঁ গোটেই জীৱনজুৰি তুগি থকা দহনৰ ছালা অৰ্ণিতাই কিয় জুগি? নলিনী আছিল
অন্ধ যুগৰ বন্দিনী নাৰী। কিন্তু অৰ্ণিতা আজিৰ ছেৱালী। আজিৰ নাৰী বাহুব নেত্ৰী
হৈছে। কুসংস্কাৰৰ জীয়াতু জুগিবলৈ অৰ্ণিতাক তেওঁ এৰি নিদিয়ে, নিদিয়ে প্ৰিয়ব্ৰতক
পৰমাৰ দৰে বলি হ'বলৈ। তেওঁ জীৱন দি হ'লেও দুয়োকে সহায় কৰিব।

: শুনা— নলিনীৰ কণ্ঠস্বৰ বহু গম্ভীৰ। — তুমি ট্ৰেইনিঙলৈ যোৱা আৰু
সুন্দৰভাৱে জীৱনত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰ চেষ্টা কৰিবা। আৰু তই...। — অৰ্ণিতাক কালে
চালে তেওঁ— কোনো কাৰণতে মিছাতে সময় নষ্ট নকৰি ভালদৰে পৰীক্ষা দিয়াৰ কথা
চিন্তা কৰ। অহা বছৰ তোৰ অগ্নি পৰীক্ষাৰ বছৰ। য'ত যেন দুশাকবেও এই কথাৰ উমান
নাপায়। কিন্তু ইয়াৰ মাজতো প্ৰয়োজন হ'লে তুমি তাইক বিকোনো সময়তে আপোন
কৰি লোৱাৰ বাবে সাজু থাকিব লাগিব। পাৰিবানে?

প্ৰিয়ই নলিনীৰ ভৰি চুই সেৱা কৰিলে— আপোনাৰ আশীৰ্ব্বান হ'লে মই সাজু আছো।

: মোৰ জীৱনত যদি অলপো পুণ্যৰ ফল আছে তেন্তে সেৱা তোমালোকৰ
মঙ্গলৰ বাবে অৰ্পণ কৰিলো। ইয়াৰে সত্ততে তোমালোকক সকলো বিশদৰপৰা বন্ধ
কৰক। নলিনীয়ে প্ৰিয়ৰ সুবৃত্ত হাত থৈ ক'লে।

ভাৰ্যাকান্ত মন এটা লৈ আলুকাৰীলৈ যোৱা নলিনীয়ে এটা দুসোহনী মন লৈ
জুৰি আছিল অৰলৈ। ইমানদিনে যোৱা নলিনীৰ এইবাৰ মাত্ত ওলাল। মন কৰা সকলো

ললিতক সামান্য দোৰতে সৌকাৰে কোবাইছিল পূৰ্ণেন্দুৱে। নলিনীয়ে গৈ ধাপ মাৰি ধৰিলে— কিয় মাৰিছ তাক ?

মাকৰ মূৰ্তি দেখি খতমত খালে পূৰ্ণেন্দুৱে— তুমি দেখা নাই সি জপনাখন মেলি অহা বাবে দমৰাটো সোমাই কঠিয়াডৰাত মুখ দিলেহেঁতেন ?

: কিন্তু দিয়াতো নাই। তোক এইডালেৰে এচাট মাৰিলে কেনে পাবি ?

বাৰাণ্ডাত গুৰ গুৰি টানি বহি থকা দেউতাকে পুতেকক ঠাট্টা কৰি সুধিলে—
'বাঃ, আজিকালি মাৰে পাকঘৰৰ বাহিৰখনতো চকু দিবলৈ ক'ৰবাত ট্ৰেইনিং লৈ আহিছে নেকি ?'

'পৰীক্ষাত ভাল নম্বৰসহ উত্তীৰ্ণ হৈ অৰ্পিতা ফাইনেলৰ বাবে সাজু হ'ল। ট্ৰেইনিঙৰ পিছত প্ৰিয়ব্ৰতে হাইদৰাবাদত জইন কৰা বুলি খবৰ পাই নলিনী আশ্বস্ত হৈছিল। অৰ্পিতাৰ পৰীক্ষালৈ একো নম্বৰে বুলি নলিনীৰ বিশ্বাস আছিল। কিন্তু হঠাতে এটা খেলিমেলিয়ে পৰিস্থিতি সলাই পেলালে। পূজাৰ বন্ধত কবিতা গিৰিয়েক আৰু ল'ৰা-ছোৱালী দুটাৰে ঘৰলৈ আহিছিল। বন্ধত ঘৰলৈ আহি মাহীয়েকক পাই ল'ৰা-ছোৱালীহালৰ মহা আনন্দ। যোৱাৰ আগতে কবিতাই কেইদিনমানৰ বাবে অৰ্পিতাক ঘৰলৈ নিয়াৰ অনুমতি বিচাৰি দেউতাকক সুধিবলৈহে পালে, সকলোকে আচৰিত কৰি দেউতাকে ক'লে— 'তাই যাব নোৱাৰে, অহা সপ্তাহত তাইক চাবলৈ নগাঁওৰ জীয়েকৰ খাউণ্ডৰ পৰিয়াল আহিব। ল'ৰা ইঞ্জিনিয়াৰ, আমেৰিকাত থাকে। হয়তো অহা মাহত বিয়াৰ দিনো ল'ব লগা হ'ব পাৰে।'

: 'অৰ্পিতাৰ বিয়া ? অথচ আপুনি আমাক আজিলৈ একোকে কোৱা নাই।' —
অবাক হৈ জোঁৱাই প্ৰাঞ্জল ক'লে।

: হঠাতে খবৰটো পালো। মই মত দিছোৱেই। দৰাৰ পছন্দই শেষ কথা। আৰু এইবোৰ আগতীয়াকৈ কোৱাৰ প্ৰয়োজন আছে বুলি নাভাৰো। বিয়া হ'লেতো নিমন্ত্ৰণ পাবাই। এই বুলি নিজৰ বসিকতাত নিজেই হাঁহিলে হিৰণ্য গোস্বামীয়ে।

কবিতা আৰু প্ৰাঞ্জলৰ মুখ ক'লা পৰি যোৱাই নহয়, অত্যন্ত অপমানিত বোধ হ'ল প্ৰাঞ্জলৰ।

: কবিতা ওলোৱা, কলি-বাৰা, যোৱা কাপোৰ সামৰা। আমি এতিয়াই বাটগৈ।
— এইবুলি তেওঁ বাৰলৈ ওলাল।

এইবাৰ উভতি ধৰিলে অৰ্পিতাই— ভিনদেউ ব'ব। দেউতাক সুধি চাওঁ তেওঁ মোৰ বিয়া পাতিব খুজিছে নে নিজৰ। যদি মোৰ বিয়া পাতিব খুজিছে, তেন্তে মোক সোধাৰ প্ৰয়োজন নাই নেকি ?

হিৰণ্য গোহাৰীয়ে গোটেই জীৱনতে বোধকৰো কাৰোবাৰপৰা এনে ব্যৱহাৰ আশা কৰা নাছিল। বিশেষকৈ জীয়েকৰ পৰা। বলিৱান দৰে তেওঁ অৰ্পিতালৈ ফ্ৰোদি আহিল— কি কলি। বিয়া পাতিবলৈ তোক সুধিব লাগিব ?

গালত পৰা প্ৰচণ্ড চৰঙো নিৰ্বিবাদে হজম কৰি অৰ্পিতাই ক'লে— নিশ্চয় লাগিব।

: এম.এ. পঢ়ি নিজকে বৰ ডাঙৰ হ'লি বুলি ভাবিছ ? কবিতাৰ বিয়াত মই তাইৰ মত লৈছিলোনে ?

: আপোনাৰ জমিদাৰী শাসন মানি ল'বলৈ মই কবিতা নহয়, অৰ্পিতাহে। আপুনিও মনত ৰাখিব।

আক এটা চৰ দাঙিছিল গোহাৰীয়ে। কবিতাই ডাইক টানি আনিলে। 'কল্লেকতে ঘৰৰ পৰিস্থিতি গোমা হৈ পৰিল। প্ৰাঞ্জলৰ কথামতে কবিতাই ল'ৰা-ছোৱালী দুটাক লৈ ওলাই গ'ল। ভাবিছিল এবাৰ হ'লেও দেউতাকে বাধা দিব; কিন্তু দেউতাকৰ নিৰ্বিকাৰ মূৰ্তি দেখি মাকক মাত দিয়েই সিহঁত ওলাই গ'ল। শিলৰ মূৰ্তিৰ দৰে নগিনীয়ে নিৰ্বিকাৰে সহি গ'ল। কাকো একো নক'লে। অৰ্পিতা নিজৰ কমত সোমাল। হিৰণ্য গোহাৰীয়ে বৈশীয়েকৰ ফালে চাই ক'লে— 'ডাইক বুজাবা...। মোৰ কথা অমান্য কৰিলে কথা বেয়া হ'ব, বুজিছ।'

সঁচাকৈয়ে বাতি বুকুৰ মাজত সাৰটি ধৰি অৰ্পিতাক বুজাইছিল নগিনীয়ে— 'ধৈৰ্য্য আৰু সংযম দুয়োটাৰে অতি প্ৰয়োজন এই ৰূপ জিকিবলৈ। লগতে অভিনয়ৰো। মন-ধুমুহা মনতে সামৰি বাহিৰত হাঁহিব অভিনয় কৰি দেউতাক আৰু দৰা পক্ষ কাৰো মনত সন্দেহৰ চাঁটেও নপৰাকৈ চলিব লাগিব। আৰু ইতিমধ্যে প্ৰিয়ৱন্তৰ সৈতে যোগাযোগ কৰি সিদ্ধান্ত লোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব লাগিব।

অৰ্পিতাই মাকৰ কথা মানি লৈছিল। ছোৱালীজনীৰ জেদৰ লগত পৰিচিত দেউতাকে পৰিস্থিতিৰ অন্তৰ্ভুক্তি হ'ব বুলি ভাবিছিল যদিও অৰ্পিতাৰ সহজ ব্যৱহাৰ, আনকি চাবলৈ অহা দৰাপক্ষৰ মানুহৰ লগত ছোৱালীসুলভ লাজকুৰীয়া ব্যৱহাৰ, দেউতাকৰ ওপৰতো কোনো কোভ নকৰাকৈ কৰা স্বাভাৱিক ব্যৱহাৰ দেখি আচৰিত হ'ল। ছোৱালীজনীক সেইদিনা অনাৰ্থক চৰঙো মৰাৰ বাবে তেওঁৰ আকচোচ হোৱাৰ লগতে

সেই শাসনে যে তাইক দেউতাকৰ অধিকাৰ সম্পৰ্কে বুজাবলৈ সক্ষম হ'ল, তাকে ভাবি তেওঁ উৎফুল্লিত হ'ল। বিশেষকৈ ছোৱালী চাই যোৱাৰ দুদিন পিছতে দৰা নিজে আহি এমাহৰ ভিতৰতে বিয়াৰ দিন ঠিক কৰাৰ কথা আৰু দুমাহৰ ভিতৰতে অৰ্পিতাক আমেৰিকালৈ লৈ যোৱাৰ ব্যৱস্থা কৰাৰ কথা শুনিগৌৰৱত বুকু ফুলি উঠিল।

বিমান পাৰি ক্ষিপ্ৰতাৰে হিৰণ্য গোস্বামীয়ে বিয়াৰ বাবে যাৱতীয় যা-যোগাৰৰ কাম আৰম্ভ কৰিলে। নলিনী ভিতৰি ভিতৰি উদ্বিগ্ন হ'ল যদিও বাহিৰত তাৰ কিঞ্চিৎমানো প্ৰতিফলন নঘটিল। ভিতৰি উপায় বিচাৰি হাহাকাৰ কৰি থাকোতে হঠাতে বাঞ্চাৰামৰ কথা মনত পৰি কিবা এটা পাৰ পোৱা যেন অনুভৱ হ'ল তেওঁৰ। বাঞ্চাৰাম তেওঁলোকৰ ঘৰতে এসময়ত কাম কৰা যদুৰামৰ ল'ৰা। যদুৰামৰ মুখত তাৰ চোকা বুদ্ধি-বৃত্তিৰ কথা শুনি নলিনীয়ে তাক স্কুলত পঢ়িবলৈ সহায় কৰাৰ উপৰিও কবিতাৰ কিতাপবোৰ দিও সহায় কৰিছিল। যদুৰামে বাঞ্চাক নলিনীকে মাতৃজ্ঞান কৰিবলৈ শিকায় বিহুৰে-পূজাই সেৱা কৰাবলৈ আনিছিল। মেট্ৰিক পাছ কৰাৰ পিছতে হঠাতে বাপেক ঢুকুৱাৰ বাবে তাৰ আৰু কলেজত পঢ়া নহ'ল। ডাঙৰ ল'ৰা হিচাপে সি সৰু দোকান এখনকে দি ঘৰখন কোনোৰকমে চলাই থাকিল। পঢ়া-শুনাৰ লগতে বুদ্ধিতো চোকা বাঞ্চাৰামে দোকানখনৰপৰাই ভনীয়েক দুজনীকো বিয়া দিলে। এতিয়া সি পি.চি.অ. এটাৰো গৰাকী।

বিয়াৰ দিন লোৱাৰ পৰাই হিৰণ্য গোস্বামীৰ গাত তত্ নোহোৱা অৱস্থা। ঘৰত চুণ-তেল দিয়া, ফাৰ্গিচাৰৰ অৰ্জাৰ দিয়া আদি কামত তেওঁ ব্যস্ত হৈ পৰিল। দুই ভায়েক আৰু বোৱাৰীয়েহঁতেও বিয়াৰ কাম-বনত আগভাগ লোৱা দেখি নলিনীয়েও দেখাকৈ সহযোগিতা কৰাৰ বাবে বাধ্য হ'ল। কাম কৰা মানুহ, বিয়াৰ খবৰ কৰা মানুহ আদিৰে উদুলি-মুদুলি ঘৰত গিৰিয়েক নথকাৰ সুযোগ লৈ বাঞ্চাক মতাই আনি লুক-ঢাক নকৰাকৈ সকলো কথা খুলি কৈ সহায় খুজিলত বাঞ্চা হতবাক হৈ পৰিল। তাৰ জীৱনত এই মাতৃসমা নাৰীগৰাকীয়ে কৰা সহায়ৰ কিঞ্চিৎমানো প্ৰতিদান দিব পৰাৰ সুযোগ অহাত সি তাক প্ৰাণ দি হ'লেও পুৰণ কৰাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দি বিদায় ল'লে। নলিনীয়ে ক্লিষ্ট কৰা ধৰণেই সকলো কাম আগবাঢ়িল। প্ৰিয়ৱ্ৰতৰ সৈতে যোগাযোগৰ সকলো সুবিধা কৰাই নহয়, প্ৰিয়ৱ্ৰত আহিলে নিৰাপদে থকাৰ আৰু বিয়াৰো সকলো ব্যৱস্থা সুকলমে কৰি পেলালে বাঞ্চাৰামে।

নিৰ্দিষ্ট দিনতো আহিল। আগদিনাই প্ৰিয়ৱ্ৰত আহি লোৱাৰ আৰু ওৱাহটীৰপৰা ফ্লাইটত টিকট কৰি অহাৰ খবৰো পাই নলিনী আশ্বস্ত হ'ল। বাতি শুকৰ সময়ত নলিনীয়ে

বাকচ খুলি পুৰণিকলীয়া গহনাৰ টোপোলা এটা উলিয়ালে। সেয়া নলিনীৰ জীৱনত একমাত্ৰ ভালপোৱা আইতাকৰ দান। দেউতাকৰ কোনো বস্তুকে নিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা অৰ্ণিতাক নলিনীয়ে এইখিনি বস্তু তেওঁৰ একান্ত নিজৰ সম্পত্তি আৰু আশীৰ্বাদ বুলিয়েই নিবলৈ ক'লে। গোটেই ৰাতি অৰ্ণিতাক বুকুত সাৰটি ধৰি প্ৰয়োজনীয় বস্তু কথাই কৈ সুধিলে— 'জানো তোৰ মনোবল অতি দৃঢ়। তথাপি বাক প্ৰিয়ৱত্তৰ বাবে বিকোনো বিপদকালতো ধৈৰ্যৰে থিয় হ'ব পাৰিবিনে ?'

মাকৰ কথা শুনি শুনি অৰ্ণিতাৰ দুচকু ভৰি আহিছিল। চকুলো মটি মাকক সাৰটি ধৰি তাই ক'লে— 'পাৰিম মা, তুমি মাথোঁ আমাক আশীৰ্বাদৰপৰা বঞ্চিত নকৰিবা।'

শেষ ৰাতি টোপনি যোৱা অৰ্ণিতাৰ কপালত চুম্বা খাই নলিনীয়ে নেদেখাজনক প্ৰাৰ্থনা কৰিলে— 'হে অন্তৰ্যামী, মোৰ জীৱনৰ সকলো দুখৰ বিনিময়ত তুমি শ্ৰেৱালীজনীৰ জীৱন প্ৰেম আৰু শান্তিৰে ভৰাই তোলা।'

পুৱা গা-পা ধুই সকলোকে চাহ-জ্বলপান দি নলিনীয়ে অৰ্ণিতাৰ সৈতে হৰগৌৰী মন্দিৰত সেৱা কৰি আহিবলৈ ওলাই গ'ল। মাকৰ কথামতে অৰ্ণিতাই দেউতাক আৰু খুড়াকহঁতকো মাত লগালে। জীয়েকৰ সূৰতি হোৱা বুলি গোন্ধাৰীয়ে তৃপ্তিৰ ইচ্ছা আছিল।

বাঞ্চা আৰু প্ৰিয়ৱত্ত মন্দিৰৰ কাষতে বৈ আছিল। প্ৰিয়ৱত্তৰ পিছনত বগা পাঞ্জাবী পায়জামা। অৰ্ণিতাই আগবাঢ়ি গৈ প্ৰিয়ৱত্তৰ হাতত ধৰিলে। দুয়োৰে চকু উপতি পৰিল। প্ৰিয়ৱত্তে আগবাঢ়ি আহি নলিনীক সেৱা কৰিলে। নলিনীয়ে ইফালে-সিফালে চাই দুয়োকে লৈ মন্দিৰত সোমাল। আওহতীয়া ঠাইত অৱস্থিত এইটো মন্দিৰলৈ কাটিথহে মানুহ আহে বাবে বাঞ্চাই ইয়াতে সকলো ঠিক কৰি থৈছিল। নলিনীয়ে কিপ্ৰতাবে দুগছ বন্তি আৰু ধূপ জ্বলাই দুয়োকে লৈ সেৱা কৰিলে। তাৰ পিছত বেগৰপৰা দুটা আছুঠি উলিয়াই ইজনে-সিজনক পিছাই দিবলৈ কৈ পুনৰ সেৱা কৰাই দুয়োকে সাৰটি ধৰি ক'লে— আজিৰপৰা তোমালোক পতী-পত্নী হ'লা। উভয়ে উভয়ৰ প্ৰতি বিশ্বাস আৰু আহ্বাত বিচলিত থাকিবা। মোৰ জীৱনত যদি সামান্য পুণ্য আছে সেই আশীৰ্বাদে তোমালোকক সন্তোষ বৰ্ণা কৰিব।

অৰ্ণিতাৰ মূৰত দীঘলকৈ ওৰণিখন টানি দি নিজেও ওৰণিৰে আঁৰ লৈ বাঞ্চাৰ নিৰ্দেশমতে অলপ আগবাঢ়ি গ'ল তেওঁলোক। আধাৰৱা ঘৰ এটাৰ আগত কাৰ এখন বৈ আছিল। বাকহি আগতে সাঙ্গু কৰি খোৱা ছুটকেচ দুটা গাড়ীত তুলি দিলে। এইবাৰ অৰ্ণিতাই মাকক সাৰটি ধৰি চিঞৰি কান্দি উঠিল। প্ৰিয়ৱত্তে হাতত ধৰি অৰ্ণিতাক তুলি দি নিজেও উঠি বহিল। বাকৰ ইচ্ছিতত ড্ৰাইভাৰে গাড়ী উঠ কৰিলে। গাড়ীখনৰ ফালে চাই থকা নলিনীৰ দুচকু পানীৰে উপতি পৰিল।

গাড়ীখন নেদেখা হোৱালৈ বহুত দেৰি চাই থাকিল নলিনীয়ে। বাঞ্চাই অট'ৰে থৈ আহিব খুজিছিল। অলপ পিছত অকলেই যাব বুলি নলিনীয়ে তাক পঠিয়াই দি মন্দিৰত সোমাল। বহুত দেৰি মন্দিৰৰ বিগ্ৰহৰ আগত বহি থাকিল নলিনী। তেওঁৰ বুকুখন যেন পাতল পাতল লাগিল। ইমানদিনে বুকুৰ মাজত কঢ়িয়াই লৈ ফুৰা এক অতৃপ্ত আত্মাৰ কান্দোনৰ যেন আজি পৰিসমাপ্তি ঘটিল এনে লাগিল।

ধীৰে ধীৰে নলিনীয়ে ঘৰৰ ফালে খোজ দিলে। তেওঁৰ মন শংকা শূন্য, নিৰুদ্ধেগ। অলপতে তেওঁৰ মূৰৰ ওপৰলৈ আহিবপৰা প্ৰচণ্ড ধুমুহাৰ প্ৰতিও যেন কোনো আক্ৰমণ নাই। নলিনীৰ ভাব হ'ল তেওঁ যেন আজি অকলশৰীয়া নহয়। তেওঁৰ খোজত খোজ মিলাই কোনোবা এজন আহি আছে। সেই খোজ নলিনীৰ চিনাকি। ত্ৰিশ বছৰ আগতে হেৰুওৱা পৰমাক আজি তেওঁ ঘূৰাই পাইছে। লাহেকৈ হাতখন আগবঢ়াই দি পৰমাৰ হাতত ধৰি নলিনীয়ে ফুচফুচাই মাতিলে— 'আহা পৰমা!' □